T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BATI AKDENİZ BÖLGESİ HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİNİN PERFORMANS ANALİZLERİ VE ORTAK KOOPERATİF İLİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Asaf ÖZALP

DOKTORA TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

2017

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BATI AKDENİZ BÖLGESİ HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİNİN PERFORMANS ANALİZLERİ VE ORTAK KOOPERATİF İLİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Asaf ÖZALP

DOKTORA TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez çalışması FDK-2016-1491 No'lu proje ile Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

2017

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BATI AKDENİZ BÖLGESİ HAYVANCILIK KOOOPERATİFLERİNİN PERFORMANS ANALİZLERİ VE ORTAK KOOPERATİF İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Asaf ÖZALP

DOKTORA TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez 26/05/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İbrahim YILMAZ

Prof. Dr. Murat YERCAN

Prof. Dr. Bahri KARLI

Prof. Dr. Cuma AKBAY

Doç. Dr. Handan AKÇAÖZ

ÖZET

BATI AKDENİZ BÖLGESİ HAYVANCILIK KOOPERATİFLERİNİN PERFORMANS ANALİZLERİ VE ORTAK KOOPERATİF İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Asaf ÖZALP

Doktora Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. İbrahim YILMAZ
Mayıs 2017, 146 Sayfa

Tarımın ülke ekonomisine farklı şekillerde katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Ülkelerin ekonomik büyüme ve gelişmesini sağlamaları ve bunu devam ettirmeleri açısından tarım sektörünün de büyüme ve gelişimini sağlaması önemlidir. Tarım sektörünün ekonomik, sosyal, teknik ve çevresel açıdan sürdürülebilir başarıya ulaşmasında en önemli faktörlerden birisi üreticilerin kooperatifler şeklinde örgütlenmesidir.

Kooperatifler daha uygun fiyatlı girdi tedariki ve ürün pazarlamasında daha geniş ağ ve daha yüksek fiyat sağlama avantajları ile üreticilere fayda sağlamaktadır. Ayrıca, kooperatifler üreticilerin tek başlarına elde edemeyecekleri rekabet gücünü artırarak ilgili piyasalarda daha fazla söz sahibi olmalarını sağlamaktadır.

Türkiye'de tarımsal kooperatiflerin geçmişi uzun zaman öncesine dayanmaktadır. Ancak kooperatif sayısı ve bu kooperatiflere ortak olan üretici sayıları rakamsal olarak yüksek görünse de kooperatiflerin istenilen düzeyde aktif olduğunu söylemek güçtür.

Kooperatifler her ne kadar kar amacı olmadan kurulan organizasyonlar olsa da, değişen piyasa koşulları ve artan rekabet karşısında hem devamlılığı ve ortaklara fayda sağlama hem kooperatif maliyetlerini karşılama açısından kar elde etmeleri gerekmektedir. Bu amaca ulaşmak adına da kooperatiflerin başarılı şekilde yönetilmeleri, ortak kooperatif ilişkilerinin doğru şekilde kurulması ve kooperatiflerin kaynaklarını etkin şekilde kullanması gereklidir.

Çalışmanın amacı, Türkiye'de kooperatifçiliğin Batı Akdeniz Bölgesi çalışma alanında performanslarını ölçmek, kooperatif etkinliklerini belirlemek ve ortak kooperatif ilişkilerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın ana materyalini Batı Akdeniz Bölgesinde süt toplama faaliyeti gösteren kooperatiflerin ortakları ve yöneticileri ile karşılıklı anket çalışması yapılarak elde edilen veriler oluşturmuştur.

Çalışma kapsamında Antalya, Burdur ve Isparta illerinde faaliyet gösteren 100 kooperatifin kooperatif başkanı ve bu kooperatiflere ortak olan 212 ortak olmak üzere toplam 312 anket yapılmıştır.

Araştırmada kooperatiflerin varlıkları ortaya konmuş, kooperatif gelir gider tabloları ile bilançoları oluşturulmuş ve etkinlikleri belirlenmiştir. Ayrıca kooperatif yönetici ve ortakların kooperatifçiliğe bakış açıları ve bilgi düzeyleri ölçülmüş, faktör analizi ile kooperatifçilik algıları, kooperatifçiliğin başarılı olmasında ölçüt olabilecek etkenler ortaya konmuştur. Çalışmada son olarak kooperatiflerin sorunları ve sorunlara neden olan unsurlar ortaya konmuştur.

Elde edilen sonuçlar araştırma alanındaki kooperatiflerin ortalama 171 ortağa, 1,93 daimi çalışana sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kooperatiflerin azda olsa kendine ait arazi, bina gibi varlıklara sahip olduğu tespit edilmiştir. Kooperatiflerin ortalama aktif ve pasifleri 592.360 TL olarak hesaplanmış olup araştırmaya konu olan kooperatiflerin yıllık dönem net karları 21.054 TL olarak belirlenmiştir. Kooperatiflerin gelir elde etmek amacı ile farklı alternatif faaliyetlere yöneldiği ve bu ek faaliyetler olmadan sadece süt ve yem satışı ile kooperatiflerin mevcut kapasiteleri ile kara geçmelerinin mümkün olmadığı çalışmada belirlenen başka bir durumdur.

Çalışmada elde edilen bir diğer önemli sonuç gerek kooperatif başkanları gerek ise ortakların kooperatifçilik bilgi seviyelerinin yeterli düzeyde olmadığıdır.

Ayrıca çalışma sonucunda 100 kooperatiften sadece 41 tanesinin tam etkin şekilde faaliyet gösterdiği. Diğer kooperatiflerin ise kaynaklarını doğru şekilde kullanmadığı yani etkin şekilde faaliyet göstermediği belirlenmiştir.

Çalışmada incelenen kooperatiflerin sorunları süt toplama ve satışı, yem alım ve satımı ile kooperatiflerin işleyişi ile ilgili sorunlar olmak üzere üç ana başlıkta toplanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Örgütlenme, Kooperatif, Performans, Etkinlik, Batı Akdeniz Bölgesi

JÜRİ: Prof. Dr. İbrahim YILMAZ (Danışman)
Prof. Dr. Murat YERCAN
Prof. Dr. Bahri KARLI
Prof. Dr. Cuma AKBAY
Doç. Dr. Handan AKÇAÖZ

ABSTRACT

EVALUATION OF COMMON COOPERATIVE RELATIONSHIPS AND THE PERFORMANCE ANALYSIS OF LIVESTOCK COOPERATIVES IN WESTERN MEDITERRANEAN REGION

Asaf ÖZALP

Ph.D. Thesis in Department of Agricultural Economics
Supervisor: Prof. Dr. Ibrahim YILMAZ
May 2017, 146 Pages

Agriculture has a different status on country economies, thus it is necessary for ensuring the country's continuous economic growth and development. One of the most important factors for achieving sustainable economic, social and technical success of the agricultural sector is the gathering of producers by the cooperatives.

Cooperatives are beneficial to producers; provide them the advantages of more affordable input, as well as the wider networking and higher pricing in product marketing. In addition, they increase the competitive power which producers cannot achieve on their own, thereby ensure that producers have more decision power in related markets.

In Turkey agricultural cooperatives are based on a long time ago. It is difficult to say that cooperatives are active at the desired level even if the number of cooperatives and the producers seems high.

Cooperatives, even though they are nonprofit organizations, need to make profit in terms of continuity, being beneficial to the partners and meeting the cooperative expenses against the changing market conditions and increasing competition. To achieve this goal, the cooperatives must be managed successfully, their relations must be established properly and they must use their resources effectively.

This study aims to measure the performance of cooperatives, to determine their activities and to reveal common relations among them in area of the Western Mediterranean Region, Turkey. The main material of the study was the data obtained by conducting a mutual survey with the partners and managers of the milk collection cooperatives in the Western Mediterranean Region.

Within the scope of the study, 312 questionnaires were conducted, including the co-operative chairman of 100 cooperatives operating in Antalya, Burdur and Isparta and 212 co-partners of these cooperatives.

In the survey, the assets of the cooperatives were revealed, the cooperatives income and expense tables and the balances were established and their activities were determined. In addition, the perspectives- the knowledge levels of the managers and partners were measured. By the factor analysis, perceptions and the factors that could be

a criteria for the success of cooperatives was revealed. Finally the cooperative problems and the reasons were revealed.

KEYWORDS: Organization, Cooperative, Performance, Efficiency, Western Mediterranean Region

COMMITTEE: Prof. Dr. Ibrahim YILMAZ (Supervisor)
Prof. Dr. Murat YERCAN
Prof. Dr. Bahri KARLI
Prof. Dr. Cuma AKBAY
Doç. Dr. Handan AKÇAÖZ

ÖNSÖZ

Tarım sektörünün gelişimi özellikle gelişmekte olan ülkelerin büyüme ve gelişmesini sürdürmesi açısından önem taşımaktadır. Tarımda gelişmeyi sağlamanın en önemli yollarından biri üreticilerin kooperatifler şeklinde örgütlenmeye gitmesidir. Türkiye'de kooperatifçilik her ne kadar kooperatif ve ortak sayısı açısından yeterli düzeyde görülse de bu kooperatiflerin tarım sektöründe söz sahibi olduğu ve kooperatiflerin etkin şekilde çalıştıklarından bahsetmek mümkün görülmemektedir.

Kooperatifler üreticilerin tek başlarına yapamayacakları faaliyetleri üreticilere yapma şansı oluşturmakta ayrıca üreticilerin girdi ve ürün pazarlama konularında piyasada daha avantajlı konuma gelmelerini sağlamaktadır.

Kooperatifler ile ilgili daha önce çalışmalar yapılmış olsa da kooperatiflerin gelir- gider ve bilançolarını ortaya koyan, kooperatif etkinliğini hesaplayan çalışmalar yapılmamıştır. Bu çalışma bu konular ile ilgili bir ilk olma açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın amacı, Türkiye'de kooperatifçiliğin Batı Akdeniz Bölgesi çalışma alanında performanslarını ölçmek, kooperatif etkinliklerini belirlemek, ortak kooperatif ilişkilerini ortaya koymaktır.

Çalışmayı yönlendiren, araştırmalarımın her aşamasında bilgi, öneri ve yardımlarını esirgemeyerek yetişme ve gelişmeme katkıda bulunan hocam sayın **Prof. Dr. İbrahim YILMAZ'a,** çalışma süresince desteklerini esirgemeyen Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı **Prof.Dr. Cengiz SAYIN'a**, tez izleme komitelerinde çalışmanın altyapısı ve ilerleyişinin doğru şekilde oluşmasını sağlayan **Prof. Dr. Murat YERCAN** ve **Doç. Dr. Handan AKÇAÖZ'e**, çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen bölüm çalışmaarkadaşlarıma, teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında hiç bıkmadan büyük bir özveri ve sabırla her yönden bana destek olan, her zaman benimle olduğunu bildiğim sevgili eşim **Burcu ÖZALP'e** sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT iii
İÇİNDEKİLER vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ viii
ÇİZELGELER DİZİNİ ix
1. GİRİŞ 1
2. KURAMSAL BİLGİLER VE KAYNAK TARAMALARI 6
3. MATERYAL VE METOT 13
3.1. Kooperatifler İle İlgili Mali Tablolar 14
3.1.1. Gelir tablosu 14
3.1.2.Bilanço tablosu 15
3.2. Kooperatiflerde Etkinlik ve Verimlilik Analizleri 16
3.2.1. Veri zarflama analizi 16
3.3. Faktör Analizi 19
3.4. Tobit Model Analizi 20
4. BULGULAR VE TARTIŞMA 22
4.1. İncelenen Kooperatifleri İle İlgili Bilgiler 22
4.1.1. İncelenen kooperatifler ile ilgili genel bilgiler 22
4.1.2. İncelenen kooperatiflerde (istihdam) çalışanların durumu 25
4.2. İncelenen Kooperatiflerin Varlıkları 28
4.2.1. İncelenen kooperatiflerin arazi varlığı 28
4.2.3. İncelenen kooperatiflerin alet makina varlığı 33
4.2.4. Kooperatiflerin depo mevcudu 34
4.2.5. İncelenen kooperatiflerin para mevcudu 35
4.2.6. İncelenen kooperatiflerin alacak durumu 36
4.2.7. İncelenen kooperatiflerin borç kaynakları ve borçluluk durumu 36
4.3. Kooperatiflerde Bilanço ve Gelir Gider Tabloları 37
4.3.1. İncelenen kooperatiflerin bilançoları 38
4.3.2. Gelir tabloları 39
4.4. İncelenen Kooperatiflerin Kooperatifçilik Faaliyetleri ve Değerlendirmesi 48
4.4.1. İncelenen kooperatiflerde süt toplama faaliyetinin değerlendirilmesi 50
4.4.2. İncelenen kooperatiflerde mandıracılık faaliyetinin değerlendirilmesi 55
4.4.3. İncelenen kooperatiflerde yem üretim faaliyetinin değerlendirilmesi 56
4.4.4. İncelenen kooperatiflerde yem dağıtım faaliyetinin değerlendirilmesi 56
4.4.5. İncelenen kooperatiflerde ortak ve ortak dışı girdi temini bedelleri 57
4.4.6. İncelenen kooperatiflerin muhasebe kaydı tutma durumu 59
4.4.7. İncelenen kooperatiflerin ortak dışı işlemleri kayıt altına alma durumu 59
4.4.8. İncelenen kooperatiflerde kar-zarar beyan durumu 60
4.4.9. İncelenen kooperatiflerde karın dağıtımı 60
4.4.10. İncelenen kooperatiflerde proje uygulama durumu 61
4.5. Kooperatif Yöneticileri İle Yapılan Anketlerin Değerlendirilmesi 62
4.5.1. Yöneticiler ile ilgili genel bilgiler 62
4.5.2. Yöneticilerin kooperatifçilik deneyimi 63
4.5.3. Yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi 64
4.5.4. Kooperatif yöneticileri tarafından tutulan defterler 72
4.5.5. Ortakların kooperatiflere uğrama nedenleri 73

4.5.6. Genel kurul hakkında bilgiler 74
4.5.7. Yöneticilerin kooperatifçilik hakkındaki görüş ve düşünceleri 76
4.6. Kooperatif Yöneticilerinin Kooperatifçilik İle İlgili Bilgi Düzeylerine Yönelik Faktör Analizi 81
4.7. Kooperatifçilik Başarısı ve Performansı İle İlgili Faktör Analizi 84
4.8. Ortak Anket Sonuçları 85
4.8.1. Ortakların eğitim düzeyleri 85
4.8.2. Ortakların arazi varlığı, bitkisel ve hayvansal üretim değerleri 86
4.8.3. Ortakların süt sığırcılığı faaliyeti 87
4.8.4. Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilgisi ve yönetime katılma durumu 88
4.8.5. Ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri 89
4.8.6. Ortakların kooperatif faaliyetleri beklentileri ve değerlendirmesi 95
4.8.7. Kooperatif eğitim faaliyetleri 98
4.8.8. Ortakların kooperatif başarısı konusunda düşünceleri 99
4.9.Kooperatif Ortaklarının Kooperatifçilik Algılarına Yönelik Faktör Analizi 108
4.10.Ortakların Kooperatiflerinin Başarı ve Performansı İle İlgili Görüşlerine Yönelik Faktör Analizi 111
4.11. Kooperatiflerde Etkinlik Analizi 114
4.12.Kooperatiflerde Tobit Model Analizi 119
4.13.İncelenen Kooperatiflerin Sorunları 121
4.13.1. Süt toplama ve satışı ile ilgili sorunlar 121
4.13.2. Yem alım ve satımı ile ilgili sorunlar 123
4.13.3. Kooperatifin işleyişi ile ilgili sorunlar 123
5. SONUÇ 125
6. KAYNAKLAR 141
ÖZGEÇMİŞ

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

Kg	Kilogram
TL	Türk Lirası
DDA	Demirbaş Değer Artışı
Ant.	Antalya
Bur.	Burdur
Isp.	Isparta
Ort.	Ortalama

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1. İncelenen kooperatiflerin illere göre dağılımı.....5
Çizelge 4.2. İncelenen kooperatiflerin ana faaliyet konusu veya konuları 23
Çizelge 4.3. İllere göre kooperatiflerin ortak sayılarının incelenmesi 24
Çizelge 4.4. İllere göre kooperatif sermaye durumlarının incelenmesi (TL).....24
Çizelge 4.5. İlçelere göre bölgede bulunan üretici örgütleri.....25
Çizelge 4.6. Kooperatiflerde üst örgütlenme durumu.....25
Çizelge 4.7. Kooperatif çalışanları ile ilgili bilgiler.....26
Çizelge 4.8. Kooperatifler işçi varlığı ile ilgili bilgiler.....27
Çizelge 4.9. Kooperatiflerde daimi işgücünün çalışma alanları 28
Çizelge 4.10. Geçici işçilerin kooperatiflerde çalışma alanları.....28
Çizelge 4.11. Kooperatiflerin arazi varlığı.....29
Çizelge 4.12. Yönetim binası mülkiyeti ve kapasitesi 29
Çizelge 4.13. Yönetim binalarının ek faaliyetlerde kullanım durumu.....30
Çizelge 4.14. Süt toplama tankı mülkiyeti, kapasite ve işletim maliyetleri.....30
Çizelge 4.15. Süt toplama merkezi mülkiyeti 31
Çizelge 4.16. Süt toplama merkezi soğutma tankları mülkiyet ve kapasiteleri 32
Çizelge 4.17. İncelenen kooperatiflerde yem deposu mülkiyeti 32
Çizelge 4.18. İncelenen kooperatiflerin alet ekipman varlığı 34
Çizelge 4.19. Kooperatif deposunda bulunan malzemeler (adet) ve tutarı 35
Çizelge 4.20. İllere göre kooperatiflerin para mevcutları 35
Çizelge 4.21. Kooperatiflerin çeşitler itibariyle alacak durumu 36
Çizelge 4.22. İllere göre kooperatiflerin borç kaynakları (Sayı) 37
Çizelge 4.23. İncelenen kooperatiflerin borç durumu (TL) 37
Çizelge 4.24. İllere göre kooperatiflerin bilançoları (TL).....39
Çizelge 4.25. İllere göre kooperatiflerin yıllık gelir/giderleri (TL) 42
Çizelge 4.26. İllere göre kooperatiflerin yıllık gelir/giderleri (TL/Ton).....44
Çizelge 4.27. Süt toplama şekline göre kooperatiflerin yıllık gelir/giderleri.....46
Çizelge 4.28. Toplanan süt miktarı gruplarına göre kooperatiflerin yıllık gelir/giderler48
Çizelge 4.29. İncelenen kooperatiflerin faaliyetleri.....49
Çizelge 4.30. İller itibariyle kooperatiflerin faaliyetleri ve bu faaliyetlerin önem derecesi……50
Çizelge 4.31. Kooperatiflerde süt toplama şekli 50
Çizelge 4.32. Kooperatiflerin süt toplama miktarları.....51
Çizelge 4.33. Kooperatiflerde toplanan sütün firmaya teslim yeri 52
Çizelge 4.34. Kooperatifin aldığı süt bedelini ortağa ödeme şekli 52
Çizelge 4.35. İncelenen kooperatiflerde süt bedelini ödeme şekli.....52
Çizelge 4.36. Kooperatiflerde toplanan sütün bozulma nedenleri 53
Çizelge 4.37. Kooperatiflerde bozulan süt ile ilgili uygulamalar 53
Çizelge 4.38. İncelenen kooperatiflerde bozulan süt bedelinin karşılanması 54
Çizelge 4.39. İncelenen kooperatiflerde süt satış fiyatının belirlenmesi 54
Çizelge 4.40. Kooperatif ile alıcı firma arasında sözleşme yapma durumu.....55
Çizelge 4.41. Kooperatif ve firma arasındaki yazılı anlaşma süreleri 55
Çizelge 4.42. Kooperatiflerde yem dağıtım faaliyetleri.....57
Çizelge 4.43. Kooperatiflerde ortaklara yem, araç-gereç gibi girdileri fiyatlandırma durumu.....57
Çizelge 4.44. Kooperatife ortak olmayanlara girdi ve hizmet sağlama koşulları 58

Çizelge 4.45. İncelenen kooperatiflerde diğer faaliyetler 59
Çizelge 4.46. Muhasebe kayıtlarını kooperatif bünyesinde de tutma durumu..... 59
Çizelge 4.47. Ortak dışı yapılan alışverişlerin kaydını ayrı olarak tutma durumu 60
Çizelge 4.48. Kooperatiflerde kar-zarar beyan durumu..... 60
Çizelge 4.49. İncelenen kooperatiflerde elde edilen karı dağıtma durumu 61
Çizelge 4.50. Kooperatiflerde karı dağıtmama nedenleri 61
Çizelge 4.51. Kooperatiflerin uyguladıkları projeler 62
Çizelge 4.52. Yönetim Kurulu Başkanının eğitim durumu ilgili genel bilgiler..... 62
Çizelge 4.53. Kooperatif yöneticileri le ilgili genel bilgiler 63
Çizelge 4.54. Kooperatif yöneticilerinin yöneticilik deneyimi..... 64
Çizelge 4.55. Yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi 68
Çizelge 4.56. Kooperatif yöneticilerinin kooperatif ilkeleri bilgi ölçeği..... 70
Çizelge 4.57. İllere göre yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi..... 71
Çizelge 4.58. İncelenen kooperatiflerde tutulan defterler..... 73
Çizelge 4.59. Ortakların kooperatiflere uğrama neden ve sıklıkları 74
Çizelge 4.60. İllere göre ortakların kooperatife uğrama sıklıkları 74
Çizelge 4.61. Kooperatiflerde genel kurullara katılan ortak sayısındaki değişim 75
Çizelge 4.62. Ortakların genel kurula katılmama sebepleri..... 75
Çizelge 4.63. Ortakların genel kurulda fikirlerini beyan etme durumu 76
Çizelge 4.64. Yöneticilerin kendi kooperatifleri ve kooperatifçiliğin genel durumu ile ilgili görüşleri……..……....79
Çizelge 4.65. Yöneticilerin illere göre kendi kooperatifleri ve kooperatifçiliğin genel durumu ile ilgili görüşleri..... 81
Çizelge 4.66. Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik algı düzeylerine yönelik faktör analizi sonuçları…….....…….…...83
Çizelge 4.67. Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik başarı ve performans ile ilgili faktör analizi sonuçları…….....…….……..……85
Çizelge 4.68. Kooperatiflerin ortaklarının eğitim düzeyleri 86
Çizelge 4.69. İncelenen Kooperatiflerin Ortaklarının aile nüfusunun cinsiyete göre dağılımı..... 86
Çizelge 4.70. İncelenen kooperatiflerin ortaklarının illere göre arazi varlığı 87
Çizelge 4.71. İncelenen Kooperatif ortaklarının süt sığırcılığı faaliyetlerinde deneyimi87
Çizelge 4.72. İncelenen kooperatif ortaklarının tarım dışı gelir durumu..... 88
Çizelge 4.73. Ortakların kooperatifçilik ilgisi ve yönetime katılım durumu 89
Çizelge 4.74. İncelenen kooperatiflerde ortağın kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi 91
Çizelge 4.75. Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkeleri bilgi ölçeği (%) 93
Çizelge 4.76. İncelenen kooperatiflerde ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi……...94
Çizelge 4.77. Ortaklara göre kooperatifin olası faaliyetlerinin önem dereceleri (kişi)... 95
Çizelge 4.78. Hizmetlerden yararlanan ortakların kooperatifin faaliyetleri ile ilgili düşünceleri..... 97
Çizelge 4.79. İllere göre kooperatif hizmetleri önem durumu ve hizmetlerden yararlanan ortakların memnuniyet durumu 98
Çizelge 4.80. Ortakların kooperatif eğitim faaliyetleri ile ilgili görüşleri 99
Çizelge 4.81. Ortakların kooperatifin başarılı olabilmesi için gerekli gördüğü koşullar 102
Çizelge 4.82.Ortakların ortak oldukları kooperatif ile ilgili başarı düşünceleri(kişi)... 103
Çizelge 4.83. Ortakların kooperatifin başarılı olabilmesi için gerekli gördüğü

koşullar…….....106
Çizelge 4.84. Ortakların ortak oldukları kooperatif ile ilgili başarı düşünceleri (önem seviyesi) 107
Çizelge 4.85. Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik algılarına yönelik faktör analizi sonuçları…….....110
Çizelge 4.86. Ortakların kooperatiflerinin başarı ve performansı ile ilgili görüşlerineyönelik faktör analizi sonuçları 113
Çizelge 4.87. Ölçeğe sabit getiriye göre kooperatif teknik etkinlik skorları (CCR).....115
Çizelge 4.88. Kooperatiflere göre CCR teknik etkinlik skorları.....116
Çizelge 4.89. Ölçeğe değişen getiriye göre kooperatif etkinlik skorları (BCC) 117
Çizelge 4.90. BCC varsayımına göre iller itibari ile kooperatif toplam etkinlik, teknik etkinlik, ölçek etkinliği ve ölçek özellikleri…….....118
Çizelge 4.91. Kooperatiflerde tobit analizi sonuçları.....121

1. GİRİŞ

Kooperatif kelimesinin sözlük anlamı işbirliğidir. Kooperatifin çok fazla farklı tamımı olmasına rağmen herkes tarafından kabul edilmiş tek bir tanımı yoktur.

Uluslararası kooperatifler birliği tarafından yapılan kooperatif tanımı 'bir kooperatif, mülkiyeti kolektif olan ve yönetimi demokratik olarak gerçekleştirilen bir girişim aracılığı ile ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ve özlemleri tatmin etmek için gönüllü olarak bir araya gelmiş insanların özerk birliğidir' (ICA, 1995).

Türkiye'de 1969 tarih ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda, 2004 tarih ve 5146 sayılı yasa 1. maddede kooperatif; Tüzelkişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar' şeklinde tanımlanmaktadır.

Kooperatifleşme; bireyin tek basına çözümleyemediği ekonomik ve sosyal sorunları, ortaklaşa çözümlemeyi amaçlamaktadır. Tarımsal kooperatiflerin başlıca işlevleri arasında; ortaklara ucuz girdi teminine, ürünlerin pazarlanmasına, yöresel ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesine katkı sağlanması yer almaktadır (Çıkın ve Yercan, 1995).

Kooperatifler; günümüz karma ekonomi piyasası içerisinde önemli rol oynayan, ortaklar tarafından kurulan ve yönetilen, devlete bağımlı olmayan, özerk, üretken ve rekabetçi yapıları ile göz ardı edilemeyecek olan girişimlerdir. Kooperatiflerin işletme olarak ekonomiye katkısını; fiyatların oluşumu, pazarların iyileştirilmesi, ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomisinin sağlanmasında görmek mümkündür.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal ve ekonomik kalkınmanın temeli kooperatiflere dayanmakta olup, dünyada demokrasinin yaygınlaşması, barışın sağlanması, çevrenin korunması, istihdam yaratma, kaynakları harekete geçirme ve yatırım oluşturmada önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Özüdoğru, 2004). Dünyada yaklaşık 800 milyon, Türkiye'de ise 4,5 milyon kişi kooperatiflere üyedir. Dünyada yaklaşık 100 milyon kişiye kooperatifler tarafından istihdam sağlanmaktadır (ICA, 2011). Dünyada yaklaşık 569 bin tarımsal kooperatif olduğu tahmin edilmektedir (UN, 2009).

Tarım kooperatifi ortakları "çiftçi" ve faaliyet alanı "tarım" olan kooperatiflerdir. Çiftçilerin ekonomik haklarını korumak ve daha fazla kar elde etmelerini sağlama amacındaki tarım kooperatifleri, faaliyetlerini gerçekleştirmek için köy, belde ve ilçe gibi yerleşim merkezlerinde kurulurlar. Kooperatiflerin kar elde etmesi; kooperatifin fiyatları etkilemesi ya da gerekli girdilerin temini ile verim artışı şeklinde olmaktadır (Yercan, 2003). Bu araştırma kapsamına 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda yer alan ve hayvancılıkla uğraşan tarımsal kalkınma kooperatifleri alınmıştır. Türkiye'de tarımsal amaçlı kooperatiflerden en yaygın şekilde örgütleneni ve en fazla sayıya sahip olanı tarımsal kalkınma kooperatifleridir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri; ortaklarının tarımsal üretimlerini geliştirmek, ihtiyaçları ile ilgili temin, tedarik, işletme, pazarlama

ve değerlendirme faaliyetlerinde bulunmak, ortaklarının ekonomik ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak, ekonomik gücünü arttırmak için çalışan kuruluşlardır.

Genel olarak bu sayısal gelişime rağmen tarımsal kooperatifçilik, ülke tarımının ekonomik ve sosyal gelişmesine, sanayileşmesine ve demokratikleşmesine önemli katkı sağlayamamaktadır. Bunun nedenleri finansman, üst örgütlenme, eğitim ve araştırma, yönetim, mevzuat ve denetim gibi temel sorunlardır (Mülayim 1995).

Tarımsal açıdan gelişmiş ülkelerde kooperatiflerin sektörde önemi büyüktür. AB bazı destekleme alanlarında kooperatiflere öncelik tanımaktadır. Bu ülkelerde kooperatifler tarım piyasalarında aktif olarak rol almakta olup bu pazarlarda söz sahibi konumdadır. Kooperatiflerin bu başarılarında kooperatifçilik kültürünün gelişmiş olması, ortakların kooperatiflere güveni ve yönetici becerileri de etkili olmaktadır.

Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik tarımda çoğu sorunun çözüm yolu olarak görülmekte ve önerilmektedir ancak konusunda her ne kadar başarılı kooperatifler bulunsa da genel olarak kooperatifçiliğin başarılı olmadığı kanısı yaygındır. Bu nedenle çiftçi refahını ilgilendiren tüm problemlerde, örgütlenme veya kooperatifleşme başarısızlığı ön plana çıkarılır. Örgütlenmenin yararı hemen hemen her sorunun çözüm önerisinde anlatılmakta ve üreticilere bu konularda yoğun teşvikler yapılmaktadır. Ancak sayısal anlamda yeterli kooperatif ve bu kooperatiflerde ortak sayısına sahip olan ülkemizde kooperatifçilik bir türlü istenilen etkinliğe ulaşamamaktadır. Türkiye'de tarımsal kooperatiflerin başarıyı yakalaması, tarımsal kalkınmayı hızlandıracak en önemli faktörlerden biridir. Tarımsal kooperatiflerin başarıya ulaştırılmasında, kooperatiflerin başarılı veya başarısız olmasının ardındaki etmenlerin analiz edilmesi, kooperatiflerin ülke genelindeki performanslarının arttırılmasında önemli bir gösterge olacaktır. Kooperatiflerin performanslarını ölçmek her ne kadar sayısal veriler ile mümkün görünse de kooperatifçiliğin bir kültür ve sosyal olgu olduğunu da göz ardı etmemek gereklidir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de süt toplayan kooperatiflerden yola çıkarak kooperatifçiliğin yaygınlaşması ve sürekli başarıyı yakalayabilmesi için kooperatif performanslarının ve kooperatiflerin etkinliğinin arttırılması için ortaya konması gereken etkenlerin belirlenmesidir. Çalışmanın kooperatif yöneticileri ve kooperatif faaliyetleri doğrultusunda amaçları;

- Kooperatif ortak ilişkisini etkileyen nedenlerin ortaya konması,
- Ortak ve yöneticilerin kooperatifçilik algı ve bilgi düzeyinin ortaya konması,
- Kooperatiflerin yıllık faaliyet sonuçlarının ortaya konması,
- Üreticilerin ortak oldukları kooperatiflerden memnuniyet düzeylerinin belirlenerek başarılı ve başarısız kooperatifler açısından analiz edilmesi,
- Kooperatif etkinlik ve verimlilik düzeylerinin ölçülmesi
- Kooperatif başarısına ve başarısızlığına etki eden faktörlerin ortaya konması,
- Kooperatiflerin daha başarılı ve etkin olabilmesi için alınabilecek önlemlerin ortaya konmasıdır.

Kooperatifler temelde kar amaçlı oluşumlar olmamasına karşın değişen rekabet koşulları, ortakların yüksek gelir beklentisi kooperatifleri kar odaklı çalışmaya

zorlamaktadır. Ayrıca karlılık kooperatiflerin uzun vadede varlıklarını sürdürebilmesi adına önem taşımaktadır. Kooperatiflerin kar elde etmesinin ardında etkinlik faktörü önem taşımaktadır. Kooperatiflerin etkin olması veya olamamasının nedenlerinin belirlenmesi bu sorunların düzeltilmesi ve bunun sonucunda kooperatiflerin daha etkin ve başarılı çalışabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, çalışmada kooperatiflerin karlılıklarının yanında etkinlikleri ile bu etkinliği belirleyen etmenler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kooperatiflerin başarısını etkileyen faktörlerden birisi de ortakların kooperatife karşı tutum ve davranışlarıdır. Bir kooperatifin varoluş nedeni ortaklarıdır. Ortaklar kooperatiflerin hem sahibi hem müşterisidirler. Bu nedenle ortakların amaçlan ile kooperatifin amaçlan birbiriyle uyum sağlamalıdır. Eğer ortak ve kooperatifin amaçları uyuşmuyor ise kooperatiflerin başarılı olması zorlaşmaktadır. Bu nedenle ülkemizde tarımsal kooperatifçiliğin gelişebilmesi için kooperatif-ortak ilişkilerinin sağlıklı ve tutarlı olması gerekmektedir. Özellikle ortakların kooperatif yönetimine daha aktif bir biçimde katılmasının sağlanması ve bu gerçekleşmiyorsa bunun nedenlerinin araştırılması kooperatifçiliğin başarısının arttırılmasında önem teşkil etmektedir.

Türkiye'de kooperatif-ortak ilişkilerinin analizine dayanarak kooperatifçilik sorunlarının saptandığı ve buna göre çözüm önerilerinin getirildiği çalışmalar oldukça az sayıdadır. Bu çalışma incelenen kooperatiflerde kooperatif-ortak ilişkilerinin düzeyi ve bu düzeyi etkileyen faktörlerin ortaya konması ve bu ilişkileri geliştirme çarelerini irdelemektedir. Bu amaca ulaşmak için, kooperatiflerde kooperatif-ortak ilişkileri genel düşünceler ve ekonomik düşünceler incelenmiştir.

Kooperatif ortak ilişkileri diğer çalışmalardan farklı olarak hem ortak-kooperatif hem de kooperatif-ortak ilişkileri olmak üzere çift yönlü incelenmiştir. Bu durum kooperatif ortak ilişkilerinin her iki boyutu ile ortaya koyulmasına olanak sağlamıştır. Çalışmada çiftçileri tarımsal kooperatifçiliğe yönelten değişkenlerin etkisi, hem ortakların kooperatif hem de kooperatiflerin ortaklarla beklenti ve ilişkileri incelenmiştir.

Tarımsal kooperatifçilik konusunda literatür oldukça geniştir. Kooperatifler ile ilgili yabancı kaynaklı çalışmalarda kooperatifler arası işbirliği (Haight vd.,2007), kooperatife katılımın tarım işletmelerinin performansına etkileri (Price ve Peters.,1985), ortak gönüllülüğünün kooperatife etkileri (Leathers, 2006), kooperatif ortaklarının taahhütlerinin oynadığı roller (Folton,1999), kooperatif-ortak ilişkileri (Hansen ve ark,2002) ele alınmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmaların ise bir bölümü kooperatif üyelerinin ekonomik analizini (Yercan, 1996; Acar ve Yıldırım, 2000; Dedeoğlu ve Yıldırım, 2006), bir bölümü ise kooperatifin sosyo-ekonomik faaliyetlerini incelemektedir (Yıldırım ve Acar, 1999; Karlı ve Çelik, 2003; Özdemir, 2005; Ünal ve Yercan, 2006; Serinikli ve İnan, 2007; Ünal vd., 2009).

Daha önce yapılan çalışmalarda hayvancılık alanındaki kooperatiflerle ilgili çalışmaların olduğu gözlemlenmektedir. Bu kapsamda kooperatifler aracılığıyla uygulanan süt sığırcılığı projeleri (Yılmaz ve Gül, 2010), çiftçilerin kooperatiflere yaklaşımı (Kurtaslan ve Doğaner, 2004), hayvansal üretimde kooperatiflerin rolü (Terin ve ark., 2010), mandıra işleten kooperatiflerin ekonomik durumu (Acar ve Yıldırım,

2000; Dedeoğlu ve Yıldırım, 2006), çiğ süt pazarlanmasında kooperatiflerin rolü (Ödül, 2006) ile süt pazarlama ve dağıtımında kooperatiflerin rolü (Sayın vd., 2007) gibi konuları ele alan araştırmalar söz konusudur.

Tarımsal kooperatiflerde etkinliğin hesaplanmasına yönelik çeşitli çalışmalar da yapılmıştır (Iqbal ve Bhargava, 1997; Sueyoshi, 1999; Singh vd., 2000; Grazhdaninova ve Lerman, 2005). Ancak Türkiye'de genel, bölge ve ürün bazında etkinlik çalışmaları yapılmasına karşılık (Günden ve Miran, 2001; Abay vd., 2004; Günden vd., 2006), kooperatif etkinliği konusunun çok fazla ele alınmadığı ve bu konunun araştırılmaya açık olduğu saptanmıştır. Bu konudaki eksikliklerin giderilmesi ve kooperatif etkinliğini belirleyen göstergelerin belirlenmesi açısından konu hakkında yapılacak çalışmalar da önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen istenilen seviyeye ulaşamayan kooperatifleşme hareketinin önünde duran engellerin belirlenmesi, kooperatif başarısının kooperatif ortak, yönetici ve kooperatif faaliyetleri açısından incelenmesi, kooperatiflerin etkinlik ve verimliliğini etkileyen faktörler ile bu faktörlerin kooperatif başarısını hangi yönde etkilediğinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

Çalışmada kooperatiflerin etkinlik ve verimlilik durumları ile kooperatiflerin başarı ölçütleri belirlenerek başarılı ve başarısız kooperatif oluşumunda etkili değişkenler ile Veri Zarflama Analizi kullanılarak ele alınan kooperatiflerin etkinlik durumlarının birbiri ile karşılaştırılması sağlanmıştır. Çalışmanın bir diğer amacı, kooperatif bilançolarının kullanılarak kooperatiflerin finansal performanslarının da irdelenmesidir.

Çalışmanın kapsamını Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Burdur, Isparta) yer alan hayvancılık kooperatifleri ve bu kooperatiflerin ortakları oluşturmuştur. Çalışma alanının Batı Akdeniz Bölgesi olarak seçilmesinin başlıca sebepleri, bu alanda kooperatifçilik kültürünün yaygın olması, hayvancılık faaliyetlerinde kooperatiflerin etkin olması, hayvansal ürünlere kooperatifler aracılığıyla katma değer yaratılması olarak gösterilebilir. Ayrıca bölge, nüfus açısından kooperatif işletmeler için iyi bir tüketici popülâsyonu sunmaktadır. Bölgede daha önce benzer bir çalışmanın yapılmamış olması da çalışmanın araştırma alanı için gerekliliğini göstermektedir.

Antalya, Burdur ve Isparta tarım il müdürlükleri kırsal kalkınma ve örgütlenme birimlerinden alınan veriler doğrultusunda Antalya ilinde 203, burdur ilinde 255 ve Isparta ilinde 200 kooperatifin bulunduğu belirlenmiştir. Bu kooperatiflerin bir bölümünün aktif olarak çalışmadığı ve bir bölümünün de tasfiye aşamasında olduğu belirtilmiştir. Halen aktif olarak çalışan kooperatifler dikkate alındığında Antalya'da 114, Burdur'da 210 ve Isparta'da 190 kooperatif bulunduğu belirlenmiştir. Bu kooperatifler farklı faaliyet kollarında kurulmuştur. Çalışma kapsamında sadece süt toplama faaliyetinde bulunan kooperatifler incelenmiştir. Bu kooperatiflerden Antalya ilinde 45, burdur ilinde 200 ve Isparta ilince 70 kooperatif olmak üzere bölgede süt toplayan toplam 315 kooperatif olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 1.1).

Çalışma kapsamında süt toplama faaliyetinde bulunan toplam 315 kooperatiften 100 kooperatif tesadüfi olarak seçilerek incelenmiş ve bu kooperatiflerde 100 başkan ve 212 kooperatif ortağı olmak üzere 312 kişi ile anket çalışması yapılmıştır. Bu kooperatiflerin illere göre dağılımına bakıldığında Antalya'da 18, Burdur'da 49 ve Isparta'da 33 kooperatif ile anket çalışması yürütülmüştür (Çizelge 1.1.). Kooperatifler tesadüfi olarak seçilmiştir.

Çizelge 1.1. İncelenen kooperatiflerin illere göre dağılımı

İller	Toplam koop. Sayısı	Aktif koop. Sayısı	Süt toplayan kooperatif sayısı	İncelenen Koop. Sayısı	Örnek oranı (%)
Antalya	203	114	45	18	40,0
Burdur	255	210	200	49	25,5
Isparta	200	190	70	33	47,1
Toplam	658	514	315	100	31,7

Kaynak: Antalya, Isparta, Burdur Tarım il müdürlükleri kayıtları

2. KURAMSAL BİLGİLER VE KAYNAK TARAMALARI

Konu ile ilgili olarak yapılan literatür taraması sonucunda Türkiye ve yurt dışında yapılmış çalışmalar derlenmiş ve bu çalışmalar aşağıda verilmiştir.

Maietta ve Sena (2008) 'Rekabet kooperatifler için gerçekten kötübir haber mi? İtalyan üretici kooperatifleri için bazı göstergeler' adlı makalesinde üretici kooperatifleri üzerine teknik etkinlik ve piyasa gücü arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Birinci hipotez ile karı garanti eden teknik etkinliği geliştirmek üzere artan piyasa baskısının ulaştığı sınırı test etmişlerdir. İkinci hipotezde ise üretici kooperatiflerinin daha fazla pazar payı alması için daha yüksek teknik etkinliğin teşvik edilip edilmemesi gerekliliğini test etmişlerdir. Bu hipotezleri ise geleneksel üretim yapan şarap üretici kooperatif firmalarda sınır analizi ve dinamik panel tekniği kullanarak sınamışlardır. Araştırma sonucunda artan pazar baskısının kooperatif etkinliğini pozitif yönde etkilediğini ancak kooperatiflerin pazar payı üzerinde teknik etkinlik artışının bir etkisinin olmadığını ortaya koymuşlardır.

Broekel ve Meder (2008) 'Bölgesel İnovasyon Performansı için İşbiliği'nin Aydınlık ve Karanlık Tarafları' adlı makalede bölgesel ve bölgeler arası kooperatiflerin yenilikçilik performansını analiz etmişlerdir. Çalışmada kooperatifleşmenin yüksek olduğu yerlerde, verimlilikte artış yaşandığı tespit edilmiştir.

Cook ve Franken (2013) 'Yönetim Yapısı ve Sürecin Kooperatif Performansı Üzerine Etkisi' adlı makalelerinde kooperatiflerin yönetim yapısının performansı üzerine etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada küçük bir yönetim kadrosuna sahip büyük kooperatiflerin daha yüksek performans gösterdiğini tespit etmişlerdir. Kooperatiflerin ortaklar ve yönetim ihtiyaçlarını karşılama durumlarına göre, finansal performansları ve etkinlik durumları arasında ilişki olduğunu vurgulamışlardır.

Higuchi vd. (2011) 'Bir Peru Kakao Kooperatifinin Performans Değerlendirmesinde Coğrafi Mesafenin Etkisi: Acopagro Kooperatifi Örneği' adlı makalede Peru'da 125 kakao üreticisinin performansını ile Asıl Bileşen ve Kümeleme Analizi ile değerlendirmiştir. Çalışmada üreticilerin kooperatiflere katılımını etkileyen faktörler analiz edilmiştir. Buna göre üreticilerin bulunduğu köyler, kooperatif merkezinden coğrafi olarak uzaklaştıkça Peru Kakao Kooperatifi'nin performansının negatif olarak etkilendiği belirlenmiştir. Alternatif olarak ise merkeze yakınlaştıkça ve ithalatçılar ile doğrudan ilişkiler geliştirildikçe üreticilerin, kooperatif performansından memnuniyetinin arttığı ve kooperatifin özel firmalar ile rekabet gücünün de artığını ifade etmişlerdir.

Heyder vd. (2011) 'Tarım İşletmeciliğinde Uluslararasılaşma ve Şirket Performansı: Avrupa Kooperatiflerinden İspat' adlı makalede tarım firmalarında süregelen uluslararası pazarlama sürecini ele almışlardır. Avrupa'da Tavukçuluk ve et sektöründe faaliyet gösteren başlıca 21 kooperatifin uluslararası performanslarını araştırmak üzere yıllık raporlardan ve bilançolardan elde edilen veriler bu çalışmada kullanılmıştır. Panel veri analizinden elde edilen sonuca göre, uluslararası faaliyette bulunmanın kooperatif performansına olumlu etkisi olduğu ortaya koyulmuştur.

Zhenga, vd. (2011) ‘Çin’in Jilin vilayetinde kooperatiflerde çiftçi davranışları ve performansı: Örnek çalışma’ adlı makalede Çin’de çiftçi davranışlarını ve kooperatif performanslarını irdelemişlerdir. Çin’de tarımsal kooperatiflerin küreselleşme ve pazar koşulları sonucunda 1990 yılında kurulmaya başladığını ve kooperatiflerin performansı üzerine çok az sayıda araştırma yapıldığını dile getirmişlerdir. Bu çalışmada Çin’in Jilin bölgesinde yüksek bir örneklem sayısı kullanılarak çiftçilerin kooperatiflere katılma karar alma sürecine etki eden etmenler, kooperatifler hakkındaki düşünceleri ve kooperatiflerin performansı ele alınmıştır. Bu çalışmada kooperatiflerin tanınırlığının artırılması için politikalar ile kooperatiflerin verdikleri hizmetlerin kalitesini yükseltici öneriler yer almaktadır.

Marxt ve Link (2002) ‘İnovasyon ve üretim sistemlerinde kooperatif birleşmelerinin başarı faktörleri adlı makalede kooperatifleri, üretim ve yenilik anlamında başarıya götüren sebepler analiz edilmiştir. Teorik kısa bir girişten sonra kooperatiflerin yönetim süreci bu çalışmada anlatılmıştır. Literatüre dayalı olarak kooperatifleri başarıya götüren stratejik ve operasyonel faktörler yapısal, kültür ve risk olarak üç bölümde analiz edilmiştir. İla ve olarak çalışmada örnek bir kooperatif örneği ile zayıflıklar ve güçlü yönler dile getirilmiştir.

Beverland (2006) ‘Kooperatifler marka olabilir mi? Kooperatif yapısı ile sürdürülebilir marka pazarlama başarısı arasındaki etkileşim’ adlı makalede Yeni Zelanda’da tarımsal pazarlama sürecinin çoğunun kooperatifler aracılığıyla yapıldığı belirlemiş ve bu yapının pazarlamadaki etkinliğini incelemiştir. Bu çalışmada kooperatiflerin daha etkin olması için çiftçi merkezli yaklaşımdan piyasa merkezli yaklaşıma geçmek gerektiği ifade edilmiştir. Geleneksel kooperatifçiliktense piyasa odaklı stratejinin desteklenmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu çalışmada pazarlama kanalındaki alıcılar ve kooperatif ortakları ile uzun dönemli kar sağlayıcı ilişkinin kurulması için yeni nesil kooperatifçilik ve geleneksel kooperatifçilik karşılaştırılmıştır.

Toude (1977) 6-8 Haziran 1977 tarihleri arasında düzenlenen "Agricultural Cooperatives and the Public Interest" adlı toplantıda ‘Kooperatif Üyelik Politikaları ve Pazar Gücü’ adlı bildiride kooperatiflerin pazar gücüne, kooperatif-ortak ilişkileri ile ilgili politikaların etkide bulunduğunu savunmuştur. Örneğin pazarlama kooperatiflerinin ortak sayısı ve ortaklarından aldığı ürünleri sınırlandırmakla pazar gücünü arttırabilecekleri belirtilmiştir. Eğer kooperatif pazarda önemli bir paya sahip ise, kooperatif ortaklarından fazla ürün alıp, piyasadaki arzını arttıracaktır. Bunun sonucunda arz artışı nedeniyle ürün fiyatı düşecek ve ortakların ortalama geliri azalacaktır. Bu nedenle kooperatifin ortalama gelir eğrisinin şeklinin ortaklık politikasını belirlemede oldukça önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir.

Spielmann ve Ishida (1981) ‘Hawaii'de tarımsal kooperatiflerin yapısı, davranışları ve performansları’ adlı çalışma sonucunda genellikte kooperatiflerin iyi yönetilmekle olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca kooperatif yönetim ve yönetim kurulu arasında dengeli ve adil bir ilişki eksikliği olduğunu ve yöneticilerin yetersiz ücret aldıklarını belirtmişlerdir. Bunların yanında çalışmada ortaklarla kooperatifleri arasında ve kooperatiflerle müşteriler arasında haberleşmenin yetersiz olduğundan, bu durumun ortakların kooperatife olan bağımlılıklarını azalttığından bahsedilmektedir.

Lamming (1983) tarafından yapılan bu çalışma, kırsal organizasyonlarda kadınların daha fazla rol almasını teşvik etmeyi amaçlayan ve böylelikle kırsal kalkınmada bir bütün olarak kadınların entegrasyonunu teşvik eden FAO projesinin bir kısmıdır. Çalışmada özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal kooperatiflere kadınların katılımı üzerinde durulmaktadır.

İnan (1983) 'Norveçli Çiftçilerin Tarımsal Kooperatif Örgütlerine Karşı Tutumları' adlı çalışmasında, Norveç çiftçilerinin tarımsal kooperatif organizasyonlarına karşı olan tutumları, ortakların kooperatifin yönetim organlarına katılımı, ortakların kooperatifçilik ilkeleri hakkındaki fikirleri gibi konuları incelemiştir.

Black ve Knutson (1984) 'Teksas Tarım Koperatifi Üyelerinin Tutum ve Düşünceleri' adlı çalışmalarında Teksas' ta mevcut kooperatif katılımının % 5'ini oluşturan 21 tarım kooperatifinin ortakları ile anket yapılmıştır. Bu çalışmada kooperatif ortaklarının kooperatiflerine karşı tutumları ve kooperatiflerin mevcut olanakları araştırılmıştır.

Cowen (1984) Bu makale bir tarımsal kooperatifin ortaklığının üreticilere ve tüketicilere cazip gösterilme politikalarını ve Cowen' in Amerika, İngiltere ve Kanada' da yaptığı kooperatif inceleme gezisinin sonuçlarını tartışmak için bir araya gelmiş olan çiftçiler kulübünün tartışmalarının sonuçlarını rapor etmektedir.

Price ve Peters (1985) 'Çiftçi ve Tarım Kooperatifi' adlı çalışmalarında, kooperatif ortaklığı ve ortakların yönetime katılımı konusunda bilgi toplamak amacıyla 400 Galli çiftçiden oluşan bir örnek ele alınmıştır. Özellikle kooperatiflere katılımın tarım işletmelerinin performansına etkileri hakkında çiftçi görüşleri üzerinde durulmuştur. Geleneksel olarak yapılan ayrımda olduğu gibi kooperatifler çiftçiye girdi sağlayanlar ve ürünün alım satımı ile uğraşan pazarlama kurumları olarak ayrılmıştır. En önemlisi azalan girdi maliyetleri, güvenilirlik ve ekstra faydalar olmak üzere çiftçiler girdi kooperatiflerine ortak olmaktan sağladıkları faydaları 10 madde altında toplamışlardır. Pazarlama kooperatiflerine ortaklığın avantajları ise ürünlerin daha iyi fiyatla alınması ve zaman tasarrufu olarak ifade edilmiştir. Girdi kooperatiflerine ortak olmayanlar genellikle ya ticari girdi sağlayıcılarından memnundurlar ya da ticari girdi sağlayanlarla çalışma geleneğine sahiptirler. Pazarlama kooperatiflerine katılmama nedenleri arasında ürünü mezat yoluyla satma geleneği ya da özel satışın daha iyi net gelir sağlayacağı inancı yer almaktadır.

Sexton ve Iskow (1988) çalışmalarında yeni kurulan kooperatiflerin başarısını etkileyen faktörleri incelemiş ve başarıya katkı yapan kurumsal, finansal ve işlevsel özellikleri sıralamıştır. Bunun için ABD' de değişik derecede başarı gösteren 61 tarım kooperatif analiz edilmiştir. Anket sonuçlarına göre başarılı kooperatiflerin performansına etkili olan faktörler; çok sayıda ortağın kooperatifin kuruluş aşamasında ilgisi, ortak sayısındaki artış, profesyonel yönetici kullanımı ve ortak dışı işlerin yapılması olarak sıralanmıştır.

Davla (1988) 'Kooperatif Yönetim Problemi' adlı makalesinde kooperatifin yönetiminde, kolektif yönetimin gerekliliğini savunmuş ve küçük kooperatiflerde eğitim, zeka ve iyi niyetin bu konuda çıkacak sorunları çözümleyeceğini belirtmiştir.

Brown (1990) 1982 yılında Georgia' daki 123 çiftçiden alınan verilerle hazırlanan raporda, kooperatiflerin kaynakları kıt çiftçilere yardımcı olan bir araç olduğu teorisini analiz etmiştir. İlk iki bölüm kaynakları kıt çiftçileri tanımlamış ve anketi tarif etmiştir. Daha sonraki bölümde, kaynakları kısıtlı çiftçilerin ihtiyaçları tartışılmış ve seçilen bazı anketler kooperatiflere ortaklığın etkisini incelemek için kullanılmıştır. Anket sonuçlarına göre; kooperatife ortak olan kaynakları kısıtlı çiftçiler işletmeciliği daha iyi uygulamakta ve devlet yardımı almaktadırlar. Bu ayrım için ortaklık tek ölçüt olmamakla birlikte, anket sonuçlan kooperatiflerin kaynakları kısıtlı çiftçilere yardımcı olduğu fikrini desteklemektedir. Bundan da öte bu çalışma, geniş ticari çiftlikleri küçük işletmelerden ayıracak olan tarım politikalarına daha fazla önem verilmesini savunmaktadır. Çünkü kaynakları kıt çiftçilerin refah ve zenginliklerinin Amerika'nın kırsal için önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca tarım, eğitim ve yayımla ilgili kamu kurumları, kolejler (yüksekokullar) ve üniversitelerin, kaynakları kıt çiftçilere faydalı ve anlaşılabilir bilgi sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

Machethe (1900) çalışmasında kooperatiflerin Güney Afrika'nın az gelişmiş bölgelerinde, birkaç istisna dışında tarımsal kalkınmanın gelişmesinde ve kırsal kesimde yaşam standartlarının iyileşmesinde, başarılı olamadıkları belirtilmiştir. Başarısızlık nedenleri olarak;

1. Ortaklarda kooperatifçilik bilincinin zayıf olması ve işleri bu bilinç ile yapma anlayışının eksikliği,
2. Kooperatiflerin diğer işletmelerle rekabet edememesi,
3. Üyelerin etkisiz yönetimleri devre dışı bırakmakta aciz kalması,
4. Kooperatiflerin üyelerine yeterli olanakları sağlayamaması,
5. Kooperatiflerin uygun girdi stoklarına sahip olamamaları,
6. Yetersiz kredi ve tarımın geçimlik yapısı sıralanmıştır.

Patera (1990) XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresinde sunduğu tebliğinde kooperatifçilikte girişimcilik ve ortakların yönetime katılımını incelemiştir. Volkers (1992) makalesinde modern kooperatiflerin başarısının etkin çalışan personele bağlı olduğunu, en azından bazı konularda çalışanlara da katılım hakkı verilmesi ve böylelikle kooperatiflerin çalışanlarım kooperatiflere ortak konumuna getirmek için teşvik etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Marcus (1994) 1988'de ICA kongresinde. ICA başkanı olarak düşüncelerini belirttiği raporunda, gelecekte kooperatifçilikte önemli rol oynayacak temel değerleri belirtirken, ortakların yönetime katılımı ve kooperatifçilik hakkındaki düşünceleri konusuna da değinmiştir.

Yukarıda belirtilen yurt dışı çalışmalarının yanında konu ile ilgili ülke içindeki çalışmalar;

Eken (2010) "Tüketim Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkisi: Damla Tüketim Kooperatifi Örneği" adlı çalışmada, bir tüketim kooperatifi olan Damla Tüketim Kooperatifi'ni araştırmış, halen kurum ile çalışmakta olan ortaklar ile ortaklıktan ayrılanlara yönelik olarak anket çalışması uygulamış, sınırlı sermayesi ile hizmetlerini sürdürmeye çalışan tüketim kooperatiflerinin ortakları ile ilişkilerini

incelemiştir. Anket değerlendirmeleri sonucunda, ortakların süreç içinde kooperatiften ayrılma noktasına geldiğini göstermiş, bunun sebebi olarak ise, serbest piyasa içerisinde özel sektörün ciddi yatırımları karşısında tüketici tercihlerinin değişimi ile kooperatif yönetiminin olduğu belirtilmiştir. Bu durumun geçmişte var olan deneyimli yönetici kadrolarının son zamanlarda oluşturulamaması ve mevcut yöneticilerin de kooperatifçiliğin avantajlarını öne çıkarabilecek stratejiler geliştirememesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Başaran (2003) Ülkemizdeki kooperatiflerin mevcut durumunun, kooperatiflerin evrenselliği, kooperatif kimliğinin korunması, kooperatiflerin geliştirilmesinde devletin rolü, toplumsal örgütlerle ilişkiler, yerel kalkınmaya aktif katılım, istihdam yaratma ve uluslararası işbirliği gibi ILO' nun oluşturduğu standartlar açısından ortaya konulduğu bir tez çalışması gerçekleştirmiştir. "Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün Yeni Kooperatif Standartları ve Ülkemiz Kooperatiflerinin Uyumu: Trakya Bölgesi Tarım Kooperatifleri Örneği" adlı tez çalışmasında, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 193 No'lu Kooperatiflerin Teşviki Tavsiye Kararını oluşturması ve ülkemiz kooperatiflerinin buna ne derece uyum sağlayabileceği Trakya Bölgesi tarım kooperatiflerini örnek alarak araştırılmıştır. Bu çerçevede, Trakya Bölgesi Tarım Kooperatifleri dünya kooperatifleri ile karşılaştırılmış, ülke genelindeki kooperatifçilik hareketinin aksayan yönleri ele alınmıştır. Başaran bu çalışmada aksayan durumların hükümetlerin yanlış uygulamaları, insanların kooperatifçilik konusundaki eğitimsizliği, finansman yetersizliği, üst örgütlenme, araştırma, mevzuat ve denetim gibi birçok nedene bağlı olduğunu ve bu nedenle kooperatiflerin ülke kalkınmasında gerçek yerini alamadığını belirtmiştir.

Akyel (2015) "Sosyal Politika Bağlamında Kooperatifçilik Hareketleri: Tekirdağ Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifi" adlı makalesinde 21. yüzyılda yaşanan her türlü değişim ve dönüşümün yarattığı etkilerin olumsuz yanlarını giderme, olumlu yanlarını ortaya çıkarma ve tanıtma fonksiyonu bulunan kooperatifçilik hareketini ve onun ortaklarına olan etkilerini ele almıştır. Bu amaçla Türkiye'deki en etkin kooperatiflerin başında gelen tarım satış kooperatiflerinin ele alındığı çalışmada, Tekirdağ Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifi ve bu kurumun ortaklarına yönelik mesleki, ekonomik, psikolojik, hukuki ve sosyal etkiler incelenmiş, ortakların kooperatiften duydukları memnuniyet düzeylerine göre çeşitli sonuçlar ortaya konulmuştur.

Kılıç (2011) Samsun ilindeki tarımsal kalkınma kooperatifleri arasından gayeli olarak seçilen 9 kooperatifin yöneticileriyle ve bu kooperatiflerin ortakları arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre seçilen 89 çiftçiden anket yöntemiyle elde edilen verilerden yararlanılarak bir çalışma gerçekleştirmiştir. "Samsun İlindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkilerinin Analizi" adlı makalesinde Samsun ilindeki tarımsal kalkınma kooperatifleri ile ortak çiftçiler arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş, bu ilişkilerde etkili olan faktörleri ve etki derecelerini, ortak-kooperatif ilişkilerinin geliştirilmesi ve kooperatiflerin daha etkili hizmet sağlayabilmeleri noktasında alınması gereken önlemlerin neler olduğunu belirlemiştir. Buna göre işletmeler zayıf, orta ve güçlü olarak üç sınıfa ayrılmış; kooperatiflerin % 44,4'ünün süt alımı, % 11,1'inin sebze alımı yapmakta olduğu; süt üretimi yapan kooperatif ortaklarının % 75,4'ünün sütünü, sebze üretimi yapan

kooperatif ortaklarının ise % 24'ünün ise sebzesini kooperatife teslim ettiği ortaya çıkmıştır. Çalışmada kooperatif ortaklığının ortakların % 43,8'nin tarımsal gelirini arttırdığı bulunmuştur. Ayrıca ortakların sadece % 20'sinin ortaklık aidatını düzenli olarak ödedikleri ortaya çıkmıştır. Ortak-kooperatif arasındaki ilişkiler ve Genel Kurul toplantılarına katılma durumu pozitif etken; ortakların eğitim durumu, kooperatife uğrama sıklığı, yaşı, işletme-kooperatif arası uzaklık ve mülk arazi varlığı ise negatif etkenler olarak belirlenmiştir.

Ayrıca konu ile ilgili;

Aras ve Çıkın (1976) İzmir ve çevresinde yaptıkları araştırmada kooperatif ortağı çiftçilerin bu kooperatiflerden yararlanma durumları ve kooperatifçilik eğilimlerini belirlemişlerdir.

Çıkın (1982) çalışmasında İzmir ili Bigadiç Sındırgı Kepsut, Dursunbey ve Akhisar ilçelerinde bulunan kooperatife ortak olan ve olmayan yumurta tavukçuluğu işletmelerinin organizasyon durumu ve işletmelerin faaliyet sonuçlan karşılaştırılmaktadır.

İnan (1983) Norveç Tarım Üniversitesinde yaptığı bir araştırmada tarım kooperatiflerinin kalkınmadaki rolünü başlıca Norveç tarım kooperatiflerinden örnekler vererek açıklamıştır.

İnan (1984) "Tarımsal Pazarlama Kooperatiflerinde Alınılan Ürün ve Ürün Bedellerini Ödeme Şekilleri" adlı çalışmasında özellikle Biriktirme (Poolling) yöntemine göre ürün alımları konusundaki açıklamaları ve görüşlerini bildirmiştir.

Karahalil (1988) Yüksek lisans tezinde Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliğinin Ekonomik Yapısı ve Kooperatif-ortak İlişkilerini araştırmıştır.

Çıkın (1989) çalışmasında Mandıra işleten Adagürne Köy Kalkınma Kooperatifinin ekonomik yapısı ile birlikte ortak işletmelerin yapısını da incelemiştir.

Yangal (1991) Bu çalışmada. Narenciye Dışsatımı Yapan Gümüşsu Köy Kalkınma Kooperatifinin ekonomik yapısını incelemiş ortaklar ile ilişkiler ve pazarlamada karşılaşılan sorunlarda incelenmiştir.

Ürper (1992) "Kooperatif İşletmeciliği" adlı eserinde genel olarak Dünya'da ve Türkiye de kooperatifçiliğin gelişimi, mahiyeti, kooperatiflerde işletme fonksiyonlarını incelemiştir.

Mülayim (1993a.) XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresinde sunduğu " Yirmi Birinci Yüzyıla Doğru Türk Tarımsal Kooperatifçiliği Alanındaki Gelişmeler. Sorunlar ve Öneriler" adlı tebliğinde, kooperatifçiliğin sorunlarını finansman, üst örgütlenme, eğitim-araştırma, mevzuat ve denetim başlıkları altında incelemiş ve çözüm önerileri getirmiştir.

Çıkın ve Karacan (1994) "Genel Kooperatifçilik" adlı eserlerinde genel kooperatifçilik bilgilerinin yanında kooperatiflerin başarısını etkileyen faktörler ve kooperatif işletmelerin başarı ölçütleri bölümünde ortaklara yönelik etkinlik ve başarıdan bahsetmişlerdir.

Mülayim (1995) "Kooperatifçilik" adlı eserinde genel olarak kooperatifçiliğin tanımı, ilkeleri, mevzuatı, tarım ve tarım dışı kooperatifçilik gibi konulan incelemiş daha sonrada Türk kooperatifçiliğinin sorunları ve çözüm önerilerine yer vermiştir.

3. MATERYAL VE METOT

Çalışmanın ana kitlesini TR61 Batı Akdeniz bölgesindeki hayvancılık kooperatifleri ve bu kooperatiflere ortak olan üreticiler oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan birincil verileri kooperatif başkanları ve ortakları ile yüz yüze anket yöntemi kullanılarak elde edilen veriler oluşturmuştur. İncelenen kooperatifler tesadüfi olarak seçilmiştir.

Tarım il müdürlüklerinden elde edilen verilere göre bölgede süt toplama faaliyetinde bulunan kooperatif sayısının Antalya ilinde 45, Burdur ilinde 200 ve Isparta ilinde 70 olmak üzere toplamda 315 adet olduğu belirlenmiştir. Çalışma kapsamında Antalya ilinde bulunan kooperatiflerden 18 (%40) , Burdur ilinde bulunan kooperatiflerden 49 (%25,5) ve Isparta ilinde bulunan kooperatiflerden 33 (%47,1) olmak üzere toplam 100 kooperatif (%31,7) tesadüfi olarak seçilerek incelenmiştir. Örnekleme oranlarının yüksek olması nedeniyle örnekleme yöntemlerinden birinin kullanılmasına gerek duyulmamıştır.

Kooperatiflerin ekonomik ve mali yapısı ile ilgili veriler kooperatif başkanları ile yapılan anketlerden elde edilmiştir. Kooperatif mali verileri 2015 yılı verileridir. Kooperatif başkanları ile yapılan anketler doğrultusunda elde edilen diğer veriler başkanların kendi kooperatifleri ve kooperatifçilik ile ilgili görüşleri, kooperatifçilik bilgi ve algı düzeyleri ile kooperatif başarısında etkili olan etmenler ve kooperatif ortak ilişkileri ile ilgili verilerdir. Kooperatif ortakları ile yapılan anketlerden elde edilen veriler ortakların genel tanımlayıcı özellikleri, ortakların kooperatifçilik bilgi ve algı düzeyleri, ortakların ortak oldukları kooperatif ile ilgili görüşleri, kooperatif başarısını etkileyen faktörler ve ortak kooperatif ilişkisi ile ilgili verilerden oluşmaktadır.

Kooperatif başkanları ile ortakların kooperatif ilkelerine yönelik bilinç düzeylerinin ölçülmesinde kooperatifçilik ilkeleri doğrudan sorulmamıştır. Bunun yerine ilkeler ile ilgili değişkenler hazırlanmış, ortak ve yöneticilerin bu değişkenlere katılma oranı likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. Daha sonra her bir ilke ile ilgili değişkenlerin skorları toplulaştırılarak kooperatif başkanları ve ortakların kooperatif ilkeleri ile ilgili bilgi düzeyleri ölçülmüştür.

Çalışma sonucunda elde edilen bilgiler değişkenin niteliğine göre ortalama değerler frekans tabloları halinde sunulmuş ve gruplar itibariyle istatistiksel farklılıklar ölçülmüştür.İncelenen kooperatiflerde gruplar itibariyle ortalamaların farklılıklarını istatistiksel olarak test etmek amacıyla varyans analizi veya parametrik olmayan alternatifi Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Varyans analizinin uygulanabilmesi için değişkenin;

(a) oran veya aralık ölçekli olarak ölçülmüş olması,

(b) örneklerin popülasyondan tesadüfi ve bağımsız olarak seçilmiş olması,

(c) değişkenin normal dağılıma sahip olması

(d) gruplar itibariyle değişkenin varyanslarının homojen olması varsayımlarının sağlanması gerekmektedir.

İlk iki varsayım araştırma anketleri tasarlanırken sağlanmıştır. İncelenen değişkenin gruplar itibariyle normal dağılıma sahip olması ve varyansların homojen

olması durumunda, varyans analizi yapılmıştır. Bunun dışındaki durumlarda Kruskal-Wallis Testinden yararlanılmıştır (Lowry 1999; Arsham 2002). Normallik varsayımı, Kolmogrov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri kullanılarak araştırılmıştır (Baldwin 2002).

Çalışmada kooperatif performansları; kooperatif ortaklarının kooperatif memnuniyeti, yönetici memnuniyeti, kooperatiflerde kaynak kullanım etkinliği, kooperatiflerin finansal etkinliği üzerinden değerlendirilmiştir.

3.1. Kooperatifler İle İlgili Mali Tablolar

Çalışmanın ilk aşamasında hedef kooperatifler tarımsal işletme olarak değerlendirilerek, faaliyetleri sonucu oluşan gelir gider durumları hesaplanmıştır. Kooperatiflerin karlılık veya zararlılık durumları ortaya konmuştur.

Mali tablolar, işletmenin gerçekleştirdiği işlemlerin, işletmenin mali durumunun ve işletmeyi etkileyen diğer olayların belirli bir yapı içerisinde sunulmasını sağlamaktadır. Bilindiği gibi kooperatifler tekdüzen muhasebe sistemine göre muhasebe kayıtlarını tutmak zorundadırlar. Bu nedenle çalışmada gerek bilanço ve gerekse yıllık faaliyet sonuçlarının gösterildiği gelir tablosu ve yıllık bilançolar gibi tablolar tek düzen muhasebe sistemine uygun olarak oluşturulmuştur.

3.1.1. Gelir tablosu

Gelir tablosu bir işletmenin belli bir dönemde elde ettiği gelirler ile yaptığı giderleri tasnifli bir şekilde gösteren tablodur. İşletmenin elde ettiği dönem net karı ya da uğradığı dönem net zararı da gelir tablosunda yer alır. Tekdüzen hesap planına göre işletmelerin düzenledikleri gelir tablosu aşağıdaki başlıklardan oluşmaktadır;

a. Brüt satışlar; İşletmenin esas faaliyetleri çerçevesinde mal ve hizmet satışlarından oluşur.
b. Satışlardan indirimler; Satılan malların iade edilen kısımları satıştan sonra yapılan her türlü kasa ve miktar iskontoları ile malın sevki ve sevkinden sonra yapılması zorunlu indirimler ve benzerleri faturada gösterilmesi halinde bu kalemde yer alır.
c. Net satışlar; brüt satışlardan, satışlardan iadeler, satış iskontoları, sevk giderleri, satış vergileri gibi satışlardan indirimler düşüldükten sonra kalan tutardır.
d. Satılan malın maliyeti; işletmenin dönem içindeki stok hareketleri ile satılan mal ile satılan hizmetlerin maliyetini kapsamaktadır. Çalışmada satışların maliyeti süt ve yem maliyeti olarak ikiye ayrılmıştır. Süt satış maliyeti içerisinde süt alım bedelleri, direkt işçilik giderleri, genel üretim giderleri (elektrik, yakıt, tamir bakım, amortisman, vergi, sigorta, stopaj vb.) yer almaktadır. Yem satış maliyeti ise yem alım bedeli ile yem direkt işçilik giderlerinden oluşmaktadır.
e. Brüt satış karı; net satışlardan satılan malın maliyeti düşülerek bulunmaktadır.

f. Faaliyet giderleri; İşletmenin faaliyeti ile ilgili bulunan araştırma ve geliştirme, pazarlama, satış ve dağıtım ile genel yönetim giderlerini içerir.
g. Diğer faaliyet olağan gelir ve karlar; işletmenin faaliyet konusu dışında kalan gelir kalemlerinden oluşur.
h. Diğer faaliyet olağan gider ve zararlar; işletmenin faaliyet konusu dışında kalan gider kalemlerinden oluşur.
i. Finansman giderleri; finansman ihtiyacı ile finans kurumlarından temin edilen kredilere ödenen faiz, komisyon gibi giderlerdir.
j. Dönem karı veya zararı; işletmenin faaliyet dönemi içerisindeki olağan kar veya zararına olağan dışı gelir ve karların eklenmesi ya da olağan dışı gider ve zararların çıkarılması ile bulunur. Bu sonuç işletmenin faaliyet dönemini karlı ya da zararlı olarak kapattığını gösterir.

Gelir tabloları da aynı şekilde kooperatiflerin faaliyetlerine göre özellikle süt toplama faaliyetini doğrudan ilgilendiren süt toplama ve yem dağıtımı faaliyetleri temel alınarak ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Ayrıca kooperatiflerin diğer faaliyetlerden elde ettikleri net gelirler de hesaplara dâhil edilmiştir.

Çalışmada yıllık gelir gider tabloları kooperatiflerin doğrudan süt toplama faaliyeti ile yem satış faaliyetinin ayrıntıları ile bütün gelir gider kalemlerini gösterecek şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca kooperatiflerin diğer faaliyetlerinden elde ettikleri toplam net gelir de tablolarda sunulmuştur.

Çalışmada incelenen kooperatiflerin yıllık gelir gider tabloları üç farklı şekilde incelenmiştir. İlk olarak, illere göre kooperatif gelir gider tabloları oluşturulmuş ve gruplar arasındaki farklılıkların istatistik açısından anlamlı olup olmadıkları açıklanmıştır. Daha sonra kooperatiflerin süt toplamak için kullandıkları iki sistem olan sütün kooperatif tarafından ortaktan toplanması ve sütün ortak tarafından kooperatife teslim edilmesi sistemlerindeki gelir giderler karşılaştırılmış ve bu iki sistem arasındaki farklılıkların istatistik açısından anlamlı olup olmadığı ifade edilmiştir. Son olarak da kooperatifler topladıkları yıllık süt miktarına göre üç gruba ayrılmış ve bu guruplar karşılaştırılarak aradaki farklılıklar ortaya konmuştur. Ayrıca kooperatiflerin bilançoları da illere göre karşılaştırılarak ifade edilmiştir.

3.1.2.Bilanço tablosu

Bilanço işletmenin belli bir tarihte sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların sağlandığı kaynakları göstermektedir. Bilançoda temel olan varlıklar ile borç ve öz sermaye toplamının eşitliğidir. Bilanço temel olarak aktif ve pasif olarak iki bölümden oluşmaktadır. Aktif varlıklar; Dönen (cari aktifler) ve duran (sabit aktifler veya cari olmayan aktifler) şeklinde iki gruba ayrılır. Dönen varlıklar içerisinde vadesi 1 yıl olan, işletmenin nakde dönüştürebileceği veya kullanabileceği varlıklar yer almaktadır. Başlıca dönen varlık kalemleri; kasa, banka, menkul kıymetler, alacaklar, alacak senetleri ve stoklardan oluşur. Duran varlıklarda ise; bir yıldan uzun vadede nakde dönüştürülebilecek ya da elden çıkarılabilecek varlıklar yer almaktadır. Bilançonun pasif kısmı ise genellikle borçlar ve öz kaynaklardan(sermayeden) oluşmaktadır. Borçlar kısa ve uzun vadeli borçlar olarak sınıflandırılır. Kısa vadeli borçların vadesi süre itibariyle bir yıldan daha az, uzun vadeli borçların ise vadesi bir yıldan daha

fazladır. Öz sermaye ise işletme sahiplerinin yani kooperatiflerde ortakların koymuş olduğu sermayeden ve gelir gider farklarından dağıtılmamış, kooperatifte bırakılmış fonlardan oluşmaktadır.

3.2. Kooperatiflerde Etkinlik ve Verimlilik Analizleri

Çalışmada verimlilik analizi ve VZA (Veri Zarflama Analizi) kullanılarak etkinlik analizi yapılmıştır. Verimlilik, belirli bir zaman döneminde birim girdi başına çıktı olarak tanımlanmaktadır. Verimlilik, geleneksel olarak orana dayalı olarak kısmi ve toplam faktör verimliliği olarak ölçülebilmektedir (Bingöl, 1993; Pirinççioğlu, 1998; Yılmaz ve Aydoğmuş, 2010, Özalp ve Yılmaz 2013).

3.2.1. Veri zarflama analizi

Veri Zarflama Analizi, benzer girdiler kullanarak çıktı ya da çıktılar ortaya koymakla sorumlu karar noktalarının göreceli etkinliklerini değerlendirmek için kullanılan ve doğrusal programlama tabanlı bir yöntem olarak tanımlanabilir. Veri Zarflama Analizi' ni benzer amaçlı diğer yöntemlerden ayıran temel özellik, çok sayıda girdi ve çıktının olduğu durumlarda değerlendirme yapılabilmesini sağlamasıdır. Analiz sonucunda, her karar noktasının etkinlik değeri, etkin olmayan karar noktalarının hangi girdi/çıktı oranlarında etkinliklerinin nasıl arttırılabileceği (senaryolar) ve referans olarak kullanılabilecek karar noktalarına ilişkin bilgiler elde edilir (Karakoç, 2003).

Veri Zarflama Analizi ilk kez 1957 yıllında Farrell tarafından Ortalama Performans ölçütüne karşılık ortaya atılan Sınır Üretim Fonksiyonu önerisi ile şekillenmiş, Charnes, Cooper, Banker ve Rhodes' in çalışmalarıyla bu günkü haline gelmiştir.

Veri Zarflama Analizinde temel etkinlik ölçütü, çıktıların ağırlıklı toplamlarının girdilerin ağırlıklı toplamlarına bölümüdür. Diğer bir deyişle herhangi bir karar noktasının etkinlik ölçütü (j. Karar noktası), (1.1) formülündeki gibi tanımlanabilir.

$$\frac{u_1 y_1 + u_2 y_2 + \ldots + u_n y_n}{v_1 x_1 + v_2 x_2 + \ldots + v_m x_m} \qquad (1.1)$$

(1.1) formülünde j. karar noktası için n adet çıktı ve m adet girdi vardır.

Burada, u_n n. çıktının ağırlığını, y_n n. çıktının miktarını, v_m m. girdinin ağırlığını ve x_m m. girdinin miktarını göstermektedir.

Veri Zarflama Analizinde yöntemler

Veri Zarflama Analizinde temel olarak üç yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler,

CCR (Charnes-Cooper-Rhodes) Yöntemi
BCC (Banker-Chaenes-Cooper) Yöntemi
Toplamsal Yöntemdir.

Bu yöntemlerin tümünde, girdi ya da çıktı odaklılık dikkate alınmak şartıyla kesirli programlama-doğrusal programlama dönüşümü kullanılabilir.

CCR Yöntemi

CCR yöntemi ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanır. Eğer j. karar biriminin etkinliği h_j ise amaç, bu değerin maksimizasyonu olmalıdır. Bu durumda amaç fonksiyonu girdi odaklılık varsayımı altında (1.2) formülündeki gibi ifade edilebilir (Tarım, 2001):

$$Enbh_j = \frac{\sum_{r=1}^{n} u_r y_r}{\sum_{i=1}^{m} v_i x_i} \qquad (1.2)$$

Kısıtlar ise (1.3) formülündeki gibi gösterilebilir.

$$\frac{\sum_{r=1}^{n} u_r y_r}{\sum_{i=1}^{m} v_i x_i} \le 1$$

$$u_r \ge 0 \qquad (1.3)$$

$$v_i \ge 0$$

Yukarıda da değinildiği gibi kesirli programlama setinin çözümü doğrusal programlamaya göre güçtür. (1.2) ve (1.3) formülleri doğrusal programlama mantığı ile ifade edildiğinde (1.4) ve (1.5) formülleri elde edilebilir.

$$Enbh_j = \sum_{r=1}^{n} u_r y_r \qquad (1.4)$$

$$\sum_{i=1}^{m} v_i x_i = 1$$

$$\sum_{r=1}^{n} u_r y_r - \sum_{i=1}^{m} v_i x_i \ge 0 \qquad (1.5)$$

$$u_r, v_i \ge 0$$

(1.4) ve (1.5) formülleri girdi odaklılık durumu için düzenlenmiştir. Eğer çıktı odaklılık durumu için CCR yöntemi kullanılacaksa bu durumda doğrusal programlama modeli (1.6) ve (1.7) formüllerindeki gibi olacaktır.

$$Enkg_j = \sum_{i=1}^{m} v_i x_i \qquad (1.6)$$

$$\sum_{r=1}^{n} u_r y_r = 1$$

$$-\sum_{r=1}^{n} u_r y_r + \sum_{i=1}^{m} v_i x_i \ge 0 \qquad (1.7)$$

$$u_r, v_i \ge 0$$

İster girdi odaklı ister çıktı odaklı düşünülsün, bir karar verici karar noktalarının etkinliklerine CRR yöntemiyle karar vermek istiyorsa yukarıda tanımlanan modeli bütün karar noktaları için uygulamalıdır. Kurulan model her bir karar noktası için çözüldüğünde her bir karar noktası için toplam etkinlik ölçütleri elde edilecektir. Bu ölçütleri 1' eşit olması karar noktaları için etkinliği, 1'den küçük olmaları ise karar noktalarının etkinsizliğini gösterir.

BCC Yöntemi

CCR modelinin varsayımlarında değişiklik yapılarak elde edilmiş bir modeldir. Bu model temelde ölçeğe göre değişken getiri varsayımına dayanır. Banker-Charnes-Cooper tarafından geliştirilmiştir. BCC modelini kullanarak tüm karar birimleri için ölçeğe göre getiri tipi debelirlenebilir. BCC sınırı her zaman CCR sınırının altında yer alır. Bu yüzden CCR etkinlik skoru, BCC etkinlik skorundan küçük veya ona eşit olacaktır.

BCC modelinin CCR modelinden tek farkı, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında her bir karar birimi için çözülecek doğrusal program sonucu elde edilecek λ (etkin olmayan bir karar noktası için etkin olası girdi çıktı bileşimi oluşturmak için gereken bilgiyi sağlayan değer) değerlerinin toplamının 1'e eşit olmasıdır. BCC yönteminin modeli (1.8) formülünde verilmiştir.

Amaç fonksiyonu,

$$Enk\Theta_k$$

Kısıtlar,

$$\sum_{j=1}^{N} y_{rj}\lambda_{jk} \geq y_{rk} \qquad (1.8)$$

$$\Theta_k x_{ik} - \sum_{j=1}^{N} x_{ij}\lambda_{jk} \geq 0$$

$$\sum_{j=1}^{N} \lambda_j = 1$$

Veri Zarflama Analizinde (Data Envelopment Analysis –DEA) bir karar verme biriminin etkinlik skoru, çıktıların ağırlıklı toplamının girdilerin ağırlıklı toplamına oranı olarak tanımlanmaktadır. Her bir karar verme biriminin kendi etkinlik skorunu en büyük yapacak şekilde girdi ve çıktı ağırlıklarının seçileceği ve aynı ağırlık değerleri altında tüm diğer karar verme biriminin etkinlik skorlarının bire eşit ya da daha küçük olacağı varsayılmaktadır. Bire eşit olan karar verme birimleri etkin olarak nitelendirilir ve etkin sınırda yer alır. Buna göre Veri Zarflama Analizi, etkin olmayan birimlerin etkin olmayışlarının kaynağını ve miktarını tanımlamaktadır. Veri zarflama analizi sonuçlarına göre;

Teknik Etkinlik; üretim, girdilerin çıktılara dönüştürülme sürecidir. Bu sürecin etkin olabilmesi mevcut teknoloji ve teknolojik değişme çerçevesinde, belirli bir girdi bileşiminin kullanılarak maksimum çıktının elde edilmesine veya belirli bir çıktı bileşiminin en az girdi kullanılarak üretilmesine bağlıdır. Teknik etkinlik, eldeki girdi bileşiminin en verimli şekilde kullanılarak mümkün olan maksimum çıktıyı üretme başarısıdır.

Ölçek Etkinliği; Çıktı / Girdi oranının büyük olmasına dayanan bir etkinlik türüdür. Ölçek etkinliği kısaca uygun ölçekte üretim yapmadaki başarı olarak tanımlanır. Bir üretim sürecinde girdiler belli bir miktar arttırıldığında çıktı seviyesindeki artış girdilerdeki artış oranından fazla ise ölçeğe göre artan getiri, çıktılardaki artış girdilerdeki artıştan az ise ölçeğe göre azalan getiri ve son olarak çıktılardaki artış miktarı ile girdilerdeki artış miktarı aynı olduğunda ölçeğe göre sabit getiridensöz edilir.

Toplam Etkinlik ise teknik etkinlik ile ölçek etkinliğinin çarpımı şeklinde ifade edilir.

Çalışmada veri zarflama analizi anket sonuçlarının değerlendirilmesi sonucunda elde edilen değişkenler kullanılarak yapılmıştır. Veri zarflama analizinde çıktı olarak kooperatiflerin temel gelir kaynağı olan süt satış geliri kullanılmıştır. Girdi olarak ise kooperatiflerin giderlerini oluşturan onbeş farklı girdi kullanılmıştır. Analizde kullanılan girdiler; işgücü, elektrik, yakıt, alet tamir bakımı, vergi ve sigortalar, amortisman toplamı, huzur hakkı ödemeleri, yolluklar, iletişim masrafları, ısınma masrafları, kırtasiye masrafları, muhasebe masrafları ve diğer kooperatif masraflarıdır.

3.3. Faktör Analizi

Çalışmada, çok değişkenli analiz teknikleri arasında yer alan faktör analizi kullanılmıştır. Faktör analizi gözlenen değişkenler arasındaki faktörleri bulmayı amaçlamaktadır. Eğer çok fazla değişken var ise değişkenlerin sayısını azaltmak ve kolay yorumlayabilmek için bu analiz uygulanmaktadır (Hair ve Ark.,1992).

Bu çalışmada kooperatif başkan ve ortaklarının kooperatifçilik algılarının belirlenmesi ve kooperatiflerde başarı ve başarısızlıklara neden olan değişkenler olarak ifade edilen değişkenlerin sayısını azaltmak ve daha kolay anlaşılır duruma getirmek için kullanılmıştır. Söz konusu faktör analizi, SPSS paket programı kullanılarak uygulanmıştır. Faktör analizi üç aşamada özetlenebilir.

1. Bütün değişkenler için bir korelasyon matrisi oluşturulur.
2. Faktörler, değişkenlerin korelasyon katsayılarına dayanan korelasyon matrisinden çıkarılır.
3. Faktörler, faktörlerin bazıları ve değişkenler arasındaki ilişkiyi maksimum yapmak için rotasyona tabi tutulur.

Araştırmada faktör analizinde kullanılan değişkenler için güvenilirlik ölçümü yapılmıştır. Güvenilirlik, bir ölçümün uyumunu ifade eder. Özellikle davranış ölçümlerinin yapıldığı çalışmalarda dikkat edilmesi gereken bir ölçümdür. Davranış

çalışmalarında bulunan güvenilirlik değerinin % 80'nin altına düşmesi istenen bir durum değildir. Güvenilirlik farklı şekillerde ölçülebilir. Bu ölçümler şöyle sıralanabilir (Oppenhaim,1992);

- Test-Retest güvenilirliği
- İçsel uyum yöntemi
- Split-half yöntemi
- Paralel form yöntemi

İçsel uyum yöntemleri içinde yer alan Cronbach'salpha katsayısı en çok kullanılan güvenilirlik katsayısıdır. Bu katsayı değişkenlerin serisinin tek boyutlu olarak ölçülmesini sağlamaktadır. Veriler çok boyutlu bir yapıya sahip oldukları zaman Cronbachalpha düşük çıkmalıdır. Cronbachalpha istatistiki bir test olmayıp güvenilirlik ya da uyum katsayısıdır.

Cronbachalpha, test uygulanacak değişkenlerin sayısının ve değişkenler arasındaki korelasyonun bir fonksiyonu olarak yazılabilir (Anonim, 2000).

$$\alpha = \frac{N\bar{r}}{1 + (N-1)\bar{r}}$$

Formülde;
N: Değişkenlerin sayısını
$\bar{r}$: Değişkenler arasındaki korelasyon ortalamasını göstermektedir.

Cronbachalpha katsayısı korelasyon katsayısı gibi yorumlanabilir. Bu katsayı 0 ile 1 arasında değerler alır. Negatif değerler, faktörler arasında pozitif olarak ilişkinin olmadığını gösterir. Böyle bir durumda güvenilirlik modeli geçersizdir. Eğer bulunan katsayı 1'e yaklaşıyor ise model oldukça güvenilir demektir. Buna karşın değeri 0'a yaklaştıkça güvenilirlik azalmaktadır (Anonim,1993).

3.4. Tobit Model Analizi

Çalışma kapsamında kooperatif etkinliğini etkileyen değişkenler kullanılarak Tobit model analizi uygulanmıştır. Çalışmada tobit analizi ile kooperatiflerde etkinliğin/etkinsizliğin kaynakları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilk aşamada elde edilen TE düzeyleri Tobit modelde bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Diğer değişkenler ise teoride kooperatiflerin etkinliğini etkileyen ortak sayısı, kooperatifin aktifleri, kooperatifin faaliyet sayısı, süt ve yem gelirleri, ortak eğitimi, ortak sorumluluğu, ortak ekonomik katılımı, işbirliği, yönetim başarısı, mali açıklık ve denetim değişkenleridir.

Son yıllarda literatürde DEA ve Tobit modeller sıklıkla birlikte kullanılmıştır (Chang ve ark., (2011); Kirjavainen ve Loikkanen, (1998); Jackson ve Fethi. (2000)).Tobit modelinde veya sansürlü normal regresyon modelinde, gizli (latent) değişken doğrusal, bozucu terimleri sıfır ortalama ve eşit varyansa sahiptir. Tobit denklemi aşağıdaki gibi yazılabilir;

$$y_i^* = x_i\beta + \varepsilon_i \quad (1)$$

t:eşik değeri
x= Tüm durumlar için gözlenen bağımsız değişken,
y* = 0'a eşit veya 0'dan daha büyük veya daha küçük değerlerle sınırlandırılmış gizli (latent) bağımlı değişkenleri göstermektedir.

Gözlemlenen y, aşağıdaki denklem ile tanımlanır.

$$y_i = \begin{cases} y_i^*, y_i^* > \tau \\ \tau_y, y_i^* \le \tau \end{cases} \quad (2)$$

(1) ve (2) denklemlerinin birleştirilmesi ile;

$$y_i = \begin{cases} y_i^* = x_i\beta + \varepsilon_i, y_i^* > \tau \quad ise \\ \tau_y \qquad\qquad\quad , y_i^* \le \tau \quad ise. \end{cases}$$

Tobit modeli elde edilir.

Bu çalışmada Tobit model kullanılmasının nedeni, VZA analizinden elde edilen etkinlik değerlerinin 0 ile 1 arasında yer almasıdır. Buna göre üstten (ya da sağdan) 1 noktasında sansürlenmiş Tobit modeli kullanılmıştır. Bu model;

$$y_i^* = x_i\beta + \varepsilon_i$$

$$y = \begin{cases} y^* \; ise \; y^* < 1 \\ 1 \; ise \; y^* \quad \ge 1 \end{cases}$$

şeklinde ifade edilir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1.İncelenen Kooperatifleri İle İlgili Bilgiler

4.1.1.İncelenen kooperatifler ile ilgili genel bilgiler

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarım kooperatiflerinin ilçelere göre dağılımı Çizelge 4.1'de verilmiştir. Çalışma kapsamında Batı Akdeniz Bölgesi'nde ziyaret edilen toplam 100 tarım kooperatifinden 18'i Antalya'da, 49'u Burdur'da ve 33'ü Isparta ilinde faaliyet göstermektedir. Antalya ili ilçelerinde incelenen toplam 18 kooperatiften 5 tanesi Döşemealtı ilçesinde, 10 tanesi Korkuteli ilçesinde, 3 tanesi Elmalı ilçesinde faaliyet göstermektedir. Burdur ili ilçelerinde incelenen toplam 49 kooperatiften 6 tanesi Yeşilova ilçesinde, 5 tanesi Tefenni ilçesinde, 11 tanesi Burdur Merkez ilçede, 16 tanesi Bucak ilçesinde, 5 tanesi Çeltikçi ilçesinde, 6 tanesi Ağlasun ilçesinde bulunmaktadır. Isparta ilinde incelenen toplam 33 kooperatiften 17 tanesi Şarkikaraağaç ilçesinde, 4 tanesi Keçiborlu ilçesinde, 12 tanesi Yalvaç ilçesinde, faaliyet göstermektedirler. İncelenen 100 kooperatifin 70 tanesi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 30 tanesi ise Sulama Kooperatifidir.

Çizelge 4.1. İncelenen kooperatiflerin ilçelere göre dağılımı

İller	İlçe	T.K.K.	%	Sulama K.	%	Toplam	(%)
Antalya	Döşeme altı	4	5,7	1	3,3	5	5,0
	Korkuteli	7	10,0	3	10,0	10	10,0
	Elmalı	2	2,9	1	3,3	3	3,0
	Toplam	13	18,6	5	16,7	18	18,0
Burdur	Yeşilova	4	5,7	2	6,7	6	6,0
	Tefenni	3	4,3	2	6,7	5	5,0
	Burdur merkez	7	10,0	3	10,0	11	11,0
	Bucak	10	14,3	6	20,0	16	16,0
	Çeltikçi	4	5,7	1	3,3	5	5,0
	Ağlasun	3	4,3	3	10,0	6	6,0
	Toplam	31	44,3	17	56,7	49	40,0
Isparta	Şarkikaraağaç	14	20,0	3	10,0	17	17,0
	Keçiborlu	2	2,9	2	6,7	4	4,0
	Yalvaç	9	12,9	3	10,0	12	12,0
	Toplam	25	35,7	8	26,7	33	33,0
Genel Toplam		70	100,0	100	100,0	100	100,0

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarım kooperatiflerinin ana faaliyet konuları ve bu konulara göre kooperatif sayısının dağılımı Çizelge 4.2' de verilmiştir. Buna göre incelenen toplam 100 tarım kooperatifinden tamamında süt toplama faaliyeti olmakla beraber 86 tanesinde de yem tedarik ve satışı yapılmaktadır. Ayrıca kooperatiflerinin 30'unun faaliyet konusu sulama, 6'sinin faaliyet konusu içinde market işletmeciliği, 2 kooperatifte petrol ürünleri satışı faaliyeti olduğu görülmüştür. Yine 5 kooperatifte orman ürünleri satışı, 3 kooperatifte soğuk hava işletmesi olduğu belirlenmiştir. Antalya'daki kooperatiflerin 16 tanesinde yem tedarik ve satışı, 5 tanesinde sulama, 5 tanesinde market işletmeciliği, 2 tanesinde petrol ürünleri satışı faaliyeti yapılmaktadır. Burdur'daki kooperatiflerin 17 tanesinde sulama, 42 tanesinde yem tedarik ve satışı, 1 tanesinde market işletmeciliği, 5 tanesinde

ormancılık ve 3 tanesinde ise soğuk hava tesisi işletmecilik faaliyeti yapılmaktadır. Isparta'daki kooperatiflerin faaliyetleri incelendiğinde 8 tanesinde sulama, 28 tanesinde yem tedarik ve satışı yapılmaktadır. Görüldüğü gibi kooperatif faaliyetleri ilin ekonomik ve ekolojik yapısına göre değişkenlik göstermektedir. Antalya ve Burdur'daki kooperatifler faaliyetlerini çeşitlendirme yoluna gitmiştir. Isparta'daki kooperatifler ise sadece süt toplama faaliyetinin ana konuları olan süt toplama ve yem satışı faaliyetlerini yürütmektedir.

Çizelge 4.2. İncelenen kooperatiflerin ana faaliyet konusu veya konuları

Faaliyet konuları	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	Toplam	%
Süt toplama	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100,0
Sulama	5	27,8	17	34,7	8	24,2	30	30,0
Yem satışı	16	88,9	42	85,7	28	84,8	86	86,0
Market işlet.	5	27,8	1	2,0	0	0,0	6	6,0
Petrol işlet.	2	11,1	0	0,0	0	0,0	2	2,0
Ormancılık	0	0,0	5	10,2	0	0,0	5	5,0
Soğuk hava tes.	0	0,0	3	6,1	0	0,0	3	3,0
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100,0

Çalışma kapsamında Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen kooperatiflerin illere göre ortak sayıları değerlendirilmiş ve dağılımı Çizelge 4.3'te verilmiştir. Buna göre Antalya ilinde kooperatif başına (ortalama) ortak sayısı 217,72, aktif ortak sayısı ortalama 151,94 (%69,79), süt veren ortalama ortak sayısı 94,78 (%43,53), kooperatif ile alışveriş yapan ortalama ortak sayısı 140,83 (%64,48), ortalama kadın ortak sayısı 25,28'dir (%11,61). Burdur ilinde toplam kooperatif başına ortalama ortak sayısı 164,92, ortalama aktif ortak sayısı 101,14 (%61,33), ortalama süt veren ortak sayısı 60,41(%36,63), kooperatif ile alışveriş yapan ortalama ortak sayısı 103,39(%62,69), ortalama kadın ortak sayısı 25,61'dir(%15,53). Isparta ilinde kooperatif başına toplam ortalama ortak sayısı 158,88, ortalama aktif ortak sayısı 115,27(%72,55), ortalama süt veren ortak sayısı 99,09(%62,37), kooperatif ile alışveriş yapan ortalama ortak sayısı 111,33(%70,07), ortalama kadın ortak sayısı 23,64'tür(%14,88).İller ortalaması incelendiğinde elde edilen sonuçlara göre incelenen kooperatiflerde ortalama ortak sayısı 171,46, aktif ortak sayısı 117,21(%68,36), kooperatife süt teslim eden ortak sayısı 85,55(%49,90), kooperatifle alış veriş yapan ortak sayısı 114,02 (%66,50)ve kooperatif ortağı kadın sayısı 24,29 (%14,34) olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre kooperatif ortaklarının ortalama % 31,64'ünün aktif olmadığı görülmüştür. Yani kooperatife ortak olan her 100 ortağın sadece 62 tanesi kooperatif ile herhangi bir şekilde ekonomik bir faaliyet göstermekte 32 ortak ise sadece kâğıt üstünde ortak durumundadır. Bu durum kooperatiflerin sosyo-ekonomik gücünü azaltmaktadır. Zira kooperatiflerde aktif ortak sayısının artması kooperatiflerin faaliyette bulunduğu bölgece gerek sosyal gerek ise ekonomik açıdan daha güçlü olmasını sağlayacaktır.

Çizelge 4.3. İllere göre kooperatiflerin ortak sayılarının incelenmesi

İller	Ortak sayısı	Aktif		Süt veren		Alışveriş yapan		Kadın ortak	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Antalya	217,72	151,94	69,79	94,78	43,53	140,83	64,68	25,28	11,61
Burdur	164,92	101,14	61,33	60,41	36,63	103,39	62,69	25,61	15,53
Isparta	158,88	115,27	72,55	99,09	62,37	111,33	70,07	23,64	14,88
Ortalama	171,46	117,21	68,36	85,55	49,90	114,02	66,50	24,59	14,34

Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen kooperatiflerin illere göre kooperatif sermaye yapıları incelenmiş ve dağılımı Çizelge 4.4.'te verilmiştir. Bazı kooperatiflerde yeni ortaklıkta ortaklık payına ek olarak bağış adı altında ek bir ödeme alındığı belirlenmiştir. Buna göre Antalya ilinde kooperatiflerde yeni ortaklıkta ortaklık payı 169 TL, Burdur ilinde ortaklık payı 160 TL, Isparta ilinde ortaklık payı 170 TL ve incelenen kooperatif ortalama yeni ortak ortaklık payı 167 TL olarak hesaplanmıştır. İncelenen kooperatiflerin Antalya'da 2 Burdur'da 5 ve Isparta'da 1 olmak üzere toplam 8 kooperatifle yeni ortaklıklarda ortaklık payına ilaveten bağış olarak ek bir bedel alındığı ve bu bedelin Antalya'da 55 TL, Burdur'da 700 TL ve Isparta'da 50 TL olmak üzere iller ortalaması olarak 265 TL olduğu belirlenmiştir. Çalışma kapsamında ilgili kooperatiflerin kayıtlı ve ödenmiş sermaye durumları da ortaya konmaya çalışılmıştır. İllere göre kooperatiflerin kayıtlı sermaye durumları sırası ile Antalya'da 31.779 TL, Burdur'da 53.920 TL ve Isparta'da 68.374 TL olarak hesaplanmıştır. Kayıtlı sermayede kooperatif ortalaması 57017 TL olarak bulunmuştur. Kooperatiflerin ödenmiş sermayeleri incelendiğinde ise Antalya'daki kooperatiflerin 26462 TL, Burdur'daki kooperatiflerin 49.142 TL ve Isparta'da 67.889 TL ödenmiş sermayeye sahip oldukları belirlenmiştir. İncelenen kooperatiflerin ortalama ödenmiş sermayesi ise 54.246 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.4. İllere göre kooperatif sermaye durumlarının incelenmesi (TL)

İller	Ortaklık payı	Bağış		Kayıtlı sermaye	Ödenmiş sermaye
		Koop. Say.	Ort. Bağış		
Antalya	169,44	2	55	31.779	26.462
Burdur	160,82	5	700	53.920	49.142
Isparta	170,45	1	50	68.374	67.889
Ortalama	167,09		265	57.017	54.246

Araştırma kapsamında anket çalışması yürütülen 3 ile bağlı12 ilçede hangi üretici örgütlerinin olduğu ortaya konmuş ve Çizelge 4.5' de gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ilçelerin hiçbirinde tarım satış kooperatifi ve köylere hizmet götürme birliğinin olmadığı belirlenmiştir. İncelenen ilçelerin tamamında tarımsal kalkınma kooperatifi, sulama kooperatifi ve tarım kredi kooperatifinin olduğu belirlenmiştir. İlçelerin 3'ünde damızlık yetiştiricileri birliği, 6'sında süt üreticileri birliği, 8'inde sulama birliği ve 10 tanesinde ticaret odası gibi üretici örgütlerinin faaliyet gösterdiği belirlenmiştir.

Çizelge 4.5. İlçelere göre bölgede bulunan üretici örgütleri

İlçe	Tarım satış koop.	T. kalk. koop.	Sul. koop.	Tarım kredi koop.	Damızlık yetiş. bir.	Süt üret. bir.	Köy. hizmet götür..bir.	Sul bir.	Zir. Od.	Tic. Od.
Döşeme altı	-	*	*	*	-	-	-	*	*	-
Korkuteli	-	*	*	*	-	*	-	*	*	*
Elmalı	-	*	*	*	-	-	-	*	*	*
Yeşilova	-	*	*	*	-	-	-	*	*	-
Tefenni	-	*	*	*	-	-	-	-	*	*
Burdur mrk.	-	*	*	*	*	*	-	*	*	*
Bucak	-	*	*	*	-	*	-	*	*	*
Çeltikçi	-	*	*	*	-	-	-	-	-	*
Ağlasun	-	*	*	*	-	-	-	-	*	*
Şarkikaraağaç	-	*	*	*	*	*	-	*	*	*
Keçiborlu	-	*	*	*	-	*	-	-	*	*
Yalvaç	-	*	*	*	*	*	-	*	*	*

*; var -;yok

Çalışma kapsamında incelenen kooperatiflerde üst örgütlenme durumu Çizelge 4.6'da gösterilmiştir. Kooperatiflerin tamamı Köy kooperatifleri birliği (Köy-Koop) ya da hayvancılık kooperatifleri birliği (Hay-Koop.) tan en az birine ortak durumundadır. Bu iki üst örgütte kooperatiflere genelde süt satışı konusunda yardımcı olmaktadır. Köy-Koop bazı durumlarda kooperatiflerin satamadığı sütü kooperatiften alma hizmeti sunmakta ve aldığı sütü işleyerek satmaktadır. Bu iki örgütte kooperatifler için süt fiyatının belirlenmesinde kooperatifler lehine aktif rol üstlenmektedir. Üst örgütlere ortaklık payı ortalama 500 TL seviyesindedir.

Çizelge 4.6. Kooperatiflerde üst örgütlenme durumu

	Üst örgüt 1			Üst örgüt 2		
İller	Üst örgüte üye koop.	Ortaklık payı (TL)	Hizmet	Üst örgüte üye koop.	Ortaklık payı (TL)	Hizmet
Antalya	18	500	Süt faal	2	500	Süt faal.
Burdur	49	500	Süt faal	37	500	Süt faal
Isparta	33	500	Süt faal	30	500	Süt faal
Ort.		500			500	

4.1.2. İncelenen kooperatiflerde (istihdam) çalışanların durumu

Araştırmada incelenen kooperatiflerde işgücü kullanım durumu da ele alınmıştır. Bu kapsamda kooperatiflerde idari ve teknik personel kullanımı, daha sonra da işçi kullanımı daimi ve geçici işçi kullanımı olarak irdelenmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen kooperatiflerde illere göre kooperatif teknik çalışanları ile ilgili bilgiler incelenmiş ve dağılımı Çizelge 4.7'de verilmiştir.

Buna göre Antalya ilinde toplam 5 kooperatifte daimi teknik personel çalışmakta olup çalışan sayısı toplam 5'tir.Bu 5 teknik personelin tamamı muhasebe bölümünde çalışmaktadırlar. Muhasebe bölümünde çalışanların 4 tanesi erkek, 1 tanesi kadındır. Antalya ilinde kooperatif teknik çalışanlarının ortalama ücreti net 1.410 TL, çalışanların 4'ü kooperatife ortak olup 1 tanesi ortak değildir.

Burdur ilinde toplam 5 kooperatifte teknik personel çalıştırılmaktadır. Bu kooperatiflerde çalışan teknik personel sayısı toplam 5 olup; 1 tanesi müdür olarak görev almakta, 4 tanesi muhasebe bölümünde çalışmaktadır. Müdür olarak çalışan görevlinin cinsiyeti erkek, muhasebe bölümünde çalışanların 1 tanesi kadın 3 tanesi erkektir. Burdur ilinde kooperatif teknik çalışanlarından muhasebe bölümünde görevli olanların ortalama ücreti 1.200 TL, müdür olarak çalışanların ortalama ücreti ise 1.350 TL'dir. Bu çalışanların 4'ü kooperatife ortak olup 1 tanesi ortak değildir.

Isparta ilinde toplam 6 kooperatifte teknik personel çalıştırılmakta olup çalışan sayısı toplam 6 ve bu çalışanların tamamı muhasebe bölümünde çalışmaktadırlar. Çalışanların 1 tanesi kadın, 5 tanesi erkektir. Isparta ilinde kooperatif teknik çalışanlarından ortalama ücreti 1.241 TL olarak belirlenmiştir. Çalışanların 3'ü kooperatife ortak olup 3 tanesi ortak değildir.

İller ortalaması incelendiğinde incelenen 100 kooperatifin sadede 16 tanesinde teknik çalışanların olduğu belirlenmiştir. Bu 16 teknik çalışan için kooperatifler aylık ortalama 1300 TL ödenme yapmaktadır. Ayrıca çalışanların 13'ü erkek 3 tanesi kadındır. 16 çalışanın 9 tanesi çalıştığı kooperatifin ortağı iken 7 tanesi ise kooperatif ortağı değildir.

Çizelge 4.7. Kooperatif çalışanları ile ilgili bilgiler

İller	Kooperatif sayısı	Çalışılan görev		Cinsiyet		Ortalama Ücret	Ortak	
				Erkek	Kadın		Evet	Hayır
Antalya	5	5	Muhasebe	4	1	1.410	4	1
Burdur	5	4	Muhasebe	3	1	1.200	1	3
		1	Müdür	1	0	1.350	1	0
Isparta	6	6	Muhasebe	5	1	1.241	3	3
Toplam	16			13	3	1.300	9	7

Çalışma kapsamında incelenen kooperatiflerde illere göre kooperatiflerde bulunan daimi ve geçici işçiler ile ilgili bilgiler incelenmiş ve dağılımı Çizelge 4.8' de verilmiştir.

Buna göre Antalya ilinde daimi işçi olarak ortalama çalışan sayısı 2,38, ortalama çalışma süresi 12 saat, ortalama ücret (aylık) 1.391 TL'dir. Sezonluk işçi olarak ortalama çalışan sayısı 1, ortalama çalışma süresi 5 ay, ortalama ücret (aylık) 1.433 TL'dir. Geçici günlük işçi olarak ortalama çalışan sayısı 1,22, ortalama çalışma süresi 25,33 (gün), ortalama ücret (günlük) 100 TL olarak hesaplanmıştır.

Burdur ilinde daimi işçi olarak ortalama çalışan sayısı 1,84, ortalama çalışma süresi 12 saat, ortalama ücret (aylık) 1.270 TL'dir. Sezonluk işçi olarak ortalama çalışan sayısı 0,10, ortalama çalışma süresi 5 ay, ortalama ücret (aylık) 1.350 TL'dir. Geçici

günlük işçi olarak ortalama çalışan sayısı 0,61, ortalama çalışma süresi 14,41 (gün), ortalama ücret (günlük) 110 TL'dir.

Isparta ilinde daimi işçi olarak ortalama çalışan sayısı 1,82, ortalama çalışma süresi 12 saat, ortalama ücret (aylık) 1.331 TL'dir. Sezonluk işçi olarak ortalama çalışan sayısı 0,35, ortalama çalışma süresi 6 ay, ortalama ücret (aylık) 1.408 TL'dir. Geçici işçi olarak ortalama çalışan sayısı 1,27, ortalama çalışma süresi 18,5 (gün), ortalama ücret (günlük) 76 TL'dir.

Kooperatiflerin genelinin iller ortalaması ele alındığında daimi işgücü olarak kooperatiflerde 1,93 çalışanın olduğu bu çalışanların yılın 12 ayı çalıştığı ve ortalama 1.321 TL aylık ücret aldıkları belirlenmiştir. İncelenen kooperatiflerde daimi işgücünün yanında yılın ortalama 5 ayı çalıştırılan sezonluk işçilerde bulunmaktadır. İlgili kooperatiflerde bu işçiler ortalama 1.393 TL aylık ücret almaktadırlar. Kooperatifler ayrıca bazı durumlarda (özellikle yem alımında yem indirme ve dağıtımı) günlük geçici işçilerde çalıştırmaktadırlar. İncelenen kooperatiflerde ortalama 1,04 geçici günlük işçi çalıştırıldığı ve bu işçilerin ortalama yılda 18,38 gün çalıştırılarak bu işçilere günlük 92 TL gibi bir ücret verildiği belirlenmiştir.

Çizelge 4.8. Kooperatifler işçi varlığı ile ilgili bilgiler

İller	Daimi işçi			Sulama işçisi			Geçici işçi		
	Ort. Çalışan sayısı	Ort .Süre (ay)	Ort. Ücret (aylık)	Ort. Çalışan sayısı	Ort. Süre (ay)	Ort .Ücret (aylık)	Ort. Çalışan sayısı	Ort. Süre (gün)	Ort. Ücret (günlük)
Ant.	2,38	12	1.391	1,00	5	1.433	1,22	25,33	100
Bur.	1,84	12	1.270	0,10	5	1.350	0,61	14,41	110
Isp.	1,82	12	1.331	0,35	6	1.408	1,27	18,5	76
Ort.	1,93	12	1.321	0,38	5	1.393	1,04	18,38	92

İncelenen kooperatiflerde daimi işçiler farklı alanlarda çalışmaktadırlar. Kooperatiflerde çalışma alanlarına göre daimi işgücünün çalışma alanları incelenmiş ve dağılımı Çizelge 4.9'da verilmiştir. İncelenen 100 kooperatifin 89'unda daimi çalışanın bulunduğu belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre incelenen toplam 100 kooperatiften 57 tanesinde daimi çalışanların işgücü alanı süt toplama, 5 tanesinin süt ve sulama, 9 tanesinin süt toplama ve şoför, 5 tanesinin süt ve yem kırma, 7 tanesinin süt ve market, 2 tanesinin süt toplama ve orman işleri, 3 tanesinin süt ve petrol, 1 tanesinin süt ve soğuk hava deposu faaliyetleridir. Görüldüğü gibi kooperatiflerde daimi işçiler aynı anda farklı çalışma alanlarında çalışmaktadır.

Çizelge 4.9. Kooperatiflerde daimi işgücünün çalışma alanları

Çalışma alanı	Kişi	%
Süt toplama	57	64,0
Süt, sulama	5	5,6
Süt toplama ve şoför	9	10,1
Süt ve yem kırma	5	5,6
Süt ve market	7	7,9
Süt toplama ve orman işleri	2	2,2
Süt ve petrol	3	3,4
Süt ve soğuk hava	1	1,1
Toplam	89	100,0

Geçici işgücü kooperatiflerin daimi işgücü ile yapamadıkları işlerde işgücü gereksinimlerini gidermek adına sıkça kullandıkları bir yöntemdir. Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen kooperatiflerde geçici işçilerin kooperatiflerde çalışma alanları incelenmiş ve dağılımı Çizelge 4.10'de verilmiştir. Buna göre incelenen toplam 100 kooperatiften 47 tanesinde geçici işçi çalıştırıldığı tespit edilmiştir. Geçici işçi çalıştıran kooperatiflerde bu çalışanların hangi alanlarda çalıştırıldığı incelendiğinde toplam 47 kooperatiften 8 tanesinde (% 17,0) bu çalışanların çalışma alanı su bekçisi, 4 tanesinde (% 8,5) süt toplama faaliyetlerinde çalıştıkları belirlenmiştir. Ayrıca geçici işçilerin, kooperatiflerin 30 tanesinde (% 63,8) yem, 1 tanesinde (% 2,1) silaj, 1 tanesinde (% 2,1) şoför, 2 tanesinde (% 4,3) su bekçisi ve şoför, 1 tanesinde (% 2,1) meyve indirme işlerinde çalıştıkları tespit edilmiştir.

Çizelge 4.10. Geçici işçilerin kooperatiflerde çalışma alanları

Çalışma alanı	Kişi	%
Su bekçisi	8	17,0
Süt toplama	4	8,5
Yem	30	63,8
Silaj	1	2,1
Şoför	1	2,1
Su bekçisi ve şoför	2	4,3
Meyve indirme	1	2,1
Toplam	47	100,0

4.2. İncelenen Kooperatiflerin Varlıkları

Araştırma alanında incelenen kooperatiflerin arazi varlığı, bina ve tesis varlığı, alet makine gibi varlıkları incelenmiştir.

4.2.1. İncelenen kooperatiflerin arazi varlığı

Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen kooperatiflerin arazi varlıkları Çizelge 4.11' de verilmiştir. İncelenen 100 kooperatifin 55'inin kendi mülkü olan bir araziye sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Antalya ilinde arazisi olan kooperatif sayısı 11, ortalama arazi genişliği 4,20 dekar, ortalama arazi değeri 210.450 TL'dir. Burdur ilinde arazisi olan kooperatif sayısı 30, ortalama arazi genişliği 3,15 dekar, ortalama arazi

değeri 85.220 TL'dir. Isparta ilinde arazisi olan kooperatif sayısı 14, ortalama arazi genişliği 3,58 dekar, ortalama arazi değeri 44.930 TL'dir. İncelenen kooperatiflerin iller ortalaması ele alındığında kooperatiflerin sahip oldukları ortalama arazi genişliği 3,55 dekar ve bu arazilerin ortalama değeri 88.200 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.11. Kooperatiflerin arazi varlığı

İller	Arazisi olan Koop. Sayısı	%	Ortalama arazi genişliği (da)	Ortalama arazi değeri (TL)
Antalya	11	61,1	4,20	210.450
Burdur	30	61,2	3,15	85.520
Isparta	14	42,4	3,58	44.930
Toplam	55	55,0	3,55	88.120

4.2.2. İncelenen kooperatiflerin bina ve tesis varlığı

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarım kooperatiflerinin illere göre yönetim binası mülkiyeti ve kapasitesi dağılımı Çizelge 4.12'de verilmiştir. Buna göre Antalya ilindeki toplam 18 kooperatiften 12 tanesinin yönetim binası mülk, 2 tanesinin kira, 3 tanesi köy tüzel kişiliğine ait ve 1 tanesi ise belediyeye aittir. Yönetim binalarının ortalama kapasiteleri 270,64 m^2'dir.Burdur ilindeki toplam 49 kooperatiften 28 tanesinin yönetim binası mülk, 8 tanesinin kira, 13 tanesi köy tüzel kişiliğine aittir. Yönetim binalarının ortalama kapasiteleri 149,09 m^2'dir. Isparta ilindeki toplam 33 kooperatiften 17 tanesinin yönetim binası mülk, 4 tanesinin kira, 12 tanesi köy tüzel kişiliğine aittir. Yönetim binalarının ortalama kapasiteleri 215,00 m^2'dir.

Yönetim binası mülkiyetine göre toplam 100 adet kooperatiften 57 tanesinin yönetim binası mülk, 14 tanesinin yönetim binası kira, 28 tanesinin yönetim binası köy tüzel kişiliğinin, 1 kooperatifin yönetim binası ise belediyeye aittir. Tüm kooperatif yönetim binaları kapasitesi ise ortalama 203,26 m^2 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4.12. Yönetim binası mülkiyeti ve kapasitesi

İller	Mülk	Kira	Köy tüzel kiş.	Belediye	Toplam	Kapasite (m2)
Antalya	12	2	3	1	18	270,64
Burdur	28	8	13	0	49	149,09
Isparta	17	4	12	0	33	215,00
Toplam	57	14	28	1	100	203,26
Yüzde oran (%)	57,0	14,0	28,0	1,0	100,0	

Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen tarım kooperatiflerinin yönetim binalarına ek olarak o binaları kullanım durumu dağılımı Çizelge 4.13'te verilmiştir. Buna göre incelenen toplam 100 tarımsal kooperatiften 80'i yönetim binasını hem yönetim binası hem de süt deposu yani süt toplama merkezi olarak kullanmaktadırlar. İncelenen kooperatiflerden 12'si yönetim binalarını ek olarak süt toplama merkezi ve yem deposu, 3'ü yönetim, süt toplama merkezi, yem ve petrol tesisi olarak, 3'ü yönetim, soğuk hava tesisi, süt toplama merkezi ve yem deposu olarak kullanmaktadırlar. Son olarak geriye

kalan 2 kooperatifte yönetim binasını ek olarak süt deposu ve market işletmeciliği için kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere çoğu kooperatifte yönetim binaları birden farklı amaçla kullanılmakta ve kooperatiflerin hem yönetim hem ticari merkezi halinde faaliyet göstermektedir.

Çizelge 4.13. Yönetim binalarının ek faaliyetlerde kullanım durumu

Kullanım şekli	Koop sayı.	%
Yönetim ve süt toplama merkezi	80	80,0
Yönetim süt toplama merkezi ve yem deposu	12	12,0
Yönetim, süt toplama merkezi, yem deposu ve petrol tesisi	3	3,0
Yönetim, soğuk hava tesisi, süt toplama merkezi ve yem deposu	3	3,0
Yönetim, süt toplama merkezi ve market işletmesi	2	2,0
Toplam	100	100,0

Süt toplama tankları süt toplayan ve bu sütü pazarlayan kooperatifler için önemli bir maddi varlıktır. Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarım kooperatiflerinin illere göre süt toplama tankı mülkiyetleri, kapasite ve işletim maliyetleri dağılımı Çizelge 4.14'te verilmiştir. Buna göre Antalya ilindeki toplam 18 kooperatiften 16 tanesinin süt toplama tankları kooperatif mülkiyetinde, 1 tanesi firmanın mülkiyetinde, 1 tanesi ise devlet hibesidir. Tank kapasiteleri ortalama 4,17 ton, tank bakım giderleri yıllık ortalama 2.788 TL, tank elektrik giderleri yıllık ortalama 11.582 TL'dir. Burdur ilindeki toplam 49 kooperatiften 30 tanesinin süt toplama tankları kooperatif mülkiyetinde, 19 tanesi firmanın mülkiyetindedir. Tank kapasiteleri ortalama 4,19 ton, tank bakım giderleri yıllık ortalama 1.728 TL, tank elektrik giderleri yıllık ortalama 13.598 TL'dir. Isparta ilindeki toplam 33 kooperatiften 29 tanesinin süt toplama tankları kooperatif mülkiyetinde, 4 tanesi firmanın mülkiyetindedir. Tank kapasiteleri ortalama 4,28 ton, tank bakım giderleri yıllık ortalama 2.656 TL, tank elektrik giderleri yıllık ortalama 9.118 TL'dir. Kooperatiflerin geneli incelendiğinde ise 100 kooperatifin 75'inin kendine ait süt tankı olduğu, 25 tanesinde firmanın verdiği süt tanklarının kullanıldığı ve 1 tanesinde ise devletin hibe ettiği bir süt tankının kullanıldığı belirlenmiştir. Tanların ortalama kapasitelerinin 4,23 ton, yıllık ortalama bakım masraflarının 2373,72 TL ve yıllık elektrik masraflarının 11.040 TL olduğu hesaplanmıştır.

Çizelge 4.14. Süt toplama tankı mülkiyeti, kapasite ve işletim maliyetleri

İller	Mülkiyet			Toplam	Kapasite (Ton)	Bakım	Elektrik
	Mülk	Firma	Devlet hibesi				
Antalya	16	1	1	18	4,17	2.788	11.582
Burdur	30	19	0	49	4,19	1.728	13.598
Isparta	29	4	0	33	4,28	2.656	9.118
Toplam	75	24	1	100	4,23	2.373	11.040

Bazı kooperatiflerde yönetim binaları dâhilinde, bulunan süt toplama merkezlerine ek olarak köyün dağılımı ve coğrafi yapısından kaynaklanan köyün belli başlı bölgelerinde ayrı süt toplama merkezleri de bulunmaktadır. İncelenen tarım

kooperatiflerinin illere göre bu süt toplama merkezi mülkiyetlerinin dağılımı çizelge 4.15'te verilmiştir. Buna göre Antalya ilinde toplam 18 adet kooperatiften 1 tanesi ek bir süt toplama merkezine sahip olup bu süt toplama merkezinin mülkiyeti kooperatife aittir. Bu merkezin alanı 45 m^2 ve tank kapasitesi 3 tondur. Burdur ilinde toplam 49 kooperatiften 6 tanesinde ek bit süt toplama merkezi olup 4 tanesinin mülkiyeti kooperatifte olup 2 tanesinin kiradır. Bu Süt toplama merkezlerinin ortalama alanı 51,42 m^2 ve ortalama tank kapasiteleri 5,5 tondur. Isparta ilinde toplam 33 kooperatiften 3 tanesinde ek bir süt toplama merkezi olup bu merkezlerin 1 tanesinin mülkiyeti kooperatifte, 1 tanesi kira, 1 tanesi ise köy tüzel kişiliğine aittir. Isparta'daki süt toplama merkezlerinin ortalama alanı 55 m^2 ve ortalama tank kapasiteleri 4 tondur. Bölge geneli itibari ile incelenen 100 kooperatifin 10 tanesinde ek bir süt toplama merkezi olduğu belirlenmiştir. Bu merkez mülkiyetlerinin 6'sı kooperatiflerin, 3'ü kira ve 1 tanesi köy tüzel kişiliğine aittir. Merkezlerin ortalama kullanım alanı 52,02 m^2 ve içlerinde bulunana süt toplama tanlarının kapasitesi 4,32 ton olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.15. Süt toplama merkezi mülkiyeti

Mülkiyet durumu	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Mülk	1	4	1	6
Kira	0	2	1	3
Köy tüzelkişiliği	0	0	1	1
Toplam	1	6	3	10
Ort. Alan (m2)	45	51,42	55	52,02
Tank kapasite (ton)	3	5,5	4	4,32

Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen kooperatiflerin yönetim binalarında bulunan süt toplama merkezlerine ek olarak köyün belli bölgelerinde faaliyet gösterdikleri süt toplama merkezlerindeki süt soğutma tanklarının mülkiyet dağılımı Çizelge 4.16' da verilmiştir. Buna göre Antalya ilinde ek süt toplama merkezi bulunan toplam 8 kooperatiften 6 tanesinin tank mülkiyeti kooperatifin kendisine aittir. 2 kooperatifin süt tankının mülkiyeti ise firmaya aittir. Bu tankların kapasitesi ortalama 4,37 tondur. Burdur ilinde ise toplam 5 kooperatifin ek süt toplama merkezindeki tankların 3 tanesinin tank mülkiyeti kooperatifin kendisine aittir. 2 kooperatifin süt tankının mülkiyeti ise firmaya aittir tankların kapasitesi ise ortalama 3 tondur. Isparta ilinde toplam 11 kooperatifin ek süt toplama merkezi olup, kooperatiften 10 tanesinin tank mülkiyeti kooperatifin kendisine aittir. 1 kooperatifin süt tankının mülkiyeti ise firmaya aittir. Isparta ilinde ortalama tank kapasiteleri ise 2,35 tondur. İllerin genel toplamı temel alındığında ise ek süt toplama merkezinde süt soğutma tankı bulunan toplam 24 kooperatifin bu merkezlerdeki süt soğutma tanklarının 19'u kooperatif mülkiyetinde, 5'i firma mülkiyetinde olmak üzere tank kapasitesi ortalama 2,93 ton olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.16. Süt toplama merkezi soğutma tankları mülkiyet ve kapasiteleri

İller	Süt toplama merkezi tank mülkiyeti		Toplam	Ortalama Kapasite (Ton)
	Kooperatifin	Firmanın		
Antalya	6	2	8	4,37
Burdur	3	2	5	3,00
Isparta	10	1	11	2,35
Toplam	19	5	24	2,93

İncelenen kooperatiflerde yem satışı hem ortakların yem ihtiyaçlarının karşılanması açısından önem arz etmekte hem de kooperatifler için ek bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Bazı kooperatifler aldıkları yemi doğrudan ortaklarına dağıtmakta bazıları ise bu yemleri depolayarak gerektiği durumlarda ortağa depolanan yemden yem temin etmektedir. Kooperatiflerden bazıları kendi yem depolarına sahip olup bazıları ise kiralama yolu ile bu ihtiyaçlarını gidermektedir. Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarım kooperatiflerinin illere göre yem deposu mülkiyetlerinin dağılımı Çizelge 4.17' de verilmiştir. Antalya ilinde yem deposu bulunan toplam 6 kooperatiften 5 tanesinin yem deposu mülkiyeti kooperatifin kendisine aittir. 1 tanesi ise kiradır. Yem depolarının ortalama alanı ise 546,66 m^2'dir. Burdur ilinde yem deposuna sahip toplam 5 kooperatiften 4 tanesinin yem deposu mülkiyeti kooperatifin kendisine aittir. 1 tanesi ise kiradır. Yem depolarının ortalama alanı ise 89,17 m^2'dir. Isparta ilinki durum incelendiğinde toplam 6 kooperatifin yem deposuna sahip olduğu ve bu 6 kooperatiften 3 tanesinin yem deposu mülkiyeti kooperatifin kendisine ait olduğu, 2 tanesi ise kira, 1 tanesinin mülkiyeti ise köy tüzel kişiliğine ait olduğu belirlenmiştir. Isparta ilindeki kooperatiflere ait bu yem depolarının ortalama alanı ise 283,87 m^2'dir. Bölge genelinde incelenen 100 kooperatiften toplam 17 kooperatifin yem depoladıkları yem depoları bulunmaktadır, bunların 12 tanesi kooperatif mülkü, 4 tanesi kira ve 1 tanesi koy tüzel kişiliğinin mülkiyetindedir. Bu depoların ortalama alanı ise 266,92 m^2'dir.

Çizelge 4.17. İncelenen kooperatiflerde yem deposu mülkiyeti

	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Mülk	5	4	3	12
Kira	1	1	2	4
Köy tüzelkişiliği	0	0	1	1
Toplam	6	5	6	17
Ort. Alan (m^2)	546,66	89,17	283,87	266,92

Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen kooperatiflerin mandıra ve yem fabrikalarının bulunup bulunmadığı irdelenmiştir. Buna göre Antalya ilindeki kooperatiflerin hiç birinin bünyesinde mandıra ve yem fabrikası bulunmamaktadır. Burdur ilindeki kooperatiflerin 1 tanesinin mülkiyetinde ise 1 adet yem fabrikası yer almaktadır. Isparta ilindeki kooperatiflerin 1 tanesinin mülkiyetinde ise 1 adet mandıra yer almaktadır. Yem fabrikası aktif olarak çalışmakta ancak mandıra sadece başka firma ürünlerini depolama amaçlı kullanılmaktadır.

4.2.3. İncelenen kooperatiflerin alet makina varlığı

Çalışma kapsamında Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen kooperatiflerin illere göre alet makine varlığı dağılımı Çizelge 4.18'de verilmiştir. İncelenen kooperatiflerde alet ekipman varlığı incelendiğinde kooperatiflerin ihtiyaçlar doğrultusunda çok farklı alet ekipmanlara sahip olduğu belirlenmiştir. En çok bulunan alet ve ekipmanlar incelendiğinde; 100 kooperatiften 40 tanesinde süt toplama aracı, 30 tanesinde balya makinası, 26 tanesinde silaj biçme makinası, 25 tanesinde traktör ve 16 tanesinde ise kepçe olduğu görülmektedir.

İllere göre kooperatiflerin alet makine durumu incelendiğinde Antalya ilindeki kooperatiflerin alet makine varlığı toplam 27'dir. Bunların 2 tanesi traktör, 2 tanesi kepçe, 1 tanesi mibzer, 12 tanesi süt toplama aracı, 1 tanesi motosiklet, 1 tanesi selektör, 3 tanesi balya makinesi, 1 tanesi yem ünitesi, 1 tanesi jeneratör, 2 tanesi paletli ve 1 tanesi meyve boylama makinesidir. Burdur ilindeki kooperatiflerin alet makine varlığı toplam 106 olup bunların 11 tanesi traktör, 6 tanesi kepçe, 7 tanesi kamyon, 2 tanesi araba, 4 tanesi mibzer, 13 tanesi süt toplama aracı, 7 tanesi silaj biçme, 3 tanesi silaj ekim, 3 tanesi merdane, 3 tanesi selektör, 11 tanesi balya makinesi, 6 tanesi yem ünitesi, 8 tanesi minibüs, 5 tanesi yem kırma, 2 tanesi yem ezme, 1 tanesi süt kazanı, 7 tanesi jeneratör, 1 tanesi paletli, 2 tanesi ot biçme, 1 tanesi süt sağım ünitesi, 2 tanesi otobüs, 1 tanesi ise cenaze aracıdır. Isparta ilindeki kooperatiflerin alet makine varlığı toplam 107 olup bunların 12 tanesi traktör, 8 tanesi kepçe, 2 tanesi kamyon, 7 tanesi mibzer, 15 tanesi süt toplama aracı, 19 tanesi silaj biçme, 3 tanesi silaj ekim, 1 tanesi motosiklet, 3 tanesi selektör, 16 tanesi balya makinesi, 2 tanesi yem ünitesi, 3 tanesi yem kırma, 5 tanesi yem ezme, 1 tanesi süt kazanı, 1 tanesi gübre makinesi, 3 tanesi pompa, 2 tanesi jeneratör, 1 tanesi ot biçme, 1 tanesi pulluk, 1 tanesi et kıyma, 1 tanesi ise kantardır.

Çizelge 4.18. İncelenen kooperatiflerin alet ekipman varlığı

Makine çeşidi	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Traktör	2	11	12	25
Kepçe	2	6	8	16
Kamyon	0	7	2	9
Araba	0	2	0	2
Mibzer	1	4	7	12
Süt toplama aracı	12	13	15	40
Silaj biçme	0	7	19	26
Silaj ekim	0	3	3	6
Merdane	0	3	0	3
Motosiklet	1	0	1	2
Selektör	1	3	3	7
Balya makinesi	3	11	16	30
Yem ünitesi	1	6	2	9
Minibüs	0	8	0	8
Yem kırma	0	5	3	8
Yem ezme	0	2	5	7
Süt kazanı	0	1	1	2
Gübre makinesi	0	0	1	1
Pompa	0	0	3	3
Jeneratör	1	7	2	10
Paletli	2	1	0	3
Ot biçme	0	2	1	3
Meyve boylama	1	0	0	1
Pulluk	0	0	1	1
Süt sağım ünitesi	0	1	0	1
Otobüs	0	2	0	2
Et kıyma	0	0	1	1
Cenaze Aracı	0	1	0	1
Kantar	0	0	1	1
Toplam adet	27	106	107	240
Toplam alet ekipman değeri (TL)	104.382	74.492	83.800	82.944

4.2.4.Kooperatiflerin depo mevcudu

Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen tarım kooperatiflerinin depodaki malzemeler ve depo tutarları dağılımı Çizelge 4.19'da verilmiştir. Buna göre Antalya ilinde kooperatiflerin 10 tanesi deposunda yem bulundururken, 4 tanesi yem katkı maddesi, 1 tanesi sulama borusu, 1 tanesi yalama taşı, 1 tanesi dezenfektan, 1 tanesi palet, 2 tanesi de vitamin bulundurmaktadır. Bu malzemelerin toplam ortalama tutarı 37.252 TL'dir. Burdur ilinde kooperatiflerin 24 tanesi deposunda yem bulundururken, 3 tanesi yem katkı maddesi, 1 tanesi buzağı maması, 4 tanesi yalama taşı, 1 tanesi dezenfektan, 1 tanesi masa sandalye, 3 tanesi de vitamin bulundurmaktadır. Bu malzemelerin toplam ortalama tutarı 8.095 TL'dir. Isparta ilinde kooperatiflerin 18 tanesi deposunda yem bulundururken, 1 tanesi yem katkı, 2 tanesi yalama taşı, 1 tanesi dezenfektan bulundurmaktadır. Bu malzemelerin toplam ortalama tutarı 7.424 TL'dir.

Antalya ilindeki kooperatiflerde depo mevcudunun yüksek olmasının temel nedeni sulama kooperatifi olan bir kooperatifin deposunda yüksek tutarda sulama borusu olması ve bir başka kooperatifte soğuk hava deposunda kullanılan paletlerden kaynaklı yüksek bir tutarın olmasıdır. İller ortalaması ele alındığında kooperatiflerin depo mevcudunun ortalama 13.014 TL olduğu hesaplanmıştır.

Çizelge 4.19. Kooperatif deposunda bulunan malzemeler (adet) ve tutarı

Stok çeşidi*	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Yem	10	24	18	52
Yem katkı maddesi	4	3	1	8
Sulama borusu	1	0	0	1
Buzağı maması	0	1	0	1
Yalama taşı	1	4	2	7
Dezenfektan	1	1	1	3
Palet	1	0	0	1
Masa sandalye	0	1	0	1
Vitamin	2	3	0	5
Depo mevcudu (TL)	37.252	8.095	7.424	13.014

* Bazı kooperatiflerde birden fazla stok çeşidi bulunmaktadır

4.2.5. İncelenen kooperatiflerin para mevcudu

Çalışma kapsamında Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen kooperatiflerin para mevcudu dağılımı illere göre Çizelge 4.20'de verilmiştir. Buna göre Antalya ilindeki kooperatiflerin banka hesapları ortalama 8.666, TL, kasa mevcutları ortalama 452 TL olup toplam para mevcudu ortalama 13.187 TL olarak hesaplanmıştır. Burdur ilindeki kooperatiflerin banka hesaplarında ortalama 5.840 TL, kasa mevcutları ortalama 1.920 TL olup toplam para mevcutları ortalama 7.760 TL olarak hesaplanmıştır. Isparta ilindeki kooperatiflerin banka hesaplarında ortalama 13.333 TL olup, kasa mevcutları ortalama 303 TL ve toplam para mevcudu ortalama 13.636 TL olarak hesaplanmıştır. Tüm kooperatif ortalamaları incelendiğinde ise çalışma yapılan 100 kooperatifin ortalama banka hesabı 10.020 TL, kasa mevcudu 1.595 TL ve toplam para mevcudu ortalama 11.616 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.20. İllere göre kooperatiflerin para mevcutları

İller	Banka	%	Kasa	%	Toplam	%
Antalya	8.666	65,7	4.520	34,3	13.187	100,0
Burdur	5.840	75,3	1.920	24,7	7.760	100,0
Isparta	13.333	97,8	303	2,2	13.636	100,0
Ort.	10.020	86,3	1.595	13,7	11.616	100,0

4.2.6.İncelenen kooperatiflerin alacak durumu

Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen tarım kooperatiflerinin alacak durumu dağılımı illere göre çizelge 4.21'de verilmiştir. İncelene kooperatiflerde temel alacak nedenleri ortaklara verilen avans, ortaklara girdi satışınsan kaynaklı alacaklar ve firmalardan süt ve süt ürünleri satışından kaynaklı alacaklar olarak belirlenmiştir. İncelenen 100 kooperatifte ortaklardan ortalama 505 TL avans alacağı, yine ortaklardan girdi karşılığı ortalama 117.819 TL alacak, firmalardan süt ve süt ürünleri satışı karşılığında 167.331 TL alacak olmak üzere toplam ortalama 285.656 TL alacak olduğu belirlenmiştir.

İllere göre durum incelendiğinde, Antalya ilinde ortaklara girdi satışından kaynaklanan alacak 167.777 TL, süt ve süt ürünleri satışından kaynaklanan alacak 354 223 TL olup toplam alacak miktarı 522.001 TL olarak hesaplanmıştır. Burdur ilinde ortaklara verilen avanslardan kaynaklanan alacak 1.081 TL, ortaklara girdi satışından kaynaklanan alacak 104.204 TL, süt ve süt ürünleri satışından kaynaklanan alacak 148.755 TL olup toplam alacak miktarı 254 041 TL olarak hesaplanmıştır. Isparta ilinde ortaklara verilen avanslardan kaynaklanan alacak 303 TL, ortaklara girdi satışından kaynaklanan alacak 108.636 TL, süt ve süt ürünleri satışından kaynaklanan alacak 111.187 TL olup toplam alacak miktarı 220.126 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.21. Kooperatiflerin çeşitler itibariyle alacak durumu

Alacak	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	Ort.
Avans	0	0,0	1.081	0,4	303	0,1	505,42
Girdi satışı	167.777	32,1	104.204	41,0	108.636	49,4	117.819
Süt ve süt ürünleri satışı	354.223	67,9	148.755	58,6	111.187	50,5	167.331
Toplam	522.001	100,0	254.041	100,0	220.126	100,0	285.656

4.2.7. İncelenen kooperatiflerin borç kaynakları ve borçluluk durumu

Çalışmaya konu olan kooperatiflerin borç nedenleri dağılımı illere göre Çizelge 4.22'de verilmiştir. Kooperatiflerin farklı kurum ve alıcılara farklı borçları olduğu gözlemlenmiştir. İncelene 100 kooperatifin 84 ünde ortaklara süt bedeli borcu, 54 tanesinde firmalara yem alımı karşılığında yem bedeli borcu, 9 tanesinde devlete vergi ve stopaj borcu, 3 tanesinde elektrik, 5 tanesinde DSİ ye sulama karşılığında hizmet borcu ve 20 kooperatifte de bankalara kredi borcu olduğu belirlenmiştir. İllere göre kooperatiflerin borçlanma durumları değerlendirildiğinde Antalya ilindeki 14 kooperatifin ortaklara dağıtılacak süt bedeli borcu, 11 tanesinde yem alımından kaynaklı firmalara borç, 1 tanesinde vergi ve stopaj, 1 tanesi DSİ ye hizmet borcu, 6 tanesinin ise çeşitli bankalara kredi borcu bulunmaktadır. Antalya'daki 4 kooperatifin ise herhangi bir borcu bulunmamaktadır. Burdur ilindeki 46 kooperatifin borcu olup 3 kooperatifte borç bulunmamaktadır. Burdur'daki kooperatiflerin borçlanma nedenleri incelendiğinde 46 kooperatifin ortaklara süt ücreti borcu, 28 tanesinin firmalara yem alımı karışlığında borcu, 6 tanesinin vergi ve stopaj, 2 tanesinin elektrik, 4 tanesinin DSİ, 5 tanesinin ise bankalara kredi borcu bulunmaktadır. Isparta ilinde anket çalışması uygulanan 33 kooperatiften 24 kooperatifin borcu olup bu 24 kooperatifin tamamında ortaklara süt bedeli borcu, 15 tanesinde yem alım karşılığı firmalara yem borcu, 2 tanesinde vergi ve

stopaj, 1 tanesinin elektrik, 1 tanesinin DSİ, 9 tanesinin ise bankalara kredi borcu bulunmaktadır.

Çizelge 4.22. İllere göre kooperatiflerin borç kaynakları (Sayı)

Borç kaynağı	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Süt Borcu	14	46	24	84
Yem alım	11	28	15	54
Vergi, stopaj	1	6	2	9
Elektrik	0	2	1	3
DSİ	1	4	1	6
Kredi Borcu	6	5	9	20

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarım kooperatiflerinin borçluluk durumu dağılımı illere göre Çizelge 4.23'te verilmiştir. İncelenen 100 kooperatifte ortaklara ortalama 147.220 TL süt bedeli borcu, firmalara yem alımı karşılığı ortalama 175.699 TL yem borcu ve diğer borçlar olarak (KDV, stopaj, elektrik vb.) ortalama 25.419 TL olmak üzere toplam ortalama 348.340 TL borç olduğu belirlenmiştir. Kooperatiflerin yıl içinde ödedikleri borç miktarı ise ortalama 18.945 TL olarak hesaplanmıştır.

İllere göre borçluluk durumu incelendiğinde ise Antalya ilindeki kooperatiflerin sürt borcu 324.189 TL, yem alımdan kaynaklanan borcu 306.294 TL, diğer borçlar 14.722 TL, toplam borç 645.205 TL, yıl içinde ödenen borçlar ise 39.527 TL olarak hesaplanmıştır. Burdur ilindeki kooperatiflerin sürt borcu 128.739 TL, yem alımdan kaynaklanan borcu 111.715 TL, diğer borçlar 51.450 TL, toplam borç 291.905 TL ve yıl içinde ödenen borçlar ise 6.423 TL olarak hesaplanmıştır. Isparta ilindeki kooperatiflerin sürt borcu 94.658 TL, yem alımdan kaynaklanan borcu 170.818 TL, diğer borçlar 11.818 TL, toplam borç 277.294 TL, yıl içinde ödenen borçlar ise 19.818 TL'dir. Görüldüğü üzere en borçlu kooperatifler Antalya ilinde bulunmaktadır.

Çizelge 4.23. İncelenen kooperatiflerin borç durumu (TL)

	İller						Ort.	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
Süt Borcu	324.189	50,2	128.739	44,1	94.658	34,1	147.220	42,3
Yem alım	306.294	47,5	111.715	38,3	170.818	61,6	175.699	50,4
Diğer Borçlar	14.722	2,3	51.450	17,6	11.818	4,3	25.419	7,3
Toplam Borç	645.205	100,0	291.905	100,0	277.294	100,0	348.340	100,0
Yıl içinde ödenen	39.527	6,1	6.423	2,2	19.818	7,1	18.945	5,4

4.3. Kooperatiflerde Bilanço ve Gelir Gider Tabloları

Çalışmada incelenen kooperatiflerin yıllık gelir gider tabloları üç farklı şekilde incelenmiştir. İlk olarak illere göre kooperatif gelir gider tabloları oluşturulmuş ve gruplar arasındaki farklılıkların istatistik açısından anlamlı olup olmadıkları

açıklanmıştır. Daha sonra kooperatiflerin süt toplamak için kullandıkları iki sistem olan sütün kooperatif tarafından ortaktan toplanması ve sütün ortak tarafından kooperatife telim edilmesi sistemlerindeki gelir giderler karşılaştırılmış ve bu iki sistem arasındaki farklılıkların istatistik açısından anlamlı olup olmadığı ifade edilmiştir. Son olarak kooperatifler topladıkları yıllık süt miktarına göre üç gruba ayrılmış ve bu gruplar karşılaştırılarak aradaki farklılıklar ortaya konmuştur. Ayrıca kooperatiflerin bilançoları da illere göre karşılaştırılarak ifade edilmiştir.

4.3.1. İncelenen kooperatiflerin bilançoları

İncelenen kooperatiflerin iller itibari ile bilançoları Çizelge 4.24'te verilmiştir. Oluşturulan çizelgede standart bilanço tablosunda olan fakat kooperatiflerde sıfır değerindeki unsurlar gösterilmemiş sadece kooperatiflerde değer olarak karşılık bulan unsurlar kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre Aktif varlıklar kısmında hazır değer olarak yer alan kasa mevcudu ortalama 7.010 TL olmak üzere Antalya'daki kooperatiflerde 5.500 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 5.520 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 10.047 TL olarak hesaplanmıştır. Bir diğer hazır değer olan banka mevcudu ortalama 33.533, Antalya'daki kooperatiflerde 19.000 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 22.010 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 58.571 TL olarak hesaplanmıştır. Ortaklardan alacaklar ortalama 117.110 TL olmak üzere Antalya'daki kooperatiflerde 167.777 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 104.204 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 108.636 TL olarak hesaplanmıştır. Kooperatif stokları ortalama 13.122 TL olup bu değer Antalya'daki kooperatiflerde 37.252 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 8.095 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 7.424 TL olarak hesaplanmıştır. Kooperatiflerin dönen varlıklar toplamı ortalama 344.117 TL olmak üzere Antalya'daki kooperatiflerde 583.752 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 288.583 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 295.866 TL olarak hesaplanmıştır. Kooperatiflerde duran varlıklar sadece maddi duran varlıklardan (Arsa, Bina, Alet Ekipman vb.) olup duran varlıklar toplamı ortalama 248.243 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre duran varlıklar toplamı Antalya'daki kooperatiflerde 408.499 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 220.182 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 202.499 TL olarak hesaplanmıştır.

Dönen ve duran varlıkların toplamından oluşan Aktif toplamı kooperatifler ortalaması olarak 592.360 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre Aktif toplamı Antalya'daki kooperatiflerde 992.251 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 508.765 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 498.364 TL olarak hesaplanmıştır.

Bilançolarda gösterilen bir diğer unsur kooperatiflerin Pasifleri yani kaynaklarıdır. Bilançolarda kaynaklar kısa ve uzun vadeli ve öz sermaye olarak üç farklı sınıfta değerlendirilmektedir. İncelenen kooperatiflerin kısa vadeli yabancı kaynaklar ortalaması 350.677 TL olup illere göre kısa vadeli yabancı kaynaklar Antalya'daki kooperatiflerde 645.205 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 291.904 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 277.294 TL olarak hesaplanmıştır. Kooperatiflerde uzun vadeli yabancı kaynakları bulunmamaktadır.

Öz kaynaklar kooperatifler için bir diğer önemli pasif değeridir. İncelenen kooperatiflerin öz kaynakları ortalama 241.683 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre öz kaynak değerleri Antalya'daki kooperatiflerde 347.046 TL, Burdur'daki kooperatiflerde

216.861 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 221.070 TL olarak hesaplanmıştır. Bilançolarda aktif varlıklar ile pasif kaynaklar eşit olduğundan kooperatif pasif (kaynak) toplamı kooperatifler ortalaması olarak 592.360 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre pasif toplamı Antalya'daki kooperatiflerde 992.254 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 508.765 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 498.364 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.24. İllere göre kooperatiflerin bilançoları (TL)

	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	Ort.	%
Aktif (Varlıklar)								
I. Dönen Varlıklar								
1-Hazır Değerler	24.500	2,5	27.529	5,4	68.619	13,8	40.543	6,8
• Kasa	5.500	0,6	5.520	1,1	10.047	2,0	7.010	1,2
• Banka	19.000	1,9	22.010	4,3	58.571	11,8	33.533	5,7
2.Ortaklardan Alacaklar	167.777	16,9	104.204	20,5	108.636	21,8	117.110	19,8
3. Ticari Alacaklar	354.223	35,7	148.755	29,2	111.187	22,3	173.342	29,3
4.Stoklar	37.252	3,8	8.095	1,6	7.424	1,5	13.122	2,2
Dönen Varlıklar Toplamı	583.752	58,8	288.583	56,7	295.866	59,4	344.117	58,1
II. Duran Varlıklar								
Maddi Duran Varlıklar	408.499	41,2	220.182	43,3	202.499	40,6	248.243	41,9
• Arazi Varlığı	210.450	21,2	85.520	16,8	44.930	9,0	94.613	16,0
• Bina Varlığı	93.667	9,4	60.170	11,8	73.769	14,8	70.687	11,9
• Alet Ekipman Var.	104.382	10,5	74.492	14,6	83.800	16,8	82.944	14,0
Duran Varlıklar Toplamı	408.499	41,2	220.182	43,3	202.499	40,6	248.243	41,9
Aktif Toplamı	992.251	100,0	508.765	100,0	498.364	100,0	592.360	100,0
Pasif (Kaynaklar)								
1.Kısa Vadeli Yabancı Kay.								
Ticari Borçlar	645.205	65,0	291.904	57,4	277.294	55,6	350.677	59,2
• Ortaklara Borçlar	324.189	32,7	128.739	25,3	94.658	19,0	152.673	25,8
• Firmalara Borçlar	306.294	30,9	111.715	22,0	170.818	34,3	166.243	28,1
• Diğer Borçlar	14.722	1,5	51.450	10,1	11.818	2,4	31.760	5,4
2.Uzun Vadeli Yabancı Kay.								
• Ticari Borçlar	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
3. Öz Kaynaklar	347.046	35,0	216.861	42,6	221.070	44,4	241.683	40,8
Pasif (Kaynaklar)Toplamı	992.251	100,0	508.765	100,0	498.364	100,0	592.360	100,0

4.3.2. Gelir tabloları

İllere göre kooperatiflerin yıllık gelir ve giderleri üç ilin ortalamaları şeklinde Çizelge 4.25'de verilmiştir. Brüt satışlar kooperatiflerin süt ve yem satışları toplamından oluşmaktadır. İllerin brüt satışları ortalama 2.912.737 TL olarak hesaplanmıştır. Brüt satışlar Antalya ilindeki kooperatiflerde 3.222.491 TL, Isparta ilindeki kooperatiflerde 3.170.923 TL ve Burdur ilindeki kooperatiflerde 2.360.413 TL olarak hesaplanmıştır. Net satışlar brüt satışlardan satış indirimlerinin çıkartılması ile bulunur. İncelenen kooperatiflerde satış indirimi olmadığı için brüt satışlar ile net satışlar aynı değerdedir.

Satışların maliyeti doğrudan süt toplama ve yem satışı ile ilgili giderlerin toplamından oluşmaktadır. İncelenen kooperatiflerde satışların iller ortalaması olarak maliyeti 2.888.941 TL olarak hesaplanmıştır. Satışların maliyeti Antalya ilindeki

kooperatiflerde 3.201.253 TL, Burdur ilindeki kooperatiflerde 3.154.473 TL ve Isparta ilindeki kooperatiflerde 2.324.311 TL olarak bulunmuştur.

Araştırma kapsamındaki illerde satışların maliyetinin büyük bir kısmını süt maliyetleri oluşturmaktadır. Yem satışlarının maliyeti ise süt toplama maliyetlerine göre daha düşük seviyelerdedir. Süt satış maliyeti, süt alım bedeli, direkt işçilik giderleri, genel üretim giderlerinden oluşmaktadır. Genel üretim giderleri ise elektrik, yakıt, bakım onarım, amortisman, vergi (KDV, bandrol vb), sigorta, stopaj vb. gibi maliyet unsurlarından oluşmaktadır. Yem satış maliyetleri ise yem alım bedeli ve doğrudan işçilik maliyetlerinden oluşmaktadır. Süt satışlarının maliyeti iller ortalaması olarak 2.048.157 TL olarak hesaplanmış, süt satış maliyeti Antalya, Burdur ve Isparta için sırası ile 2.304.734 TL, 2.193.468 TL, 1.692.932 TL olarak bulunmuştur. Süt satış maliyetlerinde en yüksek maliyet unsuru ortaklara ödenen süt bedelidir. Süt alım bedeli ortalaması 1.766.609 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre bakıldığında süt alım bedelleri Antalya'daki kooperatifler için 1.984.095 TL, Burdur'daki kooperatifler için 1.899.761 TL ve Isparta'daki kooperatifler için 1.450.271 TL olarak bulunmuştur. Süt satış maliyetini oluşturan bir diğer unsur olan doğrudan süt toplama isçilik giderleri iller ortalaması olarak 50.322 TL olarak bulunmuş olup Antalya, Burdur ve Isparta için sırası ile 60.976 TL, 49.860 TL ve 45.689 TL olarak hesaplanmıştır. Süt alım maliyetinin bir diğer maliyet unsuru olan genel üretim giderleri değerlendirildiğinde iller ortalaması 231.226 TL olmak üzere Antalya'daki kooperatifler için 259.663 TL, Burdur'daki kooperatifler için 243.847 TL ve Isparta'daki kooperatifler için 196,972 TL olarak hesaplanmıştır. Daha öncede değinildiği gibi gene üretim giderlerini oluşturan elektrik gideri iller ortalaması olarak 24.309 TL, Yakıt gideri iller ortalaması olarak 16.646 TL, Tamir bakım gideri iller ortalaması 5.895 TL, amortisman değeri iller ortalaması olarak 11.683 TL, vergi, stopaj, sigorta vb. masraflar iller ortalaması olarak 172.692 TL olarak hesaplanmıştır.

Yem satış maliyetleri iller ortalaması 840.784 TL olmak üzere Antalya'daki kooperatiflerde 896.519 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 961.005 TL ve Isparta'daki kooperatifler için 631.379 TL olarak hesaplanmıştır. Yem satış maliyetlerini oluşturan yem alım bedelleri iller ortalaması 834.274 TL ve direkt işçilik giderleri 6.510 TL olarak hesaplanmıştır. Yem alım bedelleri Antalya, Burdur ve Isparta'daki kooperatifler için sırası ile 880.279 TL, 958,181 TL, 625.196 TL iken yine ayı sıra ile direkt işçilik bedelleri 16.240 TL, 2.824 TL, 6.183 TL olarak hesaplanmıştır.

Brüt satış karı iller ortalaması olarak 23.796 TL, illere göre sırası ile 21.238 TL, 16.450 TL, 36.102 TL'dir. Faaliyet giderleri araştırma geliştirme giderleri, pazarlama, satış giderleri ve genel yönetim giderlerinden oluşmaktadır.

Faaliyet giderleri iller ortalaması olarak 30.854 TL ve illere göre 32.627 TL, 30.862 TL, 29.872 TL olarak hesaplanmıştır. İncelenen kooperatiflerde araştırma geliştirme ve pazarlama satış gideri olmadığından faaliyet giderleri genel yönetim giderlerinden oluşmakta olup genel yönetim giderleri ile aynı değerdedir. Kooperatiflerde pazarlama maliyetinin olmamasının nedeni genelde sütü firmaya kooperatiflerde teslim etmeleri veya pazarlama maliyetini doğrudan süt fiyatına yansıtmalarıdır. Genel yönetim giderleri ayrıntılı şekilde incelendiğinde huzur hakkı iller ortalaması 16.325 TL illere göre sırası ile 16.019 TL, 15.563 TL, 17.623 TL olarak

bulunmuştur. Yolluk ve temsil giderleri iller ortalaması 2.053 TL, illere göre sırası ile 3.330 TL, 2.106 TL, 1.294 TL olarak hesaplanmıştır. Kırtasiye giderleri iller ortalaması 1.273 TL, illere göre 2.097 TL, 1.075 TL, 1.117 TL'dir. İletişim giderleri iller ortalaması 1.162 TL, illere göre 1.651 TL, 1.126 TL, 949 TL olarak hesaplanırken ısınma masrafları iller ortalaması 1.135 TL, illere göre 450 TL, 1.600 TL, 817 TL'dir. Genel kurul masrafı iller ortalaması 1.881 TL illere göre 1.677 TL, 1.782 TL, 2.140 TL olarak hesaplanmıştır. Hizmet olarak alınan muhasebe hizmeti için ödenen bedel iller ortalaması olarak 7.025 TL, illere göre sırası ile 7.433 TL, 7.620 TL ve 5.932 TL olarak bulunmuştur.

Çalışmada kooperatif bilançoları hesaplanırken kooperatiflerin genel faaliyetleri olan süt toplama ve yem satışı dışındaki tüm faaliyetler diğer faaliyetler olarak değerlendirilmiştir. Bu faaliyetlerin ayrıntılı maliyetleri hesaplanmamış doğrudan kooperatiflerin bu faaliyetlerden elde ettikleri net gelirler ile ilgili bilgiler kooperatif yöneticilerinden alınmıştır. Kooperatiflerin diğer faaliyetlerinden elde ettikleri karlar iller ortalaması olarak 28.112 TL olarak hesaplanmış olup bu değer Antalya'daki kooperatiflerde 80.148 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 14.290 ve Isparta'daki kooperatiflerde 28.112 TL olarak hesaplanmıştır.

Dönem net kar ve zararları incelendiğinde çalışma konusu olan kooperatiflerin yıllık ortalama net karları 21.054 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre net kar ve zararlar incelendiğinde Antalya'daki kooperatifler 69.029 TL kar, Burdur'daki kooperatifler 122 TL zarar ve Isparta'daki kooperatifler 26.335 TL kar ettikleri hesaplanmıştır. Burdur ilindeki 49 kooperatifin 17 tanesinde dönem zararı hesaplanmıştır.

Kooperatiflerin gelir gider durumlarının iller arasındaki farklılıklarının istatistiki açıdan anlamlılıkları incelendiğinde satışların maliyeti (P: 0,05), süt brüt satış karı (P: 0,01) yem satışlarında direkt işçilik giderleri (P: 0,03) , huzur hakkı ödemeleri (P: 0,00), ısınma giderleri (P: 0,01), genel kurul giderleri (P: 0,04) ve diğer faaliyet gelirleri (P: 0,00) unsurlarını arasındaki farklılıklar istatistiki açıdan önemli bulunmuştur. Geriye kalan gelir gider unsurları arasındaki farklar ise istatistiki açıdan önemli bulunmamıştır.

Çizelge 4.25. İllere göre kooperatiflerin yıllık gelir/giderleri (TL)

	Ant.	Bur.	Isp.	Ort.	Sig.
A. Brüt Satışlar	3.222.491	3.170.923	2.360.413	2.912.737	0,090
1.Süt satışları	2.318.846	2.184.725	1.715.014	2.053.862	0,061
1.Kalite	2.313.547	2.180.440	1.711.199	2.049.550	0,148
2.Kalite	5.300	4.285	3.815	4.312	0,354
2.Yem Satışları	903.645	986.198	645.399	858.875	0,794
B. Satış İndirimleri	0	0	0	0	-
C. Net Satışlar	3.222.491	3.170.923	2.360.413	2.912.737	0,090
D. Satışların Maliyeti	3.201.253	3.154.473	2.324.311	2.888.941	0,005
1.Süt satış maliyeti	2.304.734	2.193.468	1.692.932	2.048.157	0,320
a. Süt alım bedeli	1.984.095	1.899.761	1.450.271	1.766.609	0,148
b. Direkt işçilik giderleri	60.976	49.860	45.689	50.322	0,230
c. Genel üretim giderleri	259.663	243.847	196.972	231.226	0,354
Elektrik	25.544	27.388	19.063	24.309	0,214
Yakıt	21.333	15.628	15.600	16.646	0,572
Tamir bakım	5.607	6.283	5.475	5.895	0,775
Amortismanlar	13.495	10.915	11.836	11.683	0,819
Vergi, stopaj sigorta vb.	193.684	183.633	144.997	172.692	0,787
2.Yem satış maliyetleri	896.519	961.005	631.379	840.784	0,656
a. Yem alım bedeli	880.279	958.181	625.196	834.274	0,453
b. Direkt işçilik gideri	16.240	2.824	6.183	6.510	0,039
E. Brüt Satış Karı	21.238	16.450	36.102	23.796	0,076
Süt brüt satış karı	14.112	-8.743	22.082	5.705	0,017
Yem brüt satış karı	7.126	25.193	14.020	18.091	0,054
F. Faaliyet giderleri	32.627	30.862	29.872	30.854	0,343
1.Araştırma Geliştirme Giderleri	0	0	0	0	-
2.Pazarlama, Satış Giderleri	0	0	0	0	-
3.Genel Yönetim Giderleri	32.627	30.862	29.872	30.854	0,231
Huzur hakkı	16.019	15.563	17.623	16.325	0,000
Yolluk, Temsil	3.300	2.106	1.294	2.053	0,317
Kırtasiye	2.097	1.075	1.117	1.273	0,015
İletişim	1.651	1.126	949	1.162	0,387
Isınma	450	1.600	817	1.135	0,014
Genel Kurul	1.677	1.782	2.140	1.881	0,038
Hizmet alımı (Muhasebe)	7.433	7.610	5.932	7.025	0,083
G. Diğer F. Olağ. Gelir ve Karlar	80.418	14.290	20.105	28.112	0,00
H. Diğ. F. Olağ. Gider ve Zarar	0	0	0	0	-
I. Finansman Giderleri	0	0	0	0	-
J. Dönem Net Karı ve Zararı	69.029	-122	26.335	21.054	0,006

Çalışma sonucunda Antalya'daki kooperatiflerin yıllık ortalama 1.841 Ton, Burdur'daki kooperatiflerin 1.717 Ton, Isparta'daki kooperatiflerin 1.371 Ton süt toplayıp sattıkları belirlenmiştir. Toplam gelir giderler bu değerlere bölünerek ton başına gelir gider değerleri ifade edilmiştir. Kooperatiflerin yıllık gelir gider durumları illere göre TL/Ton düzeyinde çizelge 4.26'da ifade edilmiştir. Elde edilen verilere göre incelenen kooperatifler ton başına ortalama 1.790 TL brüt satış yapmaktadırlar. Brüt satışlarda en yüksek rakam 1.846,57 TL ile Burdur ilindeki kooperatiflerdedir. Sadece süt satışları ele alındığında ton başıma brüt satışlar ortalama 1.262,12 TL olarak

hesaplanmıştır. Ton başına süt satışı 1.298,06 TL ile Isparta ilindeki kooperatiflerde en yüksek değerdedir. Yem satışlarında ton başıma değerler ortalama 527,79 TL olarak hesaplanmış ve yemde ton başına en yüksek satış değerinin 574,31 TL ile Burdur ilindeki kooperatiflerde olduğu belirlenmiştir. Satış indirimi olmadığından kooperatiflerde brüt ve net satışlar ton başına aynı değerdedir.

Satışların maliyetleri incelendiğinde satışların maliyetlerinin iller itibariyle ton başına değerleri arasındaki farklılıklar istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur. Satışların maliyetinin ton başına ortalama 1.775 TL olduğu ve bu maliyetin en yüksek değerinin 1.836 TL ile burdur ilinde olduğu tespit edilmiştir. Burdur'daki kooperatiflerin satışların maliyetini düşürmek için önlem almaları gerekmektedir. İncelenen kooperatiflerde süt 1.259 TL olduğu, bu değerin en yüksek 1.281 TL ile Isparta ilindeki kooperatiflerde görüldüğü belirlenmiştir. Yem satış maliyetlerinin ise ortalama 517 TL/ Ton olduğu, ton başına yem maliyetinin en yüksek değerinin 560 TL olarak Burdur ilindeki kooperatiflerde olduğu belirlenmiştir.

Brüt satış karlarının ton başına ortalama 15 TL olduğu, brüt satış karlarının Antalya'daki kooperatiflerde 12 TL, Burdur'daki kooperatiflerde 10 TL ve Isparta'daki kooperatiflerde 27 TL olduğu belirlenmiştir. İncelenen kooperatiflerin faaliyet giderleri ortalama 19 TL/Ton olarak hesaplanmıştır.

En yüksek faaliyet gideri 23 TL/Ton ile Isparta ilindeki kooperatiflerdedir. Faaliyet giderleri tamamı ile genel yönetim değerlerinden oluştuğundan bu iki değer aynıdır. Kooperatiflerin diğer faaliyetlerden elde ettiği karlar ortalama 17 TL/Ton olarak hesaplanmıştır. Diğer faaliyetlerden en yüksek kar değerini elde eden kooperatifler 44 TL/Ton ile Antalya ilindeki kooperatiflerdir. Ton başına dönem net karları kooperatifler için ortalama 13 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre değerler incelendiğinde ise Antalya ilindeki kooperatiflerin 37 TL/Ton net kar, Burdur'daki kooperatiflerin 0,07 TL/Ton zarar, Isparta ilindeki kooperatiflerin 20 TL/Ton net kar elde ettikleri belirlenmiştir.

Kooperatiflerin ton başına gelir gider farklılıklarının istatistiki açıdan anlamlılıkları incelendiğinde satışların maliyeti (P: 0,02) vergi stopaj, sigorta vb. (P: 0,03), huzur hakkı ödemeleri (P: 0,02) ve diğer faaliyet gelirleri (P: 0,00) arasındaki farklılıklar istatistiki açıdan önemli bulunmuştur. Geriye kalan gelir gider unsurları arasındaki farklar ise istatistiki açıdan önemli bulunmamıştır.

Çizelge 4.26. İllere göre kooperatiflerin yıllık gelir/giderleri (TL/Ton)

	Ant.	Bur.	Isp.	Ort.	Sig.
A. Brüt Satışlar	1.750	1.847	1.787	1.790	0,145
1.Süt satışları	1.259	1.272	1.298	1.262	0,128
1.Kalite	1.256	1.270	1.295	1.259	0,128
2.Kalite	3	3	3	3	0,116
2.Yem Satışları	491	574	488	528	0,420
B. Satış İndirimleri	0	0	0	0	-
C. Net Satışlar	1.750	1.847	1.787	1.790	0,145
D. Satışların Maliyeti	1.738	1.837	1.759	1.775	0,023
1.Süt satış maliyeti	1.252	1.277	1.281	1.259	0,126
a. Süt alım bedeli	1.077	1.106	1.098	1.086	0,120
b. Direkt işçilik giderleri	33	29	35	31	0,344
c. Genel üretim giderleri	141	142	149	142	0,456
Elektrik	14	16	14	15	0,566
Yakıt	12	9	12	10	0,666
Tamir bakım	3	4	4	4	0,494
Amortismanlar	7	6	9	7	0,563
Vergi, stopaj sigorta vb.	105	107	110	106	0,037
2.Yem satış maliyetleri	487	560	478	517	0,422
a. Yem alım bedeli	478	558	473	513	0,420
b. Direkt işçilik gideri	9	2	5	4	0,443
E. Brüt Satış Karı	12	10	27	15	0,323
F. Faaliyet giderleri	18	18	23	19	0,246
1.Araştırma Geliştirme Giderleri	0	0	0	0	-
2.Pazarlama, Satış Giderleri	0	0	0	0	-
3.Genel Yönetim Giderleri	18	18	23	19	0,216
Huzur hakkı	9	9	13	10	0,023
Yolluk, Temsil	2	1	1	1	1,000
Kırtasiye	1	1	1	1	0,085
İletişim	1	1	1	1	0,685
Isınma	0	1	1	1	0,052
Genel Kurul	1	1	2	1	0,668
Hizmet alımı (Muhasebe)	4	4	4	4	0,454
G. Diğer Faal. Olağan Gelir ve Karlar	44	8	15	17	0,001
H. Diğer Faal. Olağan Gider ve Zararlar	0	0	0	0	-
I. Finansman Giderleri	0	0	0	0	-
J. Dönem Net Karı ve Zararı	37	0	20	13	0,152

İncelenen kooperatiflerde iki farklı şekilde süt toplanmaktadır. Bazı kooperatifler kooperatif aracı kullanarak sütü doğrudan ortaktan alarak toplamakta, diğer kooperatiflerde ise ortaklar sütü kendi imkânları ile kooperatife teslim etmektedirler. Sütü kendi araçları ile toplayan kooperatifler aynı zamanda sütü sattıkları firma fabrikasına teslim ederek litre başına ortalama 3,67 kuruş ek gelir elde etmektedir. Sütü kendi araçları ile toplayan kooperatifler yılda ortalama 1599,7 ton süt toplarken, ortakların kendilerinin sütü teslim ettiği kooperatifler yılda ortalama 1592,4 ton süt

toplamakta ve satmaktadırlar. Çizelge 4.27'de bu iki süt toplama sistemi gerek toplam gerek ise ton başına gelir gider durumları karşılaştırılmış ve aradaki farklılıklar ortaya konmuştur. Sütü kendi toplayan kooperatifler ton başına 1.897,68 TL brüt satışa sahip iken, sütü ortakların getirdiği kooperatiflerde bu rakam 1.862,32 TL olarak hesaplanmıştır. Sütü kendi araçları ile toplayan kooperatifler ton taşına süt satışından 1395,97 TL, yem satışından 587,96 TL gelir elde ederken ortakların sütü getirdiği kooperatifler sütten ton başına 1.259,19 TL, yemden ton başına 603,14 TL gelir elde etmektedir. Satışların maliyetler incelendiğinde süt satış maliyeti sütü kendi toplayan kooperatiflerde 1.285,91 TL/Ton, ortakların getirdiği kooperatiflerde ise 1.259,17 TL/Ton olarak hesaplanmıştır. Süt alımında sütü toplayan kooperatifler ortaklarına ton başına 1.098,37 TL ödeme yaparken, sütü ortakların getirdiği kooperatiflerde ton başına bu rakam 1.090,63 TL olarak hesaplanmıştır. Süt genel üretim giderleri sütü kendi toplayan kooperatiflerde 154,39 TL/Ton iken sütü ortakların getirdiği diğer kooperatiflerde 142,01 TL/Ton olarak belirlenmiştir. Yem satışlarının maliyeti sütü kendi toplayan kooperatiflerde 577,17 TL/Ton, ortakların getirdiği kooperatiflerde 586,02 TL/Ton olarak hesaplanmıştır. Sütü kendi toplayan kooperatifler ortalama 40,82 TL/Ton brüt satış karı elde ederken, ortakların sütü kendi imkânları ile kooperatife teslim ettiği kooperatiflerde bu rakam17,13 TL/Ton olarak belirlenmiştir. Faaliyet giderleri sütü kendi toplayan kooperatiflerde 16,84 TL/Ton iken diğer kooperatiflerde 15,50 TL/Ton olarak hesaplanmıştır. Sütü kendi araçları ile toplayan kooperatifler ton başına 39,75 TL/Ton gibi bir kar elde ederken diğer kooperatifler 12,86 TL/Ton kar elde etmektedir.

Kooperatiflerin ton başına gelir gider farklılıklarının istatistiki açıdan anlamlılıkları incelendiğinde yem satışları (P: 0,00), yakıt maliyeti (P: 0,00) ve vergi, sigorta, stopaj (P: 0,02) unsurları arasındaki farklılıklar istatistiki açıdan önemli bulunmuş olup geriye kalan gelir gider unsurları arasındaki farklar ise istatistiki açıdan önemli bulunmamıştır.

Çizelge 4.27. Süt toplama şekline göre kooperatiflerin yıllık gelir/giderleri

	Toplam			TL/Ton		
	Koop. topluyor	Ortak getiriyor	Sig.	Koop. topluyor	Ortak getiriyor	P
A. Brüt Satışlar	3.045.712	2.965.489	0,45	1.903,93	1.862,32	0,35
1.Süt satışları	2.105.156	2.005.079	0,64	1.315,97	1.259,19	0,87
1.Kalite	2.100.481	2.000.359	0,62	1.313,05	1.256,22	0,66
2.Kalite	4.675	4.720	0,23	2,92	2,96	0,45
2.Yem Satışları	940.556	960.410	0,07	587,96	603,14	0,00
B. Satış İndirimleri	0	0	-	0,00	0,00	-
C. Net Satışlar	3.045.712	2.965.489	0,45	1.903,93	1.862,32	0,35
D. Satışların Maliyeti	2.980.409	2.938.216	0,42	1.863,11	1.845,20	0,41
1.Süt satış maliyeti	2.057.071	2.005.059	0,43	1.285,91	1.259,17	0,45
a. Süt alım bedeli	1.757.059	1.736.683	0,87	1.098,37	1.090,63	0,94
b. Direkt işçilik giderleri	53.040	42.243	0,54	33,16	26,53	0,19
c. Genel üretim giderleri	246.972	226.133		154,39	142,01	0,53
Elektrik	24.620	24.274	0,96	15,39	15,24	0,77
Yakıt	19.040	8.001	0,00	11,90	5,02	0,01
Tamir bakım	3.130	2.470	0,89	1,96	1,55	0,71
Amortismanlar	10.718	10.931	0,82	6,70	6,86	0,91
Vergi, stopaj sigorta	189.464	180.457	0,62	118,44	113,33	0,02
2.Yem satış maliyetleri	923.338	933.157	0,24	577,19	586,02	0,35
a. Yem alım bedeli	913.313	923.167	0,34	570,93	579,75	0,34
b. Direkt işçilik gideri	10.025	9.990	0,97	6,27	6,27	0,59
E. Brüt Satış Karı	65.303	27.273	0,34	40,82	17,13	0,32
F. Faaliyet giderleri	26.938	24.676	0,45	16,84	15,50	0,42
1.Ar-Ge Gideri	0	0	-	0,00	0,00	-
2.Pazarlama, Satış Gider.	0	0	-	0,00	0,00	-
3.Genel Yönetim Giderleri	26.938	24.676	0,43	16,84	15,50	0,28
Huzur hakkı	14.820	13.065	0,48	9,26	8,20	0,17
Yolluk, Temsil	330	1.046	0,48	0,21	0,66	0,27
Kırtasiye	1.360	1.094	0,19	0,85	0,69	0,40
İletişim	629	434	0,70	0,39	0,27	0,24
Isınma	244	204	0,71	0,15	0,13	0,59
Genel Kurul	1.815	1.888	0,87	1,13	1,19	0,74
Hizmet alımı (Muhasebe)	7.740	6.945	0,49	4,84	4,36	0,25
G. Diğ. F. Ol. Gel. ve Kar.	25.220	17.881	0,48	15,77	11,23	0,54
H. Diğ. F. Ol. Gid. ve Zar.	0	0	-	0,00	0,00	-
I. Finansman Giderleri	0	0	-	0,00	0,00	-
J. Dönem Net Kar ve Zararı	63.585	20.478	0,43	39,75	12,86	0,36

*1.Grup; 108-999 Ton/Yıl, 2.Grup;1000-1800 Ton/Yıl, 3.Grup;1801-5040 Ton/Yıl

Çalışmada kooperatiflerin gelir gider durumlarının karşılaştırıldığı bir diğer şekil süt toplama miktarı gruplarıdır. Kooperatifler 1.Grup; 108-999 Ton/Yıl, 2.Grup;1000-1800 Ton/Yıl, 3.Grup;1801-5040 Ton/Yıl olmak üzere üç farklı grupta değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçlar toplam ve ton başına değerler olmak üzere çizelge

4.28'degösterilmiştir. Brüt satışlar 1.Grup kooperatifler için toplam 1.068.236 TL, 2. Grup kooperatifler için 2.063.054 TL, 3.Grup kooperatifler için 5.465.889 TL olarak hesaplanmıştır. 1.Grup kooperatiflerde satışların maliyeti 1.065.917 TL, 2.Grup kooperatiflerde 2.590.145 TL ve 3.Grup kooperatiflerde 5.406.146 TL olarak hesaplanmıştır. Brüt satış karları 1.Grup kooperatiflerde 2.319 TL, 2.Grup kooperatiflerde 12.909 TL ve 3.Grup kooperatiflerde 59.744 TL olarak belirlenmiştir. Dönem net karları ise 1.Grup kooperatiflerinde 3.183 TL, 2.Grup kooperatiflerde 18.179 TL, 3.Grup kooperatiflerde 51.741 TL olarak hesaplanmıştır. Çizelge 4.86' den de görüldüğü üzere süt toplama miktarına göre gruplar arasındaki gelir gider değerleri arasındaki farkların çoğu istatistiki olarak önemlidir.

Süt toplama miktarı gruplarının ton başına gelir gider değerleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar şöyle bulunmuştur; Brüt satışlar 1.Grup kooperatiflerinde 1.919 TL, 2.Grup kooperatiflerde 1.853 TL, 3.Grup kooperatiflerde 1806 TL olarak hesaplanmıştır. Satışların maliyeti ise 1.Gruptaki kooperatiflerde 1.900 TL, 2.Gruptakı kooperatiflerde 1.822 TL, 3. Grup kooperatifler ise 1.746 TL olarak hesaplanmıştır. 1.Gruptaki kooperatifler ton başına 1.328 TL'ye mal ettikleri sütü 1.279 TL'ye satmakta, 2.Gruptakı kooperatifler 1.268 TL'ye mal ettikleri sürü 1.270 TL'ye satmakta, 3. Grup kooperatifler ise 1.252 TL'ye mal ettikleri sütü 1.270 TL'ye satmaktadırlar. Yine 1.Gruptaki kooperatifler ton başına 572 TL'ye mal ettikleri yem 640 TL'ye satmakta, 2.Gruptakı kooperatifler 555 TL'ye mal ettikleri yemi 583 TL'ye satmakta, 3. Grup kooperatifler ise 494 TL'ye mal ettikleri yemi 536 TL'ye satmaktadırlar. Brüt satış karları ton başına 1.Grup kooperatiflerinde 20TL, 2.Grup kooperatiflerde 31TL, 3.Grup kooperatiflerde 61 TL olarak hesaplanmıştır. Toplanan süt ton başına faaliyet giderlerinin süt miktarı arttıkça ciddi şekilde düştüğü belirlenmiştir. Faaliyet giderleri 1.Grup kooperatiflerinde 40 TL, 2.Grup kooperatiflerde 20TL, 3.Grup kooperatiflerde 12 TL olarak hesaplanmıştır. Süt toplama miktarı gruplarına göre yıllık karlara bakıldığında 1.Grup kooperatiflerinde dönem net karı 21TL, 2.Grup kooperatiflerde 35TL, 3.Grup kooperatiflerde 58 TL olarak hesaplanmıştır.

Süt toplama miktarlarına göre gruplandırılan kooperatiflerin ton başına gelir gider farklılıklarının istatistiki açıdan anlamlılıkları incelendiğinde satışların maliyeti (P: 0,00), süt satış maliyeti (P: 0,04), sütte direkt işçilik giderleri (P: 0,00), genel üretim giderleri (P: 0,02), huzur hakkı (P: 0,00), kırtasiye (P: 0,00), iletişim (P: 0,03), genel kurul giderleri (P: 0,00), hizmet alımı (P: 0,00) ve dönem net karları (P: 0,03) gibi gelir gider unsurları arasındaki farklılıklar istatistiki açıdan önemli bulunmuştur. Geriye kalan gelir gider unsurları arasındaki farklar ise istatistiki açıdan önemli bulunmamıştır.

Çizelge 4.28. Toplanan süt miktarı gruplarına göre kooperatiflerin yıllık gelir/giderleri

	Ortalama				TL/Ton			
	1.Grup	2.Grup	3.Grup	P	1.Grup	2.Grup	3.Grup	P
A. Brüt Satışlar	1.068.236	2.603.054	5.465.889	0,00	1.919	1.853	1.806	0,25
1.Süt satışları	719.238	1.806.224	3.887.833	0,00	1.279	1.270	1.270	0,72
1.Kalite	717.478	1.802.879	3.881.053	0,00	1.276	1.268	1.268	0,71
2.Kalite	1.760	3.345	6.780	0,00	3	2	2	0,24
2.Yem Satışları	348.998	796.830	1.578.056	0,00	640	583	536	0,36
B. Satış İndirimleri	0	0	0	-	0	0	0	-
C. Net Satışlar	1.068.236	2.603.054	5.465.889	0,00	1.919	1.853	1.806	0,25
D. Satışların Maliyeti	1.065.917	2.590.145	5.406.146	0,00	1.900	1.822	1.746	0,00
1.Süt satış maliyeti	743.271	1.831.668	3.950.922	0,00	1.328	1.268	1.251	0,04
a. Süt alım bedeli	623.338	1.602.671	3.505.601	0,00	1.108	1.100	1.100	0,35
b. Direkt işçilik giderleri	35.692	45.411	68.725	0,00	65	33	23	0,00
c. Genel üretim giderleri	84.241	183.585	376.597	0,04	155	134	128	0,04
Elektrik	11.977	26.923	44.054	0,00	22	20	15	0,02
Yakıt	12.125	15.828	22.535	0,09	22	12	8	0,04
Tamir bakım	6.335	3.900	7.797	0,05	12	3	3	0,00
Amortismanlar	7.375	13.364	17.437	0,02	14	10	6	0,13
Vergi, stopaj sig. vb.	46.428	123.571	284.773	0,08	85	90	97	0,00
2.Yem satış maliyetleri	322.646	758.477	1.455.224	0,00	572	555	494	0,32
a. Yem alım bedeli	317.828	752.758	1.436.574	0,00	563	550	488	0,02
b. Direkt işçilik gideri	4.818	5.719	18.650	0,01	9	4	6	0,03
E. Brüt Satış Karı	2.319	12.909	59.744	0.01	20	31	61	0,31
F. Faaliyet giderleri	21.853	28.020	35.253	0,01	40	20	12	0,05
1.Ar- Ge Giderleri	0	0	0	-	0	0	0	-
2.Pazarlama, Satış Giderleri	0	0	0	-	0	0	0	-
3.Genel Yönetim Giderleri	21.853	28.020	35.253	0,18	40	20	12	0,02
Huzur hakkı	9.915	12.626	17.480	0,00	18	9	6	0,00
Yolluk, Temsil	1.576	2.761	2.395	0,29	3	2	1	0,06
Kırtasiye	1.136	1.128	1.700	0,21	2	1	1	0,00
İletişim	873	1.750	1.490	0,29	2	1	1	0,04
Isınma	671	1.058	833	0,69	1	1	0	0,27
Genel Kurul	1.793	1.865	1.953	0,73	3	1	1	0,00
Hizmet alımı (Muhasebe)	5.890	6.832	9.402	0,00	11	5	3	0,00
G. D. F. Olağ. Gelir ve Kar	22.717	33.289	27.251	0,97	42	24	9	0,12
H. D. F. Olağ. Gider ve Zar.	0	0	0	-	0	0	0	-
I. Finansman Giderleri	0	0	0	-	0	0	0	-
J. Dönem Net Karı ve Zarar.	3.183	18.179	51.741	0,00	21	35	58	0,03

*1.Grup; 108-999 Ton/Yıl, 2.Grup;1000-1800 Ton/Yıl, 3.Grup;1801-5040 Ton/Yıl

4.4.İncelenen Kooperatiflerin Kooperatifçilik Faaliyetleri ve Değerlendirmesi

Kooperatifler kuruldukları bölgelerde yaşantının gerek ekonomik gerek sosyal boyutunda önemli roller oynamaktadırlar. Araştırma kapsamında incelenen kooperatiflerde ortaklarına çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler ile hizmet vermektedirler. Çizelge 4.29' da incelenen kooperatiflerin ortaklarına sağladığı bu hizmetler ile kooperatiflere göre bu hizmetlerin önem seviyeleri ifade edilmiştir. Hizmeti veren kooperatif sayıları ele alındığında, 3 kooperatifte kredi temini, 14 kooperatifte damızlık hayvan temini, 88 kooperatifte kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini, kooperatiflerin tamamınsa süt toplama ve satış, 1 kooperatifte süt işleme, 1

kooperatifte veterinerlik hizmeti, 2 kooperatifte hayvan kayıtları tutma, 6 kooperatifte desteklerden yararlanmayı sağlama, 10 kooperatifte tüketim maddeleri temini, 3 kooperatifte kamuoyu oluşturma, 4 kooperatifte sosyal ve kültürel etkinlikler, 1 kooperatifte kırsal turizm faaliyeti, 2 kooperatifte tarımsal gazete, dergi ve kitap temini, 27 kooperatifte sulama kaynaklarının geliştirilmesi, 27 kooperatifte sulama hizmetlerinin düzenlenmesi, hizmetleri sunulmaktadır. Kooperatifler açısından çok önemli bir faaliyet olan ortakların eğitimi konusunda ise hiçbir kooperatifin faaliyetinin olmadığı tespit edilmiştir.

Kooperatif başkanlarının bu hizmetler konusundaki önem seviyesi hakkındaki düşünceleri incelendiğinde, kooperatiflerde süt toplama (% 95), Kaliteli ve uygun yem temini (% 81), Sulama kaynaklarının geliştirilmesi (% 75), Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi (% 73),tüketim maddeleri temini (% 46),damızlık hayvan temini (% 44) gibi faaliyetler kooperatifler için çok önemli faaliyetler olarak değerlendirilmiştir. Sosyal ve kültürel faaliyetler (% 50), tarımsal dergi ve gazete temini(% 49), kooperatifler lehine kamuoyu oluşturma (% 46), kırsal turizm faaliyetleri (% 44), veterinerlik hizmeti sağlama (% 43) gibi faaliyetler kısmen önemli faaliyetler olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında desteklerden yararlandırma (% 44), ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık (% 40), Ortaklara avans ve kredi temini (% 37) gibi faaliyetlerin ise önemsiz olduğu ifade edilmiştir (Çizelge 4.30).

Çizelge 4.29. İncelenen kooperatiflerin faaliyetleri

Hizmetler	Hizmet sunan koop. sayısı	Önem derecesi(%)		
		Önemsiz	Kısmen Önemli	Önemli
Kredi temini	3	37	38	25
Damızlık hayvan temini	14	22	34	44
Kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini	88	8	11	81
Süt toplama ve satış	100	1	4	95
Süt işleme (mandıracılık)	1	25	35	40
Veterinerlik hizmeti sağlanması	1	16	43	41
Ortakların eğitimi ve danışmanlık	0	40	39	21
Hayvan kayıtlarını tutma	2	23	40	37
Desteklemelerden yararlandırma	6	44	26	31
Tüketim maddeleri temini	10	20	34	46
Kamuoyu/baskı grubu oluşturma	3	7	46	43
Sosyal ve kültürel etkinlikler	4	12	50	38
Kırsal turizm faaliyetinde bulunma	1	19	44	37
Tarımsal gazete, dergi, kitap temini	2	12	49	39
Sulama kaynaklarının geliştirilmesi	27	4	21	75
Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi	27	3	24	73

*: 1. Hiç önemli değil, 2. Önemsiz, 3: Kısmen önemli, 4: Önemli, 5: Çok önemli

Çizelge 4.30. İller itibariyle kooperatiflerin faaliyetleri ve bu faaliyetlerin önem derecesi

Hizmetler	Önem skorları		
	Antalya	Burdur	Isparta
Kredi temini	4,05	4,22	3,88
Damızlık hayvan temini	3,16	3,10	3,94
Kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini	4,61	4,81	4,60
Süt toplama ve satış	4,72	4,80	4,93
Süt işleme (mandıracılık)	3,72	3,15	3,10
Veterinerlik hizmeti sağlanması	3,39	3,10	3,67
Ortakların eğitimi ve danışmanlık	3,83	3,54	3,97
Hayvan kayıtlarını tutma	3,33	2,98	3,33
Desteklemelerden yararlandırma	4,11	3,69	3,88
Tüketim maddeleri temini	3,78	3,25	3,39
Kamuoyu/baskı grubu oluşturma	3,44	3,42	3,64
Sosyal ve kültürel etkinlikler	3,16	2,21	3,45
Kırsal turizm faaliyetinde bulunma	3,05	3,02	4,42
Tarımsal gazete, dergi, kitap temini	3,22	3,21	4,45
Sulama kaynaklarının geliştirilmesi	4,11	4,25	3,85
Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi	4,05	4,23	3,88

*: 1. Hiç önemli değil, 2. Önemsiz, 3: Kısmen önemli, 4: Önemli, 5: Çok önemli

4.4.1. İncelenen kooperatiflerde süt toplama faaliyetinin değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında incelenen kooperatiflerde süt toplama faaliyetinin farklı şekillerde gerçekleştirildiği belirlenmiştir. İncelenen kooperatiflerde 26 kooperatif kendi araçları ile süt toplarken (Antalya 11, Burdur 7, Isparta 8), 70 kooperatifte kooperatif ortakları kendi imkânları ile (Antalya 11, Burdur 42, Isparta 21) sütü kooperatifin süt toplama merkezlerine ulaştırmaktadır. Az olmasına rağmen bu iki sistemi bir arada yürüten kooperatifler (Isparta 2) ve süt toplama hizmetini aracı firmalardan alan kooperatifler de (Isparta 2) bulunmaktadır. Süt toplama faaliyetlerinin seçiminde köyün coğrafi koşulları etkili olmaktadır. Dağınık ve engebeli coğrafi yapıya sahip köylerde genelde araç ile süt toplama yaygın iken daha toplu ve coğrafi yapısının müsait olduğu köylerde ise ortaklar kendi imkânları ile sütü kooperatife ulaştırmaktadır. Her iki sistemi aynı anda uygulayan kooperatiflerde ise sütü kendi imkânları ile getiren ortaklara çok az da olsa ilave bir ödeme yapılarak (2-4 krş/lt) diğer ortaklar ile arasındaki nakliye maliyet unsuru eşitlenmektedir (Çizelge 4.31).

Çizelge 4.31. Kooperatiflerde süt toplama şekli

Toplama şekli	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
Kooperatif aracı ile	11	61,1	7	14,3	8	24,2	26	26,0
Ortaklar getiriyor	7	38,9	42	85,7	21	63,6	70	70,0
Her iki şekilde	0	0,0	0	0,0	2	6,1	2	2,0
Hizmet alımı	0	0,0	0	0,0	2	6,1	2	2,0
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100,0

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarım kooperatiflerinin illere göre kooperatiflerin süt toplama miktarları dağılımı Çizelge 4.32'de verilmiştir. Buna göre Antalya ilinde incelenen süt toplayan kooperatiflerin topladıkları yıllık süt miktarı toplam 1.846 ton olup; ortaklardan topladıkları yıllık süt miktarı ortalama 1.695 ton, alım fiyatı 1,08 TL, toplam satılan süt miktarı yıllık 1836 ton, ortaklardan toplanıp yıllık satılan süt miktarı 1.688 ton, satış fiyatı 1,16 TL, yıllık bozulan süt miktarı ortalama 6,7 tondur. Ortak dışı yıllık toplanan süt miktarı ortalama 151 ton, süt alım fiyatı 1,07, satılan süt miktarı 149 ton, satış fiyatı 1,15 TL, yıllık bozulan süt miktarı ortalama 2,5 tondur. Burdur ilinde incelenen süt toplayan kooperatiflerin ortaklardan topladıkları yıllık süt miktarı toplam 1.743 ton, alım fiyatı 1,09 TL, yıllık satılan süt miktarı toplam 1717 ton, satış fiyatı 1,15 TL, yıllık bozulan süt miktarı ortalama 7,9 tondur. Isparta ilinde incelenen süt toplayan kooperatiflerin ortaklardan topladıkları yıllık süt miktarı toplam 1.368 ton olup alım fiyatı 1,06 TL, yıllık satılan süt miktarı 1.371 ton, satış fiyatı 1,15 TL, yıllık bozulan süt miktarı ortalama 7,8 tondur.

Çizelge 4.32. Kooperatiflerin süt toplama miktarları

İller	Sütün miktarı (Ort. Ton)				Fiyat (TL)		
	Kaynağı	Toplanan	Satılan	Bozulan	Alım	Satış	Fark
Antalya	Ortak	1.695	1.688	6,7	1,08	1,16	0,08
	Ortak dışı	151	149	2,5	1,07	1,15	0,08
	Toplam	1.846	1.836	6,9	1,08	1,15	0,08
Burdur	Ortak	1.743	1.717	7,9	1,09	1,15	0,06
	Ortak dışı	0	0	0	0,00	0,00	0,00
	Toplam	1.743	1.717	7,9	1,09	1,15	0,06
Isparta	Ortak	1.368	1.371	7,8	1,06	1,15	0,09
	Ortak dışı	0	0	0	0,00	0,00	0,00
	Toplam	1.368	1.371	7,8	1,06	1,15	0,09

Ortaklarından sütü toplayan kooperatifler, toplanan sütü firmalara ulaştırırken de farklı yöntemler uygulamaktadır. Kooperatiflerin bir bölümü topladıkları sütü firmaya kooperatif süt toplama merkezinde teslim ederken (Antalya 10, Burdur 38, Isparta 33), diğer kooperatifler sütü firmanın fabrikasında (Antalya 8, Burdur 11) teslim etmektedirler. Sütün fabrikalara ulaşmasında ise bazı kooperatiflerde kendi araçları bazılarında ise firma araçları kullanılmaktadır. Antalya'da 18 kooperatifin 11'i sütü firma aracı ile 7'si kooperatif aracı ile fabrikaya ulaştırmakta, Burdur'daki49 kooperatiften 37'si firma aracı ile 12'si kooperatif aracı ile fabrikaya ulaştırmaktadır. Isparta ilinde incelenen kooperatiflerin tamamı ise firma aracı ile sütü firma fabrikasına ulaştırmaktadır (Çizelge 4.33). Sütü kendi aracı ile götüren kooperatiflerde bu nakliye işlemi fazladan bir maliyet unsuru olarak göze çarpmaktadır. Geçmişte kooperatifler bu teslim işlemi için alıcılardan nakliye ücreti alır iken günümüzde birkaç kooperatif haricinde nakliye bedeli alan kooperatif kalmamıştır. Kooperatifler sütü pazarlayacak alternatif firmalar bulamadıkları için oluşan bu şartları kabullenmek zorunda kalmışlardır.

Çizelge 4.33. Kooperatiflerde toplanan sütün firmaya teslim yeri

Teslim yeri	İller					
	Antalya		Burdur		Isparta	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kooperatifte	10	55,5	38	77,5	33	100,0
Fabrikada	8	44,5	11	22,5	0	0,0
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0
	Firma aracı	Koop. aracı	Firma aracı	Koop. aracı	Firma aracı	Koop. aracı
Fabrikada	11	7	37	12	33	0

Kooperatifler için önemli bir husus sattıkları sütlerin ücretlerini firmadan alıp ortaklara aktarmaktır. Kooperatifler sütü genelde vadeli sattıkları için (Antalya 18, Burdur 47, Isparta 33) ortaklara ödemeleri de aynı vade doğrultusunda yapmaktadırlar. Ödemeleri peşin alıp bu şekilde ödeme yapan sadece 2 kooperatif (Burdur) bulunmaktadır (Çizelge 4.34).

Çizelge 4.34. Kooperatifin aldığı süt bedelini ortağa ödeme şekli

	İller						Toplam	
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	Sayı	%
Peşin	0	0,0	2	4,1	0	0,0	2	2,0
Vadeli	18	100,0	47	95,9	33	100,0	98	98,0
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100,0

Vadeli ödemeler ayrıntısı ile incelendiğinde kooperatiflerin süt parası alımı ve ortaklara dağıtımı konusunda en düşük vadenin 15 gün, en yüksek vadenin ise 3 ay olduğu belirlenmiştir. İncelenen Kooperatiflerin %2'si süt alacakları pesin alıp dağıtırken %51'i bir ay vade ile %8'i 1,5 ay vade ile % 23'ü 2 ay vade ile ve %15'i 3 ay vade ile süt bedellerini alıp ortaklara dağıtmaktadır. Ancak bazı kooperatifler süt alacaklarını tahsil etmede ciddi sıkıntılar yaşamaktadır, bazı kooperatiflerde süt bedeli teslim süreleri sözleşmede yazan bedel teslim vadelerinin iki hatta üç katına çıkmakta, alacaklar birikmekte dolayısı ile ortaklara ve diğer girdi sağlayıcılara borçlarda artmaktadır. Bu durum uzun vadede kooperatifleri zor duruma sokmaktadır (Çizelge 4.35).

Çizelge 4.35. İncelenen kooperatiflerde süt bedelini ödeme şekli

	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
Peşin	0	0,0	2	4,1	0	0,0	2	2,0
15 gün	0	0,0	1	2,0	0	0,0	1	1,0
1 ay	7	38,9	21	42,9	23	69,7	51	51,0
1,5 ay	1	5,6	2	4,1	5	15,2	8	8,0
2 ay	5	27,8	13	26,5	5	15,2	23	23,0
3 ay	5	27,8	10	20,4	0	0,0	15	15,0
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100,0

Araştırma kapsamındaki kooperatiflerde toplanan sütün bozulması kooperatiflerin gelirini ciddi şekilde etkilemekte ve maddi zararlara sokmaktadır. Genelde üç farklı nedenden kaynaklı süt bozulmaları gerçekleşmektedir. Tank arızasından sütü bozulan toplam 5 (Antalya 2, Burdur 3) kooperatif tespit edilmiştir. Tank arızaları önüne geçilemez ve beklenmeyen arızalar olarak değerlendirilebilir. Elektrik kesintisinden kaynaklı sütü bozulan toplam 11 (Antalya 2, Burdur 8, Isparta 1) kooperatif belirlenmiştir. Kooperatiflerin bazıları elektrik kesintisi kaynaklı bozulmaları önlemek adına jenaratör alarak gerekli önlemleri aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu açıdan uzun vadede elektrik kaynaklı bozulmaların en aza ineceği kanısına varılmaktadır. Özellikle ortakların süt veren ineklerde bilinçsiz antibiyotik kullanımı ve kullanımdan belli bir süre sonrasına kadar sağılan sütte antibiyotik kalıntıları olacağını bilmelerine rağmen bu sütü kooperatife götürmeleri kooperatiflerde ciddi anlamda süt ve dolayısı ile maddi kayıplara neden olmaktadır. Kooperatifler ve veterinerler ortakları bu konularda uyarmalarına rağmen kooperatiflerin %57'sinde (Antalya 8, Burdur 25, Isparta 24) antibiyotik kaynaklı süt bozulmaları görülmüştür (Çizelge 4.36). Kooperatifler ortaklardan süt teslim alırken her ortaktan numune alarak teslim sonrasında bu numuneleri analiz ettirip antibiyotiğin hangi ortak sütünden kaynaklı olduğunu belirlemeye çalışmaktadır. Buna rağmen antibiyotik kaynaklı bozulmalara engel olamamaktadır.

Çizelge 4.36. Kooperatiflerde toplanan sütün bozulma nedenleri

	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
Tank arızası	2	16,7	3	8,3	0	0,0	5	6,8
Elektrik kesintisi	2	16,7	8	22,2	1	4,0	11	15,1
Antibiyotik	8	66,7	25	69,4	24	96,0	57	78,1
Toplam	12	100,0	36	100,0	25	100,0	73	100,0

Kooperatiflerde bozulan sütler ile ilgili yapılan uygulamalar sorulmuş ve sonuçlar Çizelge 4.37'de ifade edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kooperatifler bu sütler için üç farklı yol izlemektedirler. 28 kooperatif (Antalya 6, Burdur 11, Isparta 11) bu sütleri imha yolunu seçmektedir. Her ne kadar insan sağlığı açısından risk taşısa da 43 kooperatif (Antalya 6, Burdur 24, Isparta 13) maddi zararı indirgemek adına bozulan sütleri düşük fiyattan satma yoluna gitmiştir. Sadece Isparta ilindeki bir kooperatif antibiyotik kullanan ortağı tespit ettiği anda o an tankta bozulan sütün tamamını ortağa iade ederek satış fiyatından zararı ortaktan karşıladığını ifade etmiştir.

Çizelge 4.37. Kooperatiflerde bozulan süt ile ilgili uygulamalar

	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
İmha	6	50,0	11	31,4	11	44,0	28	38,9
Düşük fiyata satıyoruz	6	50,0	24	68,6	13	52,0	43	59,7
Tankın tamamı sorumlu ortağa iade	0	0,0	0	0,0	1	4,0	1	1,4
Toplam	12	100,0	35	100,0	25	100,0	72	100,0

İncelenen kooperatiflerde toplanan sütlerin bozulması doğal olarak kooperatifi maddi olarak kayıplara uğratmaktadır. Kooperatifler bu zararı karşılamak için farklı yollar denemektedir. İncelenen kooperatiflerden 11 tanesi (Antalya 1, Burdur 9, Isparta 1) ortakları mağdur etmeme adına bozulan sütten kaynaklanan zararları kendileri üstelemektedir. Burdur'da bulunan 2 kooperatif ise sütü ucuza satarak normalde satılması gereken fiyat ile satış fiyatı arasındaki fark kadar miktarı ortaklara eşit şekilde pay ederek zararı karşılamaktadır. Kooperatiflerin önemli bir kısmı ise bozulan süt kaynaklı zararı zarara sebebiyet veren ortaktan karşılama yolunu seçmektedirler. İncelenen kooperatiflerin 50 tanesi (Antalya 9, Burdur 18, Isparta 23) bu yolu izlediklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 4.38).

Çizelge 4.38. İncelenen kooperatiflerde bozulan süt bedelinin karşılanması

	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
Kooperatif üstleniyor	1	10,0	9	31,0	1	4,2	11	17,5
Ucuza satıldı ise kalanı ortaklara bölüşülüyor	0	0,0	2	6,9	0	0,0	2	3,2
Ortaktan tahsil ediliyor	9	90,0	18	62,1	23	95,8	50	79,4
Toplam	10	100,0	29	100,0	24	100,0	63	100,0

Araştırmada yer alan kooperatiflerde satılacak sütün litre fiyatının belirlenmesinde ulusal süt konseyi önemli bir rol oynamaktadır. Süt konseyi 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanununda belirtilen ulusal tarım politikaları çerçevesinde çalışmalar yapmak üzere; süt üreticilerinin oluşturdukları birlikler, dernekler, kooperatifler ve sanayicilerin oluşturdukları birlik, dernek, kooperatif temsilcileri ile bunlara üye olan gerçek ve tüzel kişiler, ilgili araştırma ve eğitim kurumları, meslek odaları, tüketici örgütleri ile kamu kurum ve kuruluşlarının bir araya gelerek oluşturdukları tüzel kişiliği haiz bir yapıdır.

İncelenen 100 kooperatifin 96'sı (Antalya 14,Burdur 49, Isparta 33)satacakları sütte birim fiyat olarak süt konseyinin belirlediği fiyatı temel alırken Antalya'da faaliyet gösteren 4 kooperatif ise firmalarla birebir pazarlık yapmak sureti ile süt fiyatını belirlemektedir (Çizelge 4.39). Antalya'daki kooperatiflerin süt işleme sanayine yakın olmaları kendilerine pazarlık açısından avantaj yaratmakta ve fiyat pazarlığı konusunda ellerini güçlendirmektedir.

Çizelge 4.39. İncelenen kooperatiflerde süt satış fiyatının belirlenmesi

	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
Pazarlık	4	22,2	0	100,0	0	100,0	4	4,0
Süt konseyi	14	77,8	49	100,0	33	100,0	96	96,0
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100,0

Yazılı anlaşmalar (sözleşmeler) kooperatifler için topladıkları sütü belirli bir fiyattan satma adına garantörlük ifade eden belgelerdir. Bu açıdan kooperatiflerin firmalar ile yazılı anlaşmalar yaparak sütü pazarlama yoluna girmeleri kooperatiflerin

lehine olacaktır. İncelenen kooperatiflerin 88 tanesi (Antalya 15, Burdur 47, Isparta 27) firmalar ile yazılı sözleşmeler yaparak süt pazarlamaktadırlar. Geriye kalan 12 kooperatif ise herhangi bir yazılı anlaşma olmaksızın firmalar ile arasında karşılıklı güvene dayalı olarak süt pazarlamaktadırlar (Çizelge 4.40). Yazılı anlaşmalar her ne kadar kooperatifler için topladıkları sütü satma konusunda garantörlük sağlasa da anlaşma şartlarının çoğu kooperatifler aleyhine olmakta, ya da firmalar yazılı anlaşmalar doğrultusunda gerekli şartları yerine getirmemektedirler. Kooperatif başkanlarının ifade ettiği temel ihlaller, mevcut fiyatı dolaylı yollardan aşağı çekme adına uygulanan cezai işlemlerdir. Örneğin firmalar sütün gerek kuru madde miktarı gerek yağ oranlarının sözleşme şartlarını karşılamadığını iddia ederek kooperatiflere çeşitli cezalar kesmektedir. Kooperatiflerin çoğu sütü başka firmalara satamayacağını bildiği için bu şartları kabullenmek zorunda kalmaktadır. Bu tür durumlar kooperatifler için temel sorunlardan biri olma özelliği taşımaktadır.

Çizelge 4.40. Kooperatif ile alıcı firma arasında sözleşme yapma durumu

Anlaşma varlığı	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
Evet	15	83,3	46	93,9	27	81,8	88	88
Hayır	3	16,7	3	6,1	6	18,2	12	12
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100

Kooperatifler açısından bir başka önemli husus firmalar ile yapılan yazılı anlaşma süreleridir. Yazılı anlaşmaların uzun süreli olması kooperatiflerin geleceklerini programlamaları, yatırım yapmaları ve uzun vadede sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Ancak çalışma sonuçları mevcut durumun kooperatifler açısından pek olumlu olmadığını göstermektedir. Zira firmalar ile yapılan anlaşmalar Isparta'daki bir kooperatif hariç (5 yıl) en uzun bir yıl süreli anlaşmalardır. İncelenen kooperatiflerin 79 tanesinde (Antalya 7, Burdur 46, Isparta 26) bir yıllık anlaşmalar doğrultusunda süt pazarlanırken, Antalya'da faaliyet gösteren kooperatiflerin birinde 3 aylık, ikisinde 3 aylık ve beş tanesinde 6 aylık yazılı anlaşmalar ile toplanan sütler pazarlanmaktadır (Çizelge 4.41).

Çizelge 4.41. Kooperatif ve firma arasındaki yazılı anlaşma süreleri

Anlaşma süresi	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
Ay	1	6,7	0	0,0	0	0,0	1	1,1
3 Ay	2	13,3	0	0,0	0	0,0	2	2,3
6 Ay	5	33,3	0	0,0	0	0,0	5	5,7
1 Yıl	7	46,7	46	100,0	26	96,3	79	89,8
5 yıl	0	0,0	0	0,0	1	3,7	1	1,1
Toplam	15	100,0	46	100,0	27	100,0	88	100,0

4.4.2.İncelenen kooperatiflerde mandıracılık faaliyetinin değerlendirilmesi

İncelenen kooperatiflerde mandıra tesisi olan sadece bir kooperatife rastlanmıştır. Ancak bu kooperatif mandıracılık faaliyeti yapmamakta sadece başka

işletmelerin ürettiği süt ürünlerini bu mandıra tesisinde depolama karşılığı ücret alarak kendine gelir sağlamaktadır.

4.4.3.İncelenen kooperatiflerde yem üretim faaliyetinin değerlendirilmesi

İncelenen kooperatifler genel anlamda hazır yem ya da yem katkı maddesi alıp ortaklarına satan kooperatiflerdir. Bazı kooperatifler yem kırma, yem ezme veya yemlik silaj balyalama yolu ile ortaklarına yem konusunda katkıda bulunmaktadırlar. Sadece bir kooperatifte yem üretim faaliyetine rastlanmıştır. Bu kooperatif kendi yem işletmesini kurup işletmeye devam etmektedir.

4.4.4.İncelenen kooperatiflerde yem dağıtım faaliyetinin değerlendirilmesi

İncelenen kooperatiflerde genelde ortaklara üç çeşit yem sağlanmaktadır. Bu yemler süt, besi ve buzağı yemleridir. Kooperatifler alım fiyatlarına bir miktar kar ekleyerek satım fiyatlarını belirlemektedir. Yem satımı incelenen kooperatiflerin devamlılığı açısından önemli bir yer tutmaktadır. Ancak yem konusunda kooperatiflerin ciddi sıkıntıları olduğu tespit edilmiştir. Bu sorunların başında yüksek yem fiyatları, kooperatife süt teslim etmeyen ortakların da yem satın almak istemesi gibi sorunlarla karşılaşan bu kooperatiflerin yem konusundaki en büyük sıkıntısı süt sattıkları firmaların yem konusundaki baskılarıdır. Kooperatifler sözleşmelerde olmamasına karşın süt alan firmaların yönlendirdiği yemi almak zorunda bırakılmakta ve bu yem fiyatları da piyasa fiyatından yüksek olmaktadır. Bu durum kooperatiflerin yem konusunda elini bağlamakta ve rekabet koşullarından yararlanma olasılıklarını da ortadan kaldırmaktadır. 2003 yılında yem de KDV'nin kaldırılması ile yem fiyatlarının düşmesi beklenir iken gerek yem firmalarının bu durumu lehlerine kullanma çabaları gerek ise süt alan firmaların kendi kar paylarını da yem fiyatlarına ekleyerek kooperatiflere satmasından dolayı yem fiyatları yükselmiştir. Yem süt toplayan kooperatifler ve dolayısı ile ortaklar için süt üretiminde temel maliyet unsuru olması sebebi ile büyük bir sorun haline gelmiştir.

İncelenen kooperatiflerde yem dağıtım faaliyeti ayrıntıları ile Çizelge 4.42'de verilmiştir. Anket çalışması yapılan 100 kooperatiften 86'sı süt yemi, 82'si besi yemi ve 68'i ortaklarına buzağı yemi temin etmektedir. Bu kooperatifler ortalama 660,02 ton süt yemi, 129,24 ton besi yemi ve 68,40 ton buzağı yemi satmaktadırlar. Yem alım fiyatları ortalama ton başına süt yemi için 971,12 TL, besi yemi için 967,35 TL ve buzağı yemi için 975,73 TL olarak hesaplanmıştır. Satış fiyatlarına bakıldığında yine ton başına süt yemi 1.000,03 TL, besi yemi 996,00 TL ve buzağı yemi 1.004,93 TL olarak hesaplanmıştır. Kooperatifler için ek bir gelir kaynağı olarak yem temin faaliyetinden ton başına kar durumuna baktığımızda kooperatiflerin süt yeminde ton başına 28,91 TL, besi yeminde ton başına 28,65 TL ve buzağı yeminde 29,20 TL gibi bir kar elde ettikleri belirlenmiştir.

Çizelge 4.42. Kooperatiflerde yem dağıtım faaliyetleri

İller	Yem çeşidi	Koop. Sayısı	Miktar (ton)	Fiyat (TL/Ton)		
				Alım	Satış	Fark
Antalya	Süt yemi	16	716,50	975,90	1.001,80	25,90
	Besi yemi	15	130,30	970,00	995,30	25,30
	Buzağı yemi	10	56,00	976,00	1.003,00	27,00
Burdur	Süt yemi	40	774,40	978,00	1.006,60	28,60
	Besi yemi	37	130,50	979,20	1.007,50	28,30
	Buzağı yemi	34	74,50	980,30	1.009,50	29,20
Isparta	Süt yemi	30	460,10	958,30	989,30	31,00
	Besi yemi	30	126,80	948,30	979,30	31,00
	Buzağı yemi	24	66,10	968,80	999,20	30,40
Ort.	Süt yemi	86	660,26	971,12	1.000,03	28,91
	Besi yemi	82	129,24	967,35	996,00	28,65
	Buzağı yemi	68	68,40	975,73	1.004,93	29,20

4.4.5. İncelenen kooperatiflerde ortak ve ortak dışı girdi temini bedelleri

Kooperatifler genelde ortaklara girdi temini yapmakla beraber bazı durumlarda ortak dışı satışı da sosyal sorumluluk olarak düşünerek köyde kooperatife ortak olmayanlara da girdi temin etmektedir. Girdilerin fiyatlandırılması kooperatiften kooperatife farklılık göstermektedir. Ortaklara girdi sağlayan toplam 87 kooperatiften elde edilen verilere göre bu kooperatiflerin 27'si girdileri piyasa fiyatından ortaklara satarken, 39'u piyasadan pahalı ve 21'i piyasadan ucuz girdi temin etmektedir (Çizelge 4.43). Piyasadan pahalı ürün satan kooperatiflerde bu durumun kaynağı genelde yem fiyatları olarak gösterilmekte ve bunun temelinde kooperatiflerin yem fiyatlarını belirlemede yetersiz kalmaları fiyatların tamamen süt alıcı firma tarafından belirlenmesi olarak ifade edilmektedir. Kooperatifler ortaklarına sağladığı girdi bedellerini tamamen ortakların kooperatife teslim ettiği ürün alacağından düşerek tahsil etmektedir.

Çizelge 4.43. Kooperatiflerde ortaklara yem, araç-gereç gibi girdileri fiyatlandırma durumu

	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Piyasa fiyatı	9	9	9	27
Piyasadan pahalı	4	25	10	39
Piyasadan ucuz	4	6	11	21
Toplam	17	40	30	87

Kooperatifler bazı durumlarda ortak olamayanlara da çeşitli girdiler sağlamakta ve hizmetler vermektedirler. İncelenen kooperatiflerden 17'sinin ortak dışındakilere de bu girdi ve hizmetleri sağladıkları belirtilmiştir. Ortak ve ortak olmayanlara hizmet bedellerinin farklı olması beklense de 17 kooperatifin 15'inin ortak olmayanlara ortaklar ile aynı koşullarda hizmet verdiği ve sadece 2 kooperatifin ortaklardan daha pahalı

şekilde hizmet verdiği tespit edilmiştir (Çizelge 4.44). Ortak ve ortak olmayanlara eşit şartlarda hizmet verilmesi kooperatiflerin kuruluş amaç ve ilkeleri ile örtüşmemektedir.

Çizelge 4.44. Kooperatife ortak olmayanlara girdi ve hizmet sağlama koşulları

	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Aynı koşullarda	7	6	2	15
Ortaklardan pahalı	1	0	1	2
Toplam	8	6	3	17

Kooperatifler ortaklardan süt toplama bu sütü soğutup firmalara pazarlama dışında ortaklarına ve gerekli durumlarda ortak olmayanlara çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bu hizmetler ayrıca kooperatiflerin faaliyetlerini sürdürebilmesi açısından bir gelir kaynağı durumundadır. Bu faaliyetler kooperatif ortaklarının gereksinimleri doğrultusunda çeşitlilik göstermektedir. Araştırma kapsamında incelenen 100 kooperatifte süt toplama ve pazarlama faaliyeti dışında 12 farklı faaliyet konusu saptanmıştır. İncelenen kooperatiflerin Antalya'da 3, Burdur'da 13 ve Isparta'da 2 olmak üzere toplam 20 kooperatifte sulama faaliyeti, Antalya'da 1, Burdur'da 4 ve Isparta'da 5 olmak üzere toplam 20 kooperatifte ortak ve ortak dışı alet ekipman kiralama, Antalya'da 2, Burdur'da 6 olmak üzere toplam 8 kooperatifte yem işleme, Burdur'da 7 ve Isparta'da 6 olmak üzere toplam 13 kooperatifte yem balyalama, Burdur'da 6 kooperatifte orman ürünleri satısı, Antalya'da 3, Burdur'da 6 ve Isparta'da 2 olmak üzere toplam 10 kooperatifte market işletmeciliği, Antalya'da 4 kooperatifte ortak ve ortak dışı akaryakıt satısı, Burdur'da 1 kooperatifte nakliyecilik, 2 kooperatifte yolcu (öğrenci) taşımacılığı, Isparta'da 1 kooperatifte peynir depolama, Burdur'da 1 kooperatifte kömür, saman ve fide satışı ve son olarak Antalya'da 2 ve Burdur'da 1 olmak üzere 3 kooperatifte soğuk hava tesisi işletmeciliği faaliyetlerinin yapıldığı belirlenmiştir. Bu faaliyetler sonucunda Antalya ilinde bir kooperatif alternatif faaliyetlerden yılda ortalama 80.418 TL, Burdur'da 14.290 TL ve Isparta'da 20.105 TL'lik bir gelir elde etmektedir. Tüm kooperatif ortalaması ise 28.112 TL olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4.45).

Çizelge 4.45. İncelenen kooperatiflerde diğer faaliyetler

	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Sulama	3	13	4	20
Alet ekipman kiralama	1	4	5	10
Yem işleme	2	6	0	8
Balyalama	0	7	6	13
Orman ürünleri	0	6	0	6
Market	3	6	2	10
Akaryakıt satısı	4	0	0	4
Nakliye	0	1	0	2
Yolcu (öğrenci) taşımacılığı	0	2	0	2
Peynir depolama	0	0	1	1
Kömür saman fide	0	1	0	1
Soğuk hava depoculuğu	2	1	0	2
Toplam	15	47	18	80

*Bazı kooperatiflerde birden fazla faaliyet bulunmaktadır

4.4.6. İncelenen kooperatiflerin muhasebe kaydı tutma durumu

Muhasebe kayıtları, kooperatiflerin mevcut finansal yapısını, gelir gider durumunu, kaynaklarını ve mevcutlarını göstermesi açısından kooperatifler için büyük öneme sahiptir. Bu kayıtlar sayesinde yöneticiler ve ortaklar kooperatifin herhangi bir dönemdeki durumunu görebilir, ödeme ve yatırım planlarını bu duruma göre yapabilmektedirler. Bu açıdan kooperatif bünyesinde bu kayıtları tutmak önem teşkil etmektedir. Ancak gerek kalifiye personel, gerek ise yöneticilerin bu kayıtları tutmadaki bilgi ve eğitim yetersizliklerinden dolayı ülkemizde kooperatiflerde muhasebe kaydı tutma oranları oldukça düşüktür. Araştırma kapsamında görüşülen kooperatiflerin Antalya'da 11, Burdur'da 8 ve Isparta'da 15 olmak üzere toplam 34 kooperatifte muhasebe kayıtları kooperatif bünyesinde tutulmakta iken geriye kalan 66 kooperatifte muhasebe kayıtları kooperatif bünyesinde tutulmamaktadır (Çizelge 4.46).

Çizelge 4.46. Muhasebe kayıtlarını kooperatif bünyesinde de tutma durumu

	İller						Toplam
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	
Evet	11	61,1	8	16,3	15	45,5	34
Hayır	7	38,9	41	83,7	18	54,5	66
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100

4.4.7. İncelenen kooperatiflerin ortak dışı işlemleri kayıt altına alma durumu

Kooperatifler ortakların ihtiyaçlarını giderme amacı ile kurulsa da köy gibi küçük yerleşim birimlerinde kuruldukları için zaman zaman kooperatife ortak olmayan köylü üreticilerin de ihtiyaçlarını karşılamak durumunda kalmaktadır. Bu tür durumlarda ortak olmayanlar ile yapılan alışverişlerin kayıtlarının ayrı tutulması

kooperatiflerin yararına olacaktır. Araştırma kapsamın da görüşülen kooperatiflerin Antalya'da 1 ve Burdur'da 5 olmak üzere toplam 6 kooperatif ortak dışı yapılan bu alışverişlerin kayıtlarını ayrı olarak tutmaktadır (Çizelge 4.47). Diğer kooperatifler de ise kayıtlar ortak kayıtları ile beraber tutulmaktadır.

Çizelge 4.47. Ortak dışı yapılan alışverişlerin kaydını ayrı olarak tutma durumu

	İller						Toplam
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	
Evet	1	5,6	5	10,2	0	0,0	6
Hayır	17	94,4	44	89,8	33	100,0	94
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100

4.4.8. İncelenen kooperatiflerde kar-zarar beyan durumu

Kooperatifler temelde kar amacı gütmeyen oluşumlar olmalarına karşın, kooperatiflerin devamlılığı, ortakların isteklerinin karşılanması ve gerekli yatırımların yapılması açısından kar elde etmeleri önem taşımaktadır. İncelenen kooperatiflerde kar ve zarar durumları incelendiğinde karşımıza çıkan tablo kooperatiflerin karlılık durumunun istenildiği gibi olmadığını göstermektedir (Çizelge 4.48). Buna göre Antalya'da 12, Burdur'da 38 ve Isparta'da 21 olmak üzere toplam 71 kooperatif 2015 sene sonu itibari ile faaliyet karı açıklar iken, Antalya'da 5, Burdur'da 8 ve Isparta'da 8 olmak üzere 22 kooperatif aynı yılsonu itibari ile faaliyet zararı açıklamışlardır. Geriye kalan kooperatifler ne kar ne de zarar beyan etmişlerdir. Zarar açıklayan kooperatiflerin uzun vadede sürekliliklerini sürdürebilmeleri pek mümkün görünmemektedir.

Çizelge 4.48. Kooperatiflerde kar-zarar beyan durumu

	İller						Toplam
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	
Kar	12	66,7	38	77,6	21	63,6	71
Zarar	5	27,8	9	18,4	8	24,2	22
Ne kar ne zarar	1	5,6	2	4,1	4	12,1	7
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100

4.4.9. İncelenen kooperatiflerde karın dağıtımı

Kooperatifler temelde karlarını ortaklara risturn, sermayeye sınıflı faiz gibi şekillerde dağıtan üretici örgütleridir. İncelenen kooperatiflerde karı dağıtma durumları çizelge 4.49'da gösterildiği gibidir. Buna göre Antalya'da 12, Burdur'da 38 ve Isparta'da 21 olmak üzere toplamda yılsonunda kar beyan eden 71 kooperatifin hiçbirinin karlarını dağıtmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 4.49. İncelenen kooperatiflerde elde edilen karı dağıtma durumu

	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Hayır	12	38	21	71
Evet	0	0	0	0
Toplam	12	38	21	71

Daha öncede belirtildiği gibi incelenen hiçbir kooperatifin karını ortaklara dağıtmadığı belirlenmiştir. Bu kooperatiflerin karlarını dağıtmama nedenleri Çizelge 4.50'de ifade edildiği gibidir. Kooperatiflerden Antalya'da bulunan 4, Burdur'da bulunan 29 ve Isparta'da bulunan 9 kooperatif olmak üzere toplam 42 kooperatifin karlarını mevcut borçları ödemek için kullandıkları belirlenmiştir. Antalya'da 7, Burdur'da 8 ve Isparta'da 14 olmak üzere toplam 29 kooperatifin karlarını yatırıma yönlendirdikleri, geriye kalan Burdur ilindeki bir kooperatifin ise kar miktarının düşük olmasından dolayı karı dağıtmama yoluna gittiği belirlenmiştir.

Çizelge 4.50. Kooperatiflerde karı dağıtmama nedenleri

	İller						Toplam
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	
Borç ödeme	4	36,4	29	76,3	9	39,1	42
Yatırım	7	63,6	8	21,1	14	60,9	29
Düşük kar	0	0,0	1	2,6	0	0,0	1
Toplam	11	100,0	38	100,0	23	100,0	72

4.4.10. İncelenen kooperatiflerde proje uygulama durumu

Günümüzde gerek Avrupa Birliği, gerek Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı ve bakanlığa bağlı kuruluşların ciddi proje destekleri bulunmaktadır. Bu destekler tek başlarına kooperatiflerin finansal eksiklikleri nedeniyle gerçekleştiremeyecekleri projelerini hayata geçirmeleri için önemli bir fırsat yaratmaktadır. Kooperatiflerin bu fırsatlardan yararlanma açısından proje uygulama durumları incelendiğinde incelenen kooperatiflerin proje uygulama açısından çok zayıf kaldıkları görülmektedir. İncelenen kooperatifler arasında Antalya'daki 18 kooperatifin hiç birinin proje uygulamadığı, Burdur'daki 49 kooperatiften sadece 6, Isparta'daki 33 kooperatiften 18 olmak üzere toplam 100 kooperatiften 24'ünün şu ana kadar herhangi bir proje uyguladıkları görülmektedir. Uygulanan projelerin başında ortaklara damızlık düve sağlama projeleri (16) gelmektedir. Bu projelerden başka damlama tesis projesi (4), kapalı devre sulama projesi (3) ve güneş enerjisi ile elektrik üretim tesisi (1) gibi projeler kooperatifler tarafından uygulanmıştır. Uygulanan projelerin tutarlarına bakıldığında Burdur ilinde uygulanan kooperatif projelerinin ortalama 388.431 TL, Isparta ilinde uygulanan kooperatif projelerinin ise 1.084.310 TL proje tutarına sahip oldukları görülmektedir. Bu projelerden burdur ilinde ortalama 36,33 kooperatif ortağı, Isparta ilinde ise ortalama 96,81 kooperatif ortağı yararlanmıştır. Toplam 24 projenin ortalama proje tutarı 910.340 ve bu projelerden yararlanan ortak sayısı ise 81,69 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4.51).

Çizelge 4.51. Kooperatiflerin uyguladıkları projeler

	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
Damlama tesis	0	1	3	4
Kapalı sulama projesi	0	1	2	3
Damızlık düve	0	3	13	16
Güneş enerjisi santrali	0	1	0	1
Toplam	0	6	18	24
Ort. proje tutarı (TL)	0	388.431	1.084.310	910.340
Ort. yararlanan ortak sayısı	0	36,33	96,81	81,69

4.5.Kooperatif Yöneticileri İle Yapılan Anketlerin Değerlendirilmesi

Kooperatif başarısında en önemli etmenlerden biri yönetim faktörüdür. Hem yönetici bilgi ve beceri düzeyi hem de yöneticilerin ortaklar ile olan ilişkileri kooperatiflerin sürdürülebilirliği ve etkinliği açısından önem taşımaktadır. Araştırma kapsamında yer alan kooperatiflerde yöneticilerinin sosyo- ekonomik özellikleri ile kooperatifçilik bilgi düzeyleri ve düşünceleri incelenmiş, elde edilen sonuçlar çalışmada paylaşılmıştır.

4.5.1.Yöneticiler ile ilgili genel bilgiler

Yöneticilerin eğitim düzeyleri incelendiğinde yöneticilerin çoğunluğunun Antalya (%44,4) ve Burdur (% 51,0) illerinde ilkokul, Isparta ilinde (%45,5) ile lise mezunu oldukları belirlenmiştir. İller genelinde ise kooperatif başkanlarının % 42'sinin ilkokul, % 16'sının ortaokul, %35'inin lise, % 4'ünün meslek yüksekokulu ve % 3'ünün üniversite mezunu oldukları belirlenmiştir. Görüldüğü üzere kooperatif başkanlarının eğitim düzeyleri düşük olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.52).

Çizelge 4.52. Yönetim Kurulu Başkanının eğitim durumu ilgili genel bilgiler

Eğitim düzeyi	İller						Toplam	%
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%		
İlkokul	8	44,4	25	51,0	9	27,3	42	42,0
Ortaokul	2	11,1	6	12,2	8	24,2	16	16,0
Lise	6	33,3	14	28,6	15	45,5	35	35,0
M.Y.O.	1	5,6	3	6,1	0	0,0	4	4,0
Üniversite	1	5,6	1	2,0	1	3,0	3	3,0
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100,0

İncelenen kooperatiflerde yöneticiler ile ilgili yaş, aile nüfusu, görev süresi, kaç kez seçildiği, kaç yıldır yöneticisi olduğu kooperatife ortak olduğu ve çiftçilik dışında mesleği olup olmadığı bilgileri alınmış ve Çizelge 4.53'te belirtilmiştir. Buna göre Antalya ilindeki kooperatif başkanları ortalama 47,5 yaşında, 4,14 kişilik bir aile nüfusuna sahip, 6.64 yıldır kooperatif başkanlığında görev alan ve kooperatife 15,61 yıldır ortak olan kişilerdir. Burdur ilindeki kooperatif başkanları ise ortalama 49,2

yaşında, 3,77 kişilik bir aile nüfusuna sahip olan, ortalama 7 yıldır görevde olan ve 4,37 keredir başka seçildiği kooperatife 18,75 yıldır ortak olan kişilerdir. Isparta ilinde duruma bakıldığında bu ildeki kooperatif başkanlarının ortalama 46,8 yaşında olduğu, 4,63 kişilik bir aileye sahip olduğu, 4,79 yıldır başkanlık görevini yürüttükleri kooperatifte 2,39 kere başkan olarak seçildikleri kooperatiflere 14 yıldır da ortak oldukları belirlenmiştir. İller ortalaması olarak değerlendirdiğimizde yönetici yaş ortalaması 48,10 yaş, aile nüfusu 4,12 kişi, ortalama görev süresi 6,21 yıl, seçilme sayısı 3,66 kez ve başkanı olduğu kooperatife ortaklık süresi de 16,62 yıl olarak hesaplanmıştır. Yönetici profillerine baktığımızda yöneticilerin genelde orta yaş grubunda olduğu ve birden fazla seçildiği görülmektedir. İncelenen kooperatiflerde bunların nedeni olarak gençlerin kooperatif yönetiminde görev almak istememesi ve seçimlerde mevcut başkanlardan başka aday bulunamaması nedeni ile yöneticilerin uzun süreler görev aldığı yöneticiler tarafından ifade edilmiştir. Kooperatif başkanlarının ortalama arazi varlıkları Antalya'da 92,9 da, Burdur'da 157,89 da ve Isparta'da 84,09 da olmak üzere ortalama 121,69 da olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.53. Kooperatif yöneticileri le ilgili genel bilgiler

		İl			Ort.
		Antalya	Burdur	Isparta	
Yaş		47,5	49,2	46,8	48,10
Aile genişliği		4,16	3,77	4,63	4,12
Görev süresi		6,64	7,00	4,79	6,21
Kaç kez seçildiği		4,05	4,37	2,39	3,66
Kaç yıldır ortak olduğu		15,61	18,75	14,00	16,62
Arazi varlığı	Mülk	39,09	56,11	33,91	45,72
	Kira	42,20	84,11	38,94	61,66
	Ortak	10,80	17,67	11,24	14,31
	Toplam	92,09	157,89	84,09	121,69

4.5.2.Yöneticilerin kooperatifçilik deneyimi

İncelenen kooperatiflerde kooperatif yöneticilerinin yöneticilik deneyim ve tecrübeleri Çizelge 4.54'te ifade edilmiştir. Buna göre iller ortalaması itibari ile kooperatif yöneticilerinin %29'u üst birliklerde görev alırken %71'inin üst birliklerde görevi yoktur. Kooperatifçilik deneyimi olarak yöneticilerin %97'si bu deneyime sahip olduklarını düşünmekte %3'ü ise yeterince deneyim sahibi olmadıklarını ifade etmektedir. Kooperatifçilik eğitimi aldınız mı sorusuna yöneticilerin %34'ü evet %66'su hayır yanıtını vermiştir. Bu durum yöneticilerin kooperatifçilik eğitiminin eksiklik ve gerekliliğini göstermektedir. Gerek yurt içi gerek ise yurt dışındaki kooperatifleri görmek ve incelemek yöneticilerinin bu kooperatiflerin bilgi ve becerilerinden yararlanması açısından önem taşımaktadır. İncelenen yöneticilerin ortalama %16'lık bir kısmı yurtdışına çıkmış ve bunların sadece %6'sı bu seyahatlerinde yurtdışında bulunan herhangi bir kooperatifi ziyaret etmişlerdir. Yurt içinde kooperatif ziyaret ettiniz mi sorusuna kooperatif başkanlarının %70'lik bir kısmı evet cevabı verirken %30'luk bir kısmı ise hayır cevabını vermişlerdir. Evet cevabını verenlerin büyük bir çoğunluğu sadece yakın köylerdeki kooperatifleri ziyaret ettiğini ifade etmişlerdir. Daha önce ailede kooperatif yönetiminde bulunanlar olup olmadığı

kooperatif yöneticilerine sorulmuş ve ortalama olarak yöneticilerin %27'sinin önceden aileden en az bir kişinin kooperatif yönetiminde görev aldığı %67'side ise ailede ilk olarak kendilerinin kooperatif yöneticiliği yaptığı ifade edilmiştir. Genel anlamda yorumlandığında kooperatif yöneticilerinin deneyime sahip kişiler olduğu kanısına varılmak ile beraber bu yöneticilerin gerek yurt içi gerek yurt dışında kooperatifleri incelemedikleri ve kooperatifçilik eğitimi konusunda eksikliklere sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.54. Kooperatif yöneticilerinin yöneticilik deneyimi

	İller						Genel Toplam	
	Antalya		Burdur		Isparta			
	E	H	E	H	E	H	E	H
1. Üst birliklerde görev	7	11	9	40	13	20	29	71
2. Kooperatifçilik deneyimi	17	1	47	2	33	0	97	3
3. Kooperatifçilik eğitimi	3	15	16	33	15	18	34	66
4. Yurtdışına çıkış	4	14	5	44	7	26	16	84
5. Yurtdışında koop.ziyareti	2	16	4	45	0	33	6	94
6. Yurtiçinde koop.ziyareti	15	3	29	20	26	7	70	30
7. Ailede koop.yönetiminde b.	4	14	11	38	12	21	27	73
Yüzde dağılımı								
1. Üst birliklerde görev	38,89	61,11	18,37	81,63	39,39	60,61	29,0	71,0
2. Kooperatifçilik deneyimi	94,44	5,56	95,92	4,08	100,0	0,00	97,0	3,0
3. Kooperatifçilik eğitimi	16,67	83,33	32,65	67,35	45,45	54,55	34,0	66,0
4. Yurtdışına çıkış	22,22	77,78	10,20	89,80	21,21	78,79	16,0	84,0
5. Yurtdışında koop. ziyareti	11,11	88,89	8,16	91,84	0,00	100,0	6,0	94,0
6. Yurtiçinde koop. ziyareti	83,33	16,67	59,18	40,82	78,79	21,21	70,0	30,0
7. Ailede koop. yönetiminde bulunan	22,22	77,78	22,45	77,55	36,36	63,64	27,0	73,0

E: Evet H:Hayır

4.5.3. Yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi

Çizelge 4.55'tekooperatif yöneticilerinin kooperatif ilkeleri bilgi düzeyleri incelenmiş ve ortaya konmaya çalışılmıştır. Kooperatif ilkeleri ile ilgili bilgiler doğrudan kooperatif ilkesi olarak değil bu ilkelerin içerikleri şeklinde sorulmuştur. Elde edilen verilere göre yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri şu şekildedir.

Kooperatif ilkelerinden ilki bilindiği gibi gönüllü ve serbest giriş ilkesidir. Bu ilke kooperatiflerin en önemli özelliklerinden biri olup, kooperatifleri şirketlerden ayıran temel bir özelliktir. Bu ilkenin önemli bir yönü kooperatife yeni ortakların katılımının sürekli ve açık olmasıdır. Nitekim bu konuda yöneticilerin düşünce ve tutumlarını öğrenmek amacıyla 'Kooperatif ana sözleşmesi koşullarını sağlayan herkes kooperatife ortak olabilir' yargısına ne derece katıldıkları sorulmuştur. Yöneticilerin (başkanların) % 53'ü bu yargıya kesinlikle katıldıklarını belirtirken, %33'ü katıldıklarını ifade etmiştir. Kararsızlarla beraber katılmayanların oranı %14 olup, bazı başkanlar tarafından ilkenin bu yönünün anlaşılmadığı anlaşılmıştır. Yine aynı ilke ile ilgili yöneticilerin 'Kooperatif ortakları bazı durumlarda ortaklıktan çıkartılabilir' yargısına katılma oranları % 45 kesinlikle katılıyorum, %46 katılıyorum olup bu

yargıya katılmayanların oranı %9 olarak bulunmuştur. Yöneticilerin bu yargı ile ilgili katılım düzeyi oldukça yüksektir. Aynı ilkenin 'Kooperatif hizmetlerinden yararlanabilenler ortak olabilir' yargısına yöneticilerin büyük bir kısmı kesinlikle katılıyorum %31 ve katılıyorum %50 cevabını verirken katılmayanların oranı %19 olarak hesaplanmıştır. Yöneticilerin yaklaşık yüzde 20'lik bir kısmının bu yargı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Aynı ilkenin bir başka yargısı olan 'Kooperatife ortaklıkta cinsiyet, ırk, din ve siyasal ayrım yapılmamalıdır' yargısına yöneticilerin ne derece katıldığına baktığımızda %55 kesinlikle katılıyorum, % 40 katılıyorum gibi beklentiler doğrultusunda yüksek bir oranda katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kooperatifçilik için önemli bir yarı olan aynı ilkenin 'Kooperatifin ortak sayısı sınırlandırılmamalıdır' yargısına yöneticilerin ne kadar katıldığı incelendiğinde yöneticilerin %48'i kesinlikle katıldıklarını, % 8'i katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu yargıya kararsızlar ile beraber katılmayanların oranı %44 ile oldukça yüksek bir orandadır. Bu yargı ile elde edilen cevaplar kooperatif başkanlarının oldukça yüksek bir kısmının ortak sayısının sınırlandırılması gerektiğini düşündükleri ve bu konuda kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda düşünmediklerini göstermektedir. Gönüllü ve serbest giriş ilkesinin kooperatiften çıkış kısmı ile ilgili 'İsteyen ortak kooperatiften ayrılabilir' yargısına yöneticilerin %40'ı kesinlikle katılıyorum, %44'ü katılıyorum, kararsızlarla beraber %16'sı katılmıyorum ve 'Ortak kooperatiften ayrılırken koyduğu sermayeyi talep edebilir' yargısına %27'si kesinlikle katılıyorum, %42'si katılıyorum, kararsızlarla beraber %31'i katılmıyorum şeklinde görüş bildirmişlerdir. Kooperatif başkanlarının kooperatiften çıkışta ortakların istediklerinde kooperatiften ayrılabileceklerini ancak %31'lik kısmı ortakların çıkarken koydukları sermayeyi talep edemeyeceklerini düşünmektedir. Bu kısım kooperatifçiliğin bu ilkesi ile örtüşmemektedir. Yöneticilerin aynı ilke ile ilgili 'Yeni ortaklar kooperatif ortaklık payına ilave olarak bir bedel ödememelidir' yargısı hakkındaki olumlu görüş bildirenler %15 kesinlikle katılıyorum, %5 katılıyorum şeklinde olup yeni ortakların ortaklık payına ilave olarak ek bir bedel ödemesi gerektiğini düşünenlerin oranı kararsızlar ile beraber % 80 ile çok yüksek bir orandadır. Yöneticilerin gönüllü ve serbest giriş ilkesi ile ilgili genel düşünceleri incelendiğinde, gönüllü ve serbest giriş ilkesi için yöneticilerin kararsızlarla beraber %27,4'ünün bu ilkeye katılmadıkları, %39,50'si katılıyorum ve %39,13'ünün kesinlikle katılıyorum seklinde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre her üç yöneticiden birinin gönüllü ve serbest giriş ilkesi hakkında bilgi sahibi olmadığı veya bu ilkenin aksi yönde görüşünün olduğu belirlenmiştir.

Kooperatifçilik ilkelerinden ikincisi ortağın demokratik katılımı ilkesidir. Bu ilke ortakların kooperatif yönetiminde aktif olarak katılımını sağlamaktadır. Ayrıca ortakların demokrasi bilincini geliştirmesi adına önemlidir. Bu ilke için belirtilen yargılar 'ortakların genel kurula katılma yükümlülüğü vardır, kooperatif genel kurulunda ortakların eşit oy hakkı vardır, isteyen ortak yönetim için aday olabilir, gerektiğinde denetim kurulu genel kurulu toplantıya çağırabilir, ortaklar belirli bir orana ulaştığında genel kurulu toplantıya çağırabilir, genel kurulda ana sözleşme hükümleri değiştirilebilir, ortaklar bazı koşulları sağlayarak genel kurul gündemini değiştirebilirler' dir. Yöneticilerin bu yargıları ile ilgili düşünceleri beklenildiği yöneticilerin genel kurullar hakkında oldukça bilgi sahibi olduklarını göstermektedir. Yargılara kesinlikle katılıyorum cevapları sırası ile %48, %54, %51, %47, %46, %41, %38 kesinlikle katılıyorum ve %49, %45, %47, %45, %47, %46, %53 katılıyorum

şeklinde olmuştur. İlkenin bu yargılarına karılmayan başkanların oranı oldukça düşüktür. Yine aynı ilke ile ilgili 'kooperatif, ortaklar tarafından yönetilmeli ve denetlenmelidir, ortakların uygun bulduğu/onayladığı faaliyetler desteklenmelidir, gerektiğinde denetim kurulu genel kurulu toplantıya çağırabilir' yargıları hakkındaki görüşlerde yöneticilere sorulmuştur. Elde edilen cevaplar ilkenin diğer yargıları ile paralellik göstermektedir. Bu üç yargı ile ilgili kooperatif yöneticileri sırası ile %46, %34, %35 kesinlikle katılıyorum, %48, %44, %60 katılıyorum şeklinde olmuştur. İlke ile ilgili yöneticilerin genel düşünceleri ise%2,20 kesinlikle katılmıyorum, %1,40 katılmıyorum, %4,00 kararsız, %48,40 katılıyorum ve % 44,00 kesinlikle katılıyorum şeklindedir. Görüldüğü gibi yöneticiler bu konu hakkında oldukça bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

Kooperatifçiliğin üçüncü ilkesi ortağın ekonomik katılımı ilkesidir. Ortakların kooperatifin ekonomik kararlarına katılımı, ekonomik sorumluluklarını yerine getirmeleri gibi etkileri olduğundan kooperatifçiliğin bu ilkesi kooperatifçiliğin başarısında önem taşımaktadır. Bu ilke ili yargılar kooperatif yöneticilerine sorulmuş ve yargılar hakkındaki görüşleri ortaya konmuştur. Bu ilke ile ilgili ilk yargı olan 'ortakların sermaye paylarının 100 katı ve ek ödeme yükümlülüğü vardır' yargısına yöneticilerin %10'u kesinlikle katılıyorum, %29'u katılıyorum şeklinde görüş bildirirken, kararsızlarla beraber yöneticilerin %61'i bu yargı ile ilgili katılmıyorum şeklinde fikir beyan etmiştir. kooperatif yöneticilerinin bu yargı ile ilgili oldukça az bilgi sahibi olduğu belirlenmiştir. Aynı ilkenin ortakların yükümlülükleri ile ilgili yargıları 'ortakların gerektiğinde aidat ödeme yükümlülüğü vardır' ,'ortakların ürünlerini kooperatife teslim etme yükümlülüğü vardır', 'ortakların kooperatif sırlarını saklama yükümlülüğü vardır' yargılarına verilen cevaplar sırası ile %29, %39, %41 kesinlikle katılıyorum, %48,%49, %51 katılıyorum şeklindedir. Yöneticilerin bu yargılara katılmama oranları hayli düşüktür. Aynı ilkenin ekonomik boyutunu göz ününe seren yargılar 'kooperatifte kardan yedek akçe ayrılmalıdır', 'kooperatifler kardan ortakların yatırdıkları sermayeye faiz verilmelidir', 'kooperatif, kardan ortağın alış veriş ölçüsünde pay (risturn) dağıtmalıdır' yargılarıdır. Yöneticilerin bu yargılar ile ilgili görüşleri sırası ile %21, %1, %16 kesinlikle katılıyorum, %33, %18, %25 katılıyorum, kararsızlar ile beraber sırası ile % 46, %81 ve %59 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Elde edilen sonuçlar kooperatif yöneticilerinin bu yargılar hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir. İlke ile ilgili son yargı 'Kooperatif karının tamamını yatırıma ayırmamalıdır' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yönetici görüşleri %5 kesinlikle katılıyorum, %1 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %94 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Yöneticiler bu yargı konusunda neredeyse hiç bilgi sahibi değildir. Bunun temel nedeni uygulamada karın tamamını yatırıma aktarılması gerektiğini düşünmeleridir. Üçüncü ilke ile ilgili genel yönetici görüşleri %16,1 kesinlikle katılmıyorum, %14,9 katılmıyorum, %17,00 kararsız, %31,8 katılıyorum ve %20,3 kesinlikle katılıyorum şeklindedir. Elde edilen sonuçlar kararsızlarla beraber ele alındığında kooperatif yöneticilerinin çoğunluğunun kooperatifçiliğin bu ilkesi hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir.

Kooperatifçiliğin dördüncü ilkesi özerklik ve bağımsızlık ilkesidir. Bu ilke ile ilgili üç yargı kullanılarak yöneticilerin bilgi düzeyleri incelenmiştir. Birinci yargı 'Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifi yasalar çerçevesinde denetleyebilir' yargısıdır. Yöneticiler bu yardı için %49 kesinlikle katılıyorum, %46 katılıyorum şeklinde görüş

bildirmişlerdir. Bu yargı ile ilgili sadece %5'lik bir kısım kararsız olarak fikir beyan etmiştir. Yöneticilerin büyük bir kısmı bu yargıya katılmaktadır. İlke ile ilgili diğer bir yargı 'Devlet ve kamu kuruluşları kooperatif yönetimine karışmamalıdır' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yöneticilerin %32'si kesinlikle katılıyorum, %35'i katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %33'ü katılmıyorum şeklinde fikir bildirmişlerdir. Görüldüğü gibi yöneticilerin üçte birlik bir kısmı devletin kooperatif yönetimine karışması gerektiği şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu durum kooperatiflerin özerklik ve bağımsızlık ilkesi ile çelişmektedir. İlke ile ilgili son yargı 'devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin faaliyetlerini desteklemelidir' yargısıdır. Yöneticilerin %47'si bu yargıya kesinlikle katılmakta, %53'ü katılmaktadır. Yöneticilerin sadece %1'i bu konu hakkında kararsız fikir beyan etmiştir. Yöneticilerin kooperatifçiliğin dördüncü ilkesi olan özerklik ve bağımsızlık ilkesi ile ilgili genel düşünceleri %6,0 kesinlikle katılmıyorum, %1,7 katılmıyorum, %5,00 kararsız, %44,7 katılıyorum ve %42,7 kesinlikle katılıyorum şeklinde olmuştur. Yöneticilerin çoğunluğunun bu ilke ile ilgili bilgi sahibi olduğu görülmektedir.

Kooperatifçiliğin beşinci ilkesi olan eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi hakkında yönetici bilgi düzeyi iki farklı yargı ile ölçülmüştür ilk yargı olan 'kooperatifler, ortak ve çalışanlarına kooperatifçilik konusunda eğitim vermelidir' yargısı ile ilgili yöneticiler %28 kesinlikle katılıyorum, %48 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %24 katılmıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Her dört yöneticiden biri bu yargı hakkında olumsuz görüş bildirmiştir. Bu durum bu yöneticilerin kooperatifçiliğin bu amacı hakkında fikir sahibi olmadıklarını göstermektedir. İlke ile ilgili bir diğer yargı 'kooperatifler, kooperatifçilik konusunda gençleri ve toplumu bilgilendirmelidir' şeklinde sorulmuştur. Bu yargı ile ilgili yöneticiler %28 kesinlikle katılıyorum, %52 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %20 katılmıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. Bu yargı ile ilgili yöneticilerin beşte birlik bir kısmı bilgi sahibi değildir ve bu yargıyı kooperatiflerin bir görevi olarak görmemektedir. Eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi ile ilgili yöneticilerin genel bilgi düzeyi incelendiğinde kooperatif yöneticilerinin % 28'i kesinlikle katılıyorum, %50'si katılıyorum şeklinde fikir bildirirken kararsız yöneticiler ile beraber ilke hakkında bilgisi olmayan yöneticilerin oranı %26,5 olarak hesaplanmıştır. Genel olarak her dört yöneticiden biri bu ilke hakkında yeterince bilgi sahibi değildir ya da bu ilkenin tersi yönünde fikir beyan etmektedir.

Çalışmada kooperatifler arası işbirliği ilkesi hakkında yönetici bilgi düzeyleri yine iki farklı yargı ile ölçülmüştür. İlk yargı 'kooperatifin bölge ve ülkedeki diğer kooperatiflerle işbirliği olmalıdır' yargısıdır. Yöneticilerin %30'zu bu yargıya kesinlikle katılmakta, %55'i katılıyorum cevabını vermektedir. Kararsızlar ile birlikte bu yargı ile ilgili katılmıyorum cevabı veren yöneticilerin oranı %15 olarak bulunmuştur. Görüldüğü gibi yöneticilerin büyük bir kısmı bu yargı hakkında bilgi sahibidir. İlke ile ilgili sorulan bir diğer yargı ifadesi 'üst birlikler kooperatifleri denetleyebilirler' şeklinde olmuştur. Bu yargı ile ilgili kesinlikle katılıyorum diyen yöneticilerin oranı %19, katılıyorum diyen yöneticilerin oranı %44 ve kararsızlar ile beraber katılmıyorum diyen yöneticilerin oranı %37 olmuştur. Bu yargı ile ilgili bilgi sahibi olmayan yöneticilerin düzeyi azımsanmayacak seviyededir. Kooperatifler arası işbirliği ilkesi ile yöneticilerin genel bilgi düzeyi %24,5 kesinlikle katılıyorum, %49,5 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %26 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Yani her dört yöneticiden biri bu ilke hakkında yeterli bilgiye sahip değildir.

Kooperatifçiliğin yedinci ve son ilkesi olan toplumsal sorumluluk ilkesi ile ilgili iki farklı yargı kullanılarak yönetici bilgi düzeyleri ölçülmüştür. Birinci yargı 'kooperatifin köydeki toplumun kalkınması için çalışma sorumluluğu vardır' şeklindedir. Bu yargı ile ilgili yönetici bilgi düzeyi % 24 kesinlikle katılıyorum, %44 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %32 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Yöneticilerin üçte birlik bir kısmının bu ilke hakkında bilgi sahibi olmadığı belirlenmiştir. İlke ile ilgili bir diğer yargı 'kooperatifin tabiatın, çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu vardır' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yöneticilerin cevapları %18 kesinlikle katılıyorum, %41 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %41 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Kooperatif yöneticilerinin önemli bir kısmının bu yargı ile ilgili bilgi sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Yöneticilerin yedinci ve sonuncu kooperatifçilik ilkesi olan toplumsal sorumluluk ilkesi ile ilgili genel bilgi düzeyi incelendiğinde verilen cevaplar % 4,00 kesinlikle katılmıyorum, %11,50 katılmıyorum, %21, 00 kararsız, %42,50 katılıyorum ve %21 kesinlikle katılıyorum şeklinde olmuştur. Bir diğer deyişle kooperatif başkanlarının % 36,5'lik önemli bir kısmı bu ilke ile ilgili yeterli bilgiye sahip değildir. Elde edilen bu veriler kooperatif yöneticileri kooperatifçilik ilkeleri hakkında bazı ilkeler ile ilgili yeterli bazı ilkeler ile ilgili ise yetersiz seviyede bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir. Verilen cevaplar yöneticilerin bu ilkelerin içeriği ve uygulaması hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını göstermektedir.

Çizelge 4.55. Yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi

İlke No*	İlkenin içeriği	Katılım ölçeği*					T.	Skor
		1	2	3	4	5		
1	Kooperatif ana sözleşmesi koşullarını sağlayan herkes kooperatife ortak olabilir	1	1	12	33	53	100	4,46
	Kooperatif ortakları bazı durumlarda ortaklıktan çıkartılabilir	2	0	7	46	45	100	4,32
	Kooperatife hizmetlerinden yararlanabilenler ortak olabilir	3	7	9	50	31	100	3,99
	Kooperatife ortaklıkta cinsiyet, ırk, din ve siyasal ayrım yapılmamalıdır	1	0	4	40	55	100	4,48
	Kooperatifin ortak sayısı sınırlandırılmamalıdır	13	23	9	8	47	100	3,53
	İsteyen ortak kooperatiften ayrılabilir	8	0	8	44	40	100	4,08
	Ortak kooperatiften ayrılırken koyduğu sermayeyi talep eder	17	4	10	42	27	100	3,58
	Yeni ortaklar kooperatif ortaklık payına ilave olarak bir bedel ödememelidir	32	39	9	5	15	100	2,32
	Toplam	77	74	68	268	313	800	3,85
	Yüzde	9,6	9,2	8,5	33,5	39,1	100	
2	Ortakların genel kurula katılma yükümlülüğü vardır	1	0	2	49	48	100	4,43
	Kooperatif genel kurulunda ortakların eşit oy hakkı vardır	0	0	1	45	54	100	4,53
	İsteyen ortak yönetim için aday olabilir	0	0	2	47	51	100	4,49
	Kooperatif ortakları sorumluluklarını yerine getirmelidir	0	0	6	48	46	100	4,40
	Kooperatif, ortaklar tarafından yönetilmeli ve denetlenmelidir	6	8	8	44	34	100	4,32
	Ortakların uygun bulduğu/onayladığı faaliyetler desteklenmelidir	2	0	3	60	35	100	4,34
	Gerektiğinde denetim kurulu genel kurulu toplantıya çağırır	3	1	4	45	47	100	4,16
	Ortaklar belirli bir orana ulaştığında genel kurulu toplantıya çağırabilir	2	1	4	47	46	100	4,21
	Genel kurulda ana sözleşme hükümleri değiştirilebilir	5	2	6	46	41	100	4,26
	Ortaklar bazı koşulları sağlayarak genel kurul gündemini değiştirebilirler	3	2	4	53	38	100	3,92
	Toplam	22	14	40	484	440	1000	4,31
	Yüzde	2,2	1,4	4,0	48,4	44,0	100	

Devamı arkada

Çizelge 5.55'in devamı

Ortakların sermaye paylarının 100 katı ve ek ödeme yükümlülüğü vardır	12	13	36	29	10	100	3,24
Ortakların gerektiğinde aidat ödeme yükümlülüğü vardır	6	5	12	48	29	100	2,27
Ortakların ürünlerini kooperatife teslim etme yükümlülüğü vardır	2	0	10	49	39	100	2,99
Ortakların kooperatif sırlarını saklama yükümlülüğü vardır	3	1	4	51	41	100	2,09
Kooperatifte kardan yedek akçe ayrılmalıdır	19	13	14	33	21	100	3,12
Kooperatifler kardan ortakların yatırdıkları sermayeye faiz verilmelidir	37	27	17	18	1	100	3,89
Kooperatif, kardan ortağın alış veriş ölçüsünde pay (risturn) dağıtmalıdır	21	16	22	25	16	100	4,23
Kooperatif karının tamamını yatırıma ayırmamalıdır	29	44	21	1	5	100	4,26
Toplam	129	119	136	254	162	800	3,26
Yüzde	16,1	14,9	17,0	31,8	20,3	100	
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifi yasalar çerçevesinde denetleyebilir	0	0	5	46	49	100	4,44
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin yönetimine karışmamalıdır	18	5	9	35	32	99	3,57
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin faaliyetlerini desteklemelidir	0	0	1	53	47	101	4,46
Toplam	18	5	15	134	128	300	4,16
Yüzde	6,0	1,7	5,0	44,7	42,7	100	
Kooperatifler, ortak ve çalışanlarına kooperatifçilik konusunda eğitim vermelidir	1	6	17	48	28	100	3,96
Kooperatifler, kooperatifçilik konusunda gençleri ve toplumu bilgilendirmelidir	0	7	13	52	28	100	4,01
Toplam	1	13	30	100	56	200	3,99
Yüzde	0,5	6,5	15,0	50,0	28,0	100	
Kooperatifin bölge ve ülkedeki diğer kooperatiflerle işbirliği olmalıdır	5	3	7	55	30	100	4,02
Üst birlikler kooperatifleri denetleyebilirler	20	7	10	44	19	100	3,35
Toplam	25	10	17	99	49	200	3,69
Yüzde	12,5	5,0	8,5	49,5	24,5	100	
Kooperatifin köydeki toplumun kalkınması için çalışma sorumluluğu vardır	3	10	19	44	24	100	3,76
Kooperatifin tabiatın, çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu vardır	5	13	23	41	18	100	3,54
Toplam	8	23	42	85	42	200	3,65
Yüzde	4,00	11,5	21,0	42,5	21,0	100	

*: 1. Hiç katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3.Kararsız 4. Katılıyorum 5.Kesinlikle katılıyorum

**Koop. İlkeleri: 1.Gönüllü ve serbest giriş 2. Ortağın demokratik yönetimi 3. Ortağın ekonomik katılımı 4.Özerklik ve bağımsızlık 5. Eğitim, öğretim ve bilgilendirme 6. Kooperatifler arası işbirliği 7. Toplumsal sorumluluk

Kooperatif yöneticilerinin her bir ilke için bilgi ölçeği düşük orta ve yüksek olmak üzere ölçeklenmiş ve elde edilen sonuçlar Çizelge 4.56'da verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre gönüllü ve serbest giriş ilkesinde yönetici bilgi ölçeği %2 düşük, %57 orta ve %41 yüksek olarak belirlenmiştir. Ortağın demokratik katılımı ilkesinde sonuçlar %19 orta ve %81 yüksek şeklinde bulunmuştur. Bu iki ilke ile ilgili yöneticilerin genel anlamda orta ve yüksek seviyede bilgi sahibi olduklarını söylemek mümkündür. Ortağın demokratik yönetimi ilkesinde elde edilen sonuçlar yöneticilerin bu ilke ile ilgili %28 düşük, %61 orta ve %11 yüksek bilgi seviyesine sahip olduklarını göstermiştir. Kooperatif yöneticilerinin bu ilke ile ilgili ciddi bilgi eksikliği olduğu belirlenmiştir. Özerklik ve bağımsızlık ilkesin ile ilgili %25 orta ve %75 yüksek bilgi ölçeğine sahip yöneticiler eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesinde %6 düşük, %20 orta ve %74 yüksek bilgi düzeyine sahiptir. Kooperatifler arası işbirliği ilkesi için elde

edilen sonuçlara göre yöneticiler %15 düşük, %27 orta ve %58 yüksek bilgi seviyesine sahiptir. Toplumsal sorumluluk ilkesi sonuçları %15 düşük, %22 orta ve %63 yüksek bilgi düzeyi olarak belirlenmiştir. Tüm ilke ortalamaları ele alındığında yöneticilerin büyük bir kısmı olan %70'lik bir bölümü orta seviyede bilgi sahibi iken %30'luk bir kısmı ise yüksek bilgi seviyesindedir.

Çizelge 4.56. Kooperatif yöneticilerinin kooperatif ilkeleri bilgi ölçeği

Kooperatifçilik İlkeleri	Bilgi düzeyi*			Toplam
	Düşük	Orta	Yüksek	
Gönüllü ve serbest giriş	2,0	57,0	41,0	100,0
Ortağın demokratik yönetimi	0,0	19,0	81,0	100,0
Ortağın ekonomik katılımı	28,0	61,0	11,0	100,0
Özerklik ve bağımsızlık	0,0	25,0	75,0	100,0
Eğitim, öğretim ve bilgilendirme	6,0	20,0	74,0	100,0
Kooperatifler arası işbirliği	15,0	27,0	58,0	100,0
Toplumsal sorumluluk	15,0	22,0	63,0	100,0
Ort.	0,0	70,0	30,0	100,0

*Bilgi düzeyi: 1,00-2,99 Düşük, 3,00- 3,99 Orta, 4,00-5,00 Yüksek

Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri için iller itibari ve iller ortalaması olarak 5' likert ölçeği skorlarına göre elde edilen skorlar Çizelge 4.57' da verilmiştir. Yöneticilerin verdiği cevaplara göre gönüllü ve serbest giriş ilkesi ile ilgili skorlar Antalya için 4,13, Burdur için 3,83, Isparta için 3,82 ve iller ortalaması 3,88 olarak hesaplanmıştır. Bu ilke ile ilgili en yüksek skor Antalya ilinde en düşük skor ise Isparta ilinde hesaplanmıştır.

İkinci ilke olan ortağın demokratik yönetimi ilkesi için skorlar Antalya 4,47, Burdur 4,35, Isparta 4,16 ve iller ortalaması 4,31 olarak bulunmuştur. Bu ile için en yüksek skor Antalya ilinde en düşük skor Isparta ilinde hesaplanmıştır.

Kooperatifçiliğin üçüncü ilkesi olan ortağın ekonomik katılımı ilkesi ile ilgili yönetici cevapları sonucunda elde edilen skorlar Antalya 3,62, Burdur 3,39, Isparta 3,48 ve iller ortalaması 3,27 şeklindedir. Kooperatifçiliğin bu ilkesi ile ilgili en yüksek skor Antalya ilinde en düşük skor burdur ilinde hesaplanmıştır.

Dördüncü ilke olan özerklik ve bağımsızlık ilkesi skorları Antalya 4,42, Burdur 4,18, Isparta 3,97, iller ortalaması 4,16'dır. Bu ilke ile ilgili en yüksek skor Antalya ilinde en düşük skor ise Isparta ilinde hesaplanmıştır.

Beşinci ilke olan eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesinin iller itibari ile skorları Antalya 3,39, Burdur 3,88, Isparta 3,93 ve iller ortalaması 3,99 olarak hesaplanmıştır. Kooperatifçiliğin bu ilkesi ile ilgili en yüksek skor Isparta ilinde en düşük skor ise Antalya ilindedir.

Altıncı ilke kooperatifler arası işbirliği ilkesidir bu ilke ile ilgili verilen cevapların likert skoru Antalya 3,64, Burdur 3,81, Isparta 3,52 ve iller ortalaması 3,69

şeklindedir. Yönetici bilgi düzeylerine göre bu ilke ile ilgili en yüksek skor Antalya ilinde en düşük skor ise Isparta ilindedir.

Kooperatifçiliğin sonuncu ve yedinci ilkesi Toplumsal sorumluluktur. Yöneticilerin bu ilke ile ilgili cevapları doğrultusunda skorları Antalya 4,03, Burdur 3,52, Isparta 3,64 ve iller ortalaması 3,65 olarak hesaplanmıştır. Bu ilke ile ilgili en yüksek skor Antalya ilinde en düşük skor ise burdur ilinde hesaplanmıştır.

Araştırmada iller ortalamaları incelendiğinde yönetici bilgi düzeyi en düşük olan ilkeler3,47 ile kooperatifçiliğin üçüncü ilkesi olan ortağın ekonomik katılımı, 3,65 ile toplumsal sorumluluk ve 3,69 ile kooperatifler arası işbirliği ilkeleridir. Kooperatif yöneticilerini en yüksek seviyede bilgi sahibi olduğu ilkeler ise 4.31 ile kooperatifçiliğin ikinci ilkesi olan ortağın demokratik yönetimi, 4,16 ile özerklik ve bağımsızlık ve 3,99 ile eğitim öğretim ve bilgilendirme ilkeleri olarak belirlemiştir.

Çizelge 4.57. İllere göre yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi

İlke no*	Kooperatif ilkeleri içeriği	İller			Ort.
		Ant.	Bur.	Isp.	
1	Kooperatif ana sözleşmesi koşullarını sağlayan herkes kooperatife ortak olabilir	4,67	4,49	4,30	4,46
	Kooperatif ortakları bazı durumlarda ortaklıktan çıkartılabilir	4,17	4,51	4,12	4,32
	Kooperatife hizmetlerinden yararlanabilenler ortak olabilir	4,39	3,90	3,90	3,99
	Kooperatife ortaklıkta cinsiyet, ırk, din ve siyasal ayrım yapılmamalıdır	4,83	4,53	4,21	4,48
	Kooperatifin ortak sayısı sınırlandırılmalıdır	2,72	2,06	2,94	2,47
	İsteyen ortak kooperatiften ayrılabilir	4,06	4,25	3,85	4,08
	Ortak kooperatiften ayrılırken koyduğu sermayeyi talep edebilir	3,78	3,45	3,64	3,57
	Yeni ortaklar kooperatif ortaklık payına ilave olarak bir bedel ödemelidir	4,44	3,47	3,57	3,68
	Ort.	4,13	3,83	3,82	3,88
2	Ortakların genel kurula katılma yükümlülüğü vardır	4,94	4,40	4,18	4,42
	Kooperatif genel kurulunda ortakların eşit oy hakkı vardır	4,89	4,55	4,30	4,53
	İsteyen ortak yönetim için aday olabilir	4,89	4,47	4,30	4,49
	Kooperatif ortakları sorumluluklarını yerine getirmelidir	4,61	4,45	4,21	4,40
	Ortakların uygun bulduğu/onayladığı faaliyetler desteklenmelidir	4,22	4,35	4,15	4,26
	Kooperatif, ortaklar tarafından yönetilmeli ve denetlenmelidir	3,83	4,04	3,79	3,92
	Gerektiğinde denetim kurulu genel kurulu toplantıya çağırabilir	4,39	4,35	4,24	4,32
	Ortaklar belirli bir orana ulaştığında genel kurulu toplantıya çağırabilir	4,28	4,45	4,21	4,34
	Genel kurulda ana sözleşme hükümleri değiştirilebilir	4,44	4,08	4,12	4,16
	Ortaklar bazı koşulları sağlayarak genel kurul gündemini değiştirebilirler	4,16	4,33	4,06	4,21
	Ort.	4,47	4,35	4,16	4,31

Devamı arkada

Çizelge 4.57'nin devamı

3	Kooperatifte kardan yedek akçe ayrılmalıdır	3,72	3,18	3,06	3,24
	Kooperatifler kardan ortakların yatırdıkları sermayeye faiz verilmelidir	2,44	2,00	2,57	2,27
	Kooperatif kardan ortağa ortağın alış veriş ölçüsünde pay (risturn) dağıtmalıdır	3,61	2,75	3,00	2,99
	Kooperatif, karının tamamını yatırıma ayırmalıdır	4,11	3,83	3,91	3,91
	Ortakların sermaye paylarının 100 katı ve ek ödeme yükümlülüğü vardır	3,27	3,04	3,15	3,12
	Ortakların gerektiğinde aidat ödeme yükümlülüğü vardır	4,28	3,90	3,67	3,89
	Ortakların ürünlerini kooperatife teslim etme yükümlülüğü vardır	3,95	4,25	4,33	4,22
	Ortakların kooperatif sırlarını saklama yükümlülüğü vardır	3,55	4,20	4,18	4,08
	Ort.	3,62	3,39	3,48	3,47
4	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifi yasalar çerçevesinde denetleyebilir	4,50	4,53	4,27	4,44
	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin yönetimine karışmamalıdır	4,05	3,53	3,36	3,57
	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin faaliyetlerini desteklemelidir	4,72	4,49	4,27	4,46
	Ort.	4,42	4,18	3,97	4,16
5	Kooperatifler, ortak ve çalışanlarına kooperatifçilik konusunda eğitim vermelidir	4,33	3,87	3,88	3,96
	Kooperatifler, kooperatifçilik konusunda gençleri ve toplumu bilgilendirmelidir	4,44	3,88	3,97	4,01
	Ort.	4,39	3,88	3,93	3,99
6	Kooperatifin bölge ve ülkedeki diğer kooperatiflerle işbirliği olmalıdır	4,55	3,93	3,85	4,02
	Üst birlikler kooperatifleri denetleyebilirler	2,72	3,69	3,18	3,35
	Ort.	3,64	3,81	3,52	3,69
7	Kooperatifin köydeki toplumun kalkınması için çalışma sorumluluğu vardır	4,28	3,63	3,67	3,76
	Kooperatifin tabiatın, çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu vardır	3,77	3,40	3,61	3,54
	Ort.	4,03	3,52	3,64	3,65

*: 1. Hiç katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3.Kararsız 4. Katılıyorum 5.Kesinlikle katılıyorum

**Koop. İlkeleri: 1.Gönüllü ve serbest giriş 2. Ortağın demokratik yönetimi 3. Ortağın ekonomik katılımı 4.Özerklik ve bağımsızlık 5. Eğitim, öğretim ve bilgilendirme 6. Kooperatifler arası işbirliği 7. Toplumsal sorumluluk

4.5.4. Kooperatif yöneticileri tarafından tutulan defterler

Kooperatiflerin gerek daha iyi yönetilmesi gerek daha etkili denetlenebilmesi için tutmaları gereken bazı kayıt defterleri bulunmaktadır. Çalışma kapsamında kooperatiflerin hangi defterleri tuttukları sorulmuş ve elde edilen cevaplar Çizelge 4.58'de ifade edilmiştir. İncelenen 100 kooperatiften 85 tanesinin yevmiye defteri tuttuğu, 78 tanesinin defteri kebir defteri tuttuğu,82 tanesinin envanter ve bilanço defteri tuttuğu,90 tanesinde ortaklar defteri, 99 tanesinde yönetim kurulu karar defteri ve tamamında genel kurur karar defterlerinin tutulduğu belirlenmiştir. Görüldüğü gibi kooperatif yönetimleri zorunlu olarak hangi defterleri tutacaklarının bilincinde değillerdir. Çalışma içerisinde defterler için gözlemlenen bir diğer sorun, kooperatiflerin çoğunda defterlerin kooperatifler yerine muhasebecilerin ofislerinde bulundurulması ve özellikle mali defterlerin kontrolünün tamamen muhasebecilere bırakılmış olmasıdır. Bu durum kooperatif yöneticilerinin özellikle mali konularda kendilerini yetersiz gördükleri ve bu konuda gerekli eğitimlere tabi tutulmaları gerekliliğini göstermektedir.

Çizelge 4.58. İncelenen kooperatiflerde tutulan defterler

Defter çeşitleri	İller						Toplam	
	Antalya		Burdur		Isparta			
	E*	H*	E*	H*	E*	H*	E*	H*
Yevmiye Defteri	17	1	39	10	29	4	85	15
Defteri Kebir (Büyük Defter)	14	4	36	13	28	5	78	21
Envanter ve Bilanço Defteri	15	3	38	11	29	4	82	18
Genel Kurul Karar Defteri	18	0	49	0	33	0	100	0
Yönetim Kurulu Karar Defteri	17	1	49	0	33	0	99	1
Ortaklar Defteri	17	1	42	7	31	2	90	10
	Yüzde oran						Toplam	
Yevmiye Defteri	94,4	5,6	79,6	20,4	87,9	12,1	85,0	15,0
Defteri Kebir (Büyük Defter)	77,8	22,2	73,5	26,5	84,8	15,2	78,0	21,0
Envanter ve Bilanço Defteri	83,3	16,7	77,6	22,4	87,9	12,1	82,0	18,0
Genel Kurul Karar Defteri	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0
Yönetim Kurulu Karar Defteri	94,4	5,6	100,0	0,0	100,0	0,0	99,0	1,0
Ortaklar Defteri	94,4	5,6	85,7	14,3	93,9	6,1	90,0	10,0

*E: Evet H: Hayır

4.5.5.Ortakların kooperatiflere uğrama nedenleri

İncelenen kooperatiflerde ortakların kooperatife uğrama nedenleri irdelenmiş ve Çizelge 4.59'da gösterilmiştir. İncelenen kooperatiflerde ortakların genelde ürün teslim etme, gene kurula katılma, girdi temini gibi nedenlerle kooperatife uğradığı belirtilmiştir. Ancak ortakların meslekleri ile ilgili bilgi alma, bitkisel ve hayvansal üretim ile ilgili bilgi alma gibi durumlarda kooperatife uğramadıkları ifade edilmiştir. Bu durum kooperatiflerin ortaklar açısından bir bilgi kaynağı olarak görülmediğini göstermektedir. Genel olarak ortakların kooperatiflere uğrama sıklığı ele alındığında her üç ilde de benzer rakamlar ortaya çıkmıştır. Ortaklar kooperatife en çok ürün teslim etmek için her zaman (4,24), genel kurula katılmak için bazen (3,22) ve girdi temini için bazen (2,58) uğramaktadırlar. Genel kanı olarak ortakların çok sık olmasa da bazen kooperatife uğradığı kanısına varılmıştır (Çizelge 4.60).

Çizelge 4.59. Ortakların kooperatiflere uğrama neden ve sıklıkları

Uğrama nedeni	Uğrama sıklığı					Toplam
	1	2	3	4	5	
Ürün teslim etme	7	3	8	23	59	100
Genel kurula katılma	1	11	60	21	7	100
Kredi alma	96	2	1	1	0	100
Borcunu ödeme	97	1	2	0	0	100
Girdi temini	22	32	21	16	9	100
Meslekleriyle ilgili yeni gelişmeleri öğrenme	53	30	14	3	0	100
Kooperatifle ilgili yeni gelişmeleri öğrenme	51	30	14	5	0	100
Hayvancılık konusunda bilgi alma	55	28	13	4	0	100
Ürün yetiştiriciliği konusunda bilgi alma	61	28	8	3	0	100
Genel kanı	0	15	53	27	5	100

*: 1.Hiçbir zaman 2.Nadiren 3.Bazen 4. Sıkça 5.Her zaman

Çizelge 4.60. İllere göre ortakların kooperatife uğrama sıklıkları

Uğrama nedeni	Antalya	Burdur	Isparta	Ort.
Ürün teslim etme	3,33	4,39	4,51	4,24
Genel kurula katılma	3,17	3,24	3,21	3,22
Kredi alma	1,21	1,04	1,20	1,12
Borcunu ödeme	1,16	1,04	1,10	1,08
Girdi temini	2,55	2,67	2,45	2,58
Meslekleriyle ilgili yeni gelişmeleri öğrenme	2,27	1,37	1,79	1,67
Kooperatifle ilgili yeni gelişmeleri öğrenme	2,28	1,39	1,94	1,73
Hayvancılık konusunda bilgi alma	2,55	1,35	1,66	1,67
Ürün yetiştiriciliği konusunda bilgi alma	1,83	1,33	1,67	1,53
Genel kanı	3,27	3,25	3,15	3,22

1. Hiçbir zaman 2. Nadiren 3. Bazen 4. Çoğu kez 5. Her zaman

4.5.6.Genel kurul hakkında bilgiler

İncelenen kooperatiflerde ortakların son üç yılda kooperatif genel kurullarına katılım oranları incelenmiş ve Çizelge 4.61'de verilmiştir. Buna göre kooperatif genel kurullarına katılım oranlarının düşük olduğu gözlemlenmiştir. İller itibariyle genel kurula katılım oranları benzerlik göstermekte ve hemen hemen aynı düzeyde gerçekleşmektedir. Yıllara göre gene kurullar katılım oranlarındaki değişimler incelendiğinde, yıllara bağlı olarak önemli bir değişimin olmadığı belirlenmiştir. İncelenen her üç ilde de benzer bir durum tespit edilmiştir. Genel kurullara katılımın az olması ortakların kooperatifi yeterince sahiplenmediğini yönetim kararlarında aktif rol almadıklarını göstermektedir.

Çizelge 4.61. Kooperatiflerde genel kurullara katılan ortak sayısındaki değişim

Yıllar	Antalya			Burdur			Isparta		
	Ortak sayısı	Katılan Ortak	%	Ortak sayısı	Katılan Ortak	%	Ortak sayısı	Katılan Ortak	%
2013	201,9	79,1	44,2	164,5	56,7	43,3	159,1	62,4	44,1
2014	207,4	90,72	47,8	163,7	63,4	47,6	157,5	68,9	47,4
2015	205,3	83,39	47,3	164,0	59,0	46,5	157,8	69,4	46,1

İncelenen kooperatiflerde ortakların genel kurula katılmama nedenleri Çizelge 4.62'de verilmiştir. Kooperatif yöneticileri ortakların genel kurullara katılmama nedenleri olarak öncelikle ilgisizlik (%39), yönetime olan güven (%16), genel kurul zamanı şehir dışında olma (%14) ve kooperatife aktif olmayanların katılmaması (%10) gibi nedenler olduğunu ifade etmişlerdir. Yöneticiler ayrıca ortakların muhalefet, yaşlılık, borçluluk gibi durumlardan da genel kurullara katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Genel kurullar için yöneticilerin ifade ettiği bir diğer durum ortakların seçimli genel kurullara katılımlarının diğer genel kurullara göre çok daha yüksek olmasıdır.

Çizelge 4.62. Ortakların genel kurula katılmama sebepleri

	İller						Toplam
	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	
İlgisizlik	9	50,0	19	38,8	11	33,3	39
Yönetime güven	1	5,6	9	18,4	6	18,2	16
Şehir dışı	0	0,0	7	14,3	7	21,2	14
Muhalefet	0	0,0	3	6,1	1	3,0	4
Yaşlılık	2	11,1	3	6,1	0	0,0	5
Borcu olan gelmiyor	1	5,6	1	2,0	0	0,0	2
Aktif olmayanlar	3	16,7	4	8,2	3	9,1	10
İş sezonu	1	5,6	2	4,1	5	15,2	8
Fikri yok	1	5,6	1	2,0	0	0,0	2
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100

Kooperatiflerde genel kurullara katılım kadar katılan ortakların şahsi fikir ve önerilerini beyan etmeleri de kooperatifin başarısı ve devamlılığı açısından önem taşımaktadır. Bu neden ile incelenen kooperatiflerde genel kurula katılan ortakların fikir ve önerilerini beyan etme durumu Çizelge 4.63'te ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre Antalya'da 18 kooperatifin 16'sında, Burdur'da 49 kooperatifin 44'ünde, Isparta'da 33 kooperatifin 26'sında olmak üzere toplam 100 kooperatifin 86'tısında ortakların fikirlerini beyan ettikleri belirtilmiştir. Genel kurula katılanların yüzde kaçı fikirlerini beyan eder sorusu soncunda bulunan sonuçlar ise Antalya'da %22,37, Burdur'da %22,65 ve Isparta'da %37,35 şeklindedir. Genel kurula katılım oranlarının düşüklüğü göz önünde bulundurulduğunda bu az katılımcı ortak sayısının bile iller ortalaması olarak sadece %27,45'sinin kendi fikir ve önerilerini beyan ettikleri belirlenmiştir.

Çizelge 4.63. Ortakların genel kurulda fikirlerini beyan etme durumu

	İller			Toplam
	Antalya	Burdur	Isparta	
G.K. de öneride bulunulan	16	44	26	86
Öneride bulunanların oranı (%)	22,37	22,65	37,35	
Hiç öneri olmayan kooperatifler	2	5	7	14
Toplam	18	49	33	100

4.5.7.Yöneticilerin kooperatifçilik hakkındaki görüş ve düşünceleri

Kooperatif yöneticilerine gerek kendi kooperatifleri gerek Türkiye'deki kooperatifçiliğin genel ve başarı durumları sorulmuş ve elde edilen sonuçlar Çizelge 4.64'te verilmiştir. Kooperatifçilik ile ilgili düşünceler yargılar halinde kooperatif yöneticilerine sorulmuş daha sonrada aralarında ilişki bulunan yargılar temel başlıklar altında toplanmıştır.

Yönetim başarısı altında yer alan 'kooperatifimiz başarılı bir şekilde çalışmaktadır' ifadesine yöneticilerin %37'si kesinlikle katılıyorum, %35'i katılıyorum ve kararsızlar ile beraber % 28'i katılmıyorum şeklinde fikir belirtmişlerdir. İkinci yargı 'Kooperatif yönetim kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yönetici görüşleri %28 kesinlikle katılıyorum, %41 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %31 katılmıyorum şeklindedir. Kooperatif başkanlarının %69'u kooperatif yönetim kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlendiğini ifade ederken %31'i etkin bir şekilde denetlenmediğini düşünmektedir. Yine bir diğer yargı 'Kooperatif denetim kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir' yargısı hakkında yönetici düşünceleri denetim ile ilişkili bir önceki yargı ile paralellik göstermektedir. Yöneticilerin %65'lik bir kısmı kooperatiflerinin denetim kurulları tarafından etkin bir şekilde denetlendiğini düşünürken % 35'lik bir kısmı ise kooperatiflerinin etkin bir şekilde denetlenmediğini ifade etmişlerdir. Yönetim başarısı ile ilgili bir diğer yargı 'Kooperatif yönetim kurulu üyelerinin kooperatifçilik bilgi ve becerileri yeterlidir' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yönetici düşünceleri %8 kesinlikle katılıyorum, %41 katılıyorum ve kararsızlarla beraber %51 katılmıyorum şeklindedir. Kooperatif başkanlarının çoğunluğu yönetim kurulu üyelerinin kooperatifçilik bilgi ve becerilerinin yetersiz olduğu kanısındadır. Son olarak 'Kooperatifimizin sermayesi yeterlidir' yargısı için verilen cevaplar %13 kesinlikle katılıyorum, %15 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %72 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Kooperatif başkanlarının büyük bir çoğunluğu kooperatiflerinin sermayesinin yetersiz olduğu düşüncesindedir. Bütün bu algıların toplamı ışığında kooperatiflerde yönetim başarısı irdelendiğinde yöneticilerin %22,80'i kooperatiflerini kesinlikle başarılı, %33,80'i başarılı şeklinde tanımlamaktadır. Kararsızlar ile beraber kooperatifini başarısız olarak tanımlayan yöneticilerin oranı %43,40 olarak bulunmuştur.

Yöneticilerin ortak kooperatif ilişkileri ile ilgili düşünceleri üç farklı yargı altında değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili ilk yargı 'ortaklarımızın kooperatifçilik bilinci yeterlidir' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yöneticilerin verdiği cevaplar %26 kesinlikle katılıyorum, %35 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %39 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Bir diğer yargı 'kooperatif ortaklar tarafından etkin bir şekilde denetleniyor'

yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yöneticiler %8 kesinlikle katılıyorum, %25 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %67 katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Yöneticilerin büyük bir kısmı ortakların kooperatifi etkin bir şekilde denetlemediğini düşünmektedir. Son olarak 'ortaklarınız kooperatife ve yöneticilerine yeterince güvenmektedir' yargısı ile elde edilen yönetici görüşleri %53 kesinlikle katılıyorum, %17 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %30 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Ortaklarının kooperatif ve yöneticilerine güvenmediğini ifade eden yönetici sayısı azımsanmayacak bir seviyededir. Ortak kooperatif ilişkisi genel hatlarıyla değerlendirildiğinde yöneticilerin % 54,67'si bu ilişki hakkında olumlu fikir bildirmiş, kararsızlar ile beraber %45,33'ü ise olumsuz görüş bildirerek ortak kooperatif ilişkisini yeterli seviyede görmediklerini ifade etmişlerdir.

Yöneticilerin devlet kooperatif ilişkisi hakkındaki görüşleri üç yargı ile ölçülmüştür. İlk yargı 'Devlet kooperatifleri yeterince desteklemektedir' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yönetici düşünceleri %7 kesinlikle katılıyorum, %3 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %90 oranında katılmıyorum şeklindedir. Görüldüğü üzere kooperatif yöneticilerinin büyük çoğunluğu devletin kooperatifleri yeterince desteklemediğini düşünmektedir. Bir diğer yargı 'Devlet ortakların kooperatif bilincini geliştirmek için katkı sağlamaktadır' yargısına verilen cevaplar %3 kesinlikle katılıyorum, %3 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %94 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Yöneticilerin neredeyse tamamına yakını devletin ortakların kooperatifçilik bilincini geliştirme adına katkı sağlamadığını düşünmektedir. Son olarak 'Kooperatif Bakanlık tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir' yargısı sorulmuştur. Yönetici görüşleri doğrultusunda Elde edilen cevaplara göre %12 kesinlikle katılıyorum, %31 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %73 katılmıyorum şeklinde cevaplar elde edilmiştir. Daha önceki yargılarda olduğu gibi yöneticiler denetim konusunda bakanlığın etkin bir şekilde çalışmadığı fikrindedir. Devler kooperatif ilişkisi genel olarak değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar devlet kooperatif ilişkisinde ciddi sıkıntılar olduğunu göstermektedir. Kooperatif başkanlarının sadece % 14,33 lük bir kısmı bu ilişki hakkında olumlu yönde fikir bildirirken %86,67'lik önemli bir çoğunluğu ise bu ilişkiyi olumsuz veya yetersiz olarak ifade etmektedir.

Kooperatifler arası işbirliği kooperatiflerin başarısında önemli bir etkendir. Bu konu ile ilgili yönetici fikirleri üç yargı ile tespit edilmiştir. İlk yargı 'Hayvancılıkta farklı tipte çiftçi örgütlerinin olması kooperatiflerin gücünü ve etkinliğini arttırmaktadır' şeklindedir. Bu yargıya verilen cevaplar %4 kesinlikle katılıyorum, %6 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %90 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Yöneticilerin büyük bir çoğunluğu hayvancılıkta farklı tipte çitçi örgütlerinin olmasının kooperatif gücünü ve etkinliğini olumsuz etkilediği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bir diğer yargı 'Kooperatifler arasında işbirliği yeterlidir' yargısı hakkında yönetici görüşleri %2 kesinlikle katılıyorum, %2 kayılıyorum ve kararsızları ile beraber %96 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Yöneticilerin neredeyse tamamına yakını kooperatifler arasındaki ilişkinin yetersiz olduğu düşüncesindedir. Çalışmada anket uygulamasındaki gözlemler doğrultusunda yöneticilerin kooperatifler arasındaki ilişkiyi yetersiz görmelerine rağmen kooperatifler arasındaki işbirliğine de çok fazla sıcak bakmadıkları belirlenmiştir. Son yargı 'Kooperatif Üst birlik tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yönetici görüşleri %2 kesinlikle katılıyorum, %20 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %78 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Kooperatifler arası işbirliği genel olarak irdelendiğinde yöneticilerin sadece

%12'sinin bu işbirliğini yeterli gördüğü ve %88 gibi büyük bir çoğunluğunun ise bu ilişkiyi yetersiz veya olumsuz gördüğü belirlenmiştir.

Yöneticilerin Türkiye'deki kooperatifçilik başarısı ile ilgili fikirleri sorulmuştur. Üç farklı yargı ile elde edilen sonuçlar şu şekilde olmuştur. İlk yargı 'Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik başarılıdır' yargısına yöneticiler %1 kesinlikle katılıyorum, %22 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %77 katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Görüldüğü gibi kooperatif yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu Türkiye'de kooperatifçiliği başarısız olarak tanımlamaktadır. Bir diğer yargı 'Türkiye'de tarımsal kooperatifler iyi bir şekilde yönetilmektedir' yargısıdır. Bu yargı ile ilgili yönetici düşünceleri %5 kesinlikle katılıyorum, %31 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %64 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Yöneticilerin çoğunluk bir kısmı Türkiye'de kooperatiflerin başarılı bir şekilde yönetilmediği düşüncesindedir. 'Kooperatiflerin profesyonel yönetici çalıştırmaları gerekli olup desteklenmelidir' Yargısına verilen cevaplar %30 kesinlikle katılıyorum, %32 katılıyorum ve kararsızlar ile beraber %44 katılmıyorum şeklinde olmuştur. Bu yargı ile ilgili karılıyorum diyenler kooperatiflerin şu anki durumunun tersini düşündüğü için yargı ile ilgili olumlu cevaplar toplama olumsuz olarak eklenmiştir. Türkiye'de kooperatifçilik başarısı genel olarak değerlendirildiğinde yöneticilerin % 31,34'ü kooperatifçiliği başarılı olarak tanımlamakta % 68,66'lık büyük bir oranı ise Türkiye'deki kooperatifçiliği başarısız bulmaktadır.

Çizelge 4.64. Yöneticilerin kendi kooperatifleri ve kooperatifçiliğin genel durumu ile ilgili görüşleri

	Yargılar	1	2	3	4	5	Top.
Yönetim başarısı	Kooperatifimiz başarılı bir şekilde çalışmaktadır	2	2	24	35	37	100
	Kooperatif yönetim kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	4	5	22	41	28	100
	Kooperatif denetim kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	3	6	26	37	28	100
	Kooperatif yönetim kurulu üyelerinin kooperatifçilik bilgi ve becerileri yeterlidir	3	8	40	41	8	100
	Kooperatifimizin sermayesi yeterlidir	26	35	11	15	13	100
	Toplam	38	56	123	169	114	500
	Yüzde	7,60	11,20	24,60	33,80	22,80	100
Ortak Koop. İlişkisi	Ortaklarımızın kooperatifçilik bilinci yetersizdir	6	4	29	35	26	100
	Kooperatif ortaklar tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	21	17	29	25	8	100
	Ortaklarımız, kooperatife ve yöneticilerine yeterince güvenmektedir	5	12	13	17	53	100
	Toplam	32	33	71	77	87	300
	Yüzde	10,67	11,00	23,67	25,67	29,00	100
Devlet Koop. İlişkisi	Devlet kooperatifleri yeterince desteklemektedir	50	27	13	3	7	100
	Devlet ortakların kooperatif bilincini geliştirmek için katkı sağlamaktadır	49	36	9	3	3	100
	Kooperatif Bakanlık tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	37	22	14	25	2	100
	Toplam	136	85	36	31	12	300
	Yüzde	45,33	28,33	12,00	10,33	4,00	100
Kooperatifler Arası İşbirliği	Hayvancılıkta farklı tipte çiftçi örgütlerinin olması kooperatiflerin gücünü ve etkinliğini arttırmaktadır	47	33	10	6	4	100
	Kooperatifler arasında işbirliği yeterlidir	44	39	13	2	2	100
	Kooperatif Üst birlik tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	37	26	15	20	2	100
	Toplam	128	98	38	28	8	300
	Yüzde	42,67	32,67	12,67	9,33	2,67	100
Türkiye'de koop. Başarısı	Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik başarılıdır	9	11	57	22	1	100
	Kooperatifler iyi bir şekilde yönetilmektedir	11	11	42	31	5	100
	Kooperatiflerin profesyonel yönetici çalıştırmaları gerekli olup desteklenmelidir	8	3	33	32	24	100
	Toplam	44	54	132	56	38	300
	Yüzde	14,67	18,00	44,00	18,67	12,67	100

*: 1. Hiç Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Kararsız 4.Katılıyorum 5.Tamamen Katılıyorum

Yöneticilerin illere göre kendi kooperatifleri ve kooperatifçiliğin genel durumu hakkındaki görüşleri çizelge 4.65'te verilmiştir. Likert ölçeğinde sorulan sorular doğrultusunda elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar likert

ortalama skorlarına göre il skorları ve iller ortalaması olarak ifade edilmiştir. Elde edilen verilere göre yönetim başarısı skorları Antalya ilinde 3,83, Burdur ilinde 4.08 ve Isparta ilinde 4,09 olmak üzere iller ortalaması 4.04 olarak hesaplanmıştır. Kooperatiflerde yönetimlerin kendilerini başarılı görme durumlarına göre en düşük skor Antalya ilinde en yüksek skor ise Isparta ilindedir

Ortak kooperatif ilişkisindeki başarı durumu ele alındığında elde edilen skorlar Antalya ilinde 3,46, Burdur ilinde 3,09 ve Isparta ilinde 3.66 olarak hesaplanmıştır. İller ortalaması ise 3,51 olarak hesaplanmıştır. Genel olarak ortak kooperatif ilişkisi için skorlar düşük düzeyde olup en düşük skor burdur ilinde en yüksek skor ise Isparta ilinde hesaplanmıştır.

Devlet kooperatif ilişkisi skorları ele alındığında elde edilen skorlar 2,17 ile burdur ilinde en düşük, 2,52 ile Isparta ilinde en yüksek değerdedir. Antalya ilindeki skor 2,38 olup iller ortalaması 2,21 olarak hesaplanmıştır. Devlet kooperatif ilişkileri skorları oldukça düşük olarak hesaplanmıştır. Bu durumun nedeni daha önceki tabloda ifade edildiği gibi yöneticilerin bu ilişkiyi başarısız bulmalarıdır.

Kooperatifler arası işbirliği ile ilgili elde edilen skorlar illere göre Antalya ilinde 2,31, Burdur ilinde 2,32 ve Isparta ilinde 1,80 olmak üzere iller ortalaması 2,15 olarak hesaplanmıştır. Bu durum daha önceki tabloda ifade edilen yöneticilerin kooperatifler arası işbirliği durumunu yetersiz ve başarısız bulmaları ile örtüşmektedir.

Son olarak yöneticilerin Türkiye'de kooperatifçiliğin başarısı hakkındaki düşünceleri incelenmiştir. İller itibari ile skorlar Antalya'da 3,18, Burdur'da 3,36 ve Isparta'da 2,98 olmak üzere iller ortalaması 3,20 olarak hesaplanmıştır. En düşük skor Isparta ilinde en yüksek skor ise Antalya ilinde hesaplanmıştır. Yöneticilerde illere göre Türkiye'de kooperatifçiliği başarılı bulma durumları farklılık göstermemekle beraber hayli düşük skorlar ile ifade edilmiştir.

Çizelge 4.65. Yöneticilerin illere göre kendi kooperatifleri ve kooperatifçiliğin genel durumu ile ilgili görüşleri

	Yargılar	Antalya	Burdur	Isparta	Ort.
Yönetim başarısı	Kooperatifimiz başarılı bir şekilde çalışmaktadır	3,83	4,08	4,09	4,04
	Kooperatif yönetim kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	3,94	3,93	3,62	3,83
	Kooperatif denetim kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	3,89	3,91	3,59	3,80
	Kooperatif yönetim kurulu üyelerinin kooperatifçilik bilgi ve becerileri yeterlidir	3,61	3,43	3,31	3,42
	Kooperatifimizin sermayesi yeterlidir	3,61	3,59	3,12	3,44
	Ort.	3,78	3,79	3,55	3,71
OrtakKoop. İlişkisi	Ortaklarımızın kooperatifçilik bilinci yetersizdir	3,78	3,49	4,03	3,72
	Kooperatif ortaklar tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	2,66	2,77	3	2,83
	Ortaklarımız, kooperatife ve yöneticilerine yeterince güvenmektedir	3,94	3,02	3,94	3,98
	Ort.	3,46	3,09	3,66	3,51
Devlet Koop. İlişkisi	Devlet kooperatifleri yeterince desteklemektedir	2,05	2,2	2,94	2,09
	Devlet ortakların kooperatif bilincini geliştirmek için katkı sağlamaktadır	2,27	2,18	2,31	2,24
	Kooperatif Bakanlık tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	2,83	2,12	2,31	2,31
	Ort.	2,38	2,17	2,52	2,21
Kooperatifler Arası İşbirliği	Hayvancılıkta farklı tipte çiftçi örgütlerinin olması kooperatiflerin gücünü ve etkinliğini arttırmaktadır	2,72	2,04	24,47	2,12
	Kooperatifler arasında işbirliği yeterlidir	2,00	2,99	2,28	2,09
	Kooperatif Üst birlik tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	2,22	1,94	2,66	2,23
	Ort.	2,31	2,32	1,80	2,15
Türkiye'de koop.Başarısı	Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik başarılıdır	2,72	3,06	2,91	2,95
	Kooperatifler iyi bir şekilde yönetilmektedir	3,11	3,3	2,69	3,06
	Kooperatiflerin profesyonel yönetici çalıştırmaları gerekli olup desteklenmelidir	3,72	3,73	3,34	3,6
	Ort.	3,18	3,36	2,98	3,20

*: 1. Hiç Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Kararsız 4.Katılıyorum 5.Tamamen Katılıyorum

4.6.Kooperatif Yöneticilerinin Kooperatifçilik İle İlgili Bilgi Düzeylerine Yönelik Faktör Analizi

Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik algı düzeylerine yönelik faktör analizi yapılmıştır. Başlangıçta güvenilirlik ölçümü yapılmış ve Cronbachalpha değeri 0,70 olarak hesaplanmıştır. Bu değerin 1'e yakın olması testin güvenilirliği açısından önemli olup faktörler arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ifade etmektedir. Faktör analizinde faktör sayılarını belirlemede öz değeri kriter olarak alınmıştır. Buna göre öz değeri birin üzerinde olan 7 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın % 59'unu açıklamaktadır. Faktör analizi sonucu elde edilen faktör ağırlıkları Çizelge 4.66'da verilmiştir.

Faktör 1, kooperatif genel kurullarında ortakların eşit oy hakkı vardır (0,861), isteyen ortak yönetim için aday olabilir (0,801), ortaklar sorumluluklarını yerine getirmelidir (0,765), devlet ve kamu kuruluşları kooperatif faaliyetlerini desteklemelidir

(0,752), kooperatife ortaklıkta cinsiyet, ırk, din ve siyasal ayrım yapılmamalıdır (0,738), devlet ve kamu kuruluşları yasalar çerçevesinde kooperatifleri denetleyebilir (0,639), ortakların genel kurula katılma yükümlülüğü vardır (0,628), ve genel kurul koşullarını sağlayan herkes kooperatife ortak olabilir (0,612) değişkenleri ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Faktör 1 'demokratik yönetim ve devlet denetimi' olarak adlandırılmıştır.

Faktör 2, 'kooperatifçilik eğitimi ve işbirliği' faktörü olarak adlandırılmıştır. Bu faktör ortak ve çalışanlara kooperatifçilik eğitimi verilmesi (0,738), bölge ve ülkedeki diğer kooperatifler ile işbirliği olmalıdır (0,717) ve kooperatifler kooperatifçilik konusunda gençleri ve toplumu bilgilendirme (0,706) değişkenleri ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Faktör 3, ortakların aidat ödeme yükümlülüğü (0,715), kardan sermayeye faiz verilmesi(0,606), kardan yedek akçe ayrılması (0,554) ve karın tamamının yatırıma ayrılması (0,543) değişkenleri ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu değişkenlerin ortak özelliklerinin kooperatif sermayesi olmasından dolayı faktör 'sermaye faktörü' olarak ifade edilmiştir.

Faktör 4, 'ortağın denetimi' faktörü olarak adlandırılmıştır. Bu faktör gerektiğinde denetim kurulu genel kurulu toplantıya çağırabilir (0,737), ortaklar bazı koşulları sağlayarak genel kurul gündemini değiştirebilirler (0,696) ve ortaklar belli bir orana ulaştığında genel kurulu toplantıya çağırabilir (0,587) değişkenleri ile pozitif yönde ilişkilidir. Bu faktörü oluşturan değişkenlerin tamamı ortakların kooperatifi genel kurul aracılığı ile denetleyebilmesi ve kontrol edebilmesi ile ilgilidir.

Faktör 5, kooperatiflerde 'sosyal ve ekonomik sorumluluk' faktörü olarak ifade edilmiştir. Bu faktörü pozitif yönde etkileyen değişkenler kooperatiflerin tabiatın ve çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu (0,812), kooperatiflerin köy toplumunun kalkınması için çalışma sorumluluğu (0,760) ve ortakların yapılacak yatırımlar için sermayenin yüz katına kadar katkıda bulunma sorumluluğudur (0,562).

Faktör 6 içerisinde yer alan bütün değişkenler kooperatif ortaklarının kooperatifteki sorumlulukları ve bunların sonuçları ile ilgili olduğu için bu faktöre 'ortakların sorumluluğu' faktörü adı verilmiştir. Bu faktördeki değişkenler ve ağırlıkları ise kooperatifin ortaklar tarafından yönetilmesi ve denetlenmesi 0,652, ortakların sorumluluklarını yerine getirmedikleri bazı durumlarda kooperatif ortaklığından atılması 0,649 ve ortakların ürettikleri ürünleri kooperatife teslim etme yükümlülüğü 0,559'dur.

Faktör 7, 'kontrollü ortaklık' olarak isimlendirilmiştir. Bu faktör kooperatife sadece hizmetlerinden yararlanabilenlerin ortak olabileceği, ortaklık sayılarının sınırlandırılması (0,686) ve sadece ortakların uygun bulduğu faaliyetlerin kooperatifler tarafından desteklenmesi değişkenleri (0,572) ile pozitif yönde ilişkilidir. Ortakların uygun bulduğu faaliyetlerin kooperatif tarafından gerçekleştirilmesinin (-0,534) bu faktörü negatif etkilediği belirlenmiştir.

Çizelge 4.66. Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik algı düzeylerine yönelik faktör analizi sonuçları

	Faktör Ağırlıkları						
	1	2	3	4	5	6	7
Kooperatif genel kurulunda ortakların eşit oy hakkı vardır	**,861**	,148	,022	,070	-,022	,140	-,055
İsteyen ortak yönetim için aday olabilir	**,801**	,006	-,046	,171	,087	,029	,061
Ortaklar sorumluluklarını yerine getirmelidir	**,765**	,090	,094	,097	-,015	,337	-,239
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin faaliyetlerini desteklemelidir	**,752**	,227	,047	,176	,107	,190	-,040
Kooperatife ortaklıkta cinsiyet, ırk, din ve siyasal ayrım yapılmamalıdır	**,738**	,139	,078	,193	-,038	,197	-,022
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifi yasalar çerçevesinde denetleyebilir	**,639**	,084	-,069	,289	,322	,170	-,144
Ortakların genel kurula katılma yükümlülüğü vardır	**,628**	,398	,058	,146	-,075	-,001	,123
Kooperatif ana sözleşmesi koşullarını sağlayan herkes kooperatife ortak olabilir	**,612**	-,033	,091	,064	,309	,124	-,075
Ortakların kooperatif sırlarını saklama yükümlülüğü vardır	**,461**	-,216	,308	-,065	,418	-,056	,186
Ortak ve çalışanlara kooperatifçilik eğitimi vermelidir	,186	**,738**	,130	,258	,129	-,085	-,156
Bölge ve ülkedeki diğer kooperatiflerle işbirliği olmalıdır	,092	**,717**	,055	-,079	,149	,102	-,096
Kooperatifler, kooperatifçilik konusunda gençleri ve toplumu bilgilendirmelidir	,309	**,706**	,123	,246	,103	-,149	-,164
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin yönetimine karışmamalıdır	,060	,482	,140	-,202	,050	,277	,225
Ortak kooperatiften ayrılırken koyduğu sermayeyi talep ede.	-,025	,343	,148	-,179	,167	,294	,217
Ortakların gerektiğinde aidat ödeme yükümlülüğü vardır	,237	-,024	**,715**	-,074	-,037	-,143	-,076
Kooperatifler kardan ortakların yatırdıkları sermayeye faiz vermelidir	-,441	,200	**,606**	,039	,064	,121	,228
Kooperatifte kardan yedek akçe ayrılmalıdır	-,079	,249	**,554**	,195	,024	,169	-,022
Kooperatif karının tamamını yatırıma ayırmalıdır	,294	,059	**,543**	-,114	,183	-,016	-,141
Kooperatif kardan ortağa ortağın alış veriş ölçüsünde pay (risturn) dağıtmalıdır	-,107	,439	,498	,293	,174	-,001	,213
Yeni ortaklar kooperatif ortaklık payına ilave olarak bir bedel ödemelidir	,198	,039	,475	,265	-,114	-,128	,359
Üst birlikler kooperatifleri denetleyebilirler	-,297	,129	,467	,461	-,103	,281	-,331
Gerektiğinde denetim kurulu genel kurulu toplantıya çağırabilir	,212	,006	,120	**,737**	,081	-,112	-,081
Ortaklar bazı koşulları sağlayarak genel kurul gündemini değiştirebilirler	,220	,051	,014	**,696**	,100	,188	,054
Ortaklar belirli bir orana ulaştığında genel kurulu toplantıya çağırabilir	,326	,112	-,104	**,587**	-,015	,067	,044
Genel kurulda ana sözleşme hükümleri değiştirilebilir	,234	-,005	,087	,371	,259	-,117	,133
Kooperatifin tabiatın, çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu	,025	,280	-,012	,159	**,812**	,146	-,114
Kooperatifin köydeki toplumun kalkınması için çalışma sorumluluğu	,208	,225	-,015	,194	**,760**	-,041	,024
Ortakların sermaye paylarının 100 katı ve ek ödeme yükümlülüğü	-,040	,050	,487	-,234	**,562**	,165	,068
Kooperatif ortaklar tarafından yönetilmeli ve denetlenmelidir	,138	,278	,112	,304	,086	**,652**	,001
Kooperatif ortakları bazı durumlarda ortaklıktan çıkartılabilir	,391	-,017	,033	,004	,060	**,649**	-,188
Ortakların ürünlerini kooperatife teslim etme yükümlülüğü vardır	,250	-,150	-,092	,078	,022	**,559**	,198
İsteyen ortak kooperatiften ayrılabilir	,199	,047	-,027	-,289	,001	,433	-,115
Kooperatifin ortak sayısı sınırlandırılmalıdır	-,275	-,215	,212	,183	,126	,085	**,686**
Hizmetlerinden yararlanabilenler ortak olabilir	,140	,453	-,030	,055	,017	,015	**,572**
Ortakların uygun bulduğu/onayladığı faaliyetler desteklenmelidir	,222	,164	,217	,185	,176	,116	**-,534**
Öz değeri	7,83	3,67	2,14	1,97	1,74	1,66	1,62
Varyans	22,38	10,48	6,10	5,63	4,98	4,74	4,61
Kümülatif varyans	22,38	32,86	38,96	44,59	49,58	54,32	58,96
KMO	0,701						

4.7. Kooperatifçilik Başarısı ve Performansı İle İlgili Faktör Analizi

Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik başarı ve performans algılarına yönelik faktör analizi yapılmıştır. Başlangıçta güvenilirlik ölçümü yapılmış ve Cronbachalpha değeri 0,58 olarak hesaplanmıştır. Faktör analizinde faktör sayılarını belirlemede öz değeri kriter olarak alınmıştır. Buna göre öz değeri birin üzerinde olan 5 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın %53,8'ini açıklamaktadır. Faktör analizi sonucu elde edilen faktör ağırlıkları Çizelge 4.67'de verilmiştir.

Faktör 1, kooperatif performanslarını açıklayan birinci faktör 'kooperatiflerde yönetim ve denetim başarısı' olarak adlandırılmıştır. Bu faktör ile pozitif ilişki içinde olan değişkenler kooperatiflerin yönetim kurulu (0,880) ve denetim kurulu (0,835) tarafından denetlenmesi ve kooperatifin başarılı şekilde çalışmasıdır (0,639).

Faktör 2, 'mali açıklık' olarak adlandırılmıştır. Bu faktör Kooperatifin bilançosu kooperatifin varlıklarını, alacaklarını ve kaynaklarını göstermelidir (0,928) ve Kooperatifin yıllık faaliyet raporu bilanço ve gelir gider tablosunu içermelidir (0,910) değişkenleri ile pozitif ilişkidedir.

Faktör 3, 'örgütlenme ve işbirliği bilinci' olarak ifade edilmiştir. Bu faktörü ile ilişkide olan değişkenler ve ağırlıkları ise kooperatifler arası işbirliği yetersizliği (0,658), ortakların kooperatife ve yönetime olan güveni (-0,650), hayvancılıkta farklı tipte çiftçi örgütlerinin olmasının kooperatif etkinliğini azaltması (0,594) ve devletin kooperatifçilik bilincini geliştirmek için sağladığı katkılarda eksiklikler (0,554) olarak belirlenmiştir.

Faktör 4, Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik başarısı (0,750), kooperatif yönetim kurulu üyelerinin bilgi ve becerileri (0,659) ve kooperatiflerin iyi yönetilmelidir (0,650) değişkenleri ile pozitif ilişki içinde olan 'yönetim kooperatifçilik algı ve becerileri' faktörüdür.

Faktör 5,'ortak, birlik denetimi ve sermaye durumu' olarak adlandırılmıştır. Bu faktörü ile ilişki içinde olan değişkenler ve ağırlıkları ise kooperatifler üst birlikler tarafından etkin bir şekilde denetlenmelidir 0,717, kooperatifler ortaklar tarafından etkin bir şekilde denetlenmelidir 0,615 ve kooperatif sermayesi yetersizliği -0,554 şeklindedir.

Çizelge 4.67. Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik başarı ve performans ile ilgili faktör analizi sonuçları

	Faktör ağırlıkları				
	1	2	3	4	5
Kooperatif yönetim kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	**,880**	,028	,054	,122	,052
Kooperatif Denetim Kurulu tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	**,835**	-,016	,034	,208	,019
Kooperatifimiz başarılı bir şekilde çalışmaktadır	**,639**	,050	,139	,184	,235
Kooperatifin bilançosu kooperatifin varlıklarını, alacaklarını ve kaynaklarını göstermelidir	,019	**,928**	,137	,022	,040
Kooperatifin yıllık faaliyet raporu bilanço ve gelir gider tablosunu içermelidir	-,012	**,910**	,109	-,003	,024
Kooperatifler arasında işbirliği	,063	,008	**,658**	-,289	,091
Ortaklarımız, kooperatife ve yöneticilerine güven	-,133	,127	**-,650**	,041	,207
Hayvancılıkta farklı tipte çiftçi örgütlerinin olması	-,109	,170	**,594**	-,074	-,016
Devlet ortakların kooperatif bilincini geliştirmek için katkı sağlamaması	,062	,190	**,554**	,110	-,093
Kooperatiflerin profesyonel yönetici çalıştırmaları gerekli olup desteklenmelidir	,037	,030	,294	,167	-,138
Türkiye'de tarımsal kooperatifçilik başarısı	,133	-,073	-,063	**,750**	,053
Kooperatif yönetim kurulu üyelerinin kooperatifçilik bilgi ve becerileri	,211	,049	,054	**,659**	,254
Kooperatifler iyi bir şekilde yönetilmelidir	,251	,079	-,020	**,650**	-,207
Ortakların kooperatifçilik bilinci	,297	,359	,119	**-,475**	-,272
Kooperatif üst birlik tarafından etkin bir şekilde denetlenmelidir	,102	,152	-,036	,211	**,717**
Kooperatif ortaklar tarafından etkin bir şekilde denetlenmelidir	,404	,016	-,269	,021	**,615**
Kooperatif sermayesi yetersizliği	,052	,141	,244	,019	**-,554**
Devlet kooperatifleri yeterince desteklememektedir	,056	-,002	,418	,000	**,477**
Kooperatif Bakanlık tarafından etkin bir şekilde denetlenmektedir	,264	,299	-,062	-,113	,354
Öz değeri	3,18	2,580	1,80	1,43	1,24
Varyans	16,73	13,58	9,45	7,52	6,51
Kümülatif varyans	16,73	30,31	39,76	47,20	53,80
KMO	0,582				

4.8. Ortak Anket Sonuçları

4.8.1.Ortakların eğitim düzeyleri

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarımsal kooperatiflerin ortaklarının eğitim düzeyleri dağılımı Çizelge 4.68'de verilmiştir. Buna göre toplam 212 ortak ile anket yapılmıştır. 136 (% 64,2) ortak ilkokul mezunu, 34 (% 16) ortak ortaokul mezunu, 32 (% 15,1) ortak lise mezunu, 4 (% 1,9) ortak meslek yüksekokulu mezunu, 6 (% 2,8) ortak üniversite mezunudur. Antalya ilinde toplam 60 ortaktan 40 tanesi (% 66,66) ilkokul, 4 tanesi (% 6,66) ortaokul, 14 tanesi (% 23,33) lise ve 2 tanesi (% 3,33) üniversite mezunudur. Burdur ilinde toplam 111 ortaktan 71 tanesi(% 63,96) ilkokul, 23 tanesi (% 20,72) ortaokul, 11 tanesi (% 9,90) lise, 2 tanesi

(% 1,80) meslek yüksekokulu ve 4 tanesi (% 3,60) üniversite mezunudur. Isparta ilinde toplam 41 ortaktan 25 tanesi(% 60,97) ilkokul, 7 tanesi (% 17,07) ortaokul, 7 tanesi (% 17,07) lise ve 2 tanesi (% 4,87) meslek yüksekokulu mezunudur.

Çizelge 4.68. Kooperatiflerin ortaklarının eğitim düzeyleri

Eğitim Düzeyi	İller						Toplam ortak	%
	Antalya		Burdur		Isparta			
	Ortak	%	Ortak	%	Ortak	%		
İlkokul	40	66,7	71	64,0	25	61,0	136	64,2
Ortaokul	4	6,7	23	20,7	7	17,1	34	16,0
Lise	14	23,3	11	9,9	7	17,1	32	15,1
Meslek y.o.	0	0	2	1,8	2	4,9	4	1,9
Üniversite	2	3,3	4	3,6	0	0,0	6	2,8
Toplam	60	100	111	100,0	41	100,0	212	100,0

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarımsal kooperatiflerin ortaklarının ailelerindeki kadın ve erkek sayısı ile ortalama hane halkı sayısının illere göre dağılımı Çizelge 4.69'da verilmiştir. Anket yapılan toplam 212 kooperatif ortağının aileleri %48,41 kadın ve %51,59 erkeklerden oluşmaktadır. Ortalama hane halkı büyüklüğü 2,21 kadın ve 2,36 erkek olmak üzere 4,57 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.69. İncelenen Kooperatiflerin Ortaklarının aile nüfusunun cinsiyete göre dağılımı

İller	Kadın	%	Erkek	%	Ort. Aile büyüklüğü
Antalya	2,30	48,66	2,43	51,34	4,73
Burdur	2,21	48,60	2,33	51,40	4,54
Isparta	2,08	47,48	2,31	52,52	4,39
Toplam	2,21	48,41	2,36	51,59	4,57

4.8.2.Ortakların arazi varlığı, bitkisel ve hayvansal üretim değerleri

Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen tarımsal kooperatiflerin ortaklarının illere göre arazi varlığı dağılımı (ortalama/sayı) Çizelge 4.70'te verilmiştir. Buna göre Antalya ilinde işlenen arazi büyüklüğü ortalama 45,1 da olup arazini işleyen ortak sayısı 49'dur. Antalya ilinde ortakların sahip olduğu mülk arazi büyüklüğü ortalama 40,1 da olup arazi mülkiyetine sahip ortak sayısı 46'dır. Antalya ilinde ortakların kiraya tuttuğu arazi büyüklüğü ortalama 22,9 da olup, araziyi kiraya tutan ortak sayısı 27'dir. Antalya ilinde ortakların ortağa tuttuğu arazi büyüklüğü ortalama 73,5 da olup, araziyi ortağa tutan ortak sayısı 2'dir. Burdur ilinde işlenen arazi büyüklüğü ortalama 75,1 da olup arazini işleyen ortak sayısı 100'dür. Burdur ilinde ortakların sahip olduğu mülk arazi büyüklüğü ortalama 33,55 da olup arazi mülkiyetine sahip ortak sayısı 82'dir. Burdur ilinde ortakların kiraya tuttuğu arazi büyüklüğü ortalama 38,8 da olup, araziyi kiraya tutan ortak sayısı 62'dir. Burdur ilinde ortakların ortağa tuttuğu arazi büyüklüğü ortalama 14,7 da olup, araziyi ortağa tutan ortak sayısı 8'dir. Isparta ilinde işlenen arazi

büyüklüğü ortalama 52,3 da olup arazini işleyen ortak sayısı 34'dür. Isparta ilinde ortakların sahip olduğu mülk arazi büyüklüğü ortalama 19,4 da olup arazi mülkiyetine sahip ortak sayısı 29'dur. Antalya ilinde ortakların kiraya tuttuğu arazi büyüklüğü ortalama 31,0 da olup, araziyi kiraya tutan ortak sayısı 22'dir. Isparta ilinde ortakların ortağa tuttuğu arazi büyüklüğü ortalama 10 da olup, araziyi ortağa tutan ortak sayısı 1'dir. Tüm ortak ortalamalarına bakıldığında ortakların ortalama 31,0 dekar mülk, ortalama 30,9 dekar kira ve ortalama 32,7 dekar ortak olmak üzere toplam ortalama 94,7 dekar arazi işledikleri belirlenmiştir.

Çizelge 4.70. İncelenen kooperatiflerin ortaklarının illere göre arazi varlığı

İller	Toplam arazı		Mülk arazi		Kira arazi		Ortak arazi	
	Da	Sayı	Da	Sayı	Da	Sayı	Da	Sayı
Antalya	136,5	49	40,1	46	22,90	27	73,5	2
Burdur	87,1	100	33,5	82	38,87	62	14,7	8
Isparta	60,4	34	19,4	29	31,02	22	10,0	1
Ort.	94,7		31,1		30,9		32,7	

4.8.3.Ortakların süt sığırcılığı faaliyeti

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarımsal kooperatif ortaklarının sığırcılığı faaliyetlerinde deneyim süresinin illere göre dağılımı Çizelge 4.71'de verilmiştir. Buna göre Antalya ilinde süt sığırcılığı yapan ortakların ortalama faaliyet süresi 20,63 yıl olarak hesaplanmış, Burdur ilinde süt sığırcılığı yapan ortakların ortalama faaliyet süresi 21,78 yıl olarak belirlenmiştir. Isparta ilinde süt sığırcılığı yapan ortakların ortalama faaliyet süresi 16,95 yıl olarak hesaplanmıştır. Tüm ortakların ortalama süt sığırcılığı faaliyet süresi iseen düşük 1,33 ve en yüksek 47,78 olmak üzere ortalama 19,21 yıl olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar ortakların oldukça uzun süreli bir süt sığırcılığı tecrübesine sahip olduğunu ve bu faaliyeti yıllardır sürdürdüklerini göstermektedir.

Çizelge 4.71. İncelenen Kooperatif ortaklarının süt sığırcılığı faaliyetlerinde deneyimi

İller	En düşük (Yıl)	En yüksek (Yıl)	Ortalama süresi (Yıl)	Standart sapma
Antalya	1	56	20,63	1,792
Burdur	1	50	21,78	0,991
Isparta	2	40	16,95	1,513
Ort.	1,33	47,78	19,21	1,307

Batı Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya, Isparta, Burdur) incelenen tarımsal kooperatif ortaklarının yıllık tarım dışı gelir ortalamalarının illere göre dağılımı çizelge 4.72'de gösterilmiştir. Buna göre Antalya ilindeki ortakların yıllık tarım dışı gelirleri ortalama 11.346 TL olup incelenen 60 ortaktan 31 tanesi tarım dışı gelire sahiptir. Burdur ilindeki ortakların yıllık tarım dışı gelirleri ortalama 11.900 TL olup incelenen 111 ortaktan 52 tanesi tarım dışı gelire sahiptir. Isparta ilindeki ortakların yıllık tarım dışı gelirleri ortalama 17.286 TL olup incelenen 41 ortaktan 19 tanesi tarım dışı gelire

sahiptir. Toplamda incelenen 212 ortaktan 102'si tarım dışı gelire sahip olup bu gelir yıllık 14 439,40 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 4.72. İncelenen kooperatif ortaklarının tarım dışı gelir durumu

İller	Toplam aile sayısı	Tarım dışı geliri olan aile sayısı	Ailenin ortalama geliri (TL/Yıl)
Antalya	60	31	11.346
Burdur	111	52	11.900
Isparta	41	19	17.286
Toplam	212	102	14.439

4.8.4.Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilgisi ve yönetime katılma durumu

Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilgisi ve yönetime katılma durumları incelenmiş ve elde edilen sonuçlar Çizelge 4.73'te gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ortakların % 19,34'ü 1163 sayılı kooperatifler kanunu 'nu okumuş, %80,66'sı ise kanunu okumamıştır. Ortak olmadan önce kooperatif ana sözleşmesini okuyan ortakların oranı %27,83 okumayanların oranı %72,17 olarak hesaplanmıştır. Kooperatif ortaklarının %94,34'lük büyük bir çoğunluğu genel kurullara katıldığını ifade ederken, %5,66'lık bir oran genel kurullara katılmadığını ifade etmiştir. Ortaklara en son yapılan kooperatif genel kuruluna katılıp katılmadıkları sorulmuş %79,25'i evet katıldım, %20,75'i hayır katılmadım cevabını vermiştir. Genel kurula katılanların kurullarda söz alıp almadıkları sorulmuş ortakların %70,75'i evet, %29,25'i hayır cevabını vermişlerdir. Ortakların %90,09'u genel kurullarda fikirlerini rahatça ifade edebildiğini söylerken %9,91'i genel kurullarda fikirlerini rahatça söyleyemediklerini belirtmişlerdir. Ortaklardan daha önce yönetim kuruluna aday olanların oranı %41,98, denetim kuruluna aday olanların oranı %25,00 olarak belirlenmiştir. Daha önce kooperatiflerde yönetim kutulu üyeliği yapan ortakların oranı %35,85, denetim kurulu üyeliği yapanların oranı %22,64 olarak belirlenmiştir. Yönetim kurulunun aldığı kararlardan haberiniz oluyor mu sorusuna ortakların %87,74'ü evet oluyor %12,26'sı hayır olmuyor cevabını vermişlerdir. Ortakların %30,19'u kooperatifin mali işlem ve kayıtları ile ilgilendiğini %69,81'i ise ilgilenmediğini beyan etmiştir.

Çizelge 4.73. Ortakların kooperatifçilik ilgisi ve yönetime katılım durumu

	Ant.		Bur.		Isp.		Top	
	E	H	E	H	E	H	E	H
1163 sayılı kooperatifler kanunu'nu okudu	10	50	17	94	14	27	41	171
Ortak olmadan önce kooperatif ana sözleşmesini okudu	17	43	25	86	17	24	59	153
Kooperatif genel kurullarına katılıyor	60	0	100	11	40	1	200	12
En son yapılan genel kurul toplantısına katıldı	50	10	85	24	33	8	168	42
Genel kurulda hiç konuştu (söz aldı)	34	26	86	25	30	11	150	62
Fikirlerini rahatça söyleyebiliyor	55	5	99	12	37	4	191	21
Daha önce yönetim kurulu üyeliğine aday oldu	25	35	54	55	10	31	89	121
Daha önce denetim kurulu üyeliğine aday oldu	17	43	31	80	5	36	53	159
Kooperatifte yönetim kurulu üyeliği yaptı	21	39	45	66	10	31	76	136
Kooperatifte denetim kurulu üyeliği yaptı	12	48	31	80	5	36	48	164
Alınan kararlardan haberi oluyor	53	7	96	15	37	4	186	26
Kooperatifin mali işlem ve kayıtlarıyla ilgilendi	15	45	36	75	13	28	64	148
Yüzde oran								
1163 sayılı kooperatifler kanunu'nu okudu	16,6	83,3	15,3	84,6	34,1	65,8	19,3	80,6
Ortak olmadan önce kooperatif ana sözleşmesini okudu	28,3	71,6	22,5	77,4	41,4	58,5	27,8	72,2
Kooperatif genel kurullarına katılıyor	100	0	90,1	9,9	97,5	2,4	94,3	5,7
En son yapılan genel kurul toplantısına katıldı	83,3	16,6	76,5	21,6	80,4	19,5	79,2	20,7
Genel kurulda konuştu (söz aldı)	56,6	43,3	77,4	22,5	73,1	26,8	70,7	29,2
Fikirlerini rahatça söyleyebiliyor	91,6	8,3	89,1	10,8	90,2	9,7	90,0	9,9
Daha önce yönetim kurulu üyeliğine aday oldu	41,6	58,3	48,6	49,5	24,3	75,6	41,9	57,1
Daha önce denetim kurulu üyeliğine aday oldu	28,3	71,6	27,9	72,0	12,1	87,8	25,0	75,0
Kooperatifte yönetim kurulu üyeliği yaptı	35,0	65,0	40,5	59,4	24,3	75,6	35,8	64,1
Kooperatifte denetim kurulu üyeliği yaptı	20,0	80,0	27,9	72,0	12,1	87,8	22,6	77,3
Alınan kararlardan haberi oluyor	88,3	11,6	86,4	13,5	90,2	9,7	87,7	12,2
Kooperatifin mali işlem ve kayıtlarıyla ilgilendi	25,0	75,0	32,4	67,5	31,7	68,2	30,1	69,8

E: Evet H: Hayır

4.8.5.Ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri

Çalışma kapsamınsa anket çalışması yapılan ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri likert ölçeğinde ölçülmüş ve elde edilen sonuçlar çizelge 4.74'te verilmiştir. Yöneticilerin kooperatifçilik bilgi düzeyi kısmındaki gibi bu kısmındaki yargıları da tek tek ele almak mümkündür. Ancak ortakların kooperatifçilik bilgi düzeyi ilkelerin ortalama değerleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Kooperatifçiliğin birinci ilkesi olan 'gönüllü ve serbest giriş' ilkesi için ortakların cevapları sonucunda elde edilen sonuçlar %13,15 kesinlikle katılmıyorum, %1,24 katılmıyorum, %2,83 kararsız , %23,36 katılıyorum ve %53,42 kesinlikle katılıyorum şeklinde olmuştur. Bu ilke ile ilgili ortakların kararsızlar ile beraber %17,22'si bilgi sahibi değilken %82,88'lik kısmı bu ilke hakkında bilgi sahibidir.

İkinci ilke olan 'ortağın demokratik yönetimi' ilkesi için ortaklar %1,16 kesinlikle katılmıyorum, %0,94 katılmıyorum, %1,42 kararsız, %38,58 katılıyorum ve %57,59 kesinlikle katılıyorum olarak hesaplanmıştır.Kooperatifçiliğin ikinci ilkesi ile ilgili ortakların sadece %3,51 gibi düşük bir kısmı bilgi sahibi değil iken % 96,49 gibi çok yüksek bir oranı bu ilke ile ilgili bilgiye sahiptir.

Ortaklar üçüncü ilke olan ‘ortağın ekonomik katılımı’ ilkesi için %25,35 kesinlikle katılmıyorum, %7,37 katılmıyorum, %9,38 kararsız, %19,87 katılıyorum ve %38,03 kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu ilke ile ilgili ortakların cevapları doğrultusunda elde edilen sonuçlara göre ortakların %60 gibi bir kısmı bu ilke hakkında bilgi sahibi %40 gibi hali yüksek bir kısmı ise bilgi sahibi değildir. Elde edilen bu sonuç yöneticilerin bu ilke ile ilgili bilgi düzeyi ile paralellik göstermektedir.

Kooperatifçiliğin dördüncü ilkesi ‘özerklik ve bağımsızlık’ ilkesidir ortakların bu ilke ile ilgili verdiği cevaplar işe şu şekildedir; %12,58 kesinlikle katılmıyorum, %1,26 katılmıyorum, %4,25 kararsız, %20,75 katılıyorum ve %61,16 kesinlikle katılıyorum. Bu ilke ile ilgili verilen cevaplar doğrultusunda ortakların %79,91’inin ilke hakkında bilgi sahibi olduğu, %20,09’unun ise ilke hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Beşinci ilke olan ‘eğitim, öğretim ve bilgilendirme’ ilkesi ile ilgili ortaklar %4,48 kesinlikle katılmıyorum, %1,18 katılmıyorum %4,72 kararsız, %29,25 katılıyorum, %60,38 kesinlikle katılıyorum şeklinde düşünce belirtmişlerdir. Başka bir deyişle ortakların %89,63 gibi yüksek bir oranı bu ilke hakkında bilgi sahibi iken %10,37’lik kısmı bu ilke hakkında yeterince bilgiye sahip değildir.

Altıncı ilke ‘kooperatifler arası işbirliği’ ilkesi için elde edilen sonuçlar %14,15 kesinlikle katılmıyorum, %3,07 katılmıyorum, %6,13 kararsız, %28,07 katılıyorum ve %48,58 kesinlikle katılıyorum şeklindedir. Bu ilke ile ilgili elde edilen sonuçlar incelendiğinde ortakların %76,65 gibi bir oranı bu ilke hakkında bilgi sahibi iken % 23,35’lik bir oranı ise bu ilke hakkında bilgi sahibi değildir.

Son olarak yedinci ilke olan ‘toplumsal sorumluluk’ ilkesi sonuçları %8,73 kesinlikle katılmıyorum, %2,12 katılmıyorum, %4,72 kararsız, %33,21 katılıyorum ve %52,12 kesenlikle katılıyorum şeklimde olmuştur. Elde edilen sonuçlara göre ortakların %85,33’ünün ilke hakkında bilgi sahibi olduğu, % 14,77’sinin ise bilgi sahibi olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri ile paralellik göstermektedir.

Çizelge 4.74. İncelenen kooperatiflerde ortağın kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi

No*	Kooperatifçilik Yargıları	1	2	3	4	5	Top.	Skor
1	Kooperatif ana sözleşmesi koşullarını sağlayan herkes kooperatife ortak olabilir	10	2	2	71	127	212	4,43
	Kooperatif ortakları bazı durumlarda ortaklıktan çıkartılabilir	7	1	14	78	112	212	4,35
	Kooperatife hizmetlerinden yararlanabilenler ortak olabilir	9	1	2	96	104	212	4,34
	Kooperatife ortaklıkta cinsiyet, ırk, din ve siyasal ayrım yapılmamalıdır	1	0	2	33	176	212	4,81
	Kooperatifin ortak sayısı sınırlandırılmamalıdır	114	6	4	22	66	212	3,39
	İsteyen ortak kooperatiften ayrılabilir	8	2	4	75	123	212	4,43
	Ortak kooperatiften ayrılırken koyduğu sermayeyi talep edebilir	57	4	11	59	81	212	3,53
	Yeni ortaklar kooperatif ortaklık payına ilave olarak bir bedel ödememelidir	17	5	9	64	117	212	1,78
	Toplam	223	21	48	498	906	1696	3,88
	Yüzde	13,1	1,2	2,8	29,4	53,4	100,0	
2	Ortakların genel kurula katılma yükümlülüğü vardır	5	3	4	77	123	212	4,46
	Kooperatif genel kurulunda ortakların eşit oy hakkı	2	0	0	65	145	212	4,66
	İsteyen ortak yönetim için aday olabilir	1	0	3	52	156	212	4,71
	Kooperatif ortakları sorumluluklarını yerine getirmelidir	3	1	6	69	133	212	4,55
	Ortakların uygun bulduğu/onayladığı faaliyetler desteklenmelidir	1	2	0	93	116	212	4,52
	Kooperatif ortaklar tarafından yönetilmeli ve denetlenmelidir	2	5	2	65	138	212	4,57
	Gerektiğinde denetim kurulu, genel kurulu toplantıya çağırabilir	3	0	1	91	117	212	4,50
	Ortaklar belirli bir orana ulaştığında, genel kurulu toplantıya çağırabilir	0	0	3	95	114	212	4,52
	Genel kurulda ana sözleşme hükümleri değiştirilebilir	12	7	10	87	96	212	4,17
	Ortaklar bazı koşulları sağlayarak genel kurul gündemini değiştirebilirler	2	2	1	124	83	212	4,34
	Toplam	31	20	30	818	1221	2120	4,50
	Yüzde	1,5	0,9	1,4	38,6	57,6	100,0	
3	Kooperatifte kardan yedek akçe ayrılmalıdır	59	33	18	35	67	212	3,08
	Kooperatifler kardan ortakların yatırdıkları sermayeye faiz verilmelidir	115	11	18	21	47	212	2,41
	Kooperatif kardan ortaklarına ortağın alış veriş ölçüsünde pay (risturn) dağıtmalıdır	73	18	11	41	69	212	3,07
	Kooperatif karının tamamını yatırıma ayırmamalıdır	14	7	26	48	117	212	1,83
	Ortakların sermaye paylarının 100 katı ve ek ödeme yükümlülüğü vardır	45	29	57	41	40	212	3,01
	Ortakların gerektiğinde aidat ödeme yükümlülüğü vardır	39	10	6	79	78	212	3,67
	Ortakların ürünlerini kooperatife teslim etme yükümlülüğü var	35	7	7	29	134	212	4,04
	Ortakların kooperatif sırlarını saklama yükümlülüğü vardır	50	10	16	43	93	212	3,56
	Toplam	430	125	159	337	645	1696	3,08
	Yüzde	25,3	7,4	9,4	19,9	38,0	100,0	

Devamı arkada

Çizelge 4.74'ün devamı

4	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifi yasalar çerçevesinde denetleyebilir	3	2	5	44	158	212	4,66
	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin yönetimine karışmamalıdır	75	6	21	28	82	212	3,17
	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin faaliyetlerini desteklemelidir	2	0	1	60	149	212	4,67
	Toplam	80	8	27	132	389	636	4,17
	Yüzde	12,6	1,2	4,2	20,7	61,7	100,00	
5	Kooperatifler, ortak ve çalışanlarına kooperatifçilik konusunda eğitim vermelidir	13	3	11	60	125	212	4,33
	Kooperatifler, kooperatifçilik konusunda gençleri ve toplumu bilgilendirmelidir	6	2	9	64	131	212	4,47
	Toplam	19	5	20	124	256	424	4,40
	Yüzde	4,9	1,2	4,7	29,2	60,4	100,0	
6	Kooperatifin bölge ve ülkedeki diğer kooperatiflerle işbirliği olmalıdır	28	3	17	75	89	212	3,92
	Üst birlikler kooperatifleri denetleyebilirler	32	10	9	44	117	212	4,34
	Toplam	60	13	26	119	206	424	4,13
	Yüzde	14,1	3,1	6,1	28,1	48,6	100,0	
7	Kooperatifin köydeki toplumun kalkınması için çalışma sorumluluğu vardır	9	5	11	66	121	212	4,34
	Kooperatifin tabiatın, çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu vardır	28	4	9	71	100	212	4,00
	Toplam	37	9	20	137	221	424	
	Yüzde	8,7	2,1	4,7	32,3	52,1	100,0	4,17

*: 1. Hiç katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3.Kararsız 4. Katılıyorum 5.Kesinlikle katılıyorum
**Koop. İlkeleri: 1.Gönüllü ve serbest giriş 2. Ortağın demokratik yönetimi 3. Ortağın ekonomik katılımı 4.Özerklik ve bağımsızlık 5. Eğitim, öğretim ve bilgilendirme 6. Kooperatifler arası işbirliği 7. Toplumsal sorumluluk

Kooperatif ortaklarının kooperatif ilkeleri bilgi ölçeği incelendiğinde gönüllü ve serbest giriş ilkesi sonuçlarına göre ortakların %0,9'u düşük, %52,4 orta ve %46,7 yüksek seviye bilgi sahibidir. Ortağın demokratik yönetimi ilkesi bilgi düzeyleri %8 orta ve %92 yüksek şeklinde hesaplanmıştır. Ortağın ekonomik katılımı ilkesinde sonuçlar ise %36,8 düşük, %45,3 orta ve %17,9 yüksek bilgi düzeyi olarak belirlenmiştir. Özerklik ve bağımsızlık ilkesi bilgi düzeyleri %2,4 düşük, %48,6 orta ve %49,1 yüksek şeklindedir. Ortakların eğitim öğretim ve bilgilendirme ilkesi bilgi düzeyleri sonuçları ise %5,7 düşük, %17,4 orta ve %87,7 yüksek şeklinde hesaplanmıştır. Bir diğer kooperatifçilik ilkesi olan kooperatifler arası işbirliği ilkesinde ortak bilgi düzeyi %14,7 düşük, %17,4 orta ve %67,9 yüksek şeklinde hesaplanmıştır. Son ilke olan toplumsal sorumluluk bilgi düzeyi %10,8 düşük, %10,8 orta ve %78,3 yüksek şeklinde hesaplanmıştır. Ortaklarım kooperatifçilik ilkleri bilgi düzeyleri genel olarak değerlendirildiğinde ortakların %0,9'unun düşük, %51,0'ının orta ve %49,0'ının yüksek seviyede bilgi düzeyinde olduğu belirlenmiştir (Çizelge 75).

Çizelge 4.75. Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkeleri bilgi ölçeği (%)

Kooperatifçilik İlkeleri	Düşük	Orta	Yüksek	Toplam
Gönüllü ve serbest giriş	0,9	52,4	46,7	100,0
Ortağın demokratik yönetimi	0,0	8,0	92,0	100,0
Ortağın ekonomik katılımı	36,8	45,3	17,9	100,0
Özerklik ve bağımsızlık	2,4	48,6	49,1	100,0
Eğitim, öğretim ve bilgilendirme	5,7	6,6	87,7	100,0
Kooperatifler arası işbirliği	14,6	17,4	67,9	100,0
Toplumsal sorumluluk	10,8	10,8	78,3	100,0
Ort.	0,9	51,0	49,0	100,0

İlke skoru: 1,00-2,99 Düşük, 3,00- 3,99 Orta, 4,00-5,00 Yüksek

Çalışma kapsamında ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri incelenmiş ve elde edilen sonuçlar çizelge 4.76'da gösterilmiştir. Kooperatifçiliğin birinci ilkesi gönüllü ve serbest giriş ilkesi için verilen cevapların likert ağırlıkları Antalya 4,22, Burdur 4.15, Isparta 4,07 ve iller ortalaması 4,13 olarak hesaplanmıştır. Kooperatifçiliğin ikinci ilkesi olan ortağın demokratik yönetimi ilkesi için elde edilen sonuçlar Antalya 4,44, Burdur 4,65, Isparta 4.41 ve iller ortalaması 4,53 şeklindedir. Kooperatifçiliğin bir diğer ilkesi olan ortağın ekonomik katılımı ilkesi için Antalya'da 3,37, Burdur'da 3,36, Isparta'da 3,61 ve iller ortalaması olarak 3,44 skorları elde edilmiştir. Kooperatifçiliğin dördüncü ilkesi özerklik ve bağımsızlık ilkesidir. Bu ilke ile ilgili ortakların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen skorlar Antalya 4,14, Burdur 4,23, Isparta 3,92 ve iller ortalaması 4,11 şeklinde olmuştur. Beşinci ilke eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi sonuçları Antalya 4,34, Burdur 4,39, Isparta 4,51 ve İller ortalaması 4,42'dir. Altıncı ilke kooperatifler arası işbirliği ilkesi ile ilgili elde edilen sonuçlar Antalya 4,20, Burdur 4,08, Isparta 4,21 ve iller ortalaması 4,14 olarak hesaplanmıştır. Yedinci ve sonuncu ilke toplumsal sorumluluk ilkesidir. Bu ilkenin iller itibari ile skorları Antalya 4,22, Burdur 4,07, Isparta 4,39 ve iller ortalaması 4,20 olarak bulunmuştur.

Çizelge 4.76. İncelenen kooperatiflerde ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyi

No*	Kooperatifçilik Yargıları	Ant.	Bur.	Isp.	Ort.
1	Kooperatif ana sözleşmesi koşullarını sağlayan kooperatife ortak olabilir	4,30	4,45	4,56	4,46
	Kooperatif ortakları bazı durumlarda ortaklıktan çıkartılabilir	4,24	4,4	4,41	4,37
	Kooperatife hizmetlerinden yararlanabilenler ortak olabilir	4,31	4,33	4,49	4,38
	Kooperatife ortaklıkta cinsiyet, ırk, din ve siyasal ayrım yapılmamalıdır	4,77	5,3	4,73	5,02
	Kooperatifin ortak sayısı sınırlandırılmalıdır	3,01	2,32	2,78	2,60
	İsteyen ortak kooperatiften ayrılabilir	5,32	4,48	4,32	4,58
	Ortak kooperatiften ayrılırken koyduğu sermayeyi talep edebilir	3,66	3,52	3,34	3,49
	Yeni ortaklar, ortaklık payına ilave olarak bir bedel ödemelidir	4,15	4,37	3,9	4,18
	Ort.	4,22	4,15	4,07	4,13
2	Ortakların genel kurula katılma yükümlülüğü vardır	4,55	4,45	4,36	4,44
	Kooperatif genel kurulunda ortakların eşit oy hakkı vardır	4,57	4,72	4,63	4,66
	İsteyen ortak yönetim için aday olabilir	4,67	4,81	4,53	4,69
	Kooperatif ortakları sorumluluklarını yerine getirmelidir	4,24	4,59	4,53	4,51
	Ortakların uygun bulduğu/onayladığı faaliyetler desteklenmelidir	4,57	4,55	4,41	4,51
	Kooperatif ortaklar tarafından yönetilmeli ve denetlenmelidir	4,64	5,47	4,44	4,98
	Gerektiğinde denetim kurulu, genel kurulu toplantıya çağırabilir	4,33	4,66	4,37	4,50
	Ortaklar belirli bir orana ulaştığında, genel kurulu toplantıya çağırabilir	4,48	4,57	4,46	4,52
	Genel kurulda ana sözleşme hükümleri değiştirilebilir	4,1	4,26	4,02	4,15
	Ortaklar bazı koşulları sağlayarak genel kurul gündemini değiştirebilirler	4,24	4,41	4,31	4,35
	Ort.	4,44	4,65	4,41	4,53
3	Kooperatifte kardan yedek akçe ayrılmalıdır	2,93	2,94	3,71	3,19
	Kooperatifler kardan ortakların yatırdıkları sermayeye faiz verilmelidir	2,77	2,11	2,63	2,40
	Kooperatif kardan ortaklarına ortağın alış veriş ölçüsünde pay (risturn) dağıtmalıdır	3,89	3,08	3,09	3,23
	Kooperatif karının tamamını yatırıma ayırmalıdır	4,22	4,14	4,15	4,16
	Ortakların sermaye paylarının 100 katı ve ek ödeme yükümlülüğü vardır	3,05	2,89	3,34	3,07
	Ortakların gerektiğinde aidat ödeme yükümlülüğü vardır	3,36	3,83	3,75	3,72
	Ortakların ürünlerini kooperatife teslim etme yükümlülüğü vardır	3,72	4,07	4,53	4,16
	Ortakların kooperatif sırlarını saklama yükümlülüğü vardır	3,00	3,83	3,68	3,63
	Ort.	3,37	3,36	3,61	3,44
4	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifi yasalar çerçevesinde denetleyebilir	4,27	4,67	4,7	4,61
	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin yönetimine karışmamalıdır	3,52	3,26	2,54	3,07
	Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin faaliyetlerini desteklemelidir	4,64	4,75	4,51	4,65
	Ort.	4,14	4,23	3,92	4,11
5	Kooperatifler, ortak ve çalışanlarına kooperatifçilik konusunda eğitim vermelidir	4,24	4,33	4,44	4,35
	Kooperatifler, kooperatifçilik konusunda gençleri ve toplumu bilgilendirmelidir	4,43	4,45	4,58	4,49
	Ort.	4,34	4,39	4,51	4,42
6	Kooperatifin bölge ve ülkedeki diğer kooperatiflerle işbirliği olmalıdır	4,19	3,63	4,29	3,95
	Üst birlikler kooperatifleri denetleyebilirler	4,21	4,53	4,12	4,34
	Ort.	4,20	4,08	4,21	4,14
7	Kooperatifin köydeki toplumun kalkınması için çalışma sorumluluğu vardır	4,33	4,29	4,54	4,38
	Kooperatifin tabiatın, çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu vardır	4,10	3,85	4,24	4,02
	Ort.	4,22	4,07	4,39	4,20

*: 1. Hiç katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3.Kararsız 4. Katılıyorum 5.Kesinlikle katılıyorum

**Koop. İlkeleri: 1.Gönüllü ve serbest giriş 2. Ortağın demokratik yönetimi 3. Ortağın ekonomik katılımı 4.Özerklik ve bağımsızlık 5. Eğitim, öğretim ve bilgilendirme 6. Kooperatifler arası işbirliği 7. Toplumsal sorumluluk

4.8.6.Ortakların kooperatif faaliyetleri beklentileri ve değerlendirmesi

Çalışma kapsamında ortakların olası kooperatif faaliyetlerini değerlendirmeleri istenmiş ve elde edilen sonuçlar çizelge 4.76'da gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ortaklar tarafından en önemli görünen faaliyetler sırası ile süt toplama ve satış (%90,4), kaliteli ve uygu yem temini (%90,1), damızlık hayvan temini (%88,21), kredi temini (%83,02), sulama kaynaklarının geliştirilmesi (%82,55), sulama hizmetlerinin geliştirilmesi(%79,72), süt işleme (%70,75) hizmetleridir. Diğer önemli hizmetler hayvan kayıtları tutma (%68,40), veterinerlik hizmetlerinin sağlanması (%66,04), ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık (%62,74), ve desteklemelerden yararlanmayı sağlama (%59,0) olarak belirlenmiştir. Tüketim maddeleri temini (%41,5), tarımsal gazete, dergi, kitap temini (%40,6), kırsal turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi (%40,1) ve sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi gibi faaliyetler ise görüşülen kooperatif ortakları tarafından göreceli olarak daha az önemli bulunmuştur.

Çizelge 4.77. Ortaklara göre kooperatifin olası faaliyetlerinin önem dereceleri (kişi)

Hizmetler	Önem derecesi					
	1	2	3	4	5	Top.
Kredi temini	4	1	4	27	176	212
Damızlık hayvan temini	1	1	3	20	187	212
Kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini	1	1	2	17	191	212
Süt toplama ve satış	1	1	6	51	153	212
Süt işleme (mandıracılık)	10	7	6	39	150	212
Veterinerlik hizmeti sağlanması	4	7	10	51	140	212
Ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık	7	11	7	54	133	212
Hayvan kayıtlarını tutma	1	2	6	58	145	212
Desteklemelerden yararlanmayı sağlama	7	6	7	67	125	212
Tüketim maddeleri temini	17	15	14	78	88	212
Kamuoyu/baskı grubu oluşturma	26	16	15	70	85	212
Sosyal ve kültürel etkinlikler	25	14	24	65	84	212
Kırsal turizm faaliyetinde bulunma	25	19	13	70	85	212
Tarımsal gazete, dergi, kitap temini	25	11	24	66	86	212
Sulama kaynaklarının geliştirilmesi	9	4	1	23	175	212
Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi	8	5	2	28	169	212
	Yüzde					
Kredi temini	1,9	0,5	1,9	12,7	83,0	100,0
Damızlık hayvan temini	0,5	0,5	1,4	9,4	88,2	100,0
Kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini	0,5	0,5	0,9	8,0	90,1	100,0
Süt toplama ve satış	2,3	0,5	2,8	4,1	90,4	100,0
Süt işleme (mandıracılık)	4,7	3,3	2,8	18,4	70,8	100,0
Veterinerlik hizmeti sağlanması	1,9	3,3	4,7	24,1	66,0	100,0
Ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık	3,3	5,2	3,3	25,5	62,7	100,0
Hayvan kayıtlarını tutma	0,5	0,9	2,8	27,4	68,4	100,0
Desteklemelerden yararlanmayı sağlama	3,3	2,8	3,3	31,6	59,0	100,0

Devamı arkada

Çizelge 4.77'nin devamı

Tüketim maddeleri temini	8,0	7,1	6,6	36,8	41,5	100,0
Kamuoyu/baskı grubu oluşturma	12,3	7,6	7,1	33,0	40,1	100,0
Sosyal ve kültürel etkinlikler	11,8	6,6	11,3	30,7	39,6	100,0
Kırsal turizm faaliyetinde bulunma	11,8	9,0	6,1	33,0	40,1	100,0
Tarımsal gazete, dergi, kitap temini	11,8	5,2	11,3	31,1	40,6	100,0
Sulama kaynaklarının geliştirilmesi	4,3	1,9	0,5	10,9	82,6	100,0
Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi	3,8	2,4	0,9	13,2	79,7	100,0

Önem derecesi *: 1. Hiç önemli değil, 2. Önemsiz, 3: Kısmen önemli, 4: Önemli, 5: Çok önemli

Çalışma kapsamında ortaklara yararlandıkları kooperatif faaliyetleri ve bu faaliyetlerin başarı durumu hakkındaki düşünceleri sorulmuş ve elde edilen bilgiler Çizelge 4.78'de gösterilmiştir. Buna göre en çok yararlanılan kooperatif faaliyetleri süt toplama ve satış (197 ortak), kaliteli ve uygun fiyatlı yem alımı (149 ortak),sulama kaynaklarının geliştirilmesi (84 ortak), sulama hizmetlerinin düzenlenmesi (83 ortak) ve desteklemelerden yararlanmayı sağlama (56 ortak) faaliyetleridir. Diğer faaliyetler kooperatiflerin çoğunluğunda olmayan daha spesifik faaliyetler olduğundan yararlanan ortak sayıları da düşüktür.

Ortakların yararlandığı hizmetlerin başarı durumu hakkındaki düşüncelerine göre en çok başarılı buldukları faaliyetler sırası ile damızlık hayvan temini (% 67,7), kırsal turizm faaliyetleri (% 60,0),desteklemelerden yararlanmayı sağlama (% 51,8), süt toplama ve satış (% 51,3) faaliyetleridir. Ortakların başarılı buldukları diğer faaliyetler hayvan kayıtlarını tutma (% 46,9), sulama kaynaklarının geliştirilmesi (% 48,81), sulama hizmetlerinin düzenlenmesi (% 45,78,) kaliteli ve uygun yem temini (% 45,0) faaliyetleri olarak ifade edilmiştir. Yine ortaklar kooperatiflerin kamuoyu baskı grubu oluşturma (% 21,4), orakların teknik eğitimi ve danışmanlık (% 20,0), tarımsal gazete, kitap, dergi temini (% 16,7) faaliyetlerinde ise başarılı olmadıklarını düşünmektedirler.

Çizelge 4.78. Hizmetlerden yararlanan ortakların kooperatifin faaliyetleri ile ilgili düşünceleri

Hizmetler	Başarı düzeyi					
	1	2	3	4	5	Top.
Kredi temini	0	0	1	2	2	5
Damızlık hayvan temini	0	1	2	7	21	31
Kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini	17	7	23	35	67	149
Süt toplama ve satış	13	7	24	52	101	197
Süt işleme (mandıracılık)	0	0	0	0	0	0
Veterinerlik hizmeti sağlanması	0	0	1	5	0	6
Ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık	0	0	1	7	2	10
Hayvan kayıtlarını tutma	0	0	1	16	15	32
Desteklemelerden yararlanmayı sağlama	0	0	3	24	29	56
Tüketim maddeleri temini	0	2	2	7	5	16
Kamuoyu/baskı grubu oluşturma	0	1	3	7	3	14
Sosyal ve kültürel etkinlikler	0	1	1	5	5	12
Kırsal turizm faaliyetinde bulunma	0	0	1	1	3	5
Tarımsal gazete, dergi, kitap temini	0	0	2	3	1	6
Sulama kaynaklarının geliştirilmesi	5	4	12	22	41	84
Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi	5	1	12	27	38	83
	Yüzde oran					
Kredi temini	0,0	0,0	20,0	40,0	40,0	100,0
Damızlık hayvan temini	0,0	3,2	6,5	22,6	67,7	100,0
Kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini	11,4	4,7	15,4	23,5	45,0	100,0
Süt toplama ve satış	6,6	3,6	12,2	26,4	51,3	100,0
Süt işleme (mandıracılık)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Veterinerlik hizmeti sağlanması	0,0	0,0	16,7	83,3	0,0	100,0
Ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık	0,0	0,0	10,0	70,0	20,0	100,0
Hayvan kayıtlarını tutma	0,0	0,0	3,1	50,0	46,9	100,0
Desteklemelerden yararlanmayı sağlama	0,0	0,0	5,4	42,9	51,8	100,0
Tüketim maddeleri temini	0,0	12,5	12,5	43,8	31,3	100,0
Kamuoyu/baskı grubu oluşturma	0,0	7,1	21,4	50,0	21,4	100,0
Sosyal ve kültürel etkinlikler	0,0	8,3	8,3	41,7	41,7	100,0
Kırsal turizm faaliyetinde bulunma	0,0	0,0	20,0	20,0	60,0	100,0
Tarımsal gazete, dergi, kitap temini	0,0	0,0	33,3	50,0	16,7	100,0
Sulama kaynaklarının geliştirilmesi	6,0	4,8	14,3	26,2	48,8	100,0
Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi	6,0	1,2	14,5	32,5	45,8	100,0

Başarı düzeyi**: 1. Hiç başarılı değil, 2. Başarısız, 3. Orta, 4. Başarılı, 5. Çok başarılı

Kooperatif ortaklarının illere göre kooperatif hizmetleri önem durumu hizmetlerden yararlanan ortak sayısı ile hizmetlerden yararlanan ortakların bu hizmetler ile ilgili başarı düşünceleri Çizelge 4.79'da verilmiştir. İller ortalamalarına göre ortakların kooperatiflerden aldığı hizmetlerin çoğunu önemli gördüğü tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre ortakların nispete önemsiz gördüğü kooperatif faaliyetleri kooperatiflerin sosyal ve kültürel etkinlikler yapması, kooperatiflerin kırsal turizm faaliyetinde bulunması ve kooperatiflerin gazete, dergi, kitap temininde bulunması

faaliyetleridir. Yüksek sayıda ortağın yararlandığı faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda kooperatiflerin süt toplama ve satış, yem temini, desteklemelerden yararlandırma, sulama kaynaklarının geliştirilmesi ve sulama hizmetlerinin düzenlenmesi faaliyetlerinden çok sayıda ortağın yararlandığı belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre bu faaliyetlerden yararlanan ortaklar hemen tüm illerde bu faaliyetleri başarılı bulmaktadır.

Çizelge 4.79. İllere göre kooperatif hizmetleri önem durumu ve hizmetlerden yararlanan ortakların memnuniyet durumu

Hizmetler	Önem Derecesi			Yararlanma			Başarı Düşüncesi		
İller	A.	B.	I.	A.	B.	I.	A.	B.	I.
Kredi temini	4,71	4,74	4,31	1	0	2	4,00	-	4,00
Damızlık hayvan temini	4,26	4,81	4,63	3	15	13	4,00	4,73	4,69
Kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini	4,78	4,94	4,85	43	81	30	3,65	3,71	4,46
Süt toplama ve satış	4,89	4,97	4,80	57	109	35	3,96	4,06	4,45
Süt işleme (mandıracılık)	4,28	4,06	4,41	6	2	2	3,83	5,00	4,50
Veterinerlik hizmeti sağlanması	4,49	4,50	4,60	1	1	4	3,00	5,00	5,00
Ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık	4,47	4,50	4,65	1	5	4	5,00	3,80	4,25
Hayvan kayıtlarını tutma	4,45	4,40	4,56	13	10	7	4,42	4,36	4,57
Desteklemelerden yararlanmayı sağlama	4,64	4,69	4,63	22	24	12	4,45	4,33	4,58
Tüketim maddeleri temini	4,18	4,38	4,48	9	2	5	4,00	3,00	4,20
Kamuoyu/baskı grubu oluşturma	4,44	4,46	4,46	10	2	3	3,70	4,00	4,00
Sosyal ve kültürel etkinlikler	3,01	2,27	2,41	0	5	8	-	3,50	4,50
Kırsal turizm faaliyetinde bulunma	2,56	2,27	2,29	0	2	3	-	4,00	4,66
Tarımsal gazete, dergi, kitap temini	2,89	2,05	2,36	1	4	1	5,00	3,75	3,00
Sulama kaynaklarının geliştirilmesi	4,70	4,75	4,24	19	64	2	3,84	4,09	5,00
Sulama hizmetlerinin düzenlenmesi	4,72	4,72	4,31	18	64	2	3,88	4,12	5,00

4.8.7.Kooperatif eğitim faaliyetleri

Kooperatiflerde farklı konularda verilecek eğitim faaliyetleri ortakların kooperatifçilik bilgi ve beceri düzeylerini arttırmada, üretim bilgilerini ve dolaylı olarak gelirlerini arttırmada, uzun vadede ise kooperatiflerin başarılı olmasında önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmada kooperatiflerin mevcut ve olası eğitim faaliyetlerinin ortaklara göre önem seviyeleri ölçülmeye çalışılmıştır. İncelenen kooperatiflerin hiçbirinde ortaklara yönelik bir eğitim faaliyetinin düzenlenmediği belirlenmiştir. Olası eğitimlerin ortaklar açısından önem seviyeleri ise Çizelge 4.80'de ifade edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre ortaklar eğitim faaliyetlerini fazlası ile önemsemekte ve talep etmektedirler. Eğitim konusu kooperatiflerde eksikliği hissedilen en önemli faaliyet olarak gözlemlenmiştir. Elde edilen verilere göre ortakların en çok gerekli ve önemli bulduğu eğitim faaliyetleri sırası ile; hayvan yetiştiriciliği (% 84,4), sürü yönetimi (% 84,4), hijyen ve süt kalitesi (% 84,0), bitkisel üretim (% 74,5), hayvan besleme (% 73,1), hayvan hastalık ve zararlıları (% 71,2) kooperatifçilik (% 70,7), iyi tarım uygulamaları (% 70,7) gibi faaliyetlerdir.

Çizelge 4.80. Ortakların kooperatif eğitim faaliyetleri ile ilgili görüşleri

Eğitim konusu	Önem derecesi*					Toplam
	1	2	3	4	5	
Kooperatifçilik	7	3	7	45	150	212
İşletme yönetimi	7	2	23	72	108	212
Kayıt tutma	10	3	20	66	113	212
Hayvan yetiştiriciliği	4	6	4	19	179	212
Hayvan hastalık ve zararlıları	11	5	12	33	151	212
Sürü yönetimi	3	5	2	23	179	212
Hijyen ve süt kalitesi	5	5	4	20	178	212
Hayvan besleme	5	7	10	35	155	212
Bitkisel üretim	5	5	9	35	158	212
İyi tarım uygulamaları	6	6	13	37	150	212
Organik tarım	9	6	9	41	147	212
Tarımsal desteklemeler	3	5	7	49	148	212
El zanaatları	41	14	25	48	84	212
	Yüzde					
Kooperatifçilik	3,3	1,4	3,3	21,2	70,8	100,0
İşletme yönetimi	3,3	0,9	10,9	34,0	50,9	100,0
Kayıt tutma	4,7	1,4	9,4	31,1	53,3	100,0
Hayvan yetiştiriciliği	1,9	2,8	1,9	9,0	84,4	100,0
Hayvan hastalık ve zararlıları	5,2	2,4	5,7	15,6	71,2	100,0
Sürü yönetimi	1,4	2,4	0,9	10,9	84,4	100,0
Hijyen ve süt kalitesi	2,4	2,4	1,9	9,4	84,0	100,0
Hayvan besleme	2,4	3,3	4,7	16,5	73,1	100,0
Bitkisel üretim	2,4	2,4	4,3	16,5	74,5	100,0
İyi tarım uygulamaları	2,8	2,8	6,1	17,5	70,8	100,0
Organik tarım	4,3	2,8	4,3	19,3	69,3	100,0
Tarımsal desteklemeler	1,4	2,4	3,3	23,1	69,8	100,0
El zanaatları	19,3	6,6	11,8	22,6	39,6	100,0

4.8.8. Ortakların kooperatif başarısı konusunda düşünceleri

Çalışma kapsamında ortaklara kooperatiflerin başarılı olabilmesi için gerekli faktörler ile ilgili düşünceleri ile bu faktörler doğrultusunda kendi kooperatifleri hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlar Çizelge 4.81 ve çizelge 4.82'de ifade edilmiştir. Kooperatif başarısında etkili olabilecek faktörler toplam 9 başlıkta toplanmış ve bu başlıklar ile ilgili ortak görüşleri önce kooperatifçilik konusunda genel beklentiler ve sonra bu beklentilerin kooperatiflerindeki karşılığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Ortakların kooperatifçilik konusundaki beklentileri ile ilgili ilk sırada kooperatif başkanı ile ilgili beklentiler ortaya konmuştur. Bu konu ile ilgili ortakların görüşleri hiç önemli değil %0,31, önemli değil %1,26, kararsız % 14,61 önemli ve %88,28 çok önemli çeklindedir. Kendi kooperatif başkanları ile ilgili görüşler incelendiğinde ise ortakların başkanları için kesinlikle başarısız %6,13, başarısız %5,50, kararsız %18,87,

başarılı %23,43 ve kesinlikle başarılı %48,43 şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bir başka deyişle ortakların %72,66'sı kooperatif başkanını başarılı bulurken, % 37,34'lük bir kısmı kooperatif başkanını başarılı bulmamaktadır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda kooperatif başkanlarının büyük bir kısmının ortak beklentilerini karşılayabildiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Bir diğer başarı unsuru yönetim başarısıdır. Bu konu hakkındaki ortak görüşleri %0,28 hiç önemli değil, %0,20 önemli değil, %0,67 kararsız, %24,84 önemli ve %74,02 çok önemli şeklinde olmuştur. Görüldüğü üzere ortakların büyük bir kısmı yönetim başarısının kooperatif başarısında çok önemli bir etken olduğu görüşündedir. Aynı ortakları kendi kooperatiflerinin yönetimleri ile ilgili düşünceleri ise kooperatif yönetimlerinin % 6,25 hiç başarılı değil, %2,99 başarılı değil, %7,47 kararsız, %35,26 başarılı ve %48,03 çok başarılı olduğu şeklinde olmuştur. Genel itibari ile ortakların %83,29'luk bir kısmı kooperatif yönetimini başarılı bulmakta % 16,71'lik bir kısmı ise başarılı bulmamaktadır.

Kooperatif başarısında üçüncü unsur denetim kurulunun başarısıdır. Bu unsur hakkında ortaklar %0,59 hiç önemli değil, %0,00 önemli değil , %0,94 kararsız, %23,00 önemli ve % 75,47 çok önemli şeklinde görüş bildirmişlerdir. Kendi kooperatiflerinin denetim kurulu başarısı ile ilgili görüşleri ise; %18,04 hiç başarılı değil, %4,95 başarılı değil, %13,92 kararsız, %32,19 başarılı ve %30,90 çok başarılı şeklinde olmuştur. Kooperatif ortakların çoğu (%63,09) denetim kurullarını başarılı bulsa da denetim kurullarını başarılı bulmayan ortakların da de ciddi bir oranda olduğu görülmektedir(%36,91).

Kooperatif başarısında bir diğer önemli unsur ortak faktörüdür. Ortakların kooperatifi sahiplenmesi, kooperatif faaliyetlerini desteklemesi ve kooperatifin bir parçası gibi hareket etmesi önemlidir. Kooperatif ortakları ortak unsurunun kooperatif başarısındaki etkisi ile ilgili %0,47 hiç önemli değil, %4,85önemli değil, %1,75 kararsız, %28,17 önemli ve %69,47 çok önemli şeklinde görüş bildirmişlerdir. Görüldüğü üzere ortak unsuru ortakların büyük bir çoğunluğu tarafından kooperatif başarısı için önemli bulunmaktadır. Ortakların kendi kooperatiflerindeki ortak unsuru başarısı ile ilgili görüşleri incelendiğinde %11,05 hiç başarılı değil, %4,85 başarılı değil, %14,82 kararsız, %31,60 başarılı ve %37,67 çok başarılı şeklinde cevaplar elde edilmiştir. Ortak unsuru ortaklar tarafından toplamda %69,27 bir oranla başarılı şeklinde değerlendirilmiştir. Ortakların %30,63'lük bir kısmı ise ortak unsurunu başarısız bulmuştur.

Kooperatif başarısının değerlendirilmesinde bir diğer unsur kooperatifin sosyal konulardaki başarısıdır. Bu unsurun önemi ile ilgili ortakların düşünce ve beklentileri şu şekilde olmuştur; % 4,01 hiç önemli değil, %3,07 önemli değil, %6,37 kararsız, %20,99 önemli, %65,57 çok önemli. Ortakların kendi kooperatiflerinin sosyal konulardaki başarısının değerlendirmeleri istendiğinde elde edilen sonuçlar ise %35,25 hiç başarılı değil, %7,31 başarılı değil, %10,85 kararsız, %25,00 başarılı ve %24,24 çok başarılı şeklinde bulunmuştur. Sonuçlardan da anlaşıldığı gibi ortakların yarısı kooperatifleri sosyal açıdan başarısız veya eksik bulmaktadır.

Kooperatiflerin başarısında etkili bir diğer unsur kooperatif devlet ilişkisidir. Bu ilişki ile ilgili ortak görüş ve beklentileri %2,20 hiç önemli değil, % 0,94 önemli değil, %1,73 kararsız, %19,34 önemli, %75,49 çok önemli şeklinde olmuştur. Kendi kooperatiflerinin devler ile ilişkisindeki başarısı ele alındığında elde edilen sonuçlar ise %16,82 hiç başarılı değil, %6,29 başarılı değil, %12,58 kararsız, %24,69 başarılı ve %39,62 çok başarılı şeklinde olmuştur. Genel olarak ortakların %64,31'lik bir kısmı kooperatif devler ilişkisini başarılı bulurken, kararsızlar ile beraber %35,69'luk bir kısmı kooperatif devlet ilişkisini başarısız ya da yetersiz bulmaktadır.

Kooperatif başarısını etkileyen unsurlardan biri de kooperatiflerin mali yeterlilikleridir. Bu konu ile ilgili ortakların görüş ve beklentileri sonucunda elde edilen sonuçlar %0,19 hiç önemli değil, %0,28 önemli değil, %0,75 kararsız, %21,13 önemli ve %77,64 çok önemli şeklinde olmuştur. Ortakların kendi kooperatiflerinin mali yeterliliği konusundaki düşünceleri ise %14,81 kesinlikle başarısız, %7,55 başarısız, %19,34 kararsız, %25,09 başarılı ve %33,21 kesinlikle başarılı şeklindedir. Görüldüğü gibi kooperatif ortaklarının % 53,30'luk bir kısmı kooperatifleri mali açıdan yeterli bulmakta %47,70'lik bir kısmı ise kooperatiflerini mali açıdan yetersiz bulmaktadır.

Kooperatifler arası işbirliği kooperatif performansını dolayısı ile başarısını etkileyen bir diğer unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu konu ile ilgili ortak görüş ve beklentileri %3,18 hiç önemli değil, %0,47 önemli değil, %7,67 kararsız, %24,06 önemli ve %64,62 çok önemli şeklindedir. Ortakların kendi kooperatiflerinin kooperatifler arası işbirliğindeki başarısının değerlendirilmesi istendiğinde verdiği cevaplar doğrultusunda elde edilen sonuçlar ise %33,84 hiç başarılı değil, %7,78 başarılı değil, %12,38 kararsız, %26,77 başarılı ve %19,22 çok başarılı şeklinde olmuştur. Ortakların çoğunluğu kooperatiflerinin kooperatifler arası işbirliği konusunda başarısız olduğunu düşünmektedir.

Son olarak bir diğer başarı unsuru kooperatifin ortağına sağladığı ekonomik katkı unsurudur. Kooperatifler her ne kadar kar gütmeyen organizasyonlar olsa da ortaklar kooperatiflere çeşitli şekillerde doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik katkı sağlama amaçlı ortak olmaktadırlar. Kooperatiflerin ortağına ekonomik katkı sağlaması konusunda ortakların görüş ve beklentileri %0,75 kesinlikle önemli değil, %0,09 önemli değil, %0,85 kararsız, %14,24 önemli ve % 83,96 çok önemli şeklinde olmuştur. Görüldüğü gibi ortakların beklentilerine göre ortakların en fazla önemli gördüğü konu kooperatiflerin ortaklarına ekonomik olarak katkı sağlaması olarak ifade edilmiştir. Kooperatiflerin bu beklentiyi karşılama konusundaki başarısı incelendiğinde ise ortakların fikirleri %30,85 hiç başarılı değil, %9,06 başarılı değil, %13,21 kararsız, %22,83 başarılı ve %24,06 çok başarılı şeklinde olmuştur. Ortakların çoğunluğu kooperatiflerinin kendilerine sağladığı ekonomik katkı konusunda kooperatifleri çok başarılı bulmamaktadır. Kooperatif başarısını etkileyen bu dokuz unsur konusunda kooperatiflerin ortakların beklentileri doğrultusunda performanslarını arttırmaları ve ortak görüşlerini dikkate alarak hareket etmeleri gerekmektedir.

Çizelge 4.81. Ortakların kooperatifin başarılı olabilmesi için gerekli gördüğü koşullar

No*	Değişkenler	Önem derecesi*					Toplam
		1	2	3	4	5	
1	Kooperatif başkanının eğitimli olması	1	1	6	28	176	212
	Kooperatif başkanının hesap kitap bilmesi ve tecrübeli olması	0	4	2	21	185	212
	Kooperatif başkanının hitabetinin iyi olması	0	1	1	40	170	212
	Toplam	2	8	12	93	536	636
	Yüzde	0,3	1,3	1,9	14,6	84,3	100,0
2	Kooperatif yönetiminin dürüst, güvenilir kişilerden oluşması	0	0	1	40	171	212
	Kooperatifin ortaklar arasında ayrım yapmaması	0	0	2	30	180	212
	Kooperatife siyaset vb hususların sokulmaması	0	2	1	34	175	212
	Kooperatif yönetiminin ortaklar ile iletişimi	1	1	1	46	163	212
	Koşulları sağlayan herkesin kolayca ortak olması	2	1	1	69	139	212
	Kooperatifte gerekli kayıtların düzenli olarak tutulması	1	0	0	67	144	212
	Kooperatif yöneticilerine ortakların güven duyması	0	1	3	54	154	212
	Kooperatifte profesyonel kişilerin çalıştırılması	1	0	4	50	157	212
	Kooperatif genel kurulunun düzenli ve zamanında yapılması	1	0	1	59	151	212
	Genel kurul toplantı zamanının ve gündeminin duyurulması	0	0	0	59	153	212
	Genel kurul gündeminin iyi bir şekilde hazırlanması	0	0	1	61	150	212
	Kooperatif raporunun ayrıntılı bir şekilde sunulması	1	0	2	63	146	212
	Toplam	7	5	17	632	1883	2544
	Yüzde	0,3	0,2	0,7	24,8	74,0	100,0
3	Denetim kurulunun hesap kitap bilen, tecrübeli dürüst kişilerden oluşması	2	0	0	41	169	212
	Kooperatifin, denetim kurulunca düzenli olarak denetlenmesi	1	0	5	44	162	212
	Denetim kurulu raporunun anlaşılır ve ayrıntılı bir şekilde s.	1	0	3	56	152	212
	Denetim kurulunun görevini doğru şekilde yerine getirmesi	1	0	0	54	157	212
	Toplam	5	0	8	195	640	848
	Yüzde	0,6	0,0	0,9	23,0	75,5	100,0
4	Kooperatif genel kuruluna katılımın yüksek olması	0	0	10	57	145	212
	Ortakların sorumluluklarını yerine getirmesi	1	0	2	54	155	212
	Ortakların gönüllülüğü ve dayanışması	1	1	3	65	142	212
	Ortakların kooperatifi ve yönetimi denetlemesi	4	0	9	66	133	212
	Kooperatif ortakları arasında demokrasi bilincinin gelişmesi	0	1	1	66	144	212
	Genel kurulda her konunun enine boyuna tartışılması	0	0	1	57	154	212
	Genel kurulda kararların demokratik olarak alınması	1	0	0	53	158	212
	Toplam	7	2	26	418	1031	1484
	Yüzde	0,5	0,1	1,7	28,2	69,5	100,0
5	Kooperatifin köyün alt yapı çalışmalarına destek olması	14	13	13	44	128	212
	Kooperatifin yörenin kalkınmasına katkıda bulunması	3	0	14	45	150	212
	Toplam	17	13	27	89	278	424
	Yüzde	4,0	3,1	6,4	21,0	65,6	100,0
6	Kooperatifin bakanlıkça denetlenmesi	8	3	7	37	157	212
	Kooperatifin bağımsız bir yapıda olması	2	1	1	54	154	212
	Devletin kooperatifleri desteklemesi	4	2	3	32	171	212
	Toplam	14	6	11	123	482	636
	Yüzde	2,2	0,9	1,7	19,3	75,8	100,0

Devamı arkada

Çizelge 4.81'in devamı

7	Kooperatifin desteklerden yararlanması	0	0	1	49	162	212
	Kooperatif yeterli sermayeye sahip olması	1	0	3	52	156	212
	Ortakların sermaye olarak kooperatifi desteklemeleri	1	2	2	61	146	212
	Kooperatifin kar etmesi	0	0	2	34	176	212
	Kooperatifte haksız kazanç ve yolsuzluk olmaması	0	1	0	28	183	212
	Toplam	2	3	8	224	823	1060
	Yüzde	0,2	0,3	0,7	21,1	77,6	100,0
8	Kooperatifin güçlenmesi için ortak ve köy sayısının artması	6	2	23	41	140	212
	Diğer benzer kooperatifler ile iş ve güç birliği	3	1	23	49	136	212
	Kooperatifin üst birlik tarafından denetlenmesi	14	1	11	57	129	212
	Kooperatifin üst birlik tarafından desteklenmesi	4	0	8	57	143	212
	Toplam	27	4	65	204	548	848
	Yüzde	3,2	0,5	7,7	24,1	64,6	100,0
9	Kooperatifin süt fiyatlarını ortakları lehine etkilemesi	3	0	0	35	174	212
	Süt fiyatlarında istikrarın sağlanması	2	0	1	38	171	212
	Kooperatifin ortaklarının görgülerini artırması	1	0	5	40	166	212
	Kooperatifin köyde süt sığırcılığını geliştirmesi	1	0	2	20	189	212
	Kooperatifin ortaklarının gelirlerini artırması	1	1	1	19	190	212
	Toplam	8	1	9	152	890	1060
	Yüzde	0,7	0,1	0,8	14,3	84,0	100,0

*1: Başkan başarısı 2. Yönetim başarısı 3. Denetim kurulu başarısı 4. Ortak başarısı 5. Sosyal başarı 6. Devlet ilişkisi 7. Mali yeterlilik,8. Kooperatifler arası işbirliği, 9. Ekonomik katkı

Önem derecesi *: 1. Hiç önemli değil, 2. Önemsiz, 3: Kısmen önemli, 4: Önemli, 5: Çok önemli

Çizelge 4.82.Ortakların ortak oldukları kooperatif ile ilgili başarı düşünceleri(kişi)

No	Yargılar	Önem derecesi*					Top.
		1	2	3	4	5	
1	Kooperatif başkanının eğitimli olması	16	14	53	41	88	212
	Kooperatif başkanının hesap kitap bilmesi ve tecrübeli olması	7	9	33	42	121	212
	Kooperatif başkanının hitabetinin iyi olması	15	10	31	62	94	212
	Toplam	39	35	120	149	308	636
	Yüzde	6,1	5,5	18,9	23,4	48,4	100,0
2	Kooperatif yönetiminin dürüst, güvenilir kişilerden oluş.	22	11	20	44	115	212
	Kooperatifin ortaklar arasında ayrım yapmaması	14	5	10	46	137	212
	Kooperatife siyaset vb hususların sokulmaması	13	5	8	49	137	212
	Kooperatif yönetiminin ortaklar ile iletişimi	20	6	21	80	85	212
	Koşulları sağlayan herkesin kolayca ortak olması	6	2	6	99	99	212
	Kooperatifte gerekli kayıtların (defterlerin) düzenli olarak tutulması	8	6	21	84	93	212
	Kooperatif yöneticilerine ortakların güven duyması	13	8	24	72	95	212
	Kooperatifte profesyonel kişilerin çalıştırılması	36	14	37	64	61	212
	Kooperatif genel kurulunun düzenli ve zamanında yapılması	5	4	14	94	95	212
	Genel kurul toplantı zamanının ve gündeminin duyurulması	3	5	9	91	104	212
	Genel kurul gündeminin iyi bir şekilde hazırlanması	7	4	8	89	104	212
	Kooperatif faaliyet raporunun anlaşılır ve ayrıntılı bir şekilde sunulması	12	6	12	85	97	212
	Toplam	159	76	190	897	1222	2544
	Yüzde	6,2	3,00	7,5	35,3	48,	100,0

Devamı arkada

Çizelge 4.82'nin devamı

3	Denetim kurulunun hesap kitap bilen, tecrübeli dürüst kişilerden oluşması	34	7	27	65	79	212
	Kooperatifin, denetim kurulunca düzenli olarak denetlenmesi	40	15	30	70	57	212
	Denetim kurulu raporunun anlaşılır ve ayrıntılı bir şekilde sunulması	42	9	28	71	62	212
	Denetim kurulunun görevini doğru şekilde yerine getirmesi	37	11	33	67	64	212
	Toplam	153	42	118	273	262	848
	Yüzde	18,0	4,9	13,9	32,2	30,9	100,0
4	Kooperatif genel kuruluna katılımın yüksek olması	10	15	60	64	63	212
	Ortakların sorumluluklarını yerine getirmesi	27	8	41	65	71	212
	Ortakların gönüllülüğü ve dayanışması	28	15	42	63	64	212
	Ortakların kooperatifi ve yönetimi denetlemesi	44	20	32	61	55	212
	Kooperatif ortakları arasında demokrasi bilincinin gelişmesi	25	6	19	96	66	212
	Genel kurulda her konunun enine boyuna tartışılması	15	4	15	59	119	212
	Genel kurulda kararların demokratik olarak alınması	15	4	11	61	121	212
	Toplam	164	72	220	469	559	1484
	Yüzde	11,	4,8	14,8	31,6	37,7	100,0
5	Kooperatifin köyün alt yapı çalışmalarına destek olması	91	18	21	37	45	212
	Kooperatifin yörenin kalkınmasına katkıda bulunması	47	13	25	69	58	212
	Toplam	138	31	46	106	103	424
	Yüzde	32,5	7,3	10,8	25,0	24,2	100,0
6	Kooperatifin bakanlıkça denetlenmesi	53	22	38	50	49	212
	Kooperatifin bağımsız bir yapıda olması	7	3	10	56	136	212
	Devletin kooperatifleri desteklemesi	47	15	32	51	67	212
	Toplam	107	40	80	157	252	636
	Yüzde	16,8	6,3	12,6	24,7	39,6	100,0
7	Kooperatifin desteklerden yararlanması	28	9	37	71	67	212
	Kooperatif yeterli sermayeye sahip olması	40	29	48	43	52	212
	Ortakların sermaye olarak kooperatifi desteklemeleri	40	19	36	67	50	212
	Kooperatifin kar etmesi	36	18	57	50	51	212
	Kooperatifte haksız kazanç ve yolsuzluk olmaması	13	5	27	35	132	212
	Toplam	157	80	205	266	352	1060
	Yüzde	14,8	7,5	19,3	25,1	33,21	100,0
8	Kooperatifin güçlenmesi için ortak ve köy sayısının artması	62	15	22	65	48	212
	Diğer benzer kooperatifler ile iş ve güç birliği	88	22	19	41	42	212
	Kooperatifin üst birlik tarafından denetlenmesi	73	17	23	67	32	212
	Kooperatifin üst birlik tarafından desteklenmesi	64	12	41	54	41	212
	Toplam	287	66	105	227	163	848
	Yüzde	33,8	7,8	12,4	26,8	19,2	100,0
9	Kooperatifin süt fiyatlarını ortakları lehine etkilemesi	102	21	20	21	48	212
	Süt fiyatlarında istikrarın sağlanması	92	19	27	31	43	212
	Kooperatifin ortaklarının görgülerini artırması	38	15	37	74	48	212
	Kooperatifin köyde süt sığırcılığını geliştirmesi	47	24	28	53	60	212
	Kooperatifin ortaklarının gelirlerini artırması	48	17	28	63	56	212
	Toplam	327	96	140	242	255	1060
	Yüzde	30,8	9,1	13,2	22,8	24,1	100,0

*1: Başkan başarısı 2. Yönetim başarısı 3. Denetim kurulu başarısı 4. Ortak başarısı 5. Sosyal başarı 6. Devlet ilişkisi 7. Mali yeterlilik,8. Kooperatifler arası işbirliği, 9. Ekonomik katkı

Önem derecesi *: 1. Hiç önemli değil, 2. Önemsiz, 3: Kısmen önemli, 4: Önemli, 5: Çok önemli

İllere göre ortakların genel olarak kooperatifler ile ilgili düşünceleri çizelge 4.83'de, kedi kooperatifleri ile ilgili düşünceleri ise Çizelge 4.84'te belirtilmiştir. İller ortalamasına göre başkan başarısının kooperatifçilikte önem seviyesi ortalama 4,78 olarak bulunmuştur, ortakların kendi kooperatiflerinde başkan başarısına verdikleri skor ortalama 4,06'dır. Ortaklara göre kooperatiflerde başkan başarısı oldukça yüksek bir skora sahiptir, bir diğer deyişle ortaklar ortak oldukları kooperatif başkanlarını başarılı bulmaktadır.

Kooperatif başarısındaki bir diğer unsur yönetim başarısı ile ilgili ortakların iller ortalaması olarak verdikleri önem seviyesi skoru 4,79, kendi kooperatiflerindeki yönetim başarısı skoru ise 4,20 olarak hesaplanmıştır. Ortaklar yönetimleri genel olarak başarılı bulmaktadır.

Bir diğer unsur denetim kurulu başarısıdır. İller itibariyle ortalama olarak denetim kurulu başarısına verilen önem seviyesi skoru 4,87 olarak belirlenmiştir. Ortakların ortak oldukları kooperatif denetim kurullarının başarısına verdikleri skor ise 3,52 olarak belirlenmiştir. Verilere göre ortaklar denetim kurulunun kooperatif başarısındaki önemini hayli yüksek bulmakta ancak kendi kooperatiflerindeki denetim kurullarının başarısını çok yüksek seviyede bulmamaktadır.

Kooperatif başarısındaki dördüncü unsuru olan ortak başarısının önem seviyesi hakkında kooperatif ortaklarının önem skoru 4,76, kendi kooperatiflerinde ise bu unsura verdikleri aşarı skoru 3,87 olarak hesaplanmıştır. Ortaklar ortak unsurunun kooperatif başarısındaki önemini yüksek olarak ifade etmiş ancak kendi kooperatiflerinde ortak unsurunun başarısı arzuladıkları seviyenin gerisinde kalmaktadır.

Bir diğer unsur kooperatiflerin sosyal başarısıdır. Ortaklar bu unsurun önem seviyesi ile ilgili 4,47 gibi bir skor vermişlerdir. Ortakların bu unsurun uygulamadaki başarısı ile ilgili kendi kooperatiflerine verdikleri puan 3,13 ile oldukça düşük bir seviyededir. Bir başka deyişle kooperatifler ortakların sosyal anlamdaki beklentilerini karşılayamamaktadır.

Kooperatif devlet ilişkisi kooperatiflerin başarasını etkileyen bir diğer unsurdur. Bu unsur ortaklar tarafından iller ortalaması olarak 4,73 ile oldukça önemli bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Ortakların kendi kooperatiflerinin devlet ile ilişkisinin başarısına verdikleri skor 3,60'tır. Kooperatiflerin devlet ile ilişkisi ortaklara göre henüz istenilen seviyede değildir.

Mali yeterlilik kooperatiflerin uzun vadede başarılarını sürdürmeleri için önemli bir unsurdur. Kooperatif ortaklarının bu unsura verdiği önem seviyesi skoru 4,77 ile oldukça yüksek bir seviyededir. Bu unsurun ortakların kendi kooperatiflerindeki karşılığı 3,50 ile beklentilerin oldukça gerisinde kalmıştır.

Kooperatiflerin başarısındaki bir diğer önemli unsur kooperatifler arası işbirliğidir. Ortaklar kooperatif başarısında bu unsuru 4,51 önem seviyesinde önemli bulmaktadır. Bu unsur ile ilgili kendi kooperatiflerinin skoru iller ortalaması olarak 2,89 seviyesiyle beklentilerin oldukça altındadır. Bir başka deyişle ortaklar kooperatiflerini kooperatifler arası işbirliği açısından yetersiz bulmaktadır.

Son olarak ekonomik katkı unsuru 4,83 önem seviyesi ile ortaklar tarafından en yüksek beklenti skoruna sahip unsur olarak belirlemiştir. Bu unsurun ortak görüşlerine göre ortakların ortak olduğu kooperatiflerdeki skoru 3,02 ile hayli düşük seviyededir. Ortaklar bu unsur ile ilgili en yüksek skoru Isparta ilindeki kooperatiflere (3,15) en düşük skoru ise Antalya ilindeki kooperatiflerde (2,88) vermişlerdir. Elde edilen verilerden de görüleceği gibi ortaklar henüz kooperatiflerinin ekonomik katkı konusundaki ortak beklentilerini karşılayacak seviyede olmadıklarını düşünmektedirler.

Çizelge 4.83. Ortakların kooperatifin başarılı olabilmesi için gerekli gördüğü koşullar

No	İller	Ant.	Bur.	Isp.	Ort.
1	Kooperatif başkanının eğitimli olması	4,81	4,83	4,56	4,74
	Kooperatif başkanının hesap kitap bilmesi ve tecrübeli olması	4,85	4,83	4,75	4,81
	Kooperatif başkanının hitabetinin iyi olması	4,69	4,84	4,80	4,80
	Ort.	4,78	4,83	4,70	4,78
2	Kooperatif yönetiminin dürüst, güvenilir kişilerden oluşması	4,83	4,79	4,80	4,80
	Kooperatifin ortaklar arasında ayrım yapmaması	4,79	4,87	4,83	4,84
	Kooperatife siyaset vb hususların sokulmaması	4,67	4,87	4,80	4,81
	Kooperatif yönetiminin ortaklar ile iletişimi	4,54	4,81	4,88	4,78
	Kooperatif genel kurulunun düzenli ve zamanında yapılması	4,51	4,74	4,88	4,74
	Genel kurul toplantı zamanının ve gündeminin duyurulması	4,59	4,75	4,92	4,78
	Genel kurul gündeminin iyi bir şekilde hazırlanması	4,49	4,76	4,93	4,77
	Kooperatifte profesyonel kişilerin çalıştırılması	4,59	4,76	4,80	4,74
	Faaliyet raporunun anlaşılır ve ayrıntılı bir şekilde sunulması	4,47	4,69	4,88	4,71
	Koşulları sağlayan herkesin kolayca ortak olması	4,46	4,67	4,70	4,64
	Gerekli kayıtların (defterlerin) düzenli olarak tutulması	4,64	5,50	4,80	5,11
	Kooperatif yöneticilerine ortakların güven duyması	4,68	4,69	4,83	4,73
	Ort.	4,61	4,83	4,84	4,79
3	Denetim kurulunun hesap kitap bilen, dürüst kişilerden oluşması	4,64	4,79	4,88	4,79
	Kooperatifin, denetim kurulunca düzenli olarak denetlenmesi	4,62	5,68	4,83	5,21
	Denetim kurulu raporunun anlaşılır ve ayrıntılı sunulması	4,57	4,70	4,85	4,73
	Denetim kurulunun görevini doğru şekilde yerine getirmesi	4,59	4,76	4,87	4,77
	Ort.	4,61	4,98	4,86	4,87
4	Kooperatif genel kuruluna katılımın yüksek olması	4,52	4,64	4,83	4,68
	Ortakların sorumluluklarını yerine getirmesi	4,52	4,77	4,83	4,74
	Ortakların gönüllülüğü ve dayanışması	4,47	4,71	4,68	4,66
	Ortakların kooperatifi ve yönetimi denetlemesi	4,49	4,51	4,63	4,55
	Genel kurulda her konunun enine boyuna tartışılması	4,62	4,73	4,85	4,75
	Genel kurulda kararların demokratik olarak alınması	4,54	5,69	4,95	5,24
	Kooperatif ortakları arasında demokrasi bilincinin gelişmesi	4,57	4,69	4,75	4,69
	Ort.	4,53	4,82	4,79	4,76
5	Kooperatifin köyün alt yapı çalışmalarına destek olması	3,93	4,29	4,46	4,28
	Kooperatifin yörenin kalkınmasına katkıda bulunması	4,46	4,61	4,83	4,66
	Ort.	4,20	4,45	4,65	4,47
6	Kooperatifin bakanlıkça denetlenmesi	4,63	4,53	4,61	4,57
	Kooperatifin bağımsız bir yapıda olması	4,59	4,76	4,63	4,69
	Devletin kooperatifleri desteklemesi	4,56	5,16	4,78	4,93
	Ort.	4,59	4,82	4,67	4,73

Devamı arkada

Çizelge 4.83'ün devamı

7	Kooperatifin desteklerden yararlanması	4,71	4,77	4,80	4,77
	Kooperatif yeterli sermayeye sahip olması	4,68	4,69	4,80	4,72
	Ortakların sermaye olarak kooperatifi desteklemeleri	4,52	4,66	4,80	4,68
	Kooperatifin kar etmesi	4,79	4,88	4,75	4,82
	Kooperatifte haksız kazanç ve yolsuzluk olmaması	4,85	4,86	4,88	4,86
	Ort.	4,71	4,77	4,81	4,77
8	Kooperatifin güçlenmesi için ortak ve köy sayısının artması	4,15	4,51	4,73	4,52
	Diğer benzer kooperatifler ile iş ve güç birliği	4,25	4,55	4,63	4,52
	Kooperatifin üst birlik tarafından denetlenmesi	4,02	4,59	4,21	4,36
	Kooperatifin üst birlik tarafından desteklenmesi	4,32	4,72	4,63	4,62
	Ort.	4,19	4,59	4,55	4,51
9	Kooperatifin süt fiyatlarını ortakları lehine etkilemesi	4,64	4,84	4,83	4,80
	Süt fiyatlarında istikrarın sağlanması	4,69	4,81	4,80	4,79
	Kooperatifin ortaklarının görgülerini artırması	4,57	4,83	4,83	4,78
	Kooperatifin köyde süt sığırcılığını geliştirmesi	4,78	4,93	4,85	4,88
	Kooperatifin ortaklarının gelirlerini artırması	4,73	4,93	4,93	4,89
	Ort.	4,68	4,87	4,85	4,83

*1: Başkan başarısı 2. Yönetim başarısı 3. Denetim kurulu başarısı 4. Ortak başarısı 5. Sosyal başarı 6. Devlet ilişkisi 7. Mali yeterlilik,8. Kooperatifler arası işbirliği, 9. Ekonomik katkı

Önem derecesi *: 1. Hiç önemli değil, 2. Önemsiz, 3: Kısmen önemli, 4: Önemli, 5: Çok önemli

Çizelge 4.84. Ortakların ortak oldukları kooperatif ile ilgili başarı düşünceleri(önem seviyesi)

No	İller	Ant.	Bur.	Isp.	Ort.
1	Kooperatif başkanının eğitimli olması	3,81	3,59	4,34	3,88
	Kooperatif başkanının hesap kitap bilmesi ve tecrübeli olması	4,22	4,05	4,66	4,28
	Kooperatif başkanının hitabetinin iyi olması	4,14	3,77	4,37	4,03
	Ort.	4,06	3,80	4,46	4,06
2	Kooperatif yönetiminin dürüst, güvenilir kişilerden oluşması	3,96	3,99	4,14	4,03
	Kooperatifin ortaklar arasında ayrım yapmaması	4,18	4,40	4,41	4,36
	Kooperatife siyaset vb hususların sokulmaması	3,93	4,60	4,36	4,40
	Kooperatif yönetiminin ortaklar ile iletişimi	3,94	3,92	4,02	3,96
	Kooperatif genel kurulunun düzenli ve zamanında yapılması	4,20	4,25	4,36	4,28
	Genel kurul toplantı zamanının ve gündeminin duyurulması	4,34	5,09	4,34	4,71
	Genel kurul gündeminin iyi bir şekilde hazırlanması	4,18	4,38	4,29	4,31
	Kooperatifte profesyonel kişilerin çalıştırılması	3,18	3,31	4,26	3,60
	Faaliyet raporunun anlaşılır ve ayrıntılı bir şekilde sunulması	4,20	4,15	4,17	4,17
	Koşulları sağlayan herkesin kolayca ortak olması	4,24	4,40	4,26	4,33
	Gerekli kayıtların (defterlerin) düzenli olarak tutulması	4,00	4,23	4,17	4,17
	Kooperatif yöneticilerine ortakların güven duyması	3,86	4,21	4,00	4,08
	Ort.	4,02	4,24	4,23	4,20
3	Denetim kurulunun hesap kitap bilen,dürüst kişilerden oluşması	3,74	3,65	3,75	3,70
	Kooperatifin, denetim kurulunca düzenli olarak denetlenmesi	3,46	3,31	3,56	3,42
	Denetim kurulu raporunun anlaşılır ve ayrıntılı sunulması	3,55	3,35	3,60	3,47
	Denetim kurulunun görevini doğru şekilde yerine getirmesi	3,50	3,50	3,48	3,49
	Ort.	3,56	3,45	3,60	3,52

Devamı arkada

Çizelge 4.84'ün devamı

4	Kooperatif genel kuruluna katılımın yüksek olması	4,03	3,42	4,75	3,97
	Ortakların sorumluluklarını yerine getirmesi	3,84	3,55	3,75	3,67
	Ortakların gönüllülüğü ve dayanışması	3,74	3,91	3,63	3,79
	Ortakların kooperatifi ve yönetimi denetlemesi	3,24	3,31	3,24	3,27
	Genel kurulda her konunun enine boyuna tartışılması	4,17	4,26	4,21	4,23
	Genel kurulda kararların demokratik olarak alınması	4,08	4,33	4,34	4,29
	Kooperatif ortakları arasında demokrasi bilincinin gelişmesi	3,75	3,77	4,00	3,84
	Ort.	3,84	3,79	3,99	3,87
5	Kooperatifin köyün alt yapı çalışmalarına destek olması	2,27	2,88	2,63	2,69
	Kooperatifin yörenin kalkınmasına katkıda bulunması	3,31	3,69	3,56	3,58
	Ort.	2,79	3,29	3,10	3,13
6	Kooperatifin bakanlıkça denetlenmesi	3,22	3,11	2,90	3,06
	Kooperatifin bağımsız bir yapıda olması	4,18	4,66	4,31	4,46
	Devletin kooperatifleri desteklemesi	3,67	3,23	3,14	3,28
	Ort.	3,69	3,67	3,45	3,60
7	Kooperatifin desteklerden yararlanması	3,81	3,56	3,58	3,61
	Kooperatif yeterli sermayeye sahip olması	3,20	3,23	2,92	3,12
	Ortakların sermaye olarak kooperatifi desteklemeleri	3,41	3,35	3,02	3,25
	Kooperatifin kar etmesi	3,34	3,24	3,31	3,28
	Kooperatifte haksız kazanç ve yolsuzluk olmaması	4,13	4,33	4,21	4,25
	Ort.	3,58	3,54	3,41	3,50
8	Kooperatifin güçlenmesi için ortak ve köy sayısının artması	3,43	2,88	3,19	3,08
	Diğer benzer kooperatifler ile iş ve güç birliği	2,82	2,54	2,75	2,66
	Kooperatifin üst birlik tarafından denetlenmesi	3,08	2,73	2,85	2,83
	Kooperatifin üst birlik tarafından desteklenmesi	2,98	2,91	3,07	2,98
	Ort.	3,08	2,77	2,97	2,89
9	Kooperatifin süt fiyatlarını ortakları lehine etkilemesi	2,39	2,42	2,82	2,55
	Süt fiyatlarında istikrarın sağlanması	2,29	2,66	2,80	2,64
	Kooperatifin ortaklarının görgülerini artırması	3,46	3,24	3,51	3,37
	Kooperatifin köyde süt sığırcılığını geliştirmesi	3,18	3,27	3,29	3,26
	Kooperatifin ortaklarının gelirlerini artırması	3,06	3,37	3,34	3,30
	Ort.	2,88	2,99	3,15	3,02

*1: Başkan başarısı 2. Yönetim başarısı 3. Denetim kurulu başarısı 4. Ortak başarısı 5. Sosyal başarı 6. Devlet ilişkisi 7. Mali yeterlilik,8. Kooperatifler arası işbirliği, 9. Ekonomik katkı

4.9. Kooperatif Ortaklarının Kooperatifçilik Algılarına Yönelik Faktör Analizi

Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik algılarına yönelik faktör analizi yapılmıştır. Analizin güvenilirlik ölçümü yapılmış ve Cronbachalpha değeri 0,66 olarak hesaplanmıştır. Faktör analizinde faktör sayılarını belirlemede öz değeri kriter olarak alınmıştır. Buna göre öz değeri birin üzerinde olan 9 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın % 52,9'unu açıklamaktadır. Faktör analizi sonucu elde edilen faktör ağırlıkları çizelge 4.84'te verilmiştir

Faktör 1, 'kooperatifçilik eğitimi ve sosyal sorumluluk' olarak adlandırılmıştır. Bu faktör ile pozitif yönde ilişkisi bulunan değişkenler ve bu değişkenlerin faktör içerisindeki ağırlıkları ise, kooperatiflerin toplumun kalkınması için sorumluluğu 0,745, kooperatiflerin gençleri ve toplumu kooperatifçilik konusuna bilgilendirmesi 0,728,

kooperatifin çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu 0,722, kooperatifin ortak ve çalışanlarına kooperatifçilik eğitimi vermesi 0,682 değişkenleridir.

Faktör 2, 'ortak denetimi ve destekleme' olarak adlandırılmıştır. Bu faktör ortakların belli bir orana ulaştıklarında genel kurulu toplantıya çağırabilmesi (0,751), ortakların uygun bulduğu faaliyetlerin desteklenmesi (0,681) ile devlet ve kamu kuruluşlarının kooperatif faaliyetlerini desteklemesi (0,546) değişkenleri ile pozitif yönlü bir ilişki içerisindedir.

Faktör 3, kooperatiflerin kardan yedek akçe ayırması (791) ve Kooperatif kardan ortağa ortağın alış veriş ölçüsünde pay (risturn) dağıtmalı (0,541) değişkenlerini ile pozitif yönlü ilişkilidir. Bu faktör 'kar dağıtımı' faktörü olarak adlandırılmıştır.

Faktör 4, 'açık ortaklık ve ortak denetimi' olarak adlandırılmıştır. Bu faktör ile ilişkisi olan değişkenler kooperatife hizmetlerinden yararlanabilenler ortak olabilir (-0,635), genel kurulda sözleşme hükümlerinin değiştirilebilmesi (0,605), sözleşme koşullarını sağlayanların ortak olabilmesi (0,554), gerektiğinde denetim kurulunun genel kurulu toplantıya çağırabilmesi (0,512) değişkenleridir.

Faktör 5, Ortakların kooperatif sırlarını saklama sorumluluğu (-0,632), ortakların ürünlerini kooperatife teslim etme yükümlülüğü (-0,526) değişkenleri ile negatif yönde, kooperatiflerin ortakların yatırdıkları sermayeye faiz uygulaması (0,590) ile pozitif yönde ilişkili olan 'ortak sorumluluğu' faktörüdür.

Faktör 6, 'demokratik ortak katılımı' faktörüdür, bu faktörü ile pozitif yönlü ilişkide bulunan değişkenler ortakların bazı durumlarda kooperatif ortaklığından çıkarılması (0,678) ve ortakların eşit oy hakkı (0,676) değişkenleridir.

Faktör 7, 'ortağın sermayeye katılımı' faktörü olarak adlandırılmıştır, bu faktör yeni ortakların kooperatife ortak olurken ortaklık payına ek olarak bir bedel ödemesi (0,713) ve ortakların yatırım kararları doğrultusunda sermaye paylarının yüz katı ve ek ödeme yükümlülükleri (0,707) değişkenleri ile pozitif yönlü bir ilişki içerisindedir.

Faktör 8, isteyen ortağın yönetime aday olabilmesi (0,624) değişkeni ile pozitif yönde ilişkili oluşan kooperatiflerde 'ortak yönetimi' faktörü dür.

Faktör 9, 'özerklik ve birlik denetimi' olarak adlandırılmıştır. Bu faktörü pozitif yönde etkileyen değişkenler Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin yönetimine karışmaması (0,574) ve üst birliklerin kooperatifi denetleyebilmesi (0,547) değişkenleridir.

Çizelge 4.85. Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik algılarına yönelik faktör analizi sonuçları

	Faktör ağırlıkları								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kooperatifin köydeki toplumun kalkınması için çalışma sorumluluğu	**,745**	,033	-,068	-,008	,104	,181	-,015	,080	-,102
Kooperatifler, kooperatifçilik konusunda gençleri ve toplumu bilgilendirmeli	**,728**	,143	,264	,171	-,113	-,186	,062	,099	,146
Kooperatifin tabiatın, çevrenin korunması için çalışma sorumluluğu	**,722**	-,048	,028	,060	,151	,202	,277	,082	-,063
Kooperatifler, ortak ve çalışanlarına kooperatifçilik konusunda eğitim vermeli	**,682**	,217	,213	,147	-,161	-,048	,012	,130	,231
Kooperatifin bölge ve ülkedeki diğer kooperatiflerle işbirliği olmalı	,382	,111	,364	,249	-,061	,027	,057	-,176	,357
Ortaklar belirli bir orana ulaştığında genel kurulu toplantıya çağırabilir	,035	**,751**	-,029	-,012	-,120	,165	,094	-,108	,031
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin faaliyetlerini desteklemelidir	,142	**,581**	-,124	-,075	,022	-,190	,188	,324	-,197
Ortakların uygun bulduğu/onayladığı faaliyetler desteklenmelidir	,005	**,546**	,176	,183	,180	,196	-,035	,089	-,058
Ortakların gerektiğinde aidat ödeme yükümlülüğü vardır	,207	,378	,352	,040	-,215	,057	,199	,045	,028
Kooperatifte kardan yedek akçe ayrılmalıdır	,215	-,016	**,791**	,054	,013	,103	,142	-,145	-,043
Kooperatif kardan ortağa ortağın alış veriş ölçüsünde pay (risturn) dağıtmalı	,080	-,033	**,541**	,049	-,108	,200	-,020	,340	,194
Kooperatif karının tamamını yatırıma ayırmalıdır	-,092	-,003	**-,472**	,434	-,158	-,184	,177	,290	,224
Kooperatifin ortak sayısı sınırlandırılmalıdır	,000	,101	**,438**	-,053	,105	-,180	,221	-,021	,044
Kooperatife hizmetlerinden yararlanabilenler ortak olabilir	-,218	,101	,222	**-,635**	,356	-,030	-,018	,171	,118
Genel kurulda ana sözleşme hükümleri değiştirilebilir	,049	,336	,110	**,605**	,169	,060	-,060	-,135	,177
Kooperatif ana sözleşmesi koşullarını sağlayan herkes kooperatife ortak olabilir	,080	-,139	,032	**,554**	-,085	,210	,012	,163	,309
Gerektiğinde denetim kurulu genel kurulu toplantıya çağırabilir	,178	,462	-,023	**,512**	-,159	,143	,012	,052	-,005
Ortaklar bazı koşulları sağlayarak genel kurul gündemini değiştirebilirler	,320	,350	,194	**,438**	-,166	-,068	,018	-,042	-,043
Ortakların kooperatif sırlarını saklama yükümlülüğü vardır	-,141	,120	,404	,033	**-,632**	,187	,269	,009	-,086
Kooperatifler kardan ortakların yatırdıkları sermayeye faiz verilmelidir	,094	-,057	,140	-,048	**,590**	,113	,114	-,175	,103
Ortakların ürünlerini kooperatife teslim etme yükümlülüğü vardır	,167	,013	,139	,109	**-,526**	,016	,069	,073	,079
Ortak kooperatiften ayrılırken koyduğu sermayeyi talep edebilir	,032	,091	,330	,182	**,431**	-,251	,390	-,028	,119
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifi yasalar çerçevesinde denetleyebilir	,024	,004	,100	-,033	,267	,148	,085	,070	,040
Kooperatif ortakları bazı durumlarda ortaklıktan çıkartılabilir	,123	,065	,114	,375	,081	**,678**	,122	,037	-,140
Kooperatif genel kurulunda ortakların eşit oy hakkı vardır	,062	,322	,042	-,158	-,040	**,676**	-,134	,148	,185
Ortakların genel kurula katılma yükümlülüğü vardır	,043	,112	-,040	,131	,179	**,470**	,285	,217	,166
Yeni ortaklar kooperatif ortaklık payına ilave olarak bir bedel ödemelidir	,082	,026	,076	-,142	,015	,061	**,713**	,084	,061
Ortakların sermaye paylarının 100 katı ve ek ödeme yükümlülüğü vardır	,110	,104	,146	,129	-,018	,048	**,707**	-,131	,028
İsteyen ortak yönetim için aday olabilir	,141	,297	-,065	,044	-,050	,103	,009	**,624**	,150

Devamı arkada

Çizelge 4.85'in devamı

Kooperatif ortakları sorumluluklarını yerine getirmelidir	,054	,372	,257	,113	-,116	,243	-,004	**,474**	,221
Kooperatife ortaklıkta cinsiyet, ırk, din ve siyasal ayrım yapılmamalıdır	,129	-,149	-,093	-,112	-,073	,120	-,022	**,464**	-,048
Kooperatif ortaklar tarafından yönetilmeli ve denetlenmelidir	-,143	-,054	,304	,425	,153	-,181	-,093	**,426**	-,276
Devlet ve kamu kuruluşları kooperatifin yönetimine karışmamalıdır	,127	,241	,081	,063	,118	-,054	,065	-,031	**,574**
Üst birlikler kooperatifleri denetleyebilirler	-,043	-,168	,017	,011	-,126	,115	,044	-,007	**,547**
İsteyen ortak kooperatiften ayrılabilir	-,004	-,052	-,028	,030	,171	,003	,009	,119	**,494**
Öz değeri	5,253	2,349	1,968	1,790	1,654	1,610	1,389	1,290	1,225
Varyans	15,00	6,71	5,62	5,11	4,72	4,60	3,96	3,68	3,50
Kümülatif varyans	15,00	21,72	27,34	32,45	37,18	41,78	45,75	49,43	52,94
KMO	0,665								

4.10. Ortakların Kooperatiflerinin Başarı ve Performansı İle İlgili Görüşlerine Yönelik Faktör Analizi

Kooperatif ortaklarının kooperatiflerinin başarı ve performans algılarına yönelik faktör analizi yapılmıştır. Analizin güvenilirlik ölçümü yapılmış ve Cronbachalpha değeri 0,89 olarak hesaplanmıştır. Faktör analizinde faktör sayılarını belirlemede öz değeri kriter olarak alınmıştır. Buna göre öz değeri birin üzerinde olan 7 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın % 60,56'sını açıklamaktadır. Faktör analizi sonucu elde edilen faktör ağırlıkları Çizelge 4.86'da verilmiştir

Faktör 1, 'yönetim başarısı' faktörüdür. Bu faktör içerisinde yer alan değişkenlerin tamamı kooperatif yönetiminin başarılı bir şekilde çalışması ile ilgilidir. Faktör ile pozitif yönde ilişkisi bulunan faktörler ise, genel kurul gündeminin iyi bir şekilde hazırlanması (0,805), faaliyet raporlarının anlaşılır ve ayrıntılı hazırlanması (0,804), genel kurulun düzenli ve zamanında yapılması (0,797), kararların demokratik olarak alınması (0,735), alınacak kararların tartışılması (0,705), gerekli defterlerin düzenli şekilde tutulması (0,662), yöneticilerin ortaklarına güven duyması (0,597), yöneticilerin ortaklar ile iletişimi (0,557) ve yönetimin dürüst ve güvenilir kişilerden oluşması (0,525) olarak sıralanmaktadır.

Faktör 2, 'ekonomik ve sosyal yararlılık faktörü' olarak adlandırılmıştır, Bu faktör içerisinde yer alan değişkenler ve faktör içerisindeki ağırlıkları süt fiyatlarında istikrar sağlanması 0,756, köyde süt sığırcılığının geliştirilmesi 0,746, ortakların gelirlerini arttırması 0,745, süt fiyatlarını ortak lehine etkilemesi 0,701i ortakların demokrasi bilincini geliştirmesi 0,588 ve ortakların görgülerini arttırması 0,585 olarak belirlenmiştir.

Faktör 3, 'iç denetim başarısı' faktörü olarak belirtilmiştir. Bu faktör ile ilişkili değişkenler Denetim kurulunun görevini doğru şekilde yerine getirmesi (0,646), Denetim kurulunca düzenli olarak denetlenmesi (0,639), Ortakların kooperatifi ve yönetimi denetlemesi (0,627), Denetim kurulu raporunun anlaşılır ve ayrıntılı bir şekilde sunulması (0,626), Ortakların sorumluluklarını yerine getirmesi (0,594) ve Ortakların gönüllülüğü ve dayanışması (0,505) değişkenleridir.

Faktör 4, ‘kooperatifler arası işbirliği ve devlet desteği’ olarak adlandırılmıştır, bu faktör ile ilişkili değişkenler; kooperatifin üst birlik tarafından denetlenmesi (0,850), kooperatifin üst birlik tarafından desteklenmesi (0,813),kooperatiflere devlet desteği (0,534) ve benzer kooperatifler ile işbirliği (0,523) değişkenleridir.

Faktör 5, ‘başkanın beceri ve nitelikleri’ olarak adlandırılmıştır. Bu faktör ile pozitif yönlü ilişkisi olan değişkenler; başkanın hesap kitap bilmesi ve tecrübeli olması (0,741), eğitimli olması (0,677) ve hitabetinin iyi olması (0,604) değişkenleridir.

Faktör 6, kooperatifin kar etmesi (0,730) ve kooperatifin yeterli sermayeye sahip olması (0,627) değişkenleri ile pozitif ilişkide içerisindedir. Bu faktör ‘kârlılık ve sermaye’ olarak adlandırılmıştır.

Faktör 7, kooperatiflerde yolsuzluk olmaması (0,591) ve kooperatiflerin bağımsız bir yapıda olması (0,556) değişkenlerini ile pozitif yönde ilişkide olan faktördür. Bu faktör ‘güvenilirlik ve bağımsızlık’ faktörü olarak adlandırılmıştır.

Çizelge 4.86. Ortakların kooperatiflerinin başarı ve performansı ile ilgili görüşlerine yönelik faktör analizi sonuçları

	Faktör ağırlıkları						
	1	2	3	4	5	6	7
Genel kurul gündeminin iyi bir şekilde hazırlanması	**,805**	,173	,207	,050	,051	,094	,127
Faaliyet raporunun anlaşılır ve ayrıntılı sunulması	**,804**	,148	,169	,011	,046	,199	-,061
Genel kurulunun düzenli ve zamanında yapılması	**,797**	,063	,098	,027	,172	,106	,192
Genel kurulda kararların demokratik olarak alınması	**,735**	,258	,307	,101	,080	-,165	-,109
Genel kurulda her konunun enine boyuna tartışılması	**,705**	,202	,249	,195	,167	-,153	-,046
Gerekli kayıtların düzenli olarak tutulması	**,662**	,132	,201	-,009	,150	,180	,365
Kooperatif yöneticilerine ortakların güven duyması	**,597**	,075	,405	,084	,194	,121	,284
Kooperatif yönetiminin ortaklar ile iletişimi	**,557**	,165	,309	,061	,479	,018	,160
Yönetimin dürüst, güvenilir kişilerden oluşması	**,525**	,198	,262	,053	,505	,016	,262
Kooperatife siyaset vb hususların sokulmaması	**,450**	,107	,250	,174	,075	-,438	,416
Kooperatifin ortaklar arasında ayrım yapmaması	**,416**	,230	,323	,142	,277	-,315	,291
Kooperatifte profesyonel kişilerin çalıştırılması	,368	,063	,147	,340	,081	,039	,214
Kooperatif genel kuruluna katılımın yüksek olması	,364	,156	-,102	,140	,104	,143	-,009
Süt fiyatlarında istikrarın sağlanması	,119	**,756**	,144	,122	,111	,182	,082
Kooperatifin köyde süt sığırcılığını geliştirmesi	,181	**,746**	,015	,201	,156	,207	,103
Kooperatifin ortaklarının gelirlerini artırması	,220	**,745**	,147	,084	,199	,167	,140
Süt fiyatlarını ortakları lehine etkilemesi	,146	**,701**	,132	,104	,073	,169	,079
Ortaklar arasında demokrasi bilincinin gelişmesi	,357	**,588**	,262	,071	,138	-,094	-,003
Kooperatifin ortaklarının görgülerini artırması	,377	**,585**	,269	,164	,268	,019	-,058
Köyün alt yapı çalışmalarına destek olması	,002	**,472**	,372	,304	,073	,075	,019
Denetim kurulunun hesap kitap bilen, tecrübeli dürüst kişilerden oluşması	,395	,148	**,667**	,252	,237	,046	-,029
Denetim kurulunun görevini doğru şekilde yerine getirmesi	,386	,213	**,646**	,153	,203	,106	,137
Denetim kurulunca düzenli olarak denetlenmesi	,397	,000	**,639**	,334	,195	,074	,013
Ortakların kooperatifi ve yönetimi denetlemesi	,240	,264	**,627**	,301	-,047	,100	,074
Denetim kurulu raporunun anlaşılır ve ayrıntılı sunulması	,414	,171	**,626**	,150	,303	,070	,014
Ortakların sorumluluklarını yerine getirmesi	,241	,286	**,594**	,068	,110	,220	,034
Ortakların gönüllülüğü ve dayanışması	-,016	,065	**,505**	-,023	,072	-,018	,118
Koşulları sağlayan herkesin kolayca ortak olması	,296	,325	**,409**	-,077	-,282	,143	,152
Kooperatifin üst birlik tarafından desteklenmesi	,056	,165	,002	**,850**	,101	,068	,130
Kooperatifin üst birlik tarafından denetlenmesi	-,003	,106	,138	**,813**	,137	,053	,075
Devletin kooperatifleri desteklemesi	,173	,180	,085	**,534**	-,309	,258	-,265
Diğer benzer kooperatifler ile iş ve güç birliği	,016	,412	,212	**,523**	,109	,161	,163
Kooperatifin bakanlıkça denetlenmesi	,315	,208	,241	**,456**	-,028	,192	-,149
Kooperatifin güçlenmesi için ortak ve köy sayısının artması	,027	,361	,018	,372	,328	,328	,100
Yörenin kalkınmasına katkıda bulunması	,069	,207	,230	,263	,093	,118	-,050
Genel kurul toplantı zamanının ve gündeminin duyurulması	,112	-,127	,174	,202	,099	-,021	-,027
Başkanın hesap kitap bilmesi ve tecrübeli olması	,286	,240	,201	,067	**,741**	-,026	,006
Kooperatif başkanının hitabetinin iyi olması	,308	,376	,052	,140	**,604**	-,125	-,101
Kooperatifin kar etmesi	,087	,351	,065	,130	,089	**,730**	,183
Kooperatif yeterli sermayeye sahip olması	,125	,235	,226	,282	,030	**,627**	-,014
Kooperatifin desteklerden yararlanması	,159	,292	,217	,340	-,171	**,490**	-,038
Ortakların sermaye olarak kooperatifi desteklemeleri	,208	,441	,457	,149	-,122	**,477**	-,026
Haksız kazanç ve yolsuzluk olmaması	,272	-,022	,092	,142	,224	,263	**,591**
Kooperatifin bağımsız bir yapıda olması	,093	,223	,079	-,009	-,180	-,064	**,556**
Öz değeri	15,209	3,764	2,055	1,929	1,494	1,293	1,281
Varyans	33,798	8,365	4,566	4,287	3,320	2,874	2,847
Kümülatif varyans	33,798	42,163	46,728	51,015	54,334	57,209	60,056
KMO	0,894						

4.11. Kooperatiflerde Etkinlik Analizi

İncelenen kooperatiflerde elde edilen veriler kullanılarak kooperatif etkinlikleri Veri Zarflama Analizi kullanılarak ölçülmüştür. Veri zarflama analizi benzer birimlerin etkinliklerinin değerlendirilmesinde kullanılan doğrusal programlama tabanlı bir yöntemdir.

Analizin uygulama aşamasında 1 çıktı (Kooperatiflerde toplam gelir) ve 15 adet girdi (İşgücü masrafı, elektrik masrafı, yakıt masrafı, alet ekipman vergi ve alet ekipman sigortaları, yıl içindeki kredi ödemeleri, yöneticilere ödenen huzur hakkı, yolluk, kooperatif binası iletişim giderleri, kooperatif binası ısınma giderleri, kooperatif kırtasiye giderleri, muhasebeci ödemeleri, muhasebe ve diğer masraflar) kullanılmıştır.

Analiz iki aşamalı olarak yapılmıştır. Analizin ilk aşamasında ölçeğe sabit getiri varsayımı (CCR) kabul edilerek teknik etkinlikler hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar çizelge 4.86 ve çizelge 4.87'de verilmiştir. Daha sonra aynı veriler kullanılarak ölçeğe göre değişen getiri varsayımına (BCC) göre etkinlik değerleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde ölçeğe sabit getiri varsayımına göre incelenen 100 kooperatifin 41 tanesinin tam etkin olarak faaliyet gösterdiği hesaplanmıştır. Kooperatiflerin 35 tanesinin 0,501-0,999 etkinlik skoru aralığında, 24 tanesinin ise 0,000-0,500 etkinlik skoru aralığında teknik etkinlik değerlerine sahip oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 4.87. Ölçeğe sabit getiriye göre kooperatif teknik etkinlik skorları (CCR)

Koopno	Teknik Etkinlik	Koopno	Teknik Etkinlik	Koopno	Teknik Etkinlik	Koopno	Teknik Etkinlik
1	1.000	26	0.943	51	0.773	76	0.903
2	0.621	27	1.000	52	1.000	77	0.745
3	0.240	28	0.442	53	1.000	78	1.000
4	0.077	29	1.000	54	1.000	79	0.573
5	0.755	30	0.802	55	1.000	80	1.000
6	0.208	31	0.299	56	0.935	81	1.000
7	1.000	32	1.000	57	0.857	82	0.831
8	0.849	33	1.000	58	1.000	83	1.000
9	1.000	34	0.793	59	0.802	84	0.719
10	1.000	35	0.839	60	1.000	85	0.677
11	0.768	36	1.000	61	1.000	86	0.568
12	1.000	37	0.934	62	0.345	87	0.103
13	0.547	38	0.164	63	0.601	88	1.000
14	0.353	39	0.438	64	1.000	89	0.338
15	0.471	40	1.000	65	1.000	90	0.527
16	0.265	41	0.257	66	1.000	91	0.938
17	0.297	42	1.000	67	1.000	92	0.163
18	0.378	43	0.501	68	0.709	93	0.577
19	1.000	44	0.645	69	1.000	94	0.326
20	0.841	45	0.933	70	0.197	95	1.000
21	1.000	46	0.661	71	1.000	96	0.318
22	0.852	47	0.474	72	1.000	97	1.000
23	1.000	48	0.764	73	0.395	98	0.438
24	1.000	49	0.583	74	1.000	99	1.000
25	1.000	50	0.386	75	1.000	100	0.894
Ort. 0.746							

Antalya ilindeki kooperatiflerin 8 tanesinin (%44,4), Burdur'daki kooperatiflerin 16 tanesinin (%32,7) ve Isparta'daki kooperatiflerin 17 tanesinin (%51,5) teknik etkinlik skorları bir olarak hesaplanmıştır. Antalya ilindeki kooperatiflerin %27,8'i burdur ilindeki kooperatiflerin %36,7'si ve Isparta ilindeki kooperatiflerin %36,4'ünün teknik etkinlik skorları 0,501 ile 0,999 aralığındadır. Teknik etkinlik skoru 0,5'in altında olan kooperatiflerin oranı Antalya ilinde %27,8, Burdur ilinde %30,6 ve Isparta ilinde %12,1 olarak belirlenmiştir (Çizelge 4.88).

Çizelge 4.88. Kooperatiflere göre CCR teknik etkinlik skorları

Teknik etkinlik	Antalya	%	Burdur	%	Isparta	%	Toplam	%
1	8	44,4	16	32,7	17	51,5	41	41,0
0,501-0,999	5	27,8	18	36,7	12	36,4	35	35,0
0-0,500	5	27,8	15	30,6	4	12,1	24	24,0
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100	100,0

Analizin ikinci kısmı olan ölçeğe değişen getiri varsayımına göre elde edilen sonuçlar çizelge 4.89'da gösterilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre, incelenen kooperatiflerin toplam etkinlik, teknik etkinlik ve ölçek etkinliği skorları ile ölçek özellikleri ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde toplam etkinlik skorlarına göre 47 kooperatifin tam etkin olarak faaliyet gösterdiği, 36 kooperatifin toplam etkinlik değerlerinin 0.501-0,999 aralığında olduğu, geri kalan 17 kooperatifin toplam etkinlik skorlarının ise 0,500 den daha az olduğu ölçülmüştür. Teknik etkinlik skorları incelendiğinde ise 52 kooperatifin tam etkin faaliyet gösterdiği, 32 kooperatifin 0.501-0,999 aralığında bir teknik etkinlik skoruna sahip olduğu ve 16 kooperatifin ise 0,500 den az teknik etkinlik değerine sahip olduğu belirlenmiştir. Kooperatiflerin ölçek etkinliği değerleri incelendiğinde 83 kooperatifin tam ölçek etkinliğe sahip olduğu, 6 kooperatifin 0.501-0,999 aralığında bir ölçek etkinliğine sahip olduğu ve 11 kooperatifin 0,500 den daha az bir ölçek etkinliğinde faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca söz konusu kooperatiflerin 83 tanesinin ölçeğe sabit getiri özelliği gösterdiği belirlenmiştir. 8 kooperatifin ölçeğe artan getiri özelliği gösterdiği yani girdileri arttırmaları durumunda çıktı seviyelerinin daha fazla olacağı tespit edilmiştir. 9 kooperatifin ise ölçeğe azalan getiri özelliği gösterdiği belirlenmiştir, bu kooperatiflerin göreceli olarak kaynaklarını daha verimsiz kullandığı sonucuna varılabilir.

Çizelge 4.89. Ölçeğe değişen getiriye göre kooperatif etkinlik skorları (BCC)

No	Toplam Et.	Teknik Et.	Ölçek Et.	Ölçek Öz.	No	Toplam Et.Değ.	Teknik Et.Değ.	Ölçek Et.	Ölçek Öz.
1	1.000	1.000	1.000	Sabit	51	0.691	0.691	1.000	Sabit
2	0.633	0.633	1.000	Sabit	52	1.000	1.000	1.000	Sabit
3	0.277	0.277	1.000	Sabit	53	1.000	1.000	1.000	Sabit
4	0.704	0.704	1.000	Sabit	54	1.000	1.000	1.000	Sabit
5	1.000	1.000	1.000	Sabit	55	1.000	1.000	1.000	Sabit
6	0.613	0.613	1.000	Sabit	56	0.946	0.946	1.000	Sabit
7	1.000	1.000	1.000	Sabit	57	1.000	1.000	1.000	Sabit
8	0.742	0.742	1.000	Sabit	58	1.000	1.000	1.000	Sabit
9	1.000	1.000	1.000	Sabit	59	1.000	1.000	1.000	Sabit
10	1.000	1.000	1.000	Sabit	60	1.000	1.000	1.000	Sabit
11	0.968	0.968	1.000	Sabit	61	1.000	1.000	1.000	Sabit
12	1.000	1.000	1.000	Sabit	62	0.397	0.397	1.000	Sabit
13	0.458	0.458	1.000	Sabit	63	0.580	0.580	1.000	Sabit
14	0.564	0.637	0.885	Artan	64	1.000	1.000	1.000	Sabit
15	0.533	0.533	1.000	Sabit	65	1.000	1.000	1.000	Sabit
16	0.272	0.329	0.826	Azalan	66	1.000	1.000	1.000	Sabit
17	0.371	0.371	1.000	Sabit	67	1.000	1.000	1.000	Sabit
18	0.442	0.447	0.987	Artan	68	0.785	0.785	1.000	Sabit
19	1.000	1.000	1.000	Sabit	69	1.000	1.000	1.000	Sabit
20	0.998	0.998	1.000	Sabit	70	0.410	0.413	0.992	Azalan
21	1.000	1.000	1.000	Sabit	71	1.000	1.000	1.000	Sabit
22	1.000	1.000	1.000	Sabit	72	1.000	1.000	1.000	Sabit
23	1.000	1.000	1.000	Sabit	73	0.579	1.000	0.579	Artan
24	1.000	1.000	1.000	Sabit	74	1.000	1.000	1.000	Sabit
25	1.000	1.000	1.000	Sabit	75	1.000	1.000	1.000	Sabit
26	0.622	0.622	1.000	Sabit	76	0.630	1.000	0.630	Artan
27	0.916	0.986	0.929	Artan	77	0.871	0.871	1.000	Sabit
28	0.379	1.000	0.379	Artan	78	1.000	1.000	1.000	Sabit
29	0.843	0.843	1.000	Sabit	79	0.745	0.745	1.000	Sabit
30	0.576	0.576	1.000	Sabit	80	0.773	0.881	0.877	Azalan
31	0.340	0.350	0.973	Azalan	81	1.000	1.000	1.000	Sabit
32	0.741	0.744	0.996	Artan	82	0.892	1.000	0.892	Artan
33	1.000	1.000	1.000	Sabit	83	1.000	1.000	1.000	Sabit
34	0.703	0.703	1.000	Sabit	84	0.781	0.781	1.000	Sabit
35	0.925	0.925	1.000	Sabit	85	0.577	0.577	1.000	Sabit
36	1.000	1.000	1.000	Sabit	86	0.754	0.754	1.000	Sabit
37	1.000	1.000	1.000	Sabit	87	0.141	0.141	1.000	Sabit
38	0.348	0.348	1.000	Sabit	88	1.000	1.000	1.000	Sabit
39	0.498	0.498	1.000	Sabit	89	1.000	1.000	1.000	Sabit
40	1.000	1.000	1.000	Sabit	90	0.986	0.986	1.000	Sabit
41	0.436	0.436	1.000	Sabit	91	0.956	0.956	1.000	Sabit
42	1.000	1.000	1.000	Sabit	92	0.285	0.292	0.978	Artan
43	0.607	0.607	1.000	Sabit	93	0.444	0.444	1.000	Sabit
44	0.849	0.849	1.000	Sabit	94	0.475	0.485	0.979	Azalan
45	1.000	1.000	1.000	Sabit	95	1.000	1.000	1.000	Sabit
46	0.538	0.668	0.805	Artan	96	1.000	1.000	1.000	Sabit
47	0.434	0.434	1.000	Sabit	97	1.000	1.000	1.000	Sabit
48	1.000	1.000	1.000	Sabit	98	1.000	1.000	1.000	Sabit
49	0.821	1.000	0.821	Artan	99	0.850	0.850	1.000	Sabit
50	0.448	0.449	0.998	Artan	100	0.911	0.911	1.000	Sabit
					Ort.	0.801	0.822	0.975	

İller itibari ile kooperatif toplam etkinlik, teknik etkinlik, ölçek etkinliği ve ölçek özellikleri Çizelge 4.90'da verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre toplam etkinlik skoru 1 olan kooperatif satısı Antalya ilinde 8, Burdur ilinde 20 ve Isparta ilinde 19 tanedir. Antalya ilindeki 8, burdur ilindeki 16 ve Isparta ilindeki 12 kooperatifin toplam etkinlik skorları 0,501-0,999 aralığındadır. Geriye kalan kooperatiflerin toplam etkinlik skorları 0,500'den daha düşüktür.

Teknik etkinlik skoru 1 olan kooperatif sayısı Antalya ilinde 9, Burdur ilinde 21 ve Isparta ilinde 22'dir. Teknik etkinlik skoru 0,501-0,999 aralığındaki kooperatif sayısı ise Antalya ilinde 8, Burdur ilinde 15 ve Isparta ilinde 9'dur. Geriye kalan kooperatiflerde teknik etkinlik skorları 0,500'den düşüktür.

İllere göre kooperatiflerin ölçek etkinlik skorları incelendiğinde Antalya'daki kooperatiflerden 16, Burdur'daki kooperatiflerden 39 ve Isparta'daki kooperatiflerden 28 tanesinin ölçek etkinlik skorları 1 olarak hesaplanmıştır. Ölçek etkinlik skoru 0,501-0,999 aralığındaki kooperatif sayısı ise Antalya ilinde 1, Burdur ilinde 0ve Isparta ilinde 5'tir. Geriye kalan kooperatiflerde ölçek etkinlik skorları 0,500 den dana düşük seviyededir.

Ölçek özellikleri incelendiğinde Antalya ilindeki kooperatiflerden 2 Burdur ve Isparta'daki kooperatiflerden 32'şer tanesinin artan özellikte ölçek etkinliğine sahip olduğu, Antalya ilindeki 0, Burdur ilindeki 7 ve Isparta ilindeki 2 kooperatifin ise azalan özellikte ölçek etkinliğine sahip olduğu belirlenmiştir. Geriye kalan kooperatiflerin tamamında sabit özellikli ölçek etkinliği vardır.

Çizelge 4.90. BCC varsayımına göre iller itibari ile kooperatif toplam etkinlik, teknik etkinlik, ölçek etkinliği ve ölçek özellikleri

	Antalya		Burdur		Isparta		Toplam
Toplam etkinlik skoru	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
1	8	44,4	20	40,8	19	57,6	47
0,501-0,999	8	44,4	16	32,7	12	36,4	36
0-0,500	2	11,1	13	26,5	2	6,1	17
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100
Teknik etkinlik skoru						0,0	
1	9	50,0	21	42,9	22	66,7	52
0,501-0,999	8	44,4	15	30,6	9	27,3	32
0-0,500	1	5,6	13	26,5	2	6,1	16
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100
Ölçek etkinlik skoru						0,0	
1	16	88,9	39	79,6	28	84,8	83
0,501-0,999	1	5,6	0	0,0	5	15,2	6
0-0,500	1	5,6	10	20,4	0	0,0	11
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100
Ölçek özelliği							
Artan	2	11,1	3	6,1	3	9,1	8
Azalan	0	0,0	7	14,3	2	6,1	9
Sabit	16	88,9	39	79,6	28	84,8	83
Toplam	18	100,0	49	100,0	33	100,0	100

4.12.Kooperatiflerde Tobit Model Analizi

Çalışma kapsamında kooperatiflerde etkinlik ve dolayısıyla etkinsizliğe sebep olan faktörler (değişkenler) tobit model aracılığı ile belirlemeye çalışılmıştır. Veri zarflama analizi sonucunda elde edilen etkinlik değerlerinin bağımlı değilken, girdi-çıktı ile faktör analizi sonucu elde edilen faktörlerin bir kısmının bağımsız değişken olarak alınan tobit model analizi sonuçları Çizelge 91'de gösterilmiştir. Tobit model analizinde 100 gözlem içerisinde 59 kooperatifte sansürsüz yani bağımlı değişken değerleri 1'in altında ve 41 tanesi üstten (ya da sağdan) sansürlü yani bağımlı değişken değerleri 1 çıkmıştır. Modelin genelinin anlamlılığını test etmek için kullanılan Likelihood Oran test (LR) sonuçlarına göre serbestlik derecesi 12 olan LR değerinin olasılığı 0,05'ten küçük olduğu için (0,00) modeldeki parametrelerin birlikte anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Analizde kullanılan açıklayıcı değişkenler ortak sayısı, süt geliri, ekonomik katılım, ortak sorumluluğu, yönetim başarısı ve denetim parametreleri p olasılık değerleri %5 önem seviyesinde 0,05'ten küçük olduğu için anlamlı, diğer değişkenler anlamsız çıkmıştır. Yani kooperatiflerde etkinliğe etki edebilecek faktörler olarak belirlenen değişkenlerin 6 tanesi %5 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Analiz sonucunda %10 önem seviyesinde anlamlı bulunan açıklayıcı değişkenler p olasılık değerleri 0,1 den düşük olduğu için anlamlı bulunmuştur. Bu değişkenler ortak sayısı (0,000), aktifler (0,076), faaliyet sayısı (0,056), süt geliri (0,000), ekonomik katılım (0,001), ortak sorumluluğu (0,018), yönetim başarısı (0,045), işbirliği (0,054) ve denetim (0,032) değişkenleridir.

Kooperatiflerde etkinliği arttırmak veya bir diğer deyişle etkinsizliği azaltmak için bu değişkenleri üzerinde durulmalıdır. Bu değişkenleri katsayılarının pozitif işaretli olanları etkinliği olumlu, negatif olanları ise etkinliği olumsuz yönde etkilemektedir. Başka bir deyişle etkinsizliğe neden olmaktadır.

Yüzde beş önem seviyesinde etkinliğe olumlu yönde etki eden değişkenler süt geliri ve denetim değişkenleri, olumsuz yönde etkili değişkenler ise yönetim başarısı, ortak sayısı, ekonomik katılım ve ortak sorumluluğu olarak belirlenmiştir. Yüzde on önem seviyesinde ise yine süt geliri ve denetim değişkenleri etkinliğe olumlu yönlü etkide bulunmaktadır. Etkinliğe olumsuz yönde etki eden değişkenler bu önem seviyesinde aktifler, faaliyet sayısı, süt geliri, ekonomik katılım, ortak sorumluluğu, yönetim başarısı ve işbirliği değişkenleridir.

Süt faaliyeti kooperatiflerin temel geliri kaynağı olduğu için süt geliri kooperatifler için önemli bir değişkendir. Bu değişkendeki değer artısının kooperatif etkinliğini olumlu yönde etkileyeceği öngörülmüş ve analiz sonucu da bu beklentiyle paralellik göstermiştir. Bu faktör %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlı olarak bulunmuştur. Süt geliri katsayısı pozitif işaretlidir. Bu da süt gelirinin kooperatif etkinliğine olumlu yönde etki ettiğini göstermektedir. Kooperatiflerin süt gelirini arttırarak etkinliklerini attırmaları mümkündür.

Denetim her iki önem seviyesinde anlamlı bulunan bir diğer faktördür. Denetimler artırılarak kooperatiflerin daha etkin çalışması beklenebilir. Elde edilen sonuçlar da bu beklenti ile örtüşmektedir. Etkinlik katsayısı denetim değişkeni için pozitif işaretlidir. Bu da kooperatif denetiminin kooperatif etkinliğine olumlu yönde bir etki yaptığı anlamı taşımaktadır.

Her iki önem seviyesinde anlamlı bulunan bir diğer değişken ortak sayısıdır. Bu değişkenin katsayısı negatif işaretli olup etkinsizliğe neden olmaktadır. Bunun nedeni kooperatiflerin ortak sayısının düşük olması dolayısı ile bu durumun gelirlere ve etkinliğe yansımasıdır. Ortak sayısının artması bu durumu olumlu yönde değiştirebilecektir.

İki önem seviyesinde anlamlı bulunan faktörlerden biri de ekonomik katılımdır. Bu değişkenin katsayı işareti negatiftir. Çalışmada incelenen kooperatiflerde ortak katılımının yeterli düzeyde olmadığı ifade edilmişti. Bu sonuç analiz sonucu ile örtüşmektedir. Zira bu durumun kooperatif etkinliğini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ortakların ekonomik katılımının arttırılması kooperatif etkinliklerini de arttıracaktır.

Ortak sorumluluğu değişkeni de her iki önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Bu değişkenin de katsayı işareti negatiftir. Yanı bu değişken mevcut şekilde kooperatiflerde etkinsizliğe neden olmaktadır. Elde edilen bu sonuç beklenen sonuç ile benzerdir. Çünkü gerek yöneticiler gerek ise ortaklar kooperatif ortaklarının sorumluluklarını yeterince yerine getirmediği kanısındadır ve bu durum analizden de yorumlanabileceği gibi kooperatif etkinliklerine olumsuz yönde etki etmektedir.

Her iki önem seviyesinde anlamlı olan bir diğer değişken yönetim başarısıdır. Gerek yöneticilerin kendi kooperatifleri ile ilgili düşünceleri gerek ise ortakların yöneticileri ile ilgili düşünceleri daha önceki kısımlarda ele alınmıştı. Elde edilen sonuçlar kooperatif yönetimlerinin çok başarılı olmadığı şeklinde yorumlanmıştı. Tobit analizi sonucunda yönetim başarısı değişkeninin katsayısının negatif olması bu sonuçla aynı anlama gelmektedir. Yöneyim başarısı kooperatiflerde yeterli düzeyde olmayıp bu durum kooperatif etkinliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Kooperatiflerde etkinliğin arttırılması için yönetim başarısının arttırılması bir başka önemli husustur.

Yüzde 5 önem seviyesinde anlamlı olmayıp yüzde 10 önem seviyesinde anlamlı bulunan değişkenler faaliyet sayısı, işbirliği ve aktifler değişkenleridir. Bu üç değişkenin de katsayıları negatif işaretlidir. Yanı bu üç değişkende mevcut durumda kooperatiflerde etkinsizliğe neden olmaktadır.

Kooperatiflerde faaliyet sayısı genellikle ikidir. Bu iki faaliyette kooperatiflerin temel faaliyeti olan süt satısı ile yem satışıdır. Kooperatiflerin etkinliğini arttırması için faaliyetlerini çeşitlendirmeleri gerekmektedir. Yüzde on önem seviyesinde anlamlı bulunan aktifler değişkeni de kooperatif etkinliğine olumsuz yönde etki etmektedir. Bu durumun nedeni kooperatif aktiflerinin çoğu kooperatifte düşük olmasıdır.

Yüzde on önem seviyesinde anlamlı bulunan son değişken işbirliği değişkenidir. Çalışmanın önceki bölümlerinde kooperatiflerde işbirliğinin istenilen düzeyin çok

gerisinde olduğu ifade edilmişti. Tobit analizi sonucunda bu değişkenin mevcut durumda kooperatif etkinliğine olumsuz yönde etki ettiği görülmektedir. Kooperatif etkinliğinin arttırılması adına gerek ortak gerek ise kooperatifler arası işbirliğinin geliştirilmesi önemlidir.

Çizelge 4.91. Kooperatiflerde tobit analizi sonuçları

	Katsayı	t	Önem düzeyi
Ortak sayısı	-0.00112040	-3.66	0.000
Aktifler	-0.00000146	-1.80	0.076
Faaliyet sayısı	-0.11058600	-1.94	0.056
Süt geliri	0.00000458	6.77	0.000
Yem geliri	-0.00000262	-1.40	0.166
Ortak eğitimi	-0.03069240	-0.88	0.382
Ekonomik katılım	-0.11150610	-3.38	0.001
Ortak sorumluluğu	-0.08276640	-2.40	0.018
Yönetim başarısı	-0.03002080	-0.95	0.045
Mali açıklık	-0.01858230	-0.57	0.568
İs birliği	-0.06569000	-1.95	0.054
Denetim	0.02950330	0.97	0.032
Sabit sayı	1.03411100	6.86	0.000

Gözlem sayısı = 100	Soldan sansürlü gözlem sayısı = 0
LR chi2(12) = 76.45	Sansürsüz gözlem sayısı = 59
Prob> chi2 = 0.0000	Sağdan sansürlü gözlem sayısı = 41

4.13.İncelenen Kooperatiflerin Sorunları

Bu bölümde çalışma kapsamında kooperatif ortak ve yöneticilerinden alınan cevaplar doğrultusunda kooperatiflerin karşılaştıkları sorunlar ortaya konmuştur. Sorunlar temel olarak süt, yem ve kooperatifin işleyişi ile ilgili sorunlar olarak ayrıştırılmış ve sırası ile ifade edilmiştir.

4.13.1. Süt toplama ve satışı ile ilgili sorunlar

Kooperatiflerin ortaklardan sütü toplarken ve topladıkları sütü firmalara satarken karşılaştıkları sorunlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

- Bazı kooperatiflerde kooperatif başkanları kendi ürettiği sütü daha yüksek kar elde etmek adına kooperatif yerine özel firmalara pazarlamaktadır. Bu durum ortaklar tarafından yadırganmaktadır. Ayrıca kooperatiflerin kuruluş amacına uygun olmamakla birlikte ortakların kooperatif aidiyetini de etkilemektedir.

- Bazı firmalar sözleşmelere uymamaktadır. Sözleşmede geçerli olan fiyat yerine çeşitli cezai işlemler ve kesintiler uygulayarak kooperatiflerin topladığı sütü daha düşük fiyatlara almaktadır. Ayrıca sözleşmelerde geçerli ödeme zamanı yerine daha geç ödemelerde bulunmaktadırlar. Bu durum kooperatiflerin süt

satısından elde ettikleri karı azaltmakta ve kooperatiflerin süt bedellerini ortaklara daha geç ödemelerine neden olmaktadır.

- Bazı köylerde kooperatifler ile beraber çeşitli özel firmalarda süt toplamaktadır. Bu durum kooperatifler adına haksız rekabete yol açmaktadır. Ayrıca Tarım İl Müdürlüğü süt toplayan kooperatifleri ciddi şekilde denetler iken bu özel alıcıları denetlememektedir. Bu alıcılar kötü hijyen koşullarında ve kayıt dışı süt toplamaktadır. Kooperatifler bu duruma önlem olarak köy sınırları içerisinde sadece kooperatife süt toplama yetkisi verilmesini talep etmektedirler.

- Geçmiş yıllarda sütü doğrudan alıcı firma işletmesine teslim etmekte olan kooperatifler kilogram basına nakliye primi almakta iken bu durum firmalar lehine değişmiş ve firmalar nakliye primi vermekten vazgeçmişlerdir. Rekabet gücü olmayan ve pazar sıkıntısı yaşayan kooperatifler bu durumu kabul etmişlerdir. Ayrıca sütü doğrudan kooperatif süt toplama merkezinden alan firmalar da nakliye ücreti kesmektedir ve bu durum devam etmektedir.

- Kooperatiflerin karşılaştığı bir başka sorun ortakların sütü özel firmalara vermesidir. Bu durum kooperatiflerin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Ayrıca bazı ortaklar sütü özel firmalara verirken yem nakliye maliyetlerinden kurtulmak için yemi kooperatiflerden alma yoluna gitmektedirler. Bu durumu önleme adına yapılan önlemlere de ortaklar karşı çıkmakta ve açılan davalarda kooperatif haksız görülmektedir.

- Kooperatiflerin bir kısmı kendi süt toplama tanklarını kullanırken bir kısmı firmalar tarafından temin edilen süt toplama tanklarını kullanmaktadır. Eskiden bu tankların temizlik bakım ve onarım masraflarını firmalar üstlenirken bu durum da son birkaç yıl içinde kooperatifler aleyhine değişmiş ve firmalar bu masrafların kooperatifler tarafından üstlenilmesini sağlamıştır.

- Kooperatifler için bir başka sorun gerek süt alacaklarını firmalardan gerek girdi alacaklarını ortaklardan zamanında tahsil edememek olarak ifade edilmiştir.

- Elektrik maliyetleri bir başka sorun olup eskiden birkaç ayda bir gelen elektrik faturalarını bir şekilde ödeyen kooperatifler firmalardan sür alacaklarını 2-3 ay sonra aldıkları için bu faturaları zamanında ödemekte zorlanmakta ve yapılan elektrik kesintileri sütün bozulmasına neden olmaktadır.

- Kooperatifler için bir başka sorun özel firmaların ortaktan süt alabilme adına kooperatifleri sıkça şikâyet etmeleri ve cezai işlem uygulatmaya çalışmalarıdır. Bu durum kooperatiflerin ödeme gücünü etkilemekte ve bazı ortakların sütü özel firmaya satmaya yönlendirmektedir.

- Geçmiş yıllarda yine kooperatifler soğuttukları süt litre başına soğutma primi alır iken bu durumda firmaların karşı çıkmasıyla ortadan kalkmış, kooperatifler için ciddi bir gelir kaynağı olan soğutma primleri de çoğu firma tarafından sıfırlanmıştır.

- Devlet tarafından yapılan süt destekleri son birkaç senedir kooperatif üzerinden değil doğrudan ortak hesabına yatmaktadır. Bu durumdan önce kooperatifler gerekli alacak kesintilerini kestikten sonra ortaklara ödeme yapmakta iken bu durumdan sonra kooperatifler alacak tahsilatlarında sıkıntıya düşmüşlerdir.

4.13.2. Yem alım ve satımı ile ilgili sorunlar

Kooperatiflerin yem alımı ve pazarlamasında karşılaştıkları başlıca sorunlar;

- Yem konusunda firmaların dayatması bulunmaktadır.Sütü alan firmalar kooperatifleri kendi anlaştıkları firmalardan yem alımına zorlamaktadır. Bu durum kooperatiflerin hayvancılıktan en büyük maliyet etkeni olan yemi piyasadan daha pahalıya almalarına neden olmaktadır. Ayrıca piyasadan pahalı alınan yem doğal olarak ortaklara da piyasadan pahalı fiyatlara satılmakta ve ortaklara ek bir maliyet yükü oluşturmaktadır.

- Devlet tarafından yemde uygulanan KDV' de indirime gidilmesine rağmen bu indirim yem fiyatlarına yansımamaktadır. Uygulama başta üreticiler için iyi bir uygulama olarak görünse de KDV'siz yem fiyatları sadece 3 ay içerisinde KDV'li fiyatların üstüne çıkmıştır. Bu sorun süt üretim maliyetlerine de yansımıştır. Kooperatifler devlet tarafından uygulanan bu ve benzeri politikaların uygulama ve uygulama sonrasının da devlet tarafından takip edilmesi ve gerekirse gerekli yaptırımların da uygulamasını talep etmektedirler.

4.13.3. Kooperatifin işleyişi ile ilgili sorunlar

Kooperatiflerin uzun vadede varlığını koruyabilmesi ve devamlılığını sağlayabilmesi adına kooperatiflerin işleyişinde gerek yönetim gerek ise ortak kaynaklı çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadırlar. Kooperatiflerin işleyişi sırasında karşılaştıkları sorunlar;

- Kooperatif genel kurullarında karar geçer sayısına zor ulaşılmaktadır. Yöneticiler ortakların ilgisizliğinden şikâyet etmektedir. Karar alımlarında ortaklar ya imza atıp genel kurulu terk etmekte ya da kooperatif yöneticileri karar defterini köy içinde dolaştırıp imza toplayarak karar geçer sayısına ulaşmaya çalışmaktadır.

- Köylerin yaşlanması ve köy nüfusunun giderek azalması da kooperatifler için ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Köylerdeki yaşlı nüfus tarımsal faaliyetleri bırakmaktadır. Bu durum kooperatiflerin her geçen yıl biraz daha küçülmelerine neden olmaktadır. Bu durumun uzun vadede bazı köylerde bulunan kooperatiflerin kapanmasına neden olacağı tahmin edilmektedir.

- Kooperatiflerin bir başka sorunu devlet desteklerinden yararlanma adına gerekli ve yeterli proje üretememek ve üretilen projelerin de gerekli onaylardan geçememesidir. Kooperatifler özellikle köylerde uygulanacak hayvancılık projelerinde özel firmalardan önce kendilerine öncelik verilmesini talep etmekte ayrıca proje hazırlama ve yürütme konusunda üniversitelerden destek

beklemektedirler. Bu uygulamaların finansmanı içinde bir kooperatif bankasına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedirler.

- Kooperatifler arası işbirliğinin de yok derecede az olması kooperatiflerin bir başka önemli sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kooperatifler işbirliği konusunda hevesli olup uygulamada bunu yeterince gerçekleştirememektedir.

- Ortakların eğitimi tamamen firmaların verdiği eğitimler üzerine kurulmuştur. Dolayısı ile firmalar bu eğitimlerde kendi ürünlerini ön plana çıkarmakta ve bazı yanlış bilgileri aktarma riski ile karşı karsıya kalınmaktadır. Bazı kooperatiflerde tarım il ve ilçe müdürlükleri tarafından zorunlu eğitimler verilmiştir. İncelenen kooperatiflerin hiçbirinde kooperatif yönetici ve ortakların isteği doğrultusunda verilen herhangi bir eğitime rastlanmamıştır. Bu durum özellikle kooperatif bilincinin gelişmesine engel olmaktadır.

- Kooperatifler için bir başka sorun birlik sayısının fazla olmasıdır. Bu durum hem kooperatiflerin kutuplaşması ve ayrışmasına sebep olmakta, hem de her birliğin kooperatiften hizmet kesintisi uygulamasından dolayı kooperatiflere maddi yük getirmektedir. Bu duruma çözüm olarak birliklerin tek bir çatı altında toplanması, yetkilerin daha sağlıklı şekilde tanımlanması istenmektedir.

- Kooperatifler için bir başka önemli sorun ek bir maliyet kalemi olan iş güvenliği ücretleri olarak belirtilmiştir.

- Bir başka önemli sorun kooperatiflerin önceki dönemlerden gelen borçlarıdır. Kooperatiflerin çoğu bu borçları ödeyememekte ve bu borç yükü her gecen sene artmaktadır. Yeni gelen yönetimlerin büyük bir çoğunluğu kooperatifleri borçlu olarak devralmıştır ve uzun vadede bu borçların ödenemeyeceğini öngörmektedirler.

- Kooperatifler için bir başka önemli sorun devlet desteklerinin yetersiz olmasıdır. Özellikle teknoloji alet ekipman desteği kooperatifler tarafından beklenen en önemli destekleme şekli olarak ifade edilmiştir.

- Gençlerin köyde yaşamaması ve köyü terk etmeleri uzun vadede kooperatifleri etkilemiş ve etkilemeye devam edecek bir durum olarak belirtilmiştir. Kooperatiflerin gerek toplam ortak sayıları gerek aktif ortak sayıları her geçen sene düşüş göstermektedir. Bu durum uzun vadede kooperatifler arası işbirliğini zorunlu kılmaktadır.

- Kooperatiflerin gereksiz ve yönetimsel kaynaklı yatırımları borç yükünü arttırmakta, bu alımlarda kar zarar hesabı yapmamalarından kaynaklı uzun vadede zararlar ortaya çıkmaktadır.

5. SONUÇ

Bu araştırma Batı Akdeniz Bölgesindeki hayvancılık kooperatiflerinin performanslarını ölçmek ve ortak kooperatif ilişkilerini ortaya koymak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ana materyalini ilgili kooperatif ortak ve yöneticileri ile karşılıklı görüşülerek yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmuştur. Antalya ilinde 18, Burdur ilinde 49 ve Isparta ilinde 33 olmak üzere 100 kooperatif ve bu kooperatiflere ortak 212 ortak olmak üzere 312 adet anket yapılmıştır. İncelenene kooperatifler köylerde faaliyet gösterdiklerinden ortak sayısı ve süt toplama miktarı bakımından küçük ölçekli kooperatiflerdir. İncelenen kooperatifler farklı alternatif faaliyet dalları ile süt ve yem satışı haricinde gelirlerini çeşitlendirmeye gitmişlerdir. Elde edilen sonuçlar bu alternatif faaliyet gelirleri olmadan kooperatiflerin kar elde etme noktasında ciddi sıkıntısı olduğunu göstermektedir. Ancak alternatif seçiminde kooperatiflerin sorunları bulunmaktadır. Kooperatiflere bu konuda devlet destekli danışmanlık yapılması gerekmektedir. Ayrıca kooperatif yönetici ve ortaklarının kooperatifçilik bilgi düzeyleri yeterli seviyede değildir. Bu durum da kooperatiflerin kooperatifçilik faaliyetlerini gerçekleştirirken çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Kooperatifçilik eğitimi bu noktada önem göstermektedir. Ancak elde edilen sonuçlar kooperatifçilik eğitiminin beklenenin oldukça gerisinde olduğunu göstermiştir. Yine çalışma kapsamında elde edilen bir diğer önemli sonuç kooperatiflerin yeterince etkin çalışmadığı yani kaynaklarını doğru şekilde kullanmadıklarıdır. Bu durumun düzeltilmesi açısından çalışma yol gösterici olacaktır. Genel anlamda kooperatifler ile ilgili çok sayıda sonuç elde edilen bu çalışma sonuçları şu şekildedir;

- Batı Akdeniz Bölgesinde incelenen kooperatiflerde ortalama ortak sayısı 171, aktif ortak sayısı 117, kooperatife süt teslim eden ortak sayısı 85, kooperatifle alış veriş yapan ortak sayısı 114 ve kooperatif ortağı kadın sayısı 24 olarak bulunmuştur. Görüldüğü gibi kooperatif ortak sayısı azdır. Ortak sayısının az olması kooperatiflerin topladıkları süt miktarının da az olmasına neden olmakta bu durum kooperatif gelirlerini ve karlılıklarını da etkilemektedir.

- İncelenen kooperatiflerde ortalama ortaklık payı 167 TL, ortaklık payına ilaveten bağış alan kooperatiflerde ortalama bağış miktarı 265 TL'dir. Kayıtlı sermayede kooperatif ortalaması 57.017 TL olarak bulunmuştur. Kooperatiflerin ortalama ödenmiş sermayesi ise 54.246 TL olarak hesaplanmıştır.

- Araştırma kapsamında anket çalışması yürütülen 3 ile bağlı 12 ilçede hangi üretici birliklerinin olduğu ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlara göre ilçelerin hiçbirinde tarım satış kooperatifi ve köylere hizmet götürme birliğinin olmadığı belirlenmiştir. Yine ilçelerin tamamında tarımsal kalkınma kooperatifi, sulama kooperatifi ve tarım kredi kooperatifinin olduğu belirlenmiştir. İlçelerin 3'ünde damızlık yetiştiricileri birliği, 6'sında süt üreticileri birliği, 8'inde sulama birliği ve 10 tanesinde ticaret odası gibi üretici örgütlerinin faaliyet gösterdiği belirlenmiştir.

- İncelenen kooperatiflerin 16'sında teknik çalışanın olduğu belirlenmiştir. Teknik çalışanlar genelde kooperatif ön muhasebesinde çalışmakta olup bu çalışanların 9 tanesi aynı zamanda kooperatif ortağıdır. Teknik çalışan sayısının az olması

beklenen bir durumdur zira kooperatifler küçük olduğu için teknik personel maliyetlerini karşılayamamaktadır.

- Kooperatiflerin genelinin iller ortalaması ele alındığında daimi işgücü olarak kooperatiflerde 1,93 çalışanın olduğu bu çalışanların yılın 12 ayı çalıştığı ve ortalama 1.321 TL aylık ücret aldıkları belirlenmiştir. İncelenen kooperatiflerde daimi işgücünün yanında yılın ortalama 5 ayı çalıştırılan sezonluk işçilerde bulunmaktadır. İlgili kooperatiflerde bu işçiler ortalama 1.393 TL aylık ücret almaktadırlar. Kooperatifler ayrıca bazı durumlarda (özellikle yem alımında yem indirme ve dağıtımı) günlük geçici işçilerde çalıştırmaktadırlar. İncelenen kooperatiflerde ortalama 1,04 geçici günlük işçi çalıştırıldığı ve bu işçilerin ortalama yılda 18,38 gün çalıştırılarak bu işçilere günlük 92 TL gibi bir ücret verildiği belirlenmiştir.

- İncelenen kooperatiflerin iller ortalaması ele alındığında kooperatiflerin sahip oldukları ortalama arazi genişliği 3,55 dekar ve bu arazilerin ortalama değeri 88.200 TL olarak hesaplanmıştır.

- Yönetim binası mülkiyetine göre toplam 100 adet kooperatiften 57 tanesinin yönetim binası mülk, 14 tanesinin yönetim binası kira, 28 tanesinin yönetim binası köy tüzel kişiliğinin, 1 kooperatifin yönetim binası ise belediyeye aittir. Tüm kooperatif yönetim binaları kapasitesi ise ortalama 203,26 m^2 olarak belirlenmiştir.

- Kooperatiflerin geneli incelendiğinde ise 100 kooperatifin 75'inin kendine ait süt tankı olduğu, 25 tanesinde firmanın verdiği süt tanklarının kullanıldığı ve 1 tanesinde ise devletin hibe ettiği bir süt tankının kullanıldığı belirlenmiştir. Tankların ortalama kapasitelerinin 4,23 ton, yıllık ortalama bakım masraflarının 2.374 TL ve yıllık elektrik masraflarının 11.041 TL olduğu hesaplanmıştır.

- Bölge geneli itibari ile incelenen 100 kooperatifin 10 tanesinde ek bir süt toplama merkezi olduğu belirlenmiştir. Bu merkez mülkiyetlerinin 6'sı kooperatiflerin, 3'ü kira ve 1 tanesi köy tüzel kişiliğine aittir. Merkezlerin ortalama kullanım alanı 52 m^2 ve içlerinde bulunana süt toplama tanlarının kapasitesi 4,3 ton olarak hesaplanmıştır.

- İncelenen kooperatiflerde alet ekipman varlığı incelendiğinde kooperatiflerin ihtiyaçlar doğrultusunda çok farklı alet ekipmanlara sahip olduğu belirlenmiştir. En çok bulunan alet ve ekipmanlar incelendiğinde; 100 kooperatiften 40 tanesinde süt toplama aracı, 30 tanesinde balya makinası, 26 tanesinde silaj biçme makinası, 25 tanesinde traktör ve 16 tanesinde ise kepçe olduğu belirlenmiştir. Kooperatiflerin sahip olduğu alet ekipmanlar genelde eski olup çoğu atıl durumdadır.

- İller ortalaması ele alındığında kooperatiflerin depo mevcudunun ortalama 13.015 TL olduğu hesaplanmıştır. Çalışma yapılan 100 kooperatifin ortalama banka hesabı 10.021 TL, kasa mevcudu 1.596 TL ve toplam para mevcudu ortalama 11.617 TL olarak hesaplanmıştır.

- İncelenen 100 kooperatifte ortaklardan ortalama 505 TL avans alacağı, yine ortaklardan girdi karşılığı ortalama 117.819 TL alacak, firmalardan süt ve süt ürünleri satışı karşılığında 167.331 TL alacak olmak üzere toplam ortalama 285.656 TL alacak olduğu belirlenmiştir.

- İncelenen 100 kooperatifte ortaklara ortalama 147.221 TL süt bedeli borcu, firmalara yem alımı karşılığı ortalama 175.699 TL yem borcu ve diğer borçlar olarak (KDV, stopaj, elektrik vb.) ortalama 25.419 TL olmak üzere toplam ortalama 348.340 TL borç olduğu belirlenmiştir. İncelenen kooperatiflerin borçları alacaklarından fazladır. Bu durum kooperatiflerin devamlılığını tehdit etmektedir. Bu durumun devam etmesi halinde uzun vadede kooperatiflerin kapanma noktasına geleceği öngörülmektedir.

- İncelenen kooperatiflerde 3 kooperatifte avans temini, 14 kooperatifte damızlık hayvan temini, 88 kooperatifte kaliteli ve uygun fiyatlı yem temini, kooperatiflerin tamamınsa süt toplama ve satış, 1 kooperatifte süt işleme, 1 kooperatifte veterinerlik hizmeti, 2 kooperatifte hayvan kayıtları tutma, 6 kooperatifte desteklerden yararlanmayı sağlama hizmeti verildiği belirlenmiştir. Ayrıca 10 kooperatifte tüketim maddeleri temini, 3 kooperatifte kamuoyu oluşturma, 4 kooperatifte sosyal ve kültürel etkinlikler, 1 kooperatifte kırsal turizm faaliyeti, 2 kooperatifte tarımsal gazete, dergi ve kitap temini, 27 kooperatifte sulama kaynaklarının geliştirilmesi, 27 kooperatifte sulama hizmetlerinin düzenlenmesi, hizmetleri sunulmaktadır.

- Araştırma kapsamında incelenen kooperatiflerde süt toplama faaliyetinin farklı şekillerde gerçekleştirildiği belirlenmiştir İncelene kooperatiflerde 26 kooperatif, kooperatif araçları ile süt toplarken (Antalya 11, Burdur 7, Isparta 8), 70 kooperatifte kooperatif ortakları kendi imkânları ile (Antalya 11, Burdur 42, Isparta 21) sütü kooperatifin süt toplama merkezlerine ulaştırmaktadır. Az olmasına rağmen bu iki sistemi bir arada yürüten kooperatifler (Isparta 2) ve süt toplama hizmetini aracı firmalardan alan kooperatifler de (Isparta 2) bulunmaktadır.

- İncelenen kooperatiflerde yıllık ortalama 1.656 Ton süt toplandığı, süt alım fiyatının litre başına 1,09 TL, litre başına süt satış fiyatının KDV hariç 1,16 TL olduğu ve yılda ortalama 7,78 Ton sütün bozulduğu belirlenmiştir. Süt fiyatları kooperatif yönetici ve ortakları tarafından düşük bulunmaktadır.

- Çalışma sonucunda kooperatiflerin süt parası alımı ve ortaklara dağıtımı konusunda en düşük vadenin 15 gün, en yüksek vadenin ise 3 ay olduğu belirlenmiştir. İncelenen Kooperatiflerin % 2'si süt alacakları pesin alıp dağıtırken % 51'i bir ay vade ile % 8'i 1,5 ay vade ile % 23'ü 2 ay vade ile ve % 15'i 3 ay vade ile süt bedellerini alıp ortaklara dağıtmaktadır. Ancak bazı kooperatifler süt alacaklarını tahsil etmede ciddi sıkıntılar yaşamaktadır, bazı kooperatiflerde süt bedeli teslim süreleri sözleşmede yazan bedel teslim vadelerinin iki hatta üç katına çıkmakta, alacaklar birikmekte dolayısı ile ortaklara ve diğer girdi sağlayıcılara borçlarda artmaktadır. Bu durum uzun vadede kooperatifleri zor duruma sokmaktadır.

- Elde edilen sonuçlara göre kooperatifler bu sütler için üç farklı yol izlemektedirler. 28 kooperatif (Antalya 6, Burdur 11, Isparta 11) bu sütleri imha yolunu seçmektedir. Her ne kadar insan sağlığı açısından risk taşısa da 43 kooperatif (Antalya 6, Burdur 24, Isparta 13) maddi zararı indirgemek adına bozulan sütleri düşük fiyattan satma yoluna gitmiştir. Sadece Isparta ilindeki bir kooperatif antibiyotik kaynağı ortağı tespit ettiği anda o an tankta bozulan sütün tamamını ortağa iade ederek satış fiyatından zararı ortaktan karşıladığını ifade etmiştir.

- Satılacak sütün litre fiyatının belirlenmesinde süt konseyi önemli bir rol oynamaktadır. İncelenen 100 kooperatifin 96'sı (Antalya 14,Burdur 49, Isparta 33)satacakları sütte birim fiyat olarak süt konseyinin belirlediği fiyatı temel alırken Antalya'da faaliyet gösteren 4 kooperatif ise firmalarla birebir pazarlık yapmak sureti ile süt fiyatını belirlemektedir.

- Yazılı anlaşmalar kooperatifler için topladıkları sütü belirli bir fiyattan satma adına garantörlük ifade eden belgelerdir. Bu açıdan kooperatiflerin firmalar ile yazılı anlaşmalar yaparak sütü pazarlama yoluna girmeleri kooperatiflerin lehine olacaktır. İncelenen kooperatiflerin 88 tanesi (Antalya 15, Burdur 47, Isparta 27) firmalar ile yazılı sözleşmeler yaparak süt pazarlamaktadırlar. Geriye kalan 12 kooperatif ise herhangi bir yazılı anlaşma olmaksızın firmalar ile arasında karşılıklı güvene dayalı olarak süt pazarlamaktadırlar.

- Kooperatifler açısından bir başka önemli husus firmalar ile yapılan yazılı anlaşma süreleridir. Yazılı anlaşmaların uzun süreli olması kooperatiflerin geleceklerini programlamaları, yatırım yapmaları ve uzun vadede sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Ancak çalışma sonuçları mevcut durumun kooperatifler açısından pek olumlu olmadığını göstermektedir. Zira firmalar ile yapılan anlaşmalar Isparta'daki bir kooperatif hariç (5 yıl) en uzun bir yıl süreli anlaşmalardır. İncelenen kooperatiflerin 79 tanesinde (Antalya 7, Burdur 46, Isparta 26) bir yıllık anlaşmalar doğrultusunda süt pazarlanırken, Antalya'da faaliyet gösteren kooperatiflerin birinde 3 aylık, ikisinde 3 aylık ve beş tanesinde 6 aylık yazılı anlaşmalar ile toplanan sütler pazarlanmaktadır. Bazı kooperatifler topladıkları sütü satacak firma bulamamaktadır.

- İncelenen kooperatiflerde genelde ortaklara üç çeşit yem sağlanmaktadır. Bu yemler süt, besi ve buzağı yemleridir. Kooperatifler alım fiyatlarına bir miktar kar ekleyerek satım fiyatlarını belirlemektedir. Anket çalışması yapılan 100 kooperatiften 86'sı süt yemi, 82'si besi yemi ve 68'i ortaklarına buzağı yemi temin etmektedir. Bu kooperatifler ortalama 660 ton süt yemi, 129 ton besi yemi ve 68 ton buzağı yemi satmaktadırlar. Yem ücretleri alım fiyatları ortalama ton başına süt yemi için 971 TL, besi yemi için 967 TL ve buzağı yemi için 976 TL olarak hesaplanmıştır. Satış fiyatlarına bakıldığında yine ton başına süt yemi 1.000 TL, besi yemi 996 TL ve besi yemi 1.005 TL olarak hesaplanmıştır. Kooperatifler için ek bir gelir kaynağı olarak yem temin faaliyetinden ton başına kar marjlarına baktığımızda kooperatiflerin süt yeminde ton başına 28,9 TL, besi yeminde ton başına 28,6 TL ve buzağı yeminde 29,2 TL gibi bir kar elde ettikleri belirlenmiştir. Yem satış faaliyeti kooperatifler için önemli bir faaliyet olmasına karşın yem fiyatlarının yüksekliği başlı başına bir sorun teşkil etmektedir.

- Kooperatifler genelde ortaklara girdi temini yapmakla beraber bazı durumlarda ortak dışı satışı da sosyal sorumluluk olarak düşünerek köyde kooperatife ortak olmayanlara da girdi temin etmektedir. Girdilerin fiyatlandırılması kooperatiften kooperatife farklılık göstermektedir. Ortaklara girdi sağlayan toplam 87 kooperatiften elde edilen verilere göre bu kooperatiflerin 27'si girdileri piyasa fiyatından ortaklara satarken, 39'u piyasadan pahalı ve 21'i piyasadan ucuz girdi temin etmektedir

- Kooperatifler bazı durumlarda ortak olamayanlar da çeşitli girdiler sağlamakta ve hizmetler vermektedirler. İncelenen kooperatiflerden 17'sinin ortak dışındakilere de bu girdi ve hizmetleri sağladıkları belirtilmiştir. Ortak ve ortak olmayanlara hizmet bedellerinin farklı olması beklense de 17 kooperatifin 15'sinin ortak olmayanlara ortaklar ile aynı koşullarda hizmet verdiği ve sadece 2 kooperatifin ortaklardan daha pahalı şekilde hizmet verdiği tespit edilmiştir.

- Araştırma kapsamında incelenen 100 kooperatifte süt toplama ve pazarlama faaliyeti dışında 12 farklı faaliyet konusu saptanmıştır. İncelenen kooperatiflerin Antalya'da 3, Burdur'da 13 ve Isparta'da 2 olmak üzere toplam 20 kooperatifte sulama faaliyeti, Antalya'da 1, Burdur'da 4 ve Isparta'da 5 olmak üzere toplam 20 kooperatifte ortak ve ortak dışı alet ekipman kiralama, Antalya'da 2, Burdur'da 6 olmak üzere toplam 8 kooperatifte yem işleme, Burdur'da 7 ve Isparta'da 6 olmak üzere toplam 13 kooperatifte yem balyalama, Burdur'da 6 kooperatifte orman ürünleri satısı, Antalya'da 3, Burdur'da 6 ve Isparta'da 2 olmak üzere toplam 10 kooperatifte market işletmeciliği, Antalya'da 4 kooperatifte ortak ve ortak dışı akaryakıt satısı, Burdur'da 1 kooperatifte nakliyecilik, 2 kooperatifte yolcu (öğrenci) taşımacılığı, Isparta'da 1 kooperatifte peynir depolama, Burdur'da 1 kooperatifte kömür, saman ve fide satışı ve son olarak Antalya'da 2 ve Burdur'da 1 olmak üzere 3 kooperatifte soğuk hava tesisi işletmeciliği faaliyetlerinin yapıldığı belirlenmiştir. Bu faaliyetler sonucunda Antalya ilinde bir kooperatif alternatif faaliyetlerden yılda ortalama 143.333 TL, Burdur'da 28.436 TL ve Isparta'da 14.720 TL'lik bir gelir elde etmektedir. Tüm kooperatif ortalaması ise 42.411,60 TL olarak hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar diğer faaliyet gelirleri olmaksızın sadece süt toplama faaliyetinin kooperatiflerin kar elde etmelerine yetmediğini göstermiştir. Diğer faaliyet gelirleri kooperatiflerin devamlılığı açısından önem taşımaktadır.

- Araştırma kapsamında görüşülen kooperatiflerin Antalya'da 11, Burdur'da 8 ve Isparta'da 15 olmak üzere 34 kooperatifte muhasebe kayıtları kooperatif bünyesinde tutulmakta iken geriye kalan 66 kooperatifte muhasebe kayıtları kooperatif bünyesinde tutulmamaktadır.

- Kooperatifler ortakların ihtiyaçlarını giderme amacı ile kurulsa da köy gibi küçük yerleşim birimlerinde kuruldukları için zaman zaman kooperatife ortak olmayan köylü üreticilerin de ihtiyaçlarını karşılamak durumunda kalmaktadır. Bu tür durumlarda ortak olmayanlar ile yapılan alışverişlerin kayıtlarının ayrı tutulması kooperatiflerin yararına olacaktır. Araştırma kapsamın da görüşülen kooperatiflerin Antalya'da 1 ve Burdur'da 5 olmak üzere toplam 6 kooperatif ortak dışı yapılan bu

alışverişlerin kayıtlarını ayrı olarak tutmaktadır. Diğer kooperatifler de ise kayıtlar ortak kayıtları ile beraber tutulmaktadır.

- Kooperatifler temelde karlarını ortaklara kar payı, risturn vb. gibi şekillerde dağıtan üretici örgütleridir. Buna göre Antalya'da 13, Burdur'da 42 ve Isparta'da 20 olmak üzere toplamda yılsonunda kar beyan eden 75 kooperatifin hiçbirinin karlarını dağıtmadığı belirlenmiştir. Bu kooperatiflerin karlarını dağıtmama nedenleri incelendiğinde çeşitli nedenler ortaya çıkmaktadır. Antalya'da bulunan 4, Burdur'da bulunan 29 ve Isparta'da bulunan 9 kooperatif olmak üzere toplam 42 kooperatifin karlarını mevcut borçları ödemek için kullandıkları belirlenmiştir. Antalya'da 7, Burdur'da 8 ve Isparta'da 14 olmak üzere toplam 29 kooperatifin karlarını yatırıma yönlendirdikleri, geriye kalan burdur ilindeki bir kooperatifin ise kar miktarının düşük olmasından dolayı karı dağıtmama yoluna gittiği belirlenmiştir.

- İncelenen kooperatiflerin proje uygulama açısından çok zayıf kaldıkları görülmektedir. İncelenen kooperatifler arasında Antalya'daki 18 kooperatifin hiç birinin proje uygulamadığı, Burdur'daki 49 kooperatiften sadece 6, Isparta'daki 33 kooperatiften 18 olmak üzere toplam 100 kooperatiften 24'ünün şu ana kadar herhangi bir proje uyguladıkları görülmektedir. Uygulanan projelerin başında ortaklara damızlık düve sağlama projeleri (16) gelmektedir. Bu projelerden başka damlama tesis projesi (4), kapalı devre sulama projesi (3) ve güneş enerjisi işe elektrik üretim tesisi (1) gibi projeler kooperatifler tarafından uygulanmıştır. Uygulanan projelerin tutarlarına bakıldığında Burdur ilinde uygulanan kooperatif projelerinin ortalama 388.431 TL, Isparta ilinde uygulanan kooperatif projelerinin ise 1.084.310 TL proje tutarına sahip oldukları görülmektedir. Bu projelerden burdur ilinde ortalama 36,33 kooperatif ortağı, Isparta ilinde ise ortalama 96,81 kooperatif ortağı yararlanmıştır. Toplam 24 projenin ortalama proje tutarı 910.340 ve bu projelerden yararlanan ortak sayısı ise 81,69 olarak hesaplanmıştır.

- Yönetici eğitim bilgileri incelendiğinde yöneticilerin büyük çoğunluğunun Antalya (% 44,4) ve Burdur (% 51,0) illerinde ilkokul, Isparta ilinde (% 45,5) ile lise mezunu oldukları belirlenmiştir. İller genelinde ise kooperatif başkanlarının % 42'sinin ilkokul, % 16'sının ortaokul, %35'inin lise, % 4'ünün meslek yüksekokulu ve % 3'ünün üniversite mezunu oldukları belirlenmiştir.

- İller ortalaması olarak değerlendirdiğimizde yöneticilerin yaş ortalaması 48,10 yaş, aile nüfusu 4,12 kişi, ortalama görev süresi 6,21 yıl, seçilme sayısı 3,66 kez ve başkanı olduğu kooperatife ortaklık süresi de 16,62 yıl olarak hesaplanmıştır.

- İller ortalaması itibari ile kooperatif yöneticilerinin % 29'u üst birliklerde görev alırken % 71'inin üst birliklerde görevi yoktur. Kooperatifçilik deneyimi olarak yöneticilerin % 97'si bu deneyime sahip olduklarını düşünmekte % 3'ü ise yeterince deneyim sahibi olmadıklarını ifade etmektedir. Kooperatifçilik eğitimi aldınız mı sorusuna yöneticilerin % 34'ü evet % 66'su hayır yanıtını vermiştir. İncelenen yöneticilerin ortalama % 16'lık bir kısmı yurtdışına çıkmış ve bunların sadece %6'sı bu seyahatlerinde yurtdışında bulunan herhangi bir kooperatifi ziyaret etmişlerdir. Yurt içinde kooperatif ziyaret ettiniz mi sorusuna kooperatif

başkanlarının % 70'lik bir kısmı evet cevabı verirken % 30'luk bir kısmı ise hayıt cevabını vermişlerdir. Evet, cevabını verenlerin büyük bir çoğunluğu sadece yakın köylerdeki kooperatifleri ziyaret ettiğini ifade etmişlerdir. Daha önce ailede kooperatif yönetiminde bulunanlar olup olmadığı kooperatif yöneticilerine sorulmuş ve ortalama olarak yöneticilerin %27'sinin önceden aileden en az bir kişinin kooperatif yönetiminde görev aldığı % 67'side ise ailede ilk olarak kendilerinin kooperatif yöneticiliği yaptığı ifade edilmiştir.

- Çalışma kapsamında Kooperatif yöneticilerinin kooperatif ilkeleri bilgi düzeyleri incelenmiş ve ortaya konmaya çalışılmıştır. Kooperatif ilkeleri ile ilgili bilgiler doğrudan kooperatif ilkesi olarak değil bu ilkelerin içerikleri şeklinde sorulmuştur. Elde edilen verilere göre yöneticilerin kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri şu şekildedir. Gönüllü ve serbest giriş ilkesi yöneticilerin % 76,63'ü, ortağın demokratik katılımı ilkesi % 92,40 oranında bilgi sahibidir. Üçüncü ilke olan ortağın demokratik katılımı ilkesi ile ilgili yönetici bilgi düzeyi % 60,18 seviyesindedir. Yöneticilerin kooperatifçiliğin dördüncü ilkesi olan özerklik ve bağımsızlık ilkesi bilgi düzeyi % 72,67, altıncı ilke olan kooperatifler arası işbirliği ilkesi bilgi düzeyi % 74,00 şeklindedir. Yöneticilerin yedinci ve sonuncu kooperatifçilik ilkesi olan toplumsal sorumluluk ilkesi bilgi düzeyi ise % 63,50seviyesinde olmuştur.

- Elde edilen bu veriler kooperatif yöneticileri kooperatifçilik ilkeleri hakkında genelde bilgi sahibi oluğunu, ancak bilgi sevilerinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca elde edilen sonuçlar ışığında yöneticilerin kooperatifçilik ilkelerinin içeriği ve uygulaması hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir.

- Çalışmada incelenen kooperatiflerin hangi defterleri tuttukları belirlenmiştir. İncelenen 100 kooperatiften 85 tanesinin yevmiye defteri tuttuğu, 78 tanesinin defteri kebir defteri tuttuğu, 82 tanesinin envanter ve bilanço defteri tuttuğu, 90 tanesinde ortaklar defteri, 99 tanesinde yönetim kurulu karar defteri ve tamamında genel kurur karar defterlerinin tutulduğu belirlenmiştir.

- İncelenen kooperatiflerde ortakların kooperatife uğrama nedenleri irdelenmiştir. İncelenen kooperatiflerde ortakların genelde ürün teslim etme, gene kurula katılma, girdi temini gibi nedenlerle kooperatife uğradığı belirtilmiştir. Ancak ortakların meslekleri ile ilgili bilgi alma, bitkisel ve hayvansal üretim ile ilgili bilgi alma gibi durumlarda kooperatife uğramadıkları ifade edilmiştir. Bu durum kooperatiflerin ortaklar açısından bir bilgi kaynağı olarak görülmediğini göstermektedir.

- Çalışma kapsamında incelenen kooperatiflerde ortakların son üç yılda kooperatif genel kurullarına katılım oranları incelenmiştir. Buna göre kooperatif genel kurullarına katılım oranlarının düşük olduğu gözlemlenmiştir. İller itibariyle genel kurula katılım oranları benzerlik göstermekle beraber hemen hemen aynı düzeydedir. Yıllara göre gene kurullar katılım oranlarındaki değişimler incelendiğinde, yıllara bağlı olarak önemli bir değişimin olmadığı belirlenmiştir. İncelenen her üç ilde de benzer bir durum tespit edilmiştir. Genel kurullara

katılımın az olması ortakların kooperatifi yeterince sahiplenmediğini yönetim kararlarında aktif rol almadıklarını göstermektedir.

- İncelenen kooperatiflerde ortakların genel kurula katılmama nedenleri incelendiğinde farklı cevaplar alınmıştır. Kooperatif yöneticileri ortakların genel kurullara katılmama nedenleri olarak öncelikle ilgisizlik (%39), yönetime olan güven (% 16), genel kurul zamanı şehir dışında olma (% 14) ve kooperatife aktif olmayanların katılmaması (% 10) gibi nedenler olduğunu ifade etmişlerdir. Yöneticiler ayrıca ortakların muhalefet, yaşlılık, borçluluk gibi durumlardan da genel kurullara katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Genel kurullar için yöneticilerin ifade ettiği bir diğer durum ortakların seçimli genel kurullara katılımlarının diğer genel kurullara göre çok daha yüksek olmasıdır.

- Kooperatiflerde genel kurullara katılım kadar katılan ortakların şahsi fikir ve önerilerini beyan etmeleri de kooperatifin başarısı ve devamlılığı açısından önem taşımaktadır. Bu neden ile İncelenen kooperatiflerde genel kurula katılan ortakların fikir ve önerilerini beyan etme durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Genel kurula katılım oranlarının düşüklüğü göz önünde bulundurulduğunda bu az katılımcı ortak sayısının bile iller ortalaması olarak sadece % 27,45'sinin kendi fikir ve önerilerini beyan ettikleri belirlenmiştir.

- Kooperatif yöneticilerine gerek kendi kooperatifleri gerek Türkiye'deki kooperatifçiliğin genel ve başarı durumları hakkında fikirleri sorulmuştur. Yönetici anketleri sonucunda elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde şu sonuçlar çıkmaktadır. Yöneticilerin kendi kooperatiflerini başarılı bulma durumuna göre kooperatif yönetimini başarılı bulanlar % 56,60 olarak hesaplanmıştır. Yöneticilerin ortak kooperatif ilişkileri ile ilgili cevaplar ele alındığında bu ilişkinin yeterli ve başarılı bir ilişki olup olmadığı konusunda kooperatif % 56,60'i başarılı bir ilişki var cevabını vermişlerdir, genel anlamda ortak kooperatif ilişkisi yöneticiler tarafında olumlu olarak değerlendirilmiştir. Yöneticilerin Türkiye'de kooperatifçilik başarısı ile ilgili görüşleri ise şu şekildedir; yöneticilerin % 9,33'ü Türkiye'de kooperatifçiliği kesinlikle başarısız olarak ifade etmiş, % 8,33'ü başarısız olarak ifade, % 44'ü bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiş, % 28,33'ü başarılı ve % 10,00'ı kesinlikle başarılı şeklinde görüş bildirmiştir. Türkiye'de kooperatifçilik ile ilgili yöneticilerin genel kanısının çok fazla olumlu olmadığı ve yöneticilerin bu konuda genelde kararsız kaldığı gözlemlenmiştir. Devlet kooperatif ilişkisi kooperatifçiliğin başarısı için önemli bir husustur. Yöneticilerin bu konu ile ilgili düşüncelerine göre devlet- kooperatif ilişkisi ile ilgili kooperatif yöneticilerinin % 14,33'ü devlet kooperatif ilişkisini başarılı olarak gördüğü görüşünü bildirmişlerdir. Görüldüğü üzere yöneticilerin büyük bir kısmı devlet-kooperatif ilişkisini yetersiz ve başarısız bulmaktadır. Kooperatifler arası işbirliği ile ilgili duruma bakıldığında yine benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Yöneticiler % 12,00 gibi düşük bir yüzde ile kooperatifler arazı işbirliğinin yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir.

- Batı Akdeniz Bölgesi'nde incelenen tarımsal kooperatiflere ortak olan toplam 212 ortağın eğitim düzeyleri dağılımı 136 (% 64,2) ortak ilkokul mezunu, 34 (% 16) ortak ortaokul mezunu, 32 (% 15,1) ortak lise mezunu, 4 (% 1,9) ortak meslek

yüksekokulu mezunu, 6 (% 2,8) ortak üniversite mezunu şeklimdedir. Ortakların Ortalama hane büyüklüğü ise 3,57 olarak hesaplanmıştır. Ortak ortalamalarına bakıldığında ortakların ortalama 31,0 dekar mülk, ortalama 30,9 dekar kira ve ortalama 32,7 dekar ortak olmak üzere toplam ortalama 94,7 dekar arazi işledikleri belirlenmiştir. Bitkisel üretim değerleri ortak 28.062 TL bulunmuştur. Ortakların hayvansal üretim değerleri (demirbaş değer artışları) 7.059 TL olarak hesaplanmıştır.

- İncelenen tarımsal kooperatiflerin ortaklarının sığırcılığı faaliyetlerinin ortalama 19,21 yıl olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar ortakların oldukça uzun süreli bir süt sığırcılığı tecrübesine sahip olduğunu ve bu faaliyeti yıllardır sürdürdüklerini göstermektedir.

- Çalışmada anket yapılan 212 kooperatif ortağının 102 tanesini tarım dışı geliri vardır. 102 ortağın yıllık tarım dışı geliri ortalama 14.439 TL olarak hesaplanmıştır.

- Çalışmada kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilgisi ve yönetime katılma durumları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ortakların % 19,34'ü 1163 sayılı kooperatifler kanunu 'nu okumuş, % 80,66'sı ise kanunu okumamıştır. Ortak olmadan önce kooperatif ana sözleşmesini okuyan ortakların oranı % 27,83 okumayanların oranı % 72,17 olarak hesaplanmıştır. Kooperatif ortaklarının % 94,34'lük büyük bir çoğunluğu genel kurullara katıldığını ifade ederken, % 5,66'lık bir oran genel kurullara katılmadığını ifade etmiştir. Ortaklara en son yapılan kooperatif genel kuruluna katılıp katılmadıkları sorulmuş % 79,25'i evet katıldım, % 20,75'i hayır katılmadım cevabını vermiştir. Genel kurula katılanların kurullarda söz alıp almadıkları sorulmuş ortakların % 70,75'i evet, % 29,25'i hayır cevabını vermişlerdir. Ortakların % 90,09'u genel kurullarda fikirlerini rahatça ifade edebildiğini söylerken % 9,91'i genel kurullarda fikirlerini rahatça söyleyemediklerini belirtmişlerdir. Ortaklardan daha önce yönetim kuruluna aday olanların oranı % 41,98, denetim kuruluna aday olanların oranı % 25,00 olarak belirlenmiştir. Daha önce kooperatiflerde yönetim kutulu üyeliği yapan ortakların oranı % 35,85, denetim kurulu üyeliği yapanların oranı % 22,64 olarak belirlenmiştir. Yönetim kurulunun aldığı kararlardan haberiniz oluyor mu sorusuna ortakların % 87,74'ü evet oluyor % 12,26'sı hayır olmuyor cevabını vermişlerdir. Ortakların % 30,19'u kooperatifin mali işlem ve kayıtları ile ilgilendiğini % 69,81'i ise ilgilenmediğini beyan etmiştir.

- Çalışma kapsamınsa anket çalışması yapılan ortakların kooperatifçilik ilkeleri bilgi düzeyleri ölçülmüştür. Kooperatifçiliğin birinci ilkesi olan gönüllü ve serbest giriş ilkesi için ortakların cevapları sonucunda elde edilen sonuçlara göre ortak bilgi düzeyi % 76,78 şeklinde olmuştur. İkinci ilke olan ortağın demokratik yönetimi ilkesi için ortaklar % 97,17oranında bilgi sahibidir Ortaklar üçüncü ilke olan ortağın ekonomik katılımı ilkesi için % 57,90 oranında bilgi sahibi iken kooperatifçiliğin dördüncü ilkesi özerklik ve bağımsızlık ilkesi bilgi düzeyi % 81,91 olarak hesaplanmıştır. Beşinci ilke olan eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi ile ilgili ortaklar % 89,53 bilgi sahibi altıncı ilke kooperatifler arası işbirliği ilkesi için % 76,65 bilgi sahibidir. Son olarak yedinci ilke olan toplumsal sorumluluk ilkesi ortak bilgi düzeyi % 85,33 olarak belirlenmiştir.

- Çalışma kapsamında ortakların olası kooperatif faaliyetlerini değerlendirmeleri istenmiş ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.. Elde edilen sonuçlara göre ortaklar tarafından en önemli görünen faaliyetler sırası ile süt toplama ve satış (% 90,38), kaliteli ve uygu yem temini (%90,09), damızlık hayvan temini (% 88,21), kredi temini (%83,02), sulama kaynaklarının geliştirilmesi (%82,55) olarak bulunmuştur. Diğer önemli faaliyetler sulama hizmetlerinin geliştirilmesi(%79,72), süt işleme (%70,75), hayvan kayıtları tutma (%68,40), veterinerlik hizmetlerinin sağlanması (%66,04), ortakların teknik eğitimi ve danışmanlık (%62,74), ve desteklemelerden yararlanmayı sağlama (%58,96) olarak belirlenmiştir. Tüketim maddeleri temini (%41,51), tarımsal gazete, dergi, kitap temini (%40,57), kırsal turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi (%40,09) ve sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi gibi faaliyetler ise görüşülen kooperatif ortakları tarafından göreceli olarak daha az önemli bulunmuştur.

- Ortakların yararlandığı hizmetlerin başarı durumu hakkındaki düşüncelerine göre en çok başarılı buldukları faaliyetler sırası ile; damızlık hayvan temini (%67,74), kırsal turizm faaliyetleri (%60,00),desteklemelerden yararlanmayı sağlama (%51,79), süt toplama ve satış (%51,27), hayvan kayıtlarını tutma (%46,88), sulama kaynaklarının geliştirilmesi (%48,81), sulama hizmetlerinin düzenlenmesi (%45,78,) kaliteli ve uygun yem temini (%44,97) faaliyetleri olarak ifade edilmiştir. Yine ortaklar kooperatiflerin kamuoyu baskı grubu oluşturma (%21,43), orakların teknik eğitimi ve danışmanlık (%20,00), tarımsal gazete, kitap, dergi temini (%16,67) faaliyetlerinde ise başarılı olmadıklarını düşünmektedirler.

- Kooperatiflerde farklı konularda verilecek eğitim faaliyetleri ortakların kooperatifçilik bilgi ve beceri düzeylerini arttırmada, üretim bilgilerini ve dolaylı olarak gelirlerini arttırmada, uzun vadede ise kooperatiflerin başarılı olmasında önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmada kooperatiflerin mevcut ve olası eğitim faaliyetlerinin ortaklara göre önem seviyeleri ölçülmeye çalışılmıştır. İncelenen kooperatiflerin hiçbirinde ortaklara yönelik bir eğitim faaliyetinin düzenlenmediği belirlemiştir. Çalışma sonuçlarına göre ortaklar eğitim faaliyetlerini fazlası ile önemsemekte ve talep etmektedirler. Eğitim konusu kooperatiflerde eksikliği hissedilen en önemli faaliyet olarak gözlemlenmiştir. Elde edilen verilere göre ortakların en çok gerekli ve önemli bulduğu eğitim faaliyetleri sırası ile; hayvan yetiştiriciliği (%84,43), sürü yönetimi (%84,43), hijyen ve süt kalitesi (%83,96), bitkisel üretim (%74,53), hayvan besleme (%73,11), hayvan hastalık ve zararlıları (%71,23) kooperatifçilik (%70,75), iyi tarım uygulamaları (%70,75) gibi faaliyetlerdir.

- Çalışma kapsamında ortaklara kooperatiflerin başarılı olması için gerekli faktörler ile ilgili düşünceleri ile bu faktörler doğrultusunda kendi kooperatifleri hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Yani özetle kooperatifler hangi unsurlar ile daha başarılı olabilir ve kendi kooperatifleri ne kadar başarılı sorusuna cevap aranmıştır. Kooperatif başarısında etkili olabilecek faktörler toplam 9 başlıkta toplanmış ve bu başlıklar ile ilgili ortak görüşleri önce kooperatifçilik konusunda genel beklentiler ve sonra bu beklentilerin kooperatiflerindeki karşılığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ortakların kooperatifçilik konusundaki beklentileri ile ilgili ilk sırada kooperatif

başkanı ile ilgili beklentiler ortaya konmuştur. Bu konu ile ilgili ortakların görüşleri %88,28 çok önemli olduğu şeklindedir. Kendi kooperatif başkanları ile ilgili görüşler incelendiğinde ise ortakların % 77,66'sının ortak oldukları kooperatif başkanlarını başarılı bulduğu şeklinde görüş bildirmişlerdir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda kooperatif başkanlarının ortak beklentilerini karşılayabildiği şeklinde yorumlanmaktadır. Bir diğer başarı unsuru yönetim başarısıdır. Bu konu hakkındaki ortak görüşleri %74,02 çok önemli şeklinde olmuştur. Görüldüğü üzere ortakların büyük bir kısmı yönetim başarısının kooperatif başarısında çok önemli bir etken olduğu görüşündedir. Aynı ortakları kendi kooperatiflerinin yönetimleri ile ilgili düşünceleri ise kooperatif yönetimlerinin % 83,29 oranında başarılı olduğu şeklinde olmuştur. Genel itibari ile ortaklar kooperatif yönetimini başarılı bulmaktadır. Kooperatif başarısında üçüncü unsur denetim kurulunun başarısıdır. Bu unsur hakkında ortaklar % 75,47 çok önemli şeklinde görüş bildirmişlerdir. Kendi kooperatiflerinin denetim kurulu başarısı ile ilgili görüşleri ise; % 63,09 şeklinde olmuştur. Kooperatif ortakların çoğu denetim kurullarını başarılı bulsa da denetim kurullarını hiç başarılı bulmayan ortakların da de ciddi bir oranda olduğu görülmektedir. Kooperatif başarısında bir diğer önemli unsur ortak faktörüdür. Ortakların kooperatifi sahiplenmesi, kooperatif faaliyetlerini desteklemesi ve kooperatifin bir parçası gibi hareket etmesi önemlidir. Kooperatif ortakları ortak unsurunun kooperatif başarısındaki etkisi ile ilgili %69,47 çok önemli şeklinde görüş bildirmişlerdir. Görüldüğü üzere ortak unsuru ortakların büyük bir çoğunluğu tarafından kooperatif başarısı için önemli bulunmaktadır. Ortakların kendi kooperatiflerindeki ortak unsuru başarısı ile ilgili görüşleri incelendiğinde %69,27 oranında başarılı şeklinde cevaplar elde edilmiştir. Ortak unsuru ortaklar tarafından toplamda %70 civarında bir oranla başarılı şeklinde değerlendirilmiştir. Kooperatif başarısının değerlendirilmesinde bir diğer unsur kooperatifin sosyal konulardaki başarısıdır. Bu unsurun önemi ile ilgili ortakların düşünce ve beklentileri %65,57 çok önemli şeklindedir. Ortakların kendi kooperatiflerinin sosyal konulardaki başarısının değerlendirmeleri istendiğinde elde edilen sonuçlar ise %49,24 başarılı şeklinde bulunmuştur. Sonuçlardan da anlaşıldığı gibi ortaklar kooperatifleri sosyal açıdan başarısız veya eksik bulmaktadır. Kooperatiflerin başarısında etkili bir diğer unsur kooperatif devlet ilişkisidir. Bu ilişki ile ilgili ortak görüş ve %75,49 çok önemli şeklinde olmuştur. Kendi kooperatiflerinin devler ile ilişkisindeki başarısı ele alındığında elde edilen sonuçlar ise % 64,31 başarılı şeklinde olmuştur. Kooperatif başarısını etkileyen unsurlardan biri de kooperatiflerin mali yeterlilikleridir. Bu konu ile ilgili ortakların görüş ve beklentileri sonucunda elde edilen sonuçlar %77,64 çok önemli şeklinde olmuştur. Ortakların kendi kooperatiflerinin mali yeterliliği konusundaki düşünceleri ise % 58,30 başarılı şeklindedir. Kooperatifler arası işbirliği kooperatif performansını dolayısı ile başarısını etkileyen bir diğer unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu konu ile ilgili ortak görüş ve beklentileri %64,62 çok önemli şeklindedir. Ortakların kendi kooperatiflerinin kooperatifler arası işbirliğindeki başarısının değerlendirilmesi istendiğinde verdiği cevaplar doğrultusunda elde edilen sonuçlar ise % 45,99 oranında başarılı şeklinde olmuştur. Ortakların çoğunluğu kooperatiflerinin kooperatifler arası işbirliği konusunda başarısız olduğunu düşünmektedir. Son olarak bir diğer başarı unsuru kooperatifin ortağına sağladığı ekonomik katkı unsurudur. Kooperatifler her ne kadar kar gütmeyen organizasyonlar olsa da ortaklar kooperatiflere çeşitli şekillerde doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik

katkı sağlama amaçlı ortak olmaktadırlar. Kooperatiflerin ortağına ekonomik katkı sağlaması konusunda ortakların görüş ve beklentileri % 83,96 çok önemli şeklinde olmuştur. Görüldüğü gibi ortakların beklentilerine göre ortakların en fazla önemli gördüğü konu kooperatiflerin ortaklarına ekonomik olarak katkı sağlaması olarak ifade edilmiştir. Kooperatiflerin bu beklentiyi karşılama konusundaki başarısı incelendiğinde ise ortakların fikirleri, % 46,89 oranında başarılı şeklinde olmuştur. Ortaklar kooperatiflerinin kendilerine sağladığı ekonomik katkı konusunda kooperatifleri çok ta başarılı bulmamaktadır. Kooperatif başarısını etkileyen bu dokuz unsur konusunda kooperatiflerin ortakların beklentileri doğrultusunda performanslarını arttırmaları ve ortak görüşlerini dikkate alarak hareket etmeleri gerekmektedir.

- Çalışmada incelenen kooperatiflerin yıllık gelir gider tabloları üç farklı şekilde incelenmiştir. İlk olarak illere göre kooperatif gelir gider tabloları oluşturulmuş ve gruplar arasındaki farklılıkların istatistik açısından anlamlı olup olmadıkları açıklanmıştır İllere göre kooperatiflerin brüt satışları ortalama 2.912.737 TL olarak hesaplanmıştır. Satışların maliyeti doğrudan süt toplama ve yem satışı ile ilgili giderlerin toplamından oluşmaktadır. İncelenen kooperatiflerde satışların iller ortalaması olarak maliyeti 2.888.941 TL olarak hesaplanmıştır. Genel yönetim giderleri ayrıntılı şekilde incelendiğinde huzur hakkı iller ortalaması 16.325 TL'dir. Dönem net kar ve zararları incelendiğinde çalışa konusu olan kooperatiflerin yıllık ortalama net karları 21.054 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre net kar ve zararlar incelendiğinde Antalya'daki kooperatifler 69.029 TL kar, Burdur'daki kooperatifler 122 TL zarar ve Isparta'daki kooperatifler 26.335 TL kar ettikleri hesaplanmıştır.

- Çalışma sonucunda Antalya'daki kooperatiflerin yıllık ortalama 1841,50 Ton, Burdur'daki kooperatiflerin 1717,20 Ton, Isparta'daki kooperatiflerin 1371,21 Ton süt toplayıp sattıkları belirlenmiştir. Ton başına dönem net karları kooperatifler için ortalama 12,94 TL olarak hesaplanmıştır. İllere göre değerler incelendiğinde ise Antalya ilindeki kooperatiflerin 37,39 TL/Ton net kar, Burdur'daki kooperatiflerin 0,07 TL/Ton zarar, Isparta ilindeki kooperatiflerin 19,93 TL/Ton net kar elde ettikleri belirlenmiştir.

- İncelenen kooperatifler iki farklı şekilde sütleri toplamaktadırlar. Bazı kooperatifler kooperatif aracı kullanarak sütü doğrudan ortaktan alarak toplamakta, diğer kooperatiflerde ise ortaklar sütü kendi imkânları ile kooperatife teslim etmektedirler. Sütü kendi araçları ile toplayan kooperatifler aynı zamanda sütü sattıkları firma fabrikasına teslim ederek litre başına ortalama 3,67 kuruş ek gelir elde etmektedir. . Sütü kendi araçları ile toplayan kooperatifler ton başına 39,75 TL/Ton gibi bir kar elde ederken diğer kooperatifler 12,86 TL/Ton kar elde etmektedir.

- Çalışmada kooperatiflerin gelir gider durularının karşılaştırıldığı bir diğer durum süt toplama miktarı gruplarıdır. Kooperatifler 1.Grup; 108-999 Ton/Yıl, 2.Grup;1000-1800 Ton/Yıl, 3.Grup;1801-5040 Ton/Yıl olmak üzere üç farklı grupta değerlendirilmiştir. Süt toplama miktarı gruplarına göre yıllık karlara bakıldığında 1.Grup kooperatiflerinde dönem net karı 21,17 TL, 2.Grup kooperatiflerde 34,55 TL, 3.Grup kooperatiflerde 57,80 TL olarak hesaplanmıştır.

- Çalışma kapsamında incelenen kooperatiflerin iller itibari ile bilançoları oluşturulmuştur. Elde edilen verilere göre Aktif varlıklar kısmında hazır değer olarak yer alan kasa mevcudu ortalama 7.010 TL, banka mevcudu ortalama 33.533 olarak hesaplanmıştır. Ortaklardan alacaklar ortalama 295.588 TL, kooperatif stokları ortalama 22.742 TL olarak hesaplanmıştır. Kooperatiflerin dönen varlıklar toplamı ortalama 358.873 TL, kooperatiflerde duran varlıklar sadece maddi duran varlıklardan (Arsa, Bina, Alet Ekipman vb.) olup duran varlıklar toplamı ortalama 454.596 TL olarak hesaplanmıştır. Dönen ve duran varlıkların toplamından oluşan Aktif toplamı kooperatifler ortalaması olarak 817.781 TL olarak hesaplanmıştır.. İncelenen kooperatiflerin kısa vadeli yabancı kaynaklar ortalaması 409.052 TL olup uzun vadeli yabancı kaynaklar sadece ticari borçlardan oluşmuş olup ortalama 335.077 TL olarak hesaplanmıştır. Öz kaynaklar kooperatifler için bir diğer önemli pasif değeridir. İncelenen kooperatiflerin öz kaynakları ortalama 73.653 TL olarak hesaplanmıştır. Bilançolarda aktif varlıklar ile pasif kaynaklar eşit olduğundan kooperatif pasif (kaynak) toplamı kooperatifler ortalaması olarak 817.781 TL olarak hesaplanmıştır.

- Veri zarflama analizi analiz sonuçları incelendiğinde ölçeğe sabit getiri varsayımına göre incelenen 100 kooperatifin 41 tanesinin tam etkin olarak faaliyet gösterdiği hesaplanmıştır. Kooperatiflerin 35 tanesinin 0,501-0,999 etkinlik skoru aralığında, 24 tanesinin ise 0,000-0,500 etkinlik skoru aralığında teknik etkinlik değerlerine sahip oldukları belirlenmiştir.

- Analizin ikinci kısmı olan ölçeğe değişen getiri varsayımına göre elde edilen sonuçlara göre incelenen kooperatiflerin toplam etkinlik, teknik etkinlik ve ölçek etkinliği skorları ile ölçek özellikleri ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde Toplam etkinlik skorlarına göre 47 kooperatifin tam etkin olarak faaliyet gösterdiği, 36 kooperatifin toplam etkinlik değerlerinin 0.501-0,999 aralığında olduğu, geri kalan 17 kooperatifin toplam etkinlik skorlarının ise 0,500 den daha az olduğu ölçülmüştür. Teknik etkinlik skorları incelendiğinde ise 52 kooperatifin tam etkin faaliyet gösterdiği, 32 kooperatifin 0.501-0,999 aralığında bir teknik etkinlik skoruna sahip olduğu ve 16 kooperatifin ise 0,500 den az teknik etkinlik değerine sahip olduğu belirlenmiştir. Kooperatiflerin ölçek etkinliği değerleri incelendiğinde 83 kooperatifin tam ölçek etkinliğe sahip olduğu, 16 kooperatifin 0.501-0,999 aralığında bir ölçek etkinliğine sahip olduğu ve sadece 1 kooperatifin 0,500 den daha az bir ölçek etkinliğinde faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca söz konusu kooperatiflerin 84 tanesinin ölçeğe sabit getiri özelliği gösterdiği belirlenmiştir. 12 kooperatifin ölçeğe artan getiri özelliği gösterdiği yani girdileri arttırmaları durumunda çıktı seviyelerinin daha fazla olacağı tespit edilmiştir. 4 kooperatifin ise ölçeğe azalan getiri özelliği gösterdiği belirlenmiştir, bu kooperatiflerin göreceli olarak kaynaklarını daha verimsiz kullandığı sonucuna varılabilir.
- Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik algılarına yönelik faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde faktör sayılarını belirlemede öz değeri kriter olarak alınmıştır. Buna göre öz değeri birin üzerinde olan 7 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın % 59'unu açıklamaktadır. Elde edilen faktörler; Faktör 1 demokratik yönetim ve devlet denetimi olarak adlandırılmıştır. Faktör 2,

kooperatifçilik eğitimi ve işbirliği faktörü olarak adlandırılmıştır. Faktör 3, sermaye faktörü olarak ifade edilmiştir. Faktör 4, Ortağın denetimi faktörü olarak adlandırılmıştır. Faktör 5, Kooperatiflerde sosyal ve ekonomik sorumluluk faktörü olarak ifade edilmiştir. Bu Faktör 6 içerisinde yer alan bütün değişkenler kooperatif ortaklarının kooperatifteki sorumlulukları ve bunların sonuçları ile ilgili olduğu için bu faktöre ortakların sorumluluğu faktörü adı verilmiştir. Faktör 7, kontrollü ortaklık ve ya kontrollü ortak alma olarak isimlendirilmiştir.

- Kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik performanslarını etkileyen faktör algılarına yönelik faktör analizi yapılmıştır. Buna göre öz değeri birin üzerinde olan 5 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın % 53,8'ini açıklamaktadır. Faktör 1, kooperatif performanslarını açıklayan birinci faktör kooperatiflerde yönetim ve denetim başarısı olarak adlandırılmıştır. Faktör 2, mali açıklık olarak adlandırılmıştır. Faktör 3, Örgütlenme ve işbirliği bilinci olarak ifade edilmiştir. Faktör 4, yönetim kooperatifçilik algı ve becerileri faktörüdür. Faktör 5,ortak birlik denetimi ve sermaye durumu olarak adlandırılmıştır.

- Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik algı düzeylerine yönelik faktör analizi yapılmıştır. Buna göre öz değeri birin üzerinde olan 9 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın % 52,9'unu açıklamaktadır. Faktör 1, kooperatifçilik eğitimi ve sosyal sorumluluk olarak adlandırılmıştır. Faktör 2, ortak denetimi ve destekleme olarak adlandırılmıştır. Faktör 3, kar dağıtımı faktörü olarak adlandırılmıştır. Faktör 4, Açık ortaklık ve ortak denetimi olarak adlandırılmıştır. Faktör 5 ortak sorumluluğu faktörüdür. Faktör 6, demokratik ortak katılımı faktörüdür. Faktör 7, ortağın sermayeye katılımı faktörü olarak adlandırılmıştır. Faktör 8, kooperatiflerde ortak yönetimi faktörü dür. Faktör 9, özerklik ve birlik denetimi olarak adlandırılmıştır.

- Kooperatif ortaklarının kooperatiflerinin başarı algılarına yönelik faktör analizi yapılmıştır. Bu analizde öz değeri birin üzerinde olan 7 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın % 60,56'sını açıklamaktadır. Faktör 1, yönetim başarısı faktörüdür. Faktör 2, Ekonomik ve sosyal yararlılık faktörü olarak adlandırılmıştır. Faktör 3, Bu faktöre iç denetim başarısı faktörü adı verilmiştir. Faktör 4, kooperatifler arası işbirliği ve devlet desteği olarak adlandırılmıştır. Faktör 5, Başkanın beceri ve nitelikleri olarak adlandırılmıştır. Faktör 6 kârlılık ve sermaye olarak adlandırılmıştır. Faktör 7 faktör yolsuzluk olmaması ve bağımsızlık faktörü olarak adlandırılmıştır.

- Çalışmada tobit analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlara göre Analizde kullanılan açıklayıcı değişkenler ortak sayısı, süt geliri, ekonomik katılım, ortak sorumluluğu, yönetim başarısı ve denetim parametreleri p olasılık değerleri %5 önem seviyesinde 0,05'ten küçük olduğu için anlamlı, diğer değişkenler anlamsız çıkmıştır. Yani kooperatiflerde etkinliğe etki edebilecek faktörler olarak belirlenen değişkenlerin 6 tanesi %5 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Analiz sonucunda %10 önem seviyesinde anlamlı bulunan açıklayıcı değişkenler p olasılık değerleri 0,1 den düşük olduğu için anlamlı bulunmuştur. Bu değişkenler ortak sayısı (0,000), aktifler (0,076), faaliyet sayısı (0,056), süt geliri (0,000), ekonomik

katılım (0,001), ortak sorumluluğu (0,018), yönetim başarısı (0,045), işbirliği (0,054) ve denetim (0,032) değişkenleridir.

- Süt faaliyeti kooperatiflerin temel geliri kaynağı olduğu için süt geliri kooperatifler için önemli bir değişkendir. Bu değişkendeki değer artısının kooperatif etkinliğini olumlu yönde etkileyeceği öngörülmüş ve analiz sonucu da bu beklentiyle paralellik göstermiştir. Bu faktör %5 ve %10 önem seviyesinde anlamlı olarak bulunmuştur. Süt geliri katsayısı pozitif işaretlidir. Bu da süt gelirinin kooperatif etkinliğine olumlu yönde etki ettiğini göstermektedir. Kooperatiflerin süt gelirini arttırarak etkinliklerini attırmalarının mümkün olduğu belirlenmiştir. Denetim her iki önem seviyesinde anlamlı bulunan bir diğer faktördür. Denetimler artırılarak kooperatiflerin daha etkin çalışması beklenebilir. Elde edilen sonuçlar da bu beklenti ile örtüşmektedir. Etkinlik katsayısı denetim değişkeni için pozitif işaretlidir. Bu da kooperatif denetiminin kooperatif etkinliğine olumlu yönde bir etki yaptığı anlamı taşıdığı ifade edilmiştir. Her iki önem seviyesinde anlamlı bulunan bir diğer değişken ortak sayısıdır. Bu değişkenin katsayısı negatif işaretli olup etkinsizliğe neden olmaktadır. Bunun nedeni kooperatiflerin ortak sayısının düşük olması dolayısı ile bu durumun gelirlere ve etkinliğe yansımasıdır. Ortak sayısının artması bu durumu olumlu yönde değiştirebileceği tespit edilmiştir. İki önem seviyesinde anlamlı bulunan faktörlerden biri de ekonomik katılımdır. Bu değişkenin katsayı işareti negatiftir. Çalışmada incelenen kooperatiflerde ortak katılımının yeterli düzeyde olmadığı ifade edilmişti. Bu sonuç analiz sonucu ile örtüşmektedir. Zira bu durumun kooperatif etkinliğini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ortakların ekonomik katılımının arttırılması kooperatif etkinliklerini de arttıracağı tespiti yapılmıştır. Ortak sorumluluğu değişkeni de her iki önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Bu değişkenin de katsayı işareti negatiftir. Yanı bu değişken mevcut şekilde kooperatiflerde etkizsizliğe neden olmaktadır. Elde edilen bu sonuç beklenen sonuç ile benzerdir. Çünkü gerek yöneticiler gerek ise ortaklar kooperatif ortaklarının sorumluluklarını yeterince yerine getirmediği kanısındadır ve bu durum analizden de yorumlanabileceği gibi kooperatif etkinliklerine olumsuz yönde etki ettiği belirlemiştir. Her iki önem seviyesinde anlamlı olan bir diğer değişken yönetim başarısıdır. Gerek yöneticilerin kendi kooperatifleri ile ilgili düşünceleri gerek ise ortakların yöneticileri ile ilgili düşünceleri daha önceki kısımlarda ele alınmıştı. Elde edilen sonuçlar kooperatif yönetimlerinin çok başarılı olmadığı şeklinde yorumlanmıştı. Tobit analizi sonucunda yönetim başarısı değişkeninin katsayısının negatif olması bu sonuçla aynı anlama gelmektedir. Yöneyim başarısı kooperatiflerde yeterli düzeyde olmayıp bu durum kooperatif etkinliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Kooperatiflerde etkinliğin arttırılması için yönetim başarısının arttırılması bir başka önemli husustur.

- Yüzde 5 önem seviyesinde anlamlı olmayıp yüzde on önem seviyesinde anlamlı bulunan değişkenler faaliyet sayısı, işbirliği ve aktifler değişkenleridir. Bu üç değişkenin de katsayıları negatif işaretlidir. Yanı bu üç değişkende mevcut durumda kooperatiflerde etkinsizliğe neden olduğu belirlenmiştir. Kooperatiflerde faaliyet sayısı genellikle ikidir. Bu iki faaliyette kooperatiflerin temel faaliyeti olan süt satısı ile yem satışıdır. Kooperatiflerin etkinliğini arttırması için faaliyetlerini çeşitlendirmelerinin gerektiği belirlenmiştir. Yüzde on önem seviyesinde anlamlı bulunan aktifler değişkeni de kooperatif etkinliğine olumsuz yönde etki etmektedir.

Bu durumun nedeni kooperatif aktiflerinin çoğu kooperatifte düşük olması olarak ifade edilmiştir. Yüzde on önem seviyesinde anlamlı bulunan son değişken işbirliği değişkenidir. Çalışmanın önceki bölümlerinde kooperatiflerde işbirliğinin istenilen düzeyin çok gerisinde olduğu ifade edilmişti. Tobit analizi sonucunda bu değişkenin mevcut durumda kooperatif etkinliğine olumsuz yönde etki ettiği görülmektedir. Kooperatif etkinliğinin arttırılması adına gerek ortak gerek ise kooperatifler arası işbirliğinin geliştirilmesinin önemli olduğu belirlenmiştir.

- Ayrıca çalışmada incelenen kooperatiflerin süt alım satımında, yem alım satımında ve kooperatifçilik faaliyetlerini sürdürürken karşılaştıkları sorunlar da incelenmiş ve sıralanmıştır. Temel olarak bazı sorunlar firma kaynaklı, bazı sorunlar kooperatif kaynaklı ve bazı sorunlar ise ortak kaynaklıdır. Firma kaynaklı sorunlar kısaca anlaşmalara uyulmaması, süt fiyatlarının kooperatif aleyhine uygulanması, süt alacaklarının zamanında alınamaması gibi sorunlardır. Ortak kaynaklı sorunlar; otakların süt hijyeni konusundaki dikkatsizliği ve bilgisizliği, bazı ortakların özel firmalara süt vermesi, köylerin yaşlanması ile kooperatiften ayrılan ortakların yerine yeni ortakların alınamaması ve bu nedenle kooperatiflerin küçülmesi, ortakların hayvancılıktan uzaklaşması gibi sorunlardır. Kooperatifin işleyişi ile ilgili sorunlar, kooperatiflerin proje geliştirememesi, devlet desteklerinin yetersizliği, gereksiz yatırımlar, geçmiş yönetimlerden devralınan borç yükü gibi sorunlardır. Çalışmada ifade edilen sorunların bazılarının bile çözüme kavuşması kooperatif performanslarını olumlu yönde etkileyecektir.

6. KAYNAKLAR

ABAY, C., MİRAN, B. ve GÜNDEN, C. 2004. An analysis of input use efficiency in tobacco production with respect to sustainability: the case study of Turkey. *Journal of Sustainable Agriculture*, V.24, N.3.

ACAR, İ. ve YILDIRIM, İ. 2000. Mandıra işleten Dönerdere Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne ortak işletmelerin ekonomik analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi (J. Agric. Sci.),* 10(1):61-70.

AKCAOZ H., DEMİR T.N., KIZILAY H., OZALP A.,2011 "Financial Analysis of Agricultural Development Cooperatives: A Case of Antalya, Turkey", II. AGRIMBA-AVA Congress Dynamics of International Cooperation in Rural Development and Agribusiness, Wageningen, Naderland

AKYEL, Y. 2015. Sosyal politika bağlamında kooperatifçilik hareketleri: Tekirdağ Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifi örneği. Tez.

ARAS, A. ve ÇIKIN, A. 1976. İzmir ve Çevresinde Mevcut Tarım Kooperatiflerine Ortak Çiftçilerin Bu Kooperatiflerden Yararlanma Durumları ve Kooperatifçilik Eğilimleri Üzerinde Bir Araştırma. E.Ü.2.F. Yayınlan No:292, İzmir.

ARSHAM, H. 2002. Statical Thinking for Decision Making: Revealing Facts from Figures. http://upmail.ubalt.edu/~harsham/Business-stat/opre504.htm. Accessed 26 May 2002

BAŞARAN, B. 2003. Uluslararası çalışma örgütünün yeni kooperatif standartları ve ülkemiz kooperatiflerinin uyumu: Trakya bölgesi tarım kooperatifleri örneği. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

BEVERLAND, M. 2006. Can cooperatives brand? Exploring the interplay between cooperative structure and sustained brand marketing success. *Science Direct. Food Policy 32* (2007) 480–495.

BLACK, W.E. and KNUTSON, R.D. 1984. Attitudes and opinions of Texas Agricultural Cooperative members. Texas Agricultural Experiment Station. Available electronically from http:// hdl .handle .net /1969 .1 /128870.

BALDWIN, M. 2002. Parametric Test Assumptions. http://users.wmin.ac.uk/~baldwim/ 2cog205/COG205CH14.html. Accessed 26 May 2002.

BİNGÖL, Ş. 1993., Meyve işleme sanayisinde girdi sorunları ve verimlilik. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.

BROEKEL, T. and MEDER, A. 2008. The bright and dark side of cooperation for regional innovation performance. *Jena Economic Research Papers* 2008-053 (ISSN 1864-7057).

BROWN, N.B. 1990. Limited resource farmers and farticipation in agricultural cooperatives: some evidence from Georgia, Research Report, Georgia Agricultural Esperiment Stations. No.579.10 pp. 22i-ef, BLDSC.

COOK, M.L. and FRANKEN, J.R.V. 2013. Impact of board structure and process on cooperative performance. Agricultural & Applied Economics Association's 2013 AAEA & CAES Joint Annual Meeting, August 4-6, 2013, Washington, DC.

ÇIKIN, A. 1982. Kooperatifleşmenin Tarım İşletmeleri Üzerine Ekonomik Etkileri: Bir Örnek Olay Araştırma. E.Ü.Z.F. Yayınlan No: 425. E.Ü.Z.F. Ofset Basımevi, Bornova-İzmir.

ÇIKIN, A. ve KARACAN, A.R. 1994. Genel Kooperatifçilik. E.Ü.Z.F. Yayınlan No: 511, İzmir.

ÇIKIN, A. ve YERCAN, M.. 1995. Tarımda üretici örgütlenmesi, Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi. 155-165, Ankara.

DEDEOĞLU, M. ve YILDIRIM, İ. 2006. Emek Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne ortak işletmelerin ekonomik analizi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi (J. Agric. Sci.),* 16(1): 39-48.

EKEN, M. 2010. Tüketim kooperatiflerinde ortak-kooperatif ilişkisi: Damla Tüketim Kooperatifi örneği. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Kooperatifçilik Bilim Dalı.

FULTON, M. 1999. Cooperatives and member commitment. *The Finnish Journal of Business Economics* 4: 418-437.

GRAZHDANINOVA, M. and LERMAN, Z. 2005. Allocative and technical efficiency of corporate farms in Russia," *Comparative Economic Studies*, Vol. 47, No. 1, pp. 200-213.

GÜNDEN, C. ve MİRAN, B. 2001. Pamuk üretiminde teknik etkinlik: bir örnek olay. Ziraat Odaları Birliği Yayını, Ankara.

GÜNDEN, C., MİRAN, B. ve UNAKITAN, G. 2006. Technical efficiency of sunflower production in Trakya region by DEA. *Journal of Tekirdag Agricultural Faculty,* Volume 3(2), 161-167, Tekirdağ.

HAIGHT, G., CROW, A. and GEIER, H. 2007. Developing Cooperatives for the Alaska Seafood Industry. Alaska Sea Grant College Program, University of Alaska Fairbanks.

HAİR, J.F., ANDERSON, R.E.,1992. Tahtam, R.L., Black W.C., 1998, Multivariate Data Analysis, Prentice-Hall International, New Jersey, 730p.

HEYDER, M., MAKUS, C. and THEUVSEN, L. 2011. Internationalization and firm performance in agribusiness: empirical evidence from European Cooperatives. *Int. J. Food System Dynamics* 2 (1), 2011, 77-93.

HIGUCHI, A., MORITAKA, M. and FUKUDA, A. 2011. The impact of geographical distance on the performance evaluation of a Peruvian Cocoa Cooperative: Acopagro cooperative case study. *Journal of Cooperatives,* Volume 25 201, p 44-61.

ICA (International Cooperative Alliance). 2011. http://ica.coop/members/member stats.html

ICA (International Cooperative Alliance). 1995. The International Cooperative Alliance Statement on The Cooperative Identity. (23 September 1995) s.1, Manchester, UK.

IQBAL, A. and BHARGAVA, M. 1997. Marketing capability and performance of dairy cooperatives in India. *INFOR, Vol. 36, No. 3,* August.

İNAN, İ.H. 1983. Norwegian farmers attitude towards agricultural cooperative organizations. Report.

İNAN, İ.H. 1984. Tarımsal pazarlama kooperatiflerinde ürün alımları ve ürün bedellerini ödeme şekilleri, *Türk Kooperatifçilik Kurumu Kooperatifçilik Dergisi*, ss. 9-30.

JACKSON, P., M., FETHİ, M. D. 2000. "Evalution the Technical Efficiency of Turkish Commercial Banks: An Application of DEA and Tobit Analysis", International DEA Symposium, University of Queensland, Brisbane, Australia, 2-4 July.

KARLI, B. ve ÇELİK, Y. 2003. GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği. TEAE Yayın No:97, Ankara, 109s.

KE-CHİUN CHANG, CHANG-LİANG LİN1, YU CAO ve CHİA-FU LU. 2011. "Evaluating branch efficiency of a Taiwanese bank using data enve lopment analysis with an undesirable factor", *African Journal of Business Management*, Vol. 5(8), pp. 3220-3228,

KILIÇTOPUZ, B. ve BOZOĞLU, M. 2015. Samsun ilindeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinde ortak-kooperatif ilişkilerinin analizi. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 3 / 2015, Safranbolu, Karabük.

KİRJAVAİNEN, T. AND LOİKKANEN, H.A. 1998. "Efficiency differences of Finnish senior secondary schools: an application of DEA and Tobit analysis, Economics of Education Review 17, 4, 377-394.

KURTASLAN, T. ve DOĞANER, M. 2004. Çiğ süt pazarlamasında çiftçilerin tarımsal kooperatiflere yaklaşımlarının değerlendirilmesi (Aydın ili örneği). Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, S. 444-451, Tokat.

LAMMING, G.N. 1983. Women in agricultural cooperatives : constraints and limitation to full participation. Rome: FAO.

LEATHERS, H. 2006. Are cooperatives efficient when membership is voluntary?. *Journal of Agricultural and Resource Economics*, 31, (03).

LOWRY,R.1999. Concepts and Applications of Inferential Statistics. http://faculty.vassar.edu /lowry/webtext.html

MACHETHE, C.L. 1990. Factors contributing to poor performance of agricultural cooperatives in less developed areas. *Agrekon*, 29(4), 305-309.

MAIETTA, O. W. and SENA, W. 1998. Is competition really bad news for cooperatives? Some empirical evidence for Italian producers' cooperatives. *Springer Science+Business Media*, LLC 2008.

MARCUS, L. 1994. Kooperatifçiliğin temel değerleri. *Kooperatif Dünyası Dergisi*, s: 274. sf. 11. (Çeviren: Hüseyin Polat), Ankara.

MARXT, C. and LINK, P. 2002. Success factors for cooperative ventures in innovation and production systems. *Int. J. Production Economics*, 77 (2002) 219–229.

MÜLAYİM, Z.G., 1993. 'Yirmi birinci yüzyıla doğru Türk tarımsal kooperatifçiliği alanındaki gelişmeler, sorunlar ve öneriler. XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler Kitabı, s. 89-94, Ankara.

MÜLAYİM, Z.G., 1995. Kooperatifçilik. Yetkin Yayınlan. Ankara.

OZALP, A.YİLMAZ, I.,2013., 'Productivity and Efficiency Analysis of Pomegranate Production in Antalya Province of Turkey'.3rd International Symposium on Pomegranate and Minor Mediterranean Climate Fruits, China

ÖDÜL, M. 2006. Çiğ süt pazarlamasında tarımsal kalkınma kooperatiflerinin rolü (Çanakkale İli Biga İlçesi Örneği). Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, S. 538-546, Antalya.

ÖZDEMİR, G. 2005. Cooperative-Shareholder Relations in Agricultural Cooperatives in Turkey, *Journal of Asian Economics*, 16: 315–325.

ÖZÜDOĞRU, H. 2004. Köy-Koop Kırklareli Birliği'nin Ekonomik Analizi ve Yöneticilerin Kooperatif İşletmelerinin Başarısına Etkilerinin Değerlendirilmesi. Tarım Kooperatifleri Ekonomik Analiz ve Yönetim Başarısı Türkiye. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü.

PATERA, M.. 1990. Kooperatifçilikte müteşebbis kimliği ve ortakların katılımı. XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları No: 76. Sf.69-76. Ankara.

PİRİNÇÇİOĞLU, N. 1998. Tarım sektöründe verimlilik. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.

PRICE, D.C. and PETERA, G.H. 1985. The farmer and the agricultural cooperative welsh studies in Agricultural Economics Department of Agricultural Economics University College of Wales. No:4, s.74-89:OAE.

SAYIN C., MENCET N. ve TAŞÇIOĞLU Y. 2007. Süt pazarlama ve dağıtım yapısında kooperatiflerin rolü ve önemi, Antalya ili örneği. Gazi Üniversitesi Ulusal Kooperatifçilik Sempozyumu, Ankara.

SERİNİKLİ, N. ve İNAN, İ.H. 2007. Edirne Köy Kalkınma Kooperatifleri Birliği'nin ekonomik analizi, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 4 (3): 237-248.

SEXTON, R. and ISKOW, J. 1988. Factors critical to the success or fililure of emerging agricultural cooperatives. *Giannini Foundation Information Series* No. 88-3. University of California, Davis: Giannini Foundation of Agricultural Economics.

SINGH,S., FLEMING E. and COELLI, T. 2000. Efficiency and productivity analysis of cooperative dairy plants in Haryana and Punjab States of India, *Working Paper Series in Agricultural and Resource Economics* ISSN 1442 1909 http: //www.une.edu.au/febl/EconStud/wps.htm.

SPIELMANN, H. and ISHIDA, J.T. 1981. Structure, conduct, and performance of cooperative associations in Hawaii. Hawaii Agricultural Experiment Station, University of Hawaii.

SUEYOSHI, T. 1999. DEA non-parametric ranking test and index measurement: slack-adjusted DEA and an application to Japanese agriculture cooperatives. *Omega*, Volume 27, Issue 3, June 1999, pages 315–326.

TERİN, M., YAVUZ, F., YILDIRIM, İ. ve GÜLER, O. 2010. Hayvansal üretimin gelişmesinde kooperatiflerin rolü: Kırklareli Merkez Erikler köyü tarımsal kalkınma kooperatifi örneği. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi. 542-549.

UN (United Nations), 2009. Cooperatives in social development. Report of The Secretary General, General Assembly, Newyork.

UNAL, V., GUCLUSOY, H. and FRANQUESA, R. 2009. A comparative study of success and failure of fishery cooperatives in the Aegean,Turkey. *J. Appl. Ichthyol*. (2009), 1–7.

ÜNAL, V. ve YERCAN, M. 2006. Türkiye'de su ürünleri kooperatifleri ve balıkçılar için önemi, *E.Ü. Su Ürünleri Dergisi*, 23 (1-2):221-227.

YERCAN, M. 1996. İzmir yöresinde seçilmiş bazı tarımsal amaçlı kooperatiflerde kaynak kullanımı ve kooperatif işletmelerde etkinliğin ölçülmesi üzerine bir araştırma. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı (Doktora Tezi), Bornova İzmir.

YERCAN, M. 2003. Tarım kooperatifi. Çiftçi Broşürü No:34, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, İzmir.

YILDIRIM, İ., ACAR, İ., 1999. Süt ve Mamullerinin Değerlendirilmesi ve Pazarlanmasında Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Rolü:Van Dönerdere Tarımsal Kalkınm Kooperatifi Örneği, Uluslararası Hayvancılık'99 Kongresi, 21-24 Eylül, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, İzmir, 533-540.

YILMAZ, İ., AYDOĞMUŞ, F. 2010., Antalya ilinde bodur, yarı bodur ve çöğür anaç kullanılarak yapılan elma üretiminin ekonomik analizi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 23(2) : 127-135

YILMAZ, H. ve GÜL, A. 2010. Adana ilinde kooperatifler aracılığıyla uygulanan süt sığırcılığı projelerinin genel bir değerlendirmesi. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, 534-541, Şanlıurfa.

ZHENGA, S., WANGB, Z. and SONG, S. 2011. Farmers' behaviors and performance in cooperatives in Jilin Province of China: A case study. *The Social Science Journal* 48 (2011) 449–457

ÖZGEÇMİŞ

Asaf ÖZALP 1982 yılında Antakya'da doğdu. İlk, orta, lise öğrenimini Antakya'da tamamladı. 2003 yılında girdiği Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nden 2008 yılında bölüm birincisi olarak mezun oldu. 2008-2010 yılları arasında, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. 2008-2017 yılları arasında Tarım Ekonomisi Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev almıştır.